

Листування
українських
славістів
з ФРАНЦЕМ
МІКЛОШИЧЕМ

Присвячується
XI з'їздові
славистів
у Братиславі.

Листування
українських
славистів
з ФРАНЦЕМ
МІКЛОШИЧЕМ

НБ ПНУС

573222

КИЇВ
НАУКОВА ДУМКА
1993

У збірнику публікуються листи українських філологів-славістів XIX ст. до видатного вченого, професора Віденського університету Франца Міклошича. Вони розкривають співробітництво діячів слов'янських культур і становлення слов'янознавства на Україні, вводять у науковий обіг нові відомості з історії українського мовознавства, літературознавства, фольклористики та освіти в контексті суспільно-політичного й історико-культурного руху слов'янських народів.

Для наукових працівників філологів, істориків, викладачів і студентів вузів.

Упорядник та автор передмови *І. С. Свенціцький*

Археографічне оформлення, примітки, покажчики: *О. А. Купчинський*

Переклад листів: *М. І. Свенціцька*

Редакційна колегія: *Д. Г. Гринчишин, Я. Д. Ісаєвич*
(відповідальний редактор), *О. А. Купчинський, Ф. І. Стеблій*

Затверджено до друку вченою радою
Інституту суспільних наук АН України

Редакція видань історично-культурної спадщини України

Редактори *В. А. Зіна, В. Я. Пупченко*

Усі права належать видавництву «Наукова думка». Будь-яке використання цього видання або його елементів, фрагментів, тобто копіювання, тиражування, розповсюдження тощо, можливе тільки при наявності попередньої письмової угоди з видавцем.

Адреса видавництва «Наукова думка»: Україна, 252601, Київ 4, вул. Терещенківська, 3.

All rights reserved. No part of this issue may be reproduced by any mechanical, photographic or electronic process or in the form of a phonographic recording, nor may it be stored in a retrieval system, transmitted or otherwise copied for public or private use without written permission of the Naukova Dumka Publishers.

Address of the Publishers: Ukraine, 252601, Kyjiv, Tereshchenkivska St., 3.

© І. С. Свенціцький, передмова,
упорядкування, 1993

© О. А. Купчинський, примітки,
покажчики, археографічне
оформлення, 1993

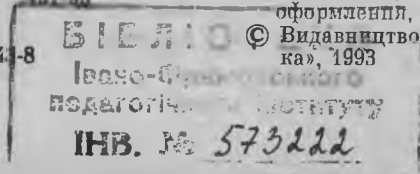
© Видавництво «Наукова думка», 1993

Л 4601000000-047

221-93

1993

ISBN 5-12-009241-8

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Виникнення і розвиток слов'янознавства як наукової дисципліни тісно пов'язані з поживленням громадсько-політичного життя у країнах Східної та Центральної Європи в кінці XVIII і в XIX ст. Праці тогочасних славістів мали як наукове, так і загальнокультурне значення, сприяли активізації міжнародних культурних взаємозв'язків. Тому дослідження з історіографії славістики не лише становлять внесок у вивчення історії гуманітарних наук, але й розкривають важливі сторінки культурної спадщини слов'янських і неслов'янських народів. Цим зумовлено значення публікації джерел з історії слов'янознавства, серед яких важливе місце займає листування між ученими-славістами.

Як правило, листи вчених дійшли до нашого часу у складі архівної спадщини їх адресатів. Зокрема листи ряду українських славістів 40–80-х років XIX ст. збереглися в архівному фонді видатного вченого-філолога, словенця за походженням, Франца Міклошича (1813–1891). Вони містять невідомі раніше факти про наукову та освітню діяльність цих учених, розкривають роль міжнародних наукових зв'язків в активізації культурного життя.

Як відомо, Ф. Міклошич з 1849 по 1886 р. був професором слов'янських мов у Віденському університеті. Його капітальна «Порівняльна граматики слов'янських мов» високо оцінена фахівцями. За висловом І. Франка, праці Міклошича «становлять епоху в науковій пізнанні всіх мов слов'янських». Крім суто лінгвістичних досліджень, зберегли наукове значення його публікації пам'яток писемності слов'янських народів, розвідки з етнографії та фольклористики. Позитивної оцінки заслуговує також педагогічна діяльність Міклошича. Українська славістика, як підкреслював І. Франко, отримала «цілий ряд добрих філологів з його школи, як ось Ом. Огоновського, Осадцю, Дячана, Онишкевича, Желехівського»². Зв'язки Ф. Міклошича з культурним життям слов'янських країн, зокрема України, знайшли різноманітне відображення в адресованих йому листах.

¹ Франко І. Я. Поступ славістики на Віденським університету // Збірн. творів. У 50-ти т.— К., 1981.— Т. 31.— С. 8.

² Там же.

У пропонованому збірнику вміщено листи, що становлять істотну частину епістолярної спадщини українських славістів-філологів та істориків XIX ст. Публікується 111 листів, які значною мірою доповнюють, пояснюють, а в ряді випадків і розкривають невідому широкій науковій громадськості діяльність вчених України, їхній науковий доробок, світоглядні концепції, життєві умови і т. п. Листи, писані Ф. Міклошичу, належать 31 кореспонденту. Їх авторами були Олександр Барвінський, Іван Верхратський, Федір Гартнер, Яків Головацький, Михайло Драгоманов, Степан Дубравський, Пилип Дячан, Євген Желехівський, Максиміліан Іскрицький, Омелян Калужняцький, Лев Кирилович, Михайло Куземський, Пантелеймон Куліш, Григорій Купчанко, Онуфрій Лепкий, Іван Лобойко, Платон Лукашевич, Михайло Малиновський, Омелян Огоновський, Гнат Онишкевич, Антон Петрушевич, Петро Полянський, Богдан Теодор Пюрко, Олександр Русов, Андрій Савицький, Степан Смаль-Стоцький, Євсевій Черкавський, Ісидор Шараневич, Григорій Шашкевич. Подаються також два листи колективних кореспондентів: товариства «Руська бесіда» у Чернівцях (за підписом Василя Продана) та вчителів української академічної гімназії у Львові (12 підписів). Найраніший з публікованих листів датується 1841 р., найпізніший — 1890 р.

Усі ці листи за станом на початок 1929 р. зберігалися в особистому архіві Ф. Міклошича, який знаходиться в Австрійській національній бібліотеці у Відні³ (Österreichischen Nationalbibliothek), більшість їх зберігається у названій бібліотеці й тепер⁴. Вперше на них звернув увагу проф. І. Свенціцький у другій половині 20-х років нашого століття. Інформація про листи та їх авторів з'являлася в Галичині й раніше, у зв'язку з першими описами рукописної спадщини Ф. Міклошича та повідомленнями окремих ще живих тоді авторів. Однак вичерпних даних про те, скільки збереглося листів, кому вони належали, коли конкретно писалися, І. Свенціцький спочатку не мав. Незважаючи на це, він почав шукати у Відні переписувача з метою їхньої публікації. 1928 р. пошуки увінчалися успіхом. Уже взимку 1928/1929 рр. розпочалося копіювання, а в середині квітня 1929 р. І. Свенціцький одержав копії із супровідним листом копіїста: «Висилаю доручену мені Вами роботу. Мимо дуже інтенсивної праці годі було скоріше її викінчити, з тої кращої причини, що, переглядаючи і студіюючи докладніше спадщину Міклошича, я випадково деякі нові речі, які для Вас, думаю, будуть інтересні і корисні. І так, вийшло таке, що Ви мені доручили скопіювати листи 17 авторів, а я скопіював 31, отже, о чотирнадцять більше...»⁵.

³ Далі — АНБ у Відні.

⁴ Register aller Briefe an Franz von Miklosich aus dem Miklosich-Nachlas der Österreichischen Nationalbibliothek // Wiener slavistisches Jahrbuch. — Graz-Köln, 1963. — Bd 10. — S. 163—214.

⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові далі — ЦДІА України у Львові). — Ф. 309, оп. 1, спр. 2373. — Арк. 230,

Одержавши копії, І. Свенціцький готує листи до публікації, — внаслідок чого місця для коментування (матеріали самого коментаря невідомі), пише вступ (1941 р.), передруковує тексти, але до видавничої справи не дійшла.

Машинописний примірник збірника листів зберігається у домашньому архіві вченого, а рукописні копії, виготовлені з оригіналів з правками І. Свенціцького, що були зроблені на замовлення, вчений просистематизував і передав 16 серпня 1943 р. у депозит Бібліотеці Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Передана справа має заголовок: «Листування українських філологів з Ф. Міклошичем. 1841—1890»⁶.

Виникає питання, хто скопіював листи. Заходи, пов'язані з переписуванням листів, згаданий вище супровідний лист, однаковий почерк копій свідчать, що всі вміщені у збірнику листи переписані рукою однієї людини, яка могла постійно жити у Відні й користуватися Австрійською національною бібліотекою. Хто вона? Прямої відповіді на це немає. Не розкриває цього питання також підпис під супровідним листом — він незрозумілий, прочитується лише перша літера «І...». Це дали майже жодних уточнень з цього приводу пошуки в архіві І. Свенціцького. Вперше вчений ознайомився з текстами листів *de visu*, тільки отримавши копії з Відня. На розв'язання питання пролимає світло зміст згаданого листа кореспондента «П...». У ньому автор вказує, що в обстежуваному ним архіві Ф. Міклошича «інтересні так само листи Мартинова, — російського вченого, який, як видно з листів, перебував у Парижі на студіях рукописів у бібліотеках. Він написав до Міклошича 11 листів, з них я скопіював тільки три, бо тільки в них є місця про галицьких українців... В інших таких натяків немає»⁷. Йдеться про російського джерелознавця, історика церкви Івана Михайловича Мартинова, автора праць «Les manuscrits slaves de la bibliothéque imperiale de Paris, avec un calque» (Paris, 1858), «Annus ecclesiasticus Graeco-Slavicus» (Paris, 1863), численних статей і розвідок у журналах «Etudes litteraires, critiques, historiques», «Atheneum», «Russises Revue» та ін. Водночас відомо, що надіслані копії трьох листів І. М. Мартинова І. Свенціцький передав Я. Гординському, який у 1931 р. опублікував їх у статті «З діяльності І. Мартинова 1859—1864 рр.», зауваживши, що йдеться про копії листів І. Мартинова до Ф. Міклошича, виготовлені та надіслані з Відня І. Свенціцькому «д-ром Паламарем»⁸.

Отже, на цій підставі треба вважати, що саме Григорій Паламар — український журналіст і культурно-громадський діяч, який у 20-х роках жив у Відні, був копіїстом та автором відомих найраніших списків, уміщених у даному збірнику листів. На цей зв'язок вказує

⁶ ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.

⁷ Там же. — Арк. 230.

⁸ Analecta ordinis s. Basilii Magni. — Anno 1931. — T. 4. — Fasc. 1-2. — P. 265—266.

також ідентичність почерку публікованих листів з почерком листів Г. Паламаря, адресованих Володимирові Гнатюку⁹.

В основу пропонованої публікації покладена згадана спр'яв. перших списків листів 1929 р., яка була сформована проф. І. Свенціцьким і нині знаходиться в ЦДІА України у Львові, у фонді Наукового товариства ім. Шевченка. Частина їх зв'язана з фотокопіями, одержаними з АНБ у Відні. Листи написані українською, російською та німецькою мовами, однак більшість їх німецькомовна. Як стверджує копіїст, оригінали німецькою мовою «були місцями дуже нечіткі... писані і готикою, і латинкою, і мішано...». Який вигляд мали листи українською та російською мовами, невідомо. На сьогодні окремі із скопійованих листів уже не подаються у каталогах рукописного фонду Ф. Міклошича. Зокрема невідома доля семи перших листів О. Калужняцького (№ 18—24)¹⁰.

Видання є першою подібного роду публікацією у сучасній українській археографічній практиці останніх років щодо характеру вміщеного матеріалу, та його підбору. Публікуються виключно листи. Цим даний збірник нагадує такі давніші видання на Україні, як: «Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835—1849» (Львів, 1909), «Галичина і Україна в листуванні 1862—1884 рр.» (Харків—Київ, 1931); у Чехословаччині — «Korespondence Pavla Josefa Safarika» (časť 1—2, Praha, 1927—1928) та ін. Однак за формою дана публікація ближча до сучасних видань на зразок: «Документи к истории славяноведения в России. 1850—1912» (М.—Л., 1948) або «Зарубежные славяне и Россия. Документы архива М. Ф. Раевского. 40—80-е годы XIX века» (М., 1975).

Пропонований збірник підготовлений за принципом наукових видань епістолярної спадщини. Його матеріали наводяться без жодних скорочень і публікуються мовою оригіналу та в перекладі (крім російськомовних). Під текстом листа подається легенда, в якій, крім даних про місцезнаходження листа (скорочена назва архіву, номер фонду, опис, справа, аркуші), зазначено його характер збереження (рукопис) та автентичність (автограф, копія). Прийнятій принцип відбору та публікації документів у збірці ґрунтується на задумі проф. І. Свенціцького. Сподіваємось, що він покладе початок серії видань епістолярної спадщини українських славістів, яка поширюватиметься на їх листування з такими вченими, як В. Ягич, І. Бодуен де Куртене, О. Шахматов, О. Брікнер та ін.

Тексти листів супроводжуються двома типами приміток — підрядковими, що стосуються здебільшого зовнішніх ознак текстів (перекручень, механічних помилок, пропусків, обґрунтування пропущене-

⁹ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН України (далі — ЛНБ АН України). — Від. рук. — Ф. 34 (В. Гнатюк). — Спр. 428. Пор. також: Там же. — Ф. 57 (І. Калинович). — Спр. К-2, 401.

¹⁰ Register aller Briefe an Franz von Miklosich aus dem Miklosich-Nachlas der Osterreichischen Nationalbibliothek // Wiener slavistisches Jahrbuch. — Graz-Köln, 1963. — Bd 10. — S. 163—214.

них або втрачених дат листів), та реальними коментарями до змісту. Перші з них традиційно вміщуються під текстом і позначаються вірочкою, другі — в кінці кожного листа за відповідною нумерацією. Номери проставляються при коментованих словах чи реченнях основного тексту й повторюються в перекладах. При згадці одних і тих же ірззвищ, подій, назв публікацій і досліджень у коментарях застосовуються перехресні відсилки.

Враховуючи існуючу практику археографічного оформлення текстів XIX ст., прийняту у наукових виданнях, українські, російські та німецькі тексти відтворюються засобами сучасної графіки й орфографії, із збереженням мовних і стилістичних особливостей свого часу та німецькі тексти відтворюються засобами особливостей свого часу та мовних впливів. У старослов'янських текстах кириличний алфавіт замінено новітньою східнослов'янською, графікою. Однак літери Ѡ (фіта), Ѡ (омега), Ѡ (юс великий), а також Ѡ, Ѡ, Ѡ, Ѡ, Ѡ, залишаються без змін. Надрядкові букви та лігатури не вносяться у рядок. Зберігаються титли та вживання великих літер.

В українських та російських текстах листів XIX ст. літера Ѡ замінюється відповідно на і та е, знімається Ѡ, а також Ѡ, якщо останній не передає м'якості попереднього приголосного. Реконструйовані тексти, переважно слова, склади слів чи літери, подаються у ламаних дужках — <>, скорочення, лакуни розкриваються у квадратних дужках — []. Таким же способом позначаються встановлені пропущені цифри. У квадратних дужках подано також виправлення та доповнення до назв джерел у межах уривків чи окремих слів праць. Повна назва цитованого рукописного джерела чи друківаної праці подається у коментарях.

Тексти листів поділяються на абзаци і речення, які, в основному, відповідають оригінальному членуванню тексту. Розділові знаки подаються за сучасною пунктуацією. В основних текстах листів збережено різночитання власних і географічних назв.

Листи згруповані за авторами в алфавітному порядку. Листи кожного адресата подаються за хронологією. Під текстом друкується авторська дата, праворуч над текстом курсивом археографічна дата, яка додатково орієнтує читача під час пошуку листа. При датуванні листа за двома стилями, археографічна дата подається за новим стилем (див. № 68, 99).

Збірник відкривається вступом «Від редакційної колегії» та передмовою І. Свенціцького. В кінці подаються іменний та географічний покажчики, а також список фотографій Ф. Міклошича і його кореспондентів та автографів окремих листів.

Редакційна колегія висловлює щирю подяку родині І. Свенціцького, зокрема Вірі Іларіонівні та Марії Іларіонівні, які зберегли всі архівні матеріали «Листування», та всім, хто допомагав у підготовці збірника до друку, а професору Г. Вітженсу з Відня (нині уже покійному) за фотокопії оригіналів ряду листів.

Листування українських славистів з Ф. Міклошичем досі ще не привертало належної уваги дослідників. Причиною цього є відсутність публікацій цих листів. Між тим вони надзвичайно цінні, бо містять різнобічні дані про розвиток філологічної науки на Україні, про вклад українських учених у слов'янознавство, про контакти діячів України з найвидатнішими представниками слов'янознавства, зокрема з Ф. Міклошичем, та їх роль у розвитку української філологічної науки.

Незважаючи на кордони, до Ф. Міклошича горнулися освітні й громадські діячі всієї України. З ним листувалися не лише мовознавці, а й літературознавці (М. Драгоманов, П. Куліш), історики (А. Петрушевич, О. Русов, І. Шараневич), діячі освіти (Є. Черкавський, Г. Шашкевич) та ін.

Франц Міклошич (1813—1891) перебував в особистих взаєминах з галичанами вже перед 1841 р., як видно із першого листа М. Малиновського (№ 70). Особисто зустрівся вчений з ним у Кромєрижі 1848 р., а пізніше підтримував тісні зв'язки з університетськими слухачами, вихідцями із західноукраїнських земель. Від українців, що жили у Відні, отримав Ф. Міклошич збілочку, яка містила 79 приповідок і яку він опублікував по-українському під назвою «Галицько-руські приповідки. Дополнение к собранію приповідок Григ[орія] Ільковича» у своїй «Slavische Bibliothek. Beiträge zur slavischen Philologie und Geschichte» (1851. Bd 1, S. 264—266).

Постійна увага Ф. Міклошича до українського мовного матеріалу, який він щораз більше і повніше залучає до своїх наукових статей і порівняльної граматики, мала свою природну основу не тільки в небагатій граматичній літературі західноукраїнських авторів, а й у постійних живих взаєминах із західноукраїнськими освітніми і громадськими діячами. Зібраний архівний матеріал, листування з Ф. Міклошичем свідчать і про зв'язки його з українцями Наддніпрянщини: у 1871 р. — з П. Кулішем, у 1872 р. — з О. Русовим, у 1873 р. — з П. Лукашвичем, у 1879 р. — з М. Драгомановим. Постійне зацікавлення українців Галичини життям Наддні-

Іларіон Свенціцький

пряничини дає підстави думати, що воно теж могло спричинитися до всебічного пізнання Ф. Міклошичем української художньої літератури і взагалі філологічного матеріалу.

На основі західноукраїнських граматик, виданих до 1849 р., Ф. Міклошич міг скласти доволі повну картину про усі рівні мови галицьких українців — фонетику, морфологію, синтаксис і лексику. Говори та історичний розвиток української мови взагалі вимальовуються у працях Ф. Міклошича також досить чітко. Таким чином, усі граматичні студії українських учених були помітним вкладом у слов'янське мовознавство і після 1849 р. знайшли належне застосування на кафедрі слов'янознавства Віденського університету.

Важливою обставиною, що спричинилася до поширення за межами Західної України знання основ української мови, були латинська і німецька редакції перших граматик — М. Лучкая (1830) та Й. Левицького (1834). Створена на старослов'янській основі граматики М. Лучкая була свого роду попередницею граматичної системи Ф. Міклошича, який в основу своїх паралельних слов'янських граматик поклав граматичну структуру старослов'янської мови.

Й. Левицький взяв за основу своєї граматики писемну мову галичан, порівнюючи місцями її особливості з відповідниками польської і російської мов. Цим він спричинився до глибшого розуміння самотності своєї рідної мови і дав поштовх до практичних висновків про необґрунтованість і безпідставність пав'язувати галицьким українцям якусь іншу мову, а також вважати українську мову за наріччя іншої мови.

Західноукраїнські граматики, що ними міг користуватися Ф. Міклошич після 1840 р., були такі: *Lutskau Michael. Grammatica slavo-ruthena, seu vetero-slavicae et actu in montibus Garpathicis parvo-russicae. Seu dialecti vigentis linguae* (Budaе, 1830), в якій є *Specima styli ruthenici* (с. 154 і наст.), а вкінці *Cantilenaе populares: Братя, що нового? — Косив зайд отаву, Скажи мні правду, Заспівай ми зозуленько* (с. 166—174) і *Lusus verborum — сороміччина, загадки* (с. 174—175); *Фагоросци Иван. Русько-угорська ілі малярська грамика* (Відень, 1833); *Lewicki Joseph. Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache in Galizien* (Przemysl, 1834) створена за зразком німецько-російської граматики Таппе; *Dobrzański A. Gramatyka języka starsłowiańskiego, jakiego słowianie, obrzadek grecki wyznajacy w księgach swych cerkiewnych używają* (Przemysl, 1837); *Блажевич Теокист. Theoretisch-praktische Grammatik der dakorumänischen Sprache* (Lemberg, 1844; 2-ге вид., 1856); *Левицький Йосип. Грамика німецького языка для студентів першої и другої кляси по школах тривіальних* (Відень, 1845); *Wagilewicz Jan. Gramatyka języka małoruskiego w Galicii* (Lwów, 1845); *Łozński Józef. Gramatyka języka ruskiego (małoruskiego)*

(Przemysl, 1846); *Головацький Яків. Грамика руського языка* (Львів, 1849); *Його ж. Росправа о языке южнорусском і его наріччях* (Львів, 1849); *Його ж. Три вступительніі преподаванія о руськой словесности* (Львів, 1849); *Pichler K. Kurzgefasste russinische Sprachlehre* (Wien, 1849); *Левицький Йосип. Грамика языка руського в Галициі, розложена на питання и отповіди* (Перемишль, 1849; 2-ге вид., 1850).

У своїй першій загальнослов'янської ваги праці «*Radices linguae slovenicae veteris dialecti*» (1845) Ф. Міклошич використав лексичний матеріал із західноукраїнських граматик у великій кількості. Це, зокрема, такі слова, як *брашьно — borošno, бръвно — berevno, бръци — berehty, вадити — vadyty, глоумитися — hlum, говѣти — zahovity, гомоля — homivka* (у гуцулів колінна кістка), *грознати — zahrazty, hruznuty, гъсти — husty, удалѣти — dolja; дъга — duha, недъгъ — neduh, ждати — zdaty, зъбръ — zubr, корабль — korabelj, косматъ — kosa, лакавъ — lukawuj, миръ — myr, монисто — monysto, мьнѣ — mjaty, мни, понръѣти — pyrjaty, оуныти — nyty, пиръ — pyr, спръгати — sprjaty, роумень — rumjanuj, сварити — svaryty, росохатъ — rosocha, исекнати — sjakaty, сѣвѣць — suk, хвратъ — prohvorostyty, чванъ — zbanek, шатъръ — šaty, ядъ — jid.*

Пізніше, через 40 років, у праці «*Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*» (1886) український лексичний матеріал використаний у такій великій кількості, що при укладанні майбутнього етимологічного словника української мови можна було б вибрати з нього значну частину відповідного матеріалу.

В окремих частинах праці Ф. Міклошича «*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*», таких як «*Lautlehre*» (1852), «*Formenlehre*» (1856), «*Syntax*» (1868—1874) і «*Stammbildungslehre*» (1875), український матеріал є предметом його постійної уваги. Так, у порівняльній фонетиці Ф. Міклошич вказує на те, що українська мова є самостійною, а не наріччям російської.

Матеріал з граматики української мови Ф. Міклошич подає латинкою, тоді як для сербохорватського і російського матеріалу вживає звичайний громадянський алфавіт. На його думку, для болгарської та української мов більше надається латинський алфавіт з огляду на те, що обидві мови не мають ще виробленої літератури. Проте хорватський матеріал церковної й актової глаголиці та здавна світської латинки Ф. Міклошич пов'язує із сербською громадянкою, чим виразно підкреслює мовну єдність обох народів зі своєрідною перевагою сербської писемності над хорватською. Ці непослідовності спричинилися згодом до чималих ускладнень у жит-

ті Ф. Міклошича, а ще більше в польсько-українській суперечці за азбуку в Галичині.

Фонетика української мови займає в цій томі «Vergleichende Grammatik...» досить багато місця (с. 340—370), де ще більше — російської (с. 371—406). Ф. Міклошич висловлює думку, що в українській мові немає палатального *r*, бо говорять *zaprasty*, *vuprahaty* — *запрясти*, *випрягати* (с. 341). Тут Ф. Міклошич не звернув уваги на те, що в південно-західних говорах наявне палатальне *r* у словах *ріка*, *випріг*, *загрез*, *ред*, *рідити*, *ресно* — *ряд*, *рядити*, *рясно*, а також на Правобережжі України — *буряк*, *рямки* та ін. Із наведених прикладів видно, що Ф. Міклошич черпав потрібний йому матеріал тільки з говірок Галичини, зокрема з граматик Й. Левицького, І. Вагилевича, Й. Лозинського та Я. Головацького. Далі, однак, Ф. Міклошич висвітлює фонетику української мови з погляду етимологічного правописся цих граматик. Через те він не звертає уваги на лабіалізацію передньогоязикового і сонорного *l* у словах типу *stil*, *polzl*, *volk* — *стиї*, *поуз*, *воук*. Загальноукраїнськими явищами вважає він *piłk* (*полк*), *chirt* (*хорт*), *nachta*, *mavaty* (польськ. *mnewac*), *socrotuty*, *sorokuj*. Він наводить форми: *zamoroz* (≪замерз), *urah*, *uremja* (≪вразий, веремя), *moltoy*, *pilip*, *fila*, *chwila*, що мали б відповідати українським *пилуп*, *філя* (*хвиля*); а слова — *homilka*, *snota*, *nigdy*, що є звичайними полонізмами в українській галицькій мові, вважає зразками української мови.

Цих неточностей могло б і не бути у Ф. Міклошича, якби він черпав потрібний матеріал з літературних творів уже відомих йому українських письменників — І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка та ніде не згаданого в його працях Є. Гребінки, а також з народних пісень, зібраних М. Максимовичем, і з живого мовлення українців.

У 2-му томі порівняльної граматики Ф. Міклошича «Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen» (1875) українській мові відведено п'яте місце серед інших слов'янських мов. Білоруську мову Ф. Міклошич розглядає як наріччя української.

У цій праці Ф. Міклошич наводить ряд неологізмів, діалектизмів та очевидних запозичених слів, приймаючи їх як корінні слова живої народної української мови. Причиною цього було повне довір'я Ф. Міклошича до галицьких неологізмів І. Вагилевича та слів, почерпнутих з «Словниці української (або югово-руської) мови» Ф. Піскунова. Наприклад, *nabluda* — «Aufsicht», у «Словниці...» Ф. Піскунова «наблюдок», *juha* — «warmer Wind», *rycha* — «Hochmut», *dorok*, *po-*

roĭk, *urōk*, *naberek*, *vida* — «Wissen», *zmirja* — «Ausmessung», *trapla* — «Zufall», *raja* — «Rat», *dadij* — «dator», *apgarova-ru* — «батрачити», *sumjatna* — «turbatio», *tona* — «Sinus», *majet*, *majat* — «майно», *majety*, *majaty* — «иметь, мати», *poturba* — «Beunruhigung», *navaba* — «Absicht», *navk* — «toter», *bavka* — «ocupatio», *kipovka* — «emcio», *hrap* — «graf», *hoptarycha*, *kasarycha* — «Kaiserin», *pozotka* — «Erdbeere» та ін. Подані у ній зразки української лексики, хоч не цілком переконливі, свідчать про те, що Ф. Міклошич з повним довір'ям поставився до галицьких «неологізмів» І. Вагилевича й до «Словниці української (або югово-руської) мови» Ф. Піскунова (1873), подаючи окремі слова в галицькій транскрипції з *ö* (в значенні *i*).

У передмові до 3-го тому своєї порівняльної граматики «Vergleichende Formenlehre der slavischen Sprachen» (1856) Ф. Міклошич звернув увагу на ненауковий характер багатьох слов'янських граматик з огляду на їх практичне призначення. Одночасно він висловив свої міркування про деякі питання слов'янської граматики з надією на предметну критику, яка б могла згодом спричинитися до з'ясування дійсного стану мовних явищ. З українських граматичних праць і творів письменників він користується працями І. Вагилевича, Я. Головацького, О. Духповича, І. Котляревського, Й. Левицького, Й. Лозинського, М. Максимовича, Г. Квітки-Основ'яненка та приповідками Г. Ільковича. Питанням граматики української мови присвячені параграфи 510—601 (с. 287—310) з розділами: *Nominale deklination* (з поділом на п'ять класів по дві відміни в перших чотирьох і шість у п'ятому, сюди ж належить і відміна особового займенника); *Pronominale deklination* (дві відміни); *Zusammengesetzte deklination* (три відміни); *Konjugation personalendungen*, *charakter der modi*, *suffixe des infinitivs und der partizip*, *bindevokal*, *steigerung und schwachung des stammvokals*, *ausstossung von konsonanten*, *konjation der paradigmten* з 6 класами: у 1-му шість груп, у 2-му одна, у 3-му дві, у 4-му одна, у 5-му і 6-му по чотири групи; *Bildung der zusammengesetzten Formen*.

У 4-му томі «Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen» (1868—1874, 1883) Ф. Міклошич користується такими українськими виданнями: «Акты, относящиеся к истории Западной России» (т. 1—3, 1846—1848); *Закревский Н.* Старосвітский бандуриста (т. 1—3, 1860); *Куліш П.* Хмельницщина (1861); *Його ж.* Записки о Южной России (т. I—II, 1856—1857); *Федькович Ю.* Поезії (1861); *Рудченко П.* Народные южнорусские сказки (1869); *Наклович Ігнатій.* Казки (1861); *Саламон Ш.* Коломийки и шумки (1864); Коло-

мійки із праці: *Dunin-Borkowski J. Dzieła znakomitych pisarzy krajowych* (t. 1, 1856, s. 220—228); *Котляревський І. Енеїда* (1809); *Квітка-Основ'яненко Г. Повісті* (1861); *Мох Р. Справа в селі Клекотині* (1849); *Максимович М. Украпинские народные песни* (т. 1, 1834); *його ж. Українець. Псалми; Песнь о полку Игореве* (1850); *Меглинский А. Народные южнорусские песни* (1854); *Номис М. Українські приказки, прислів'я и таке инше* (1864); *Осадиця М. Граматика руського язика* (1862); *Головацький Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси* (т. 1, 1863—1864); *Pauli Żegota. Pieśni ludu ruskiego w Galicyi* (1838—1840); «Пословици и поговорки Галицкой и Угорской Руси» (1869); «Правда. Письмо наукове і літературне» (1869); «Галицкія приповідки и загадки» (1841); «Русалка Дністровая» (1837); *Шевченко Т. Поезії* (1869); «Ужиток рідного поля» (1857); «Три недолі, оповідання по-лемківські» («Вечерниці», 1863, II, число 5-7, с. 43—44, 50); *Лозинський Й. Ruskoje wesile* (1835); *Калужняцький О. Виписки текстів народних пісень*.

Із рукописів Ф. Міклошич наводять Холмське Євангеліє XIII ст. і Путненське Євангеліє XIV ст.

Українським матеріалом Ф. Міклошич користується поряд з іншим слов'янським, не входячи при цьому в подробиці структури українського речення. Проте в главах, присвячених аналізові окремих відмінків, він з'ясовує чимало українських прислівникових форм. Внаслідок використання українського матеріалу поруч з інослов'янським Ф. Міклошич заклав наукову основу майбутнього дослідження українського синтаксису, що її ширше стали згодом розробляти в шкільних граматиках О. Огоновський та ін.

В інших монографічних працях Ф. Міклошич також використовує доступний йому український матеріал. Зокрема в праці «Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen» («Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Historisch-philosophische Classe», 1868, Bd 15, S. 73—138) Ф. Міклошич наводить майже при кожному третьому реєстровому слові й український лексичний матеріал. Для прикладу багатства цього матеріалу можна вказати на численну групу українських слів на букву *б* (*bahno, baryło, barwa, bary, bavovna, berbenyca, besah, bezmin, borsuk, bosyljak, botva, braha, breksva, bryndza, buhaj, bukata, bulat, bunda, burja, burš-tyń, busurman*).

У списку джерел названі тільки Кулішеві записки, «Вечерниці» за 1863 р. і матеріал А. Семеневича, колишнього слухача Ф. Міклошича, гімназійного вчителя в Петербурзі. Весь матеріал Ф. Міклошич подає з урахуванням етимологічного походження слів і їх фонетичного складу та семан-

тичного обсягу окремих синонімів. Таке глибоке проникнення в українську лексику могло з'явитися лише на основі повного оволодіння Ф. Міклошичем тонкощами окремих явищ української мови.

Очевидно, що саме таке ставлення Ф. Міклошича до українського матеріалу спричинилося до створення міцної наукової бази для тих, хто хотів би встановлювати час і джерело появи чужого слова в українській мові. Історикові мови праця Ф. Міклошича давала багатий матеріал для систематичного впливу чужих мов на українську і разом з тим була вихідною точкою для визначення хронологічної послідовності появи чужомовних елементів в українській мові.

У праці «Die slavischen Monatsnamen» («Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe», 1868, Bd 17, S. 1—32) Ф. Міклошич користується матеріалом таких українських видань: *Кульчинський І. Specimen ecclesiae ruthenicae. (Appendix)* (1859); «Вінок русинам на обжинки» (1847); «Молитвослов» (1861); календарі — «Львовянин» (1861, 1862), «Перемішлянин» (1862); *Номис М. Українські приказки, прислів'я и таке инше* (1864); *Петрушевич А. Общерусский дневникъ* («Временник Старорусийского института», 1866). Знає він ще й інші джерела, на які покликається в окремих випадках, як, наприклад, на с. 13: «ruth, jarec, можливо, весняний місяць травень: jak ja perejdu try razy na jań, miśaca jarca» («Памятки и образци», с. 30).

Із західноукраїнськими землями пов'язані теж діалектні матеріали циганської мови в Галичині й на Буковині, використані у працях Ф. Міклошича «Über die Mundarten und über die Wanderungen der Zigeuner Europas» («Denkschriften...», 1873, Bd 22, S. 51—54; 1876, Bd 25, S. 54—55; 1877, Bd 26, S. 1—19 «Sitzungsberichte...», 1878, Bd 90, S. 256—291).

Збирачами необхідного лексичного матеріалу й інформаторами про місцеперебування циган у цих українських землях були вчителі гімназії Л. Кирплович, що надіслав з Буковини 218 слів, І. Семенович, який надіслав 152 слова, й С. Дубравський, що надіслав із Старосамбірщини старий зошит із записом циганських слів.

Цілком природно, що постійні інформатори із західноукраїнських областей дали Ф. Міклошичеві потрібний матеріал з галицької топонімії в доброму фонетичному оформленні для статті «Über die slavischen Ortsnamen» («Denkschriften...», 1874, Bd 23). У статті «Über die langen Vokale in den slavischen Sprachen» («Denkschriften...», 1879, Bd 29, S. 75—110) Ф. Міклошич користується українським матеріалом,

почерпнутим з «Граматики руського языка» М. Осадці та «Очерка звуковой истории малорусского наречия» П. Житецького.

У праці «Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen» (1886) серед безпосередніх джерел українського матеріалу Ф. Міклошич називає «Хрестоматию староруську» О. Огоновського (1881) і «Словницю української (або юговоруської) мови» Ф. Піскунова. «Малорусько-німецький словар» Є. Желехівського і С. Недільського, що виходив зошитами протягом 1882—1886 рр. при моральній та навіть грошовій допомозі самого Ф. Міклошича, у покажчику джерел чомусь не названий. Очевидно, вищезгадана українська бібліографія, як і інша слов'янська, використана Ф. Міклошичем у чотирьох томах його порівняльної граматики, ставала тим самим важливим джерелом словникового матеріалу. Тут варто відзначити, що в праці «Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen» білоруський матеріал подається вже окремо нарівні з українською і російською лексикою.

У своєму ґрунтовному дослідженні про мандрівку румунів по західному півдні Європи «Über die Wanderungen der Rumänen in den dalmatischen Alpen und den Karpathes» («Denkschriften...», 1880, Bd 29, S. 1—66) Ф. Міклошич приділив чимало уваги і території українського населення. Після загального вступу (с. 6—7) про мандрівку румунів у Карпати він зупиняється на дослідженнях проф. О. Калужняцького «Rumunen auf Kleinrussischen Gebiete» (S. 11—32), «Rumunisches im Kleinrussischen und Polnischen» (S. 25—34, 59—62 і 62—64), «Verzeichnis der Ortschaften in Galizien, die durch Ansidlung von Rumunen entstanden sind», з оглядом літератури питання, історичними коментаріями та 108 примітками.

До монографії Ф. Міклошич додає також науковий матеріал, серед якого називає такі праці українських славистів, як Я. Головацького «О костюмах или народном убранстве русинов или русских в Галичине и северо-восточной Венгрии» (Спб., 1868); І. Огоновського зі статтею про гуцулів та 52 словами з Гуцульщини, поміщеною у газеті «Правда» (річник XII, зош. 2—3, с. 40—110); «Литературный сборник Галицко-русской Матицы» (1869); І. Верхратського «Знадоба до словаря южноруського» (1877); П. Житецького «Очерк звуковой истории малорусского наречия» (1876). На основі досліджуваного матеріалу Ф. Міклошич приходить до висновку про рух румунських скотарів і поселенців від сходу через територію гуцулів і бойків на захід у бік Татрів, Сілезії й Морави, де вони залишили тривалі сліди у лексиці окремих говорів. З огляду на це Ф. Міклошич навіть думав про

колишню безпосередню границю румунської і польської мовної території. О. Калужняцький, однак, модифікував цей погляд вставкою, що шлях цього сусідства проходив через українську мовну територію, при цьому тільки з другої половини XIV ст., коли Польща заволоділа Галицьким князівством.

Оскільки у праці «Die slavischen Elemente im Russischen» («Denkschriften...», 1862, Bd 12, S. 1—70) українська лексика була предметом уваги Ф. Міклошича лише місцями, то в цій же праці 1880 р. видання вона представлена вже досить багато. Таким чином, перед українськими мовознавцями поставали на всю широчінь глибокої ваги історико-філологічні питання про сусідні взаємовпливи в мові та про спільні риси побуту в народному мистецтві і в творах усної народної творчості. Правда, досі до кінця ще не з'ясоване основне питання про ті «румунізми» в карпатських говірках української мови, які зустрічаються не лише в південних слов'ян, але й у західних, а також у старослов'янській мові. Отже, це «неясне» стає нині особливо важливою заслугою Ф. Міклошича, який дає нам підставу розглянути ще раз усю сукупність питань про українсько-румунські взаємини на основі дуже багатого матеріалу, зібраного ним і поданого у власних дослідженнях, а також у дослідженнях його учнів і нарешті виявленого вже після його смерті, зокрема румунськими дослідниками. На перше місце висувається тут питання про шляхи, час проникнення елементів румунської мови в українсько-карпатські говірки. Оскільки ці виразно лексичні елементи стосуються тільки дуже обмеженої ділянки життя людей — скотарства й деяких знарядь лісорубів і виступають без румунського фонетичного оформлення, то слід думати, що вони є дійсно лише звичайними залишками пізнішого часу зустрічі скотарів і лісорубів, але аж ніяк слідами й доказами сталого з давніх-давен впливу продовж тривалого часу однієї мови на іншу. Зате слов'янські елементи в румунській мові охоплюють значно ширші ділянки життя, майже на всій території румунської мови і своєю фонетичною оболонкою виразно свідчать про давню румунізацію слов'янської течії, що відбувалася в органічному зв'язку із структурою румунської мови. Так, наприклад, Ф. Міклошич подає близько 500 слов'янізмів, що тут він зібрав у 1862 р. з книжної мови румунів («Denkschriften...», 1862, Bd 12, S. 14—54). Це слова переважно старослов'янського походження, в яких румунська мова затримала характерні для старослов'янської мови суфікси: *-ник, ъник, -ав, -ник-, -к(а), -ак(а), -ак, -ьць, -иц(а), -иц, -иц(е), -иц.*

Таку ж структурну спільність виявляє й група слів із

болгарської і сербської мов (с. 6—8) та окремо з албанської (с. 8—9). Це свідчить хіба про більш тривалі й давніші взаємини румунів з південним Придунав'ям та адриатицьким Примор'ям, а також з північно-східним Закарпаттям. Підтверджують цей висновок також й елементи споріднення усної народної творчості, зокрема колядної, що їх ми подибуємо в тематиці й побудові новорічної пісенності південних слов'ян і румунів на півдні та на півночі Придністров'я. До XVI ст. румунська народна мова дуже повільно просочувалась у слов'янську ділову мову писемних документів і в церковні книги, тому немає нічого дивного, що мовна структура старослов'япщини залишила значно тривкіші сліди у живій народній мові Румунії і Молдавії. Вже лише Юрієм Ракоці I «мову слов'янську з церкви волоської насильно усунуто і прийнято рішення, щоб і надалі там вона не застосовувалася».

Простежений проф. О. Калужняцьким лексичний матеріал з румунської мови в говірках гуцулів та покутян охоплює 270 слів, з них 10 відсотків виразно нерумунського походження, а 20 слів неясного походження — можливо, створених за посередництвом румунської мови. Залишається 213 слів та 9 місцевих назв. Усі ці слова стосуються тільки місцевого пастишого побуту, а чимало з них наявні і в угорській мові. Із цього видно, що все ж таки слов'янські елементи в румунській мові більш органічно пов'язані з її будовою, тоді як румунські лексичні елементи в українських говірках Східних Карпат виразно місцевого і дуже обмеженого походження та вжитку.

Серед цих слів трапляються такі, що належать до групи давніших запозичень. Наприклад, слово *регязь* відоме далеко на північ від Дністра, а також на Наддніпрянщині, воно належить до старослов'янської групи слів старогерманського походження типу *князь*, *пенязь*, *серязь*, *вигязь*. Так само малообгрунтованою є думка О. Калужняцького про походження слова *жентця* з румунської мови, адже його корінь та суфікс у румунській мові пов'язується із старослов'янськими *жети*, *жъмѣ*, *жеть*.

Так само слово *токма* при старослов'янському *тъкъмина*, *тъкъмити*, *тъкъмі* (грецьк. *τομα*) і *тълъкъ* (грецьк. *φραγεια* ст.-рус. *тълъкъ*, що переходить у *толк*) і ряд інших слів спонукає нас уважати за потрібне переглянути питання про сталі румунські елементи в українській мові та про секундарні запозичення часто семантичного характеру, як, наприклад: *діл*, що походить із первісного *дълъ* (польськ. *dzi-*al**) — «горб, висота», рум. *del*, *deal*. Не можна теж погодитися з виключно румунським походженням слів *змендикати*,

жемендикати при наявності в українській мові слів *мязга*, *мядра*. Тільки на північ від Львова лексичний синонім *румігати* має відповідник в румунській мові *rumeg*.

Нарешті слово *волох* та похідне утворення *волощина* знаці в старонімецькій мові. Пор.: *walch*, *walh*, ahd. *walach*, *walech*, як назви французів та італійців-римлян — *walhelant*, *walhólant* (*Wackernagel W. Altddeutsches Handwörterbuch*, 1861). Тут треба бути дуже обережним з висновками до того часу, поки остаточно не буде визначений зміст — мовний та національний — старослов'янських слів: *влахъ*, *лахъ*, візантійського *βλάχος* як синоніма слова *βαραρχος*, що відповідає староруським *варяг* // *фряг*. Отже, тут начебто і є підстава ототожнювати *βαραρχος* та *φράγγος* // *βλάχος*.

Ф. МІКЛОШИЧ ТА ГАЛИЦЬКІ
КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНІ СПРАВИ

Перше знайомство Ф. Міклошича з українським літературним і культурним життям, зокрема в Галичині, починається через В. Копітара, його вчителя у слов'янознавстві. Віденська цензура для слов'янських видаць і надвірна бібліотека мали постійний зв'язок зі всіма українськими областями Австро-Угорщини. Окремі зацікавлення В. Копітара слов'янською філологією, початками граматичних і філологічних праць галичан були, безперечно, передані ним і Ф. Міклошичу як співробітникові, а з 1842 р. як цензорів слов'янських видаць. Слід підкреслити, що обидва слов'янознавці поставилися до видавничих та дослідницьких справ українців з щирою прихильністю. В. Копітар як славіст відразу зрозумів правильність, щоправда, спершу несміливого підходу деяких галицьких українців до введення живої народної мови в літературні й наукові твори. Він навіть гостро ставив питання про окремішність української мови й культури від польської, російської.

Не місце тут входити у подробиці й мотиви саме такого, а не іншого погляду великого слов'янознавця другої чверті XIX ст. в цьому питанні. Хоч яким запальним і фанатичним був В. Копітар у справах католицизму й австрійського патріотизму, однак він залишався об'єктивним у питанні про право українців на свою літературну мову якраз напередодні величезного піднесення і руху не тільки всього слов'янства, але й усіх народів Західної Європи перед 1848 роком.

Як цензор і державний урядник В. Копітар мусив стояти осторонь від усякої політики, крім виконання постанов і наказів уряду. Проте як син словінського народу він краще проникав у суть почувань, поривів і спроб праці на народній ниві жменьки галицьких і закарпатських культурно-ос-

вітніх діячів. Це розуміння В. Копітар передав своєму молодому учневі Ф. Міклошичу — юристові та філологу.

Ф. Міклошич мав важливу рису характеру й поведінки — прямолінійну об'єктивність і природну щирість у питаннях науки. Вже в 1841 р. він знав про рукописні житія Кирила й Мефодія, що знаходилися в бібліотеках Львова, а від М. Малиновського довідався й про інші пам'ятки Давньої Русі. В листах Я. Головацького за 1835—1849 і 1850—1882 рр. («Збірник філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка», т. 8—9, 1905, і т. 11—12, 1909, за ред. К. Студинського) ми знаходимо дуже багато матеріалу, який свідчить про постійне прошикання Ф. Міклошича в саму гущу культурно-національного життя галицьких українців. Це давало йому повне право кожну свою думку про ці справи авторитетно висловлювати й обґрунтовувати перед урядом. Частим інформатором Ф. Міклошича у цих справах був довгий час брат Я. Головацького, докторант медицини у Відні Іван Головацький. Перегляд рік за роком листування Головацьких показує якнайкраще зміст і збільшення відомостей Ф. Міклошича про галицькі й загальноукраїнські справи. У 1842 р. (с. 75) І. Головацький інформус Ф. Міклошича про граматичні студії української мови, повідомляючи про це брата, покладає чималі надії на цензора Ф. Міклошича. У 1844 р. (с. 105) Ф. Міклошич радить галицьким українцям не зважати на всякі перепони, засівати народну ниву і від цього чекати користі. Під час праці над порівнянням старослов'янської лексики зі санскритом Ф. Міклошич вважає граматичку Й. Лозинського за пайкраху (с. 109), тоді ж він цікавиться і піснями Т. Падури (с. 114).

Я. Головацький одержує від брата необхідну йому інформацію про праці й діяльність Ф. Міклошича: у 1845 р. про появу «*Radices linguae slovenicae veteris dialecti*» (с. 142) повідомлення про те, що Ф. Міклошич став цензором і працює над питанням славістики у надвірних бібліотеках і надвірних архівах (с. 146), що через виїзд Ф. Міклошича на відпочинок затримується вихід у світ «Вінка русинам на обжиянки» (с. 153), про видавця «*S. Ioannis Chrystómi homolia in ramos palmarum slovenice, latine et graece*» (с. 154), про те, що Ф. Міклошича не задовольняє «Церковна газета» Й. Левицького (с. 155), що у 1847 р. Ф. Міклошич скоротив й оголив «Вінок» з усіх боків і подав у яскраво патріотичному антипольському тоні Я. Головацького у статті «Велика Хорватія» і у вірші І. Головацького (с. 197). Від свого брата довідується Я. Головацький і про те, що його стаття «*Zustande der Russinen in Galizien*» (1846) за підписом «Нару́ю Русу́н» подобалася не лише слов'янам, але навіть Ф. Мі-

клошичу, який саме тоді готував свою граматику до друку (с. 196). У знаменний 1848 рік Ф. Міклошич як уповноважений від словінців на сеймі у Кромєрижі ставить свій підпис під заявою чехів 1 травня у справі слов'янського з'їзду в Празі (с. 239). У 1849 р. Ф. Міклошич бере активну участь у призначенні Я. Головацького професором української мови й літератури у Львові, передає йому вітання (с. 368), а І. Головацький організовує у Львові передшлату фундаментальної праці Ф. Міклошича «*Lexicon linguae Slovenicae veteris dialecti*» (с. 405, 412). У 1850 р. він вже мав 10 передплатників цього словника (с. 4).

З 1850 р. кожна праця Ф. Міклошича стає предметом уваги Я. Головацького, а деякі праці він отримує як дар від самого автора. З цими науковими працями слов'янознавця знайомиться також широке коло галицького освіченого громадянства з університетських лекцій самого Ф. Міклошича, що їх слухають вихованці віденського духовного семінару (1854, с. 153). Викликаний таким способом значний інтерес до всякого роду філологічних занять призводить згодом до ступеневої побудови філологічної праці серед галицьких українців. Не перестає цікавитися філологічною працею галичан і Ф. Міклошич. І. Головацький доставляє йому переспів «Слова о полку Ігоря Святославича» І. Гушалевича (1850, с. 44), а сам Ф. Міклошич збирає різні граматичні матеріали, необхідні йому для окремих частин величезної праці «*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*».

За педагогічною діяльністю Я. Головацького і його становищем в університеті Ф. Міклошич теж мусив стежити чи то на основі інформації І. Головацького, чи листів самого Я. Головацького (1853, с. 51—52, 67, 78, 79). Тоді ж, мабуть, і намагався Ф. Міклошич спрямувати Я. Головацького на єдино правильний шлях введення живої народної мови в граматичну науку, коли комісія затвердила німецьку граматику І. Гушалевича, а відкинула українську граматику Я. Головацького (1855, с. 223). Незважаючи на постійний нахил Я. Головацького до впровадження російської мови в галицьке письменство, Ф. Міклошич підтримує право Я. Головацького на вищу платню в розмірі 1000 флоринів щорічно (1856, с. 251, 254—256, 284—285) і запрошує його до співробітництва у «*Slavische Bibliothek*» (1857, с. 326), нагадує про статтю, присвячену давній, ще не описаній пам'ятці письменства. Я. Головацький обіцяв йому, як видно, в окремому листі статтю про Біблію Ф. Скорини у галицькій редакції, бо про неї нагадує Ф. Міклошич, причому радить написати цю статтю «іо-руськи» (ruthenisch). Прийняття цієї поради Я. Головацьким було б відразу його реабілітувало перед най-

вищими колами у Відні, тим більше, що Ф. Міклошич не приховував своєї нехоті до спроб вводити політику в науку. Тоді ж радив Ф. Міклошич галичанам залишити дотеперішній правопис за зразком В. Караджича. Самому Я. Головацькому радить він подавати в своїх університетських лекціях здебільшого граматику, не захоплюватись народністю, бо вся буря проти нього у Відні як професора котиться зі Львова (1858, с. 407).

У 1858 р. в офіційних колах Галичини і Відня порушується питання про введення латинського алфавіту в українську писемність та школи. У листах Б. Дідицького та Я. Головацького за травень і червень 1859 р. (с. 435, 436, 452—458, 455, 457—458) мовиться про те, що Ф. Міклошич протестував проти надужиття його наукової думки, висловленої в порівняльній фонетичі, про більшу придатність латинки для передачі текстів у літературі малорозвинутих мов — болгарської та української, коли в даний час йшла мова про постійне введення в усю українську писемність латинки. Він погоджується з думкою про непридатність латинки для письменства болгар і галицьких українців, хоча виступає за реформу галицько-руського правопису на зразок сербського. У цій справі звернувся Ф. Міклошич до редактора офіційної львівської газети «Lemberger Zeitung» з відповідним поясненням свого становища в обороні гражданки.

Згаданий у листуванні Б. Дідицького з Я. Головацьким лист Ф. Міклошича редакторові «Dodatku tygodniowego do «Gazety Lwowskiej» не знайшов жодного сліду в статтях цієї редакції, що були присвячені питанню введення латинського алфавіту у галицький письмовий вжиток. У номері 21-му газети від 28 травня 1859 р. (с. 83) після принципової статті, писаної у зв'язку з цим питанням з позиції офіційних польських кіл, було вміщено у польському перекладі пастирське послання Львівської греко-католицької митрополії за 25 листопада 1858 р. в справі народної мови. Втім, у 24-му номері за 18 травня 1858 р. та в 26-му номері за 2 червня 1859 р. була надрукована обширна стаття (с. 99—102, 109—112) здебільшого полемічного характеру не без глузливих випадів проти становища Б. Дідицького в питанні письма й правопису в його великій розвідці «О неудобности латинской азбуки во письменности русской» (Відень, 1859). У цій анонімній статті, перекладеній з німецької мови на польську, порушується якраз правдомовність Б. Дідицького про прихильне ставлення Ф. Міклошича до оборонців кирилиці. Як відповідь на цю напасливу зачіпку появилася в 1850 р. книжечка під назвою «Спор о рускую азбуку, описаний Богданом А. Дідицьким». У цій брошурі автор наводить таку за-

мітку Ф. Міклошича: «Пане Б. А. Дідицький! На Ваше прохання підтверджую цим, що розмова, яку Ви у своїй праці «О неудобности латинской азбуки», р. 12, згадуєте, дійсно мала місце. Відень, 10 червня 1859 р. З глибокою пошаною Ваш покірний д-р Ф. Міклошич». Про те, що вже 25 липня 1859 р. міністерство освіти і віровизнаць вирішило цю справу на користь традиційної руської азбуки галицьких українців, не можна недобачати впливу Ф. Міклошича.

Великий лист М. Малиновського 1858 р. (№ 71) є найкращим доказом авторитету Ф. Міклошича серед вищих верств галицько-українського громадянства й великого їх довір'я до нього в питаннях самооборони перед колонізаційними спробами з боку верховодів польського панства й уряду. Свідчить про це й лист М. Куземського за 1857 р. (№ 64), в якому він як представник шкільництва Східної Галичини виразно заявляє про свою готовність послухатися поради Ф. Міклошича щодо тактики супроти уряду в питанні про колонізацію народної школи галицьких українців.

Цілком природно, що такі важливі справи, як заміщення університетських кафедр після відходу Я. Головацького зі Львова (1867), звільненої кафедри слов'янознавства в Кракові (1874) та заміщення кафедри слов'янської філології у Чернівцях (1875) й української філології у Чернівцях (1876), після смерті Г. Онишкевича (1883) були предметом найпильнішої уваги Ф. Міклошича. І сьогодні супроти всіх виявлених у листуванні не завжди правильних підходів з боку кандидатів на ці кафедри доводиться констатувати, що славіст Ф. Міклошич був справжньою совістю віденського міністерства освіти у заміщенні цих наукових посад. Ні один із запропонованих ним до затвердження кандидатів — О. Огоновський для Львова (1860), О. Калужняцький (1875) і Г. Онишкевич (1876) та С. Смаль-Стоцький (1884) для Чернівців — не підвів Ф. Міклошича, вони виправдали покладені на них як працівників філологічних дисциплін довір'я і надії. Більше того, його вибір мусив спиратися і на знання галицьких місцевих справ, коли інші кандидати на ці місця для розвою українського шкільництва й організації наукової праці в Галичині, зокрема в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка, згодом так добре прислужилися. «Кожний на своєму місці» — ось гасло, яким керувався Ф. Міклошич у вирішенні цих важливих питань науково-сусільного характеру.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЛИСТУВАННЯ

Листування українських славістів з організатором слов'янознавства, основоположником порівняльної граматики й лексикографії слов'янських мов Ф. Міклошичем відбувалося в час вирішування найважливіших для західноукраїнських земель справ і питань. В другій чверті XIX ст. і, зокрема, після ліквідації кріпосництва завершується процес утворення української нації, виникають більш сприятливі умови для утвердження способів виробництва, для розвитку суспільно-політичного руху. Тоді щораз більше поширюються прогресивні погляди, загострення ідеологічної боротьби. Торкаючись лише питань славістики у плані розвитку мови, літератури і культури взагалі, перш за все слід звернути увагу на такі моменти, як: а) відхід на західноукраїнських землях у цей час від традиції церковнослов'янської мови та повільне, щораз частіше і глибше вживання народної мови як засобу письменства й освіти; вчені зосереджують свою увагу на граматичній науці (рукопис граматики І. Могилиничького, граматика М. Лучкая); б) відсутність серед галицьких українців однак думки щодо літературної мови: одні обстоюють чисту народну мову, цікавляться творами письменників Наддніпрянської України та готові вважати їх мову зразковою літературною мовою й для себе, інші боються повного розриву з церковнослов'янщиною і готові на її основі наближувати свою писемну мову до російської, до мови творів Ломоносова та Державіна (Д. Зубрицький); в) занехання польської мови і плакання своєї народної мови («Русалка Дністровая», 1837; «Вінок русинам на обжинки», 1841); г) труднощі з питаннями правопису. Більшість наполягала на непорушності традиційного правопису церковнослов'янських книг і на перевазі кириличної азбуки над гражданкою. Прихильники живої народної мови, притому старші, стояли за обмеження кириличної азбуки до дійсно вживаних знаків з оглядом подекуди на традиції місцевої етимології, наприклад, в уживанні знаків *ѣ, ъ, і, ѹ*, тоді як молодші готові були здійснити повну реформу правопису, найкраще на зразок сербського правопису В. Караджича. Тільки з огляду на місцеву цензуру й думку старших вони не на смілювалися поставити це питання на порядок денний та вирішити його остаточно («Русалка Дністровая»); д) нарешті обстоювання ще однією групою поважних діячів галицького письменства чистої народної писемної мови, які раді були її зробити доступною тим численним ще тоді верствам населення, які знали лише латинку. Для цього за основу укра-

їнського письменства в Галичині було висунене т. зв. «абецадло» (І. Снігурський, Й. Лозинський), тим більше що ряд уніатських видань ще в першій половині XVII ст. та деякі василіанські стародруки у XVIII ст., що були видані для вжитку духовенства й освіченої верхівки та написані доброю народною мовою, теж були друквані латинкою.

Ці питання про мову й правопис с, безперечно, важливи ми у житті тогочасної Наддніпрянської України. Тому вони займають чимало місця в листуванні з авторитетним знавцем слов'янських мов і, можливо, не без його моральної підтримки навіть вирішуються у роках 1858 (лист М. Малиновського, № 71), 1867 (лист М. Куземського, № 64), 1889 (листи С. Стоцького і Ф. Гартнера, № 9—10, 103).

На превеликий жаль, у нас немає листування з Ф. Міклошичем у такий суспільно важливий період у житті слов'янських народів, як 1848—1849 рр., коли Галичина і Закарпаття попали в орбіту революційних рухів Європи і відродження слов'ян. Однак треба сподіватися, що відгомін цієї важливої доби можна буде виявити на основі вивчення всього архіву кореспонденції слов'ян з Ф. Міклошичем. Тут тільки варто підкреслити, що загальний рух австро-угорського слов'янства 1848—1849 рр. був перш за все неминучим наслідком визрілої вже у своїй революційній основі свідомості народних мас Західної Європи, що тоді стали піднімати свій голос на захист економічних основ свого життя та соціально-політичного самовизначення і розвитку.

Соціальний момент боротьби за право на самовизначення і самоуправління виступає, щоправда, без чіткого підкреслення в листах М. Малиновського (1858) й М. Куземського (1867). Маємо відгомони суспільного характеру і в листах О. Калужняцького, щоправда, в деякому особистому трактуванні (1868, листи № 29—31; 1875, листи № 38—40). Наявні ці соціальні моменти і в листах І. Шараневича (1873, лист № 107), С. Дубравського (1878, лист № 19).

У цілому досліджувані епістолярні пам'ятки, адресовані Ф. Міклошичеві, дають яскраву картину посиленого зростання філологічної думки й наукової діяльності протягом півстоліття.

ЛИСТУВАННЯ
ОМЕЛЯНА КАЛУЖНЯЦЬКОГО

Чільне місце в цьому листуванні займає формування та зростання О. Калужняцького як філолога протягом 1868—1884 рр. Він починає свою науково-дослідницьку діяльність як помічник учителя Краківської гімназії, звертаючи увагу

на Житіє Володимира без міфології і готуючи польські переклади українських грамот та документів для публікації в «Aktach grodzkich i ziemskich». Краківські книгозбірні привертають його увагу своїми стародруками. Із слов'янських рукописів він знаходить у цих бібліотеках тільки рукописний Евхологійон. Тоді ж він ґрунтовно знайомиться з описом рукописів Рум'янцевського музею, що його підготував О. Востоков, з працями І. Срезневського про старослов'янські рукописи та з описом рукописів слов'янських книгозбірень В. Ламанського. Уже в 1869 р. він подає опис цілого ряду слов'янських рукописів, що зберігаються у Кракові. Його як майбутнього славіста цікавить основне питання тодішнього слов'янознавства: якого народу живою мовою була мова перекладів Кирила і Мефодія? Тому він ставить Ф. Міклошичу влучне запитання, яке є конкретним змістом думки Ф. Міклошича про «altslovenisch apud bulgaros rectius slovenos» (лист. № 33). О. Калужняцький вважає, що слов'яни є болгарами, а Кирило й Мефодій з дитинства знають цю слов'янську мову й приносять її з Болгарії в Паннонію. Ф. Міклошич звернув увагу на твердження допискою на полі: «Можливо до деякої міри». Тут недавній учень змушує свого вчителя вдуматися в хід думок учня і в чому змінити свою нечітку й заплутану дефініцію старослов'янської книжної мови. Більше того, О. Калужняцький піддає критиці погляди В. Копітара, стверджуючи наявність носових звуків у болгар. Ця відвертість О. Калужняцького щодо цього найбільш дратівного питання, на яке Ф. Міклошич не мав свого власного погляду, свідчить як про самостійність у дослідженні, так і про рішучий характер О. Калужняцького.

У 1874 р. О. Калужняцький намагається зайняти кафедру слов'янської філології у Кракові проти намічених кандидатів І. Бодуена де Куртене та Л. Малиновського. Правда, в О. Калужняцького був тоді широкий план наукових інтересів: задуманий опис слов'янських рукописів у Краківській університетській книгозбірні, опис східногалицьких збірок у Львові¹, видання українських та румунських грамот, пам'яток східного канонічного права. Проте він не виявляє чуття та розуміння значення лінгвістичних занять І. Бодуена де Куртене і ваги чисто граматичних студій у польській славістиці, що саме тоді зароджувалася у Кракові. Знаменним є

¹ *Kaluzniacki Aem. Descriptio codicum slovenicorum, qui in Bibliotheca Universitatis Jagell. inveniuntur.*— Leopoli, 1871; *Калужняцький Е. Обзор славяно-русских памятников языка и письма, находящихся в библиотеках и архивах львовских // Труды Третьего Археологического съезда в России, бывшего в Кieve в августе 1874 года.*— К., 1878.— Т. 2. Приложение.— С. 213—321.

також і те, що він на той час ще не був обізнаний з письменницькою діяльністю болгарського патріарха Євфимія², що мала велике значення для пізнання розвитку стилю житійного письменства та граматики, зокрема для правопису південних і східних слов'ян XIV—XVI ст. Отож нічого дивного не було в тому, що при заміщенні цієї кафедри остаточно перемогла думка меншості про О. Калужняцького як такого, що займається більше палеографією, ніж історико-мовними проблемами, з уваги на що не підходить для Кракова.

О. Калужняцький так і не зайнявся питаннями граматики, особливо у такому важливому для історії письменства XIV ст. виданні, як твори патріарха Євфимія. Зате він, безперечно, заклав ґрунт для розробки цих питань, а в описх рукописів дав зразковий розподіл питань, що його цікавили під час праці: палеографія, орфографія, фонетика і морфологія. В «Обзорі» розглянув О. Калужняцький львівські рукописи за такими групами: літургічні твори отців церкви, збірники, житія святих, апокрифи, канонічні книги, полемічні твори, літописи місцевого значення, архів, з додатком до їх опису 317 пояснень.

Виявляючи недовіря до людей, О. Калужняцький дозволив собі навіть поіронізувати над «так званою польською наукою», яка ґрунтується на «односторонньому польському патріотизмі» (1875, лист № 40). Водночас він вірить у себе, у свої знання і сили. Незабаром він вирішує, правдоподібно за вказівкою Ф. Міклошича, домогтися кафедри в Чернівцях і тоді ж повідомляє Ф. Міклошичу про задум підготувати «Історію слов'янської мови» («Geschichte der slavischen Sprache») на основі середньослов'янських пам'яток. Зразком для цієї історії мала йому послужити «Історія німецької філології» Р. Раумера 1870 р. У 1883 р. він знову повертається до цієї теми (лист № 59). Хоча О. Калужняцький залишив значну кількість праць, однак у жодній з них немає сліду того, щоб якась з цих була частиною «Історії слов'янської філології», задуманої саме за Р. Раумером і наближеної до розгляду історико-граматичних питань. Навіть у виданні таких важливих для історії староруської мови XII—XIV ст. пам'яток, як Путнепське Євангеліє (1888) і Христинопільський Апостол (1896), О. Калужняцький не вийшов поза рамки опису православних особливостей цих пам'яток.

Очевидно, немає підстав робити дослідникові які-небудь закиди про те, що він обмежує свої інтереси і розглядає лише якусь одну групу мовних явищ. Мусимо, однак, сьогодні

² *Kaluzniacki E. Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius: 1375—1393.*— Wien, 1901.— S. 128—450.

ствердити, що О. Калужняцького цікавило в давньому письменстві перш за все пізнання кожної пам'ятки з формального боку — графіки і правопису, а не з суто мовного погляду стилю, фонетики чи морфології. Про те, що у своїх університетських лекціях О. Калужняцький мусив давати добрі основи й старослов'янської граматики, свідчить той факт, що його учні як пізніші дослідники в галузі української філології, зокрема мови, у своїх друкованих працях зарекомендували себе добрими знавцями цієї дисципліни як підстави всякого граматичного вчення. Звичайно, що знання графіки і правопису старослов'янських пам'яток було на той час основним моментом при оцінці кожної пам'ятки. Тому-то О. Калужняцький цікавиться і глаголичними пам'ятками (1881, листи № 51, 52), і тайнописом слов'ян (1882, листи № 53, 57), якими не можна було займатися без уваги на граматичні особливості досліджуваної пам'ятки. Засвідчив це і сам О. Калужняцький у своїх довголітніх заняттях старопольськими текстами XV—XVI ст.³, які були вже виразно й граматично тим цінним доробком, що О. Калужняцький звернув у них увагу на зв'язки книжної мови з народною. Коли ж він зайнявся виключно польською орфографією⁴, то подав у своїй студії про неї таке багатство історичного й порівняльного матеріалу XI—XIV ст., що на той час стаття стала по суті основоположною для точного визначення часу написання рукописів та важливою для історії розвитку польського правопису з його ваганнями до наближення знаків письма до потреб зорового уточнення, якісного змісту даного звука живої мови. Ось так і в порівняльній студії про польську редакцію магдебурзького права⁵, в якій немає ніякого натяку на граматичний аналіз мови, наведені тексти стають цінним матеріалом для дослідника польської мови, в першу чергу синтаксису і юридичної лексики, витвореної за німецьким зразком або внаслідок перекладу з чеської мови.

Також і наступні праці О. Калужняцького, що присвяче-

³ *Kaluzniacki E.* Kleinere altpolnische Texte aus Handschriften des 15. und des Anfangs des 16. Jahrhunderts // Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe.— 1882.— Bd 101.— Heft 1.— S. 267—318.

⁴ *Kaluzniacki E.* Historische Übersicht der Graphik und der Orthographie der Polen // Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe.— 1882.— Bd 99.— Heft 2.— S. 947—986.

⁵ *Kaluzniacki E.* Die polnische Recension der Magdeburger Urtheile und die einschlägigen deutschen, lateinischen und czechischen Sammlungen // Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe.— 1886.— Bd 111.— Heft 2.— S. 113—330.

ні польським пам'яткам⁶, свідчать виразно про те, що його намагання зайняти кафедру слов'янознавства в Кракові все-таки було ґрунтовне на цілком серйозному підході його як славіста до старослов'янщини як предмета філології, хоч і без граматики.

Звичайно, що дослідження графіки слов'ян протягом 14 років та читання студентам протягом 6 років лекцій, які охоплювали значну частину слов'янознавства, давали О. Калужняцькому повне право подумати про історію слов'янської філології. Окремої систематизованої праці з історії слов'янської філології О. Калужняцький не дав, але сам задум був дуже вчасним, найкращим свідченням чого була праця всього життя В. Ягича і його сучасників та послідовників. Пробували свої сили у цій ділянці й колишні учні О. Калужняцького, але в менших екскурсах. Ще й сьогодні після появи капітальної енциклопедії слов'янознавства «История славянской филологии» В. Ягича (1910) ми часто відчуваємо брак не однієї глави тої історії як сукупної цілості. Ми маємо тільки сліди серйозного підходу О. Калужняцького до питання про історію слов'янської філології в його повторних університетських лекціях на цю тему, а саме: а) основи слов'янської міфології — 9 курсів протягом 1878—1913 рр.; б) ушанування померлих та похоронні обряди у слов'ян — 6 курсів протягом 1879—1914 рр.; в) про походження і розвиток глаголиці та її відношення до кирилиці, а також найважливіші глаголицькі рукописні пам'ятки — 9 курсів протягом 1887—1908 рр.; г) до питання про найдавнішу культуру слов'ян — 6 курсів протягом 1888—1911 рр.; д) історія слов'янської філології — 5 курсів протягом 1892—1912 рр.

У зв'язку з відсутністю записів і конспектів лекцій нині важко говорити про обсяг їх змісту і взагалі занять О. Калужняцького історією слов'янської філології. Однак можна констатувати, що главу про старослов'янську палеографію в широкому розумінні цього слова як частину історії письма і правопису слов'ян О. Калужняцький розробив ґрунтовно в цілому ряді окремих студій, почавши від «Beiträge zur älteren Geheimschrift der Slaven» («Sitzungsberichte...», 1882, Bd 102, Heft 1, S. 287—308) і закінчивши «Альбомом снимков с кирилловских рукописей румынского происхождения» з окремою статтею «Кирилловское письмо у румын» («Энциклопедия славянской филологии», т. IV, 2, Пг., 1915—1916).

⁶ Поп.: *Kaluzniacki E.* Polnische Glossen aus dem Aufgang des 15. Jahrhunderts (Archiv für slavischen Philologie.— 1905.— Т. 27).— та університетські лекції про старопольську літературу 1869, 1887, 1891, 1895, 1902 рр.

Курси лекцій з граматики О. Калужняцький будував на матеріалі чотирьох томів порівняльної граматики слов'янських мов Ф. Міклошича. Про це свідчать заголовки університетських лекцій на граматичну тематику, що він їх залюбки переplitав із курсами про слов'янську палеографію та про давнє західнослов'янське письмо. Ось, наприклад, тематика циклів лекцій О. Калужняцького з питань граматики: 1877 р.— Порівняльна морфологія; 1878—1879 рр.— Старослов'янська граMATика; 1887—1888 рр.— Старослов'янська фонетика і відмінювання; 1888—1889 рр.— Слов'янський слівотвір. Старослов'янська граMATика і слівотвір; 1890 р.— Синтаксис відмінків; 1890—1891 рр.— Старослов'янська граMATика; 1891—1892, 1895 і 1901 рр.— Деякі питання слов'янської фонетики; 1892 р.— Слівотвір; 1893—1894 рр.— Синтаксис відмінків; 1894 р.— Синтаксис часів дієслова; 1895—1896 рр., 1898—1899 і 1899—1900 рр., як у 1892 р., з доданням курсу «Мовні особливості найдавніших русько-слов'янських рукописів»; 1896 р.— Слов'янський слівотвір з повторенням у 1902, 1905, 1906, 1908, 1910, 1912 рр.; 1897 р.— Старослов'янська граMATика; 1898 р., як 1894 р.; 1903—1904 рр.— Вибрані питання слов'янського синтаксису; 1907—1908 та 1913—1914 рр.— Старослов'янська фонетика і відмінювання.

Циклічність повторюваних курсів граматики слов'янських мов, зокрема постійне вживання терміна «altslovenisch» у значенні «староболгарський», а в 1906—1907 рр. при «altslovenisch» паралельно «altkirchenslavisch», виразно свідчить про повну залежність О. Калужняцького в ділянці слов'янської граматики від граматичної системи Ф. Міклошича. Цим, очевидно, не применшується значення О. Калужняцького як глибокого дослідника проблем слов'янознавства і доброго педагога, тільки стверджується відсутність в нього власного інтересу до досліджених питань граматики.

Разом з О. Калужняцьким працює в цей час професор Є. Козак, який на православному богословському факультеті очолює кафедру старослов'янської філології. Це й професор протягом щотижневих десяти годин охоплює значно більше і ширше різні сторони старослов'янської граматики, ніж це робили викладачі філософського факультету. Це було зумовлено необхідністю дати майбутнім священикам змогу якнайповніше практично оволодіти основними текстами богослужбових книг, тоді як багато вчителів одної із слов'янських мов у середніх школах обходилися без глибокого знання старослов'янської мови.

Дуже цінною ініціативою О. Калужняцького були його курси, присвячені оглядові новітньої літератури слов'янсь-

ких народів: у 1888 і 1892 рр.— південних і західних слов'ян, у 1890 і 1893—1894 рр.— російського і польського народів, у 1896 р.— південнослов'янської літератури, у 1897—1898 рр.— російської, у 1898 і 1903 рр.— польської, у 1903—1904 рр.— новітньої сербської, у 1905—1906 рр.— російської літератури від Ломоносова до Пушкіна, у 1909—1910 рр.— новітньої російської, у 1910 р.— хорватосербської і в 1913—1914 рр. російської літератури від Пушкіна.

У житті і суспільній діяльності О. Калужняцького відіграла свою роль його приналежність до «московільської» течії. Звідси, можливо, пішло до деякої міри холодне офіційне ставлення О. Калужняцького до своїх колег Г. Онишкевича і С. Смаль-Стоцького. Проте сьогодні годі думати про якусь непримиренну нехоть О. Калужняцького до них як прихильників народовської («українофільської») течії. Архів філософського факультету в Чернівцях дає цьому найкраще свідчення. Виступаючи в обговоренні питання про призначення Г. Онишкевича звичайним професором кафедри, О. Калужняцький зовсім об'єктивно робив тільки ті зауваження, що торкалися наукової діяльності даного кандидата. Щодо політичних і національних переконань Г. Онишкевича, то вони не були предметом уваги О. Калужняцького. Разом з тим він був надто різким, коли хтось з його факультетських колег поводитися так невдало, що цей вчинок міг кинути на винуватця тільки нечесної людини. У таких випадках О. Калужняцький як чесна людина був невмолимо грізним суддею вчинку свого колеги по праці (1884, лист № 60). Очевидно, тут могла відігравати значну роль різниця в темпераментах характерів, як це видно із листів О. Калужняцького і С. Смаль-Стоцького. О. Калужняцький завжди був розсудливим і врівноваженим флегматиком, а в С. Смаль-Стоцького так і кипить бурхлива вдача зі щораз новими поривами до всебічної діяльності. О. Калужняцький залишається все своє життя кабінетним ученим і педагогічним педагогом, а С. Смаль-Стоцький рад зорганізувати русько-українське життя Північної Буковини. Темперамент робить професора С. Смаль-Стоцького й політиком і ставить його часто у становище протиріч, що змушують його до всіляких компромісів. А те все для Калужняцького в чуже і незрозуміле.

Проте після смерті О. Калужняцького чи не найкращу посмертну згадку й характеристику дав йому саме професор С. Смаль-Стоцький («Діло», 1914, № 8715). Цілком природно, бо за своє життя славіст О. Калужняцький присвятив чи ненайбільше уваги саме давньоукраїнським пам'яткам і питанням, що становили основні джерела україністики: 1874—1878 рр.— Обзор славяно-русских памятников языка и пись-

ма; 1878 р.— Документи молдавські; 1884 р. «Polikarpa mnicha zywot Mojzesa Wegrzyna» («Monumenta Polonia Historica», 1884, t. 4); 1887 р.— «Игумена Нафанаила книга в вѣрѣ» («Чтения в обществе истории и древностей российских», 1887, т. 4); 1888 р.— «Evangelium Putnanum» («Monumenta linguae palaeoslovenicae», 1888, т. 1); 1896 р.— «Actus epistolae Apostolorum palaeoslovenicae. Ad fidem codicis Christonopolitani saecillo XII scripti» (Vindobonae, 1896); 1905 р.— «Die Zeitrechnung und die Monatsnamen der Huzulen» («Die Sonnentlieder westgalizischen Kleinrussen» — «Archiv für slavische Philologie», 1905, Bd 27, S. 269—273); «Volksetymologische Attribute des heiligens Kyriakos» («Archiv für slavische Philologie», 1906, Bd 28, S. 84—89); 1907 р.— «Сборники немецкого монастыря», № 20 и 106 («Сборник отделения русского языка и словесности», т. 83, № 2); 1908 р.— «Über Wesen und Bedeutung der Volksetymologischen Attribute christlicher Heiligen» («Sbornik Jagiča»). Зокрема важливе питання української філології стосується розгляду українсько-румунських взаємин. І хоча О. Калужняцький повністю не висвітлив цього питання, все ж таки своїми працями заклав міцну основу для з'ясування цих взаємин у майбутньому.

*ХАРАКТЕРИСТИКА
СТЕПАНА ДУБРАВСЬКОГО ЯК ФІЛОЛОГА*

«Der slavische Interrogativsats mit besonderer Berücksichtigung der kleinrussischen Sprache. Ein Beitrag zur slavischen Philologie, herausgegeben von Stephan Dubrawski, Professor an der kaiserlich königlichen Oberrealschule zu Stryj» (1881; 80, XII, 183, 5) — ця робота була присвячена Ф. Міклошичеві. Автор розширив підготовлену раніше для екзаменаційної комісії у Відні статтю до великої розвідки. В останній редакції він вважав за потрібне викласти свій погляд на слов'янські мови, зокрема на розвиток писемності в окремих слов'янських народів, і в передньому слові (с. V—X) та вступі про «Джерела та допоміжні засоби для пояснення слов'янського питального речення» (с. 1—71). Конкретному розгляду даного питання відведені сторінки 73—191. Цей широко задуманий план роботи міг би не викликати жодних зауважень, якби автор подав оригінальне й змістовне висвітлення свого матеріалу, що стосується питального речення у слов'янських мовах. Проте такого матеріалу в цій частині немає і навіть не може бути, бо автор тільки переповідає чужі праці з питань слов'янського синтаксису у його часовому розвитку. Висвітлення цього питання з позицій справжнього

славіста для автора зовсім недоступне. Педагогічна праця в невеличкій закутні середньокарпатського підгір'я при відсутності середовища наукових працівників, що перебували б у постійному зв'язку з осередками живої і глибокої філологічної думки, мусила спинитися на тому невеличкому матеріалові джерел і методу їх використання, що залишився в пам'яті колишнього слухача, відтоді найкращого професора й спеціаліста. Цього, очевидно, замало для людини без такого обсягу знання, з якого виростав фахівець, ще й без дару творчої уяви синтезувати сирій матеріал. У результаті ця праця стала компіляцією без глибокої наукової ваги — за Шафариком, Штурмом, Дуніп-Борковським та ін. та за власними міркуваннями на основі асоціацій за неперевіреним матеріалом.

Рядки про слов'яно-індійську спільність у мові й письмі, про народну словесність і про народні говори чергуються з відступами про писемні пам'ятки, граматики, словники та збірки народних пісень слов'янських народів. Зустрічаються в цій праці також невинувдані і нічим не обгрунтовані трактування.

Нічого дивного, що В. Ягич написав на цю книжку дуже гостру рецензію з висновком: «книжка в такій формі не повинна була появитися» («Archiv für slavische Philologie», 1882, Bd 6, S. 297—298).

В основній частині автор виходить із визначення питального речення як виразу незавершеного акту пізнання і пов'язаного з ним акту побажання (с. 75), що через протиставлення має привести до уточнення присудка й до усталення ясності в неясному понятті (с. 76). Після цього автор розглядає поділ питальних речень за їх дієслівною, займенниковою і частковою формами (с. 79 і наст.) та за синтаксичними типами речення головного й підрядного (с. 85 і наст.). У розгляді частин з питальними реченнями — займенника, займенникового прикметника й прислівника — автор вдається до їх етимології, до історії етимологічного розвитку питального займенника (с. 89 і наст.), прикметникового займенника (с. 127) і прислівника (с. 142 і наст.). Остання глава присвячена часткам, за допомогою яких утворюються займенники у слов'янських мовах (с. 175 і наст.).

Із цієї схеми випливає, що після пропуску першої загальної частини про все те, що не стосується граматичної теми, треба було заміпити її оглядом історичного розвитку питального речення хоча б на основі наявних граматик слов'янських мов і на цьому ґрунті створити базу для глибокого висвітлення цієї важливої теми про будову питального речення. Виконане таким способом дослідження українського

філолога могло б спричинитися своїм нагромадженням фактичного матеріалу до окремих, ще кращих монографій у цій ділянці порівняльного синтаксису слов'янських мов. Однак цього не сталося у зв'язку з відсутністю чітко окресленого методу праці, звичайного явища в людей несамокритичних, що постійно потребують живого керівництва з боку спеціалістів та взагалі дивляться на працю наукових досліджень скоріше механічно, ніж по суті.

Деяка вина в появі цієї недосконалої книжки була й Ф. Міклошича. Він попросив автора цього письмового твору, написаного для учительського іспиту, підготувати його до друку без зауважень, забувши, що метод механічного набору різних частин у якусь зовнішню цілість, не пов'язаних з самою темою, є недопустимий. Відірвані й випадкові приклади, з яких не можна уявити характер питального речення, хоча б лише в польській та українській мовах, залишаючи поза увагою інші слов'янські мови, очевидно, ніяк не могли стати основою для позитивної відповіді про питальне речення у слов'янських мовах.

*ДО ПИТАННЯ ПРО РОЛЬ І. БОДУЕНА ДЕ КУРТЕНЕ
У РОЗВИТКУ СЛОВ'ЯНСЬКИХ
ГРАМАТИЧНИХ СТУДІЙ
І, ЗОКРЕМА, УКРАЇНСЬКИХ*

І. Бодуен де Куртене (1845—1929), будучи ще студентом Варшавської головної школи, вже в 1865 р. виявив нахил до філології, переклавши статтю Пуркіне про потребу поширення латинської азбуки на всі слов'янські мови. Починаючи з 1858 р. він друкує свої мовознавчі статті в «Kunns Beiträge zur vergleichende Sprachenforschung»: 1. «Doppelung des Suffixes -ti in der polnischen und russischen Sprache»; 2. «Einige Fälle der Wirkung der Analogie in der polnischen Deklination»; 3. «Hinneigung zu o im Polnischen»; 4. «Übergang der tonlosen Konsonanten in die entsprechenden tönanden in der historischen Entwicklung der polnischen Sprache»; 5. «Ubergang des i in u in der polnischen Sprache»; 6. «Wortformen und Selbstsätze, welche in der polnischen Sprache zu Stämmen herabgesunken sind»; 7. «Zetacismus in den Denkmälern und Mundarten der Polnischen Sprache»; 8. «Zur Geschichte der polnischen Zahlwörter».

З кожним роком кількість його наукових праць збільшується, а саме: у 1870 р.— «О древнепольском языке до XIV столетия»; у 1871 р.— «Некоторые общие замечания о языковедении и языке» («Журнал министерства народного просвещения», ч. 153, февраль); «Несколько слов по поводу

«общеславянской» азбуки» (ЖМНП, ч. 155, май); велика кількість рецензій на основі загальнослов'янських й лінгвістичних праць, в тому числі й на дві праці О. Калужняцького («Beiträge zur vergleichende Sprachforschung».— ЖМНП, 1874, ч. 176); у 1875 р.— «Опыт фонетики резьянских говоров» (Пб., 128 с.) і «Резьянский катехизис» (Варшава — Петербург, 56 с.); у 1877 р.— «Глоттологические (лингвистические) заметки» («Филол[огические] зап[иски]», Воронеж, 16 с.); у 1878—1881 рр.— «Подробная программа лекций в 1876—1877 и 1877—1878 учебном году» (Казань — Варшава, 92 і 320 с.), «Образцы говоров фриульских славян» (Пб.); у 1881 р.— «Отрывки из лекций о фонетике и морфологии русского языка» («Филол[огические] зап[иски]», Воронеж, 1894, 86 с.); «Próba teoryj alternacyj fonetycznych» («Rozprawy Wydziału Filologicznego PAN», Kraków, 146 с.); у 1895 р.— «Versuch einer Theorie phonetischer Alternationen, Ein Capitel aus der Psychophonetik» (Krakau, 130 с.); у 1897 р.— «Кашубский язык, кашубский парод и кашубский вопрос» (ЖМНП, ч. 310—311, апрель — май); у 1903—1909 рр. перевидавання виправленого й доповненого «Толкового словаря живого великорусского языка» В. Даля (Пб.); у 1912 р.— «Об отношении русского письма к русскому языку» (Петербург — Москва, 132 с.), «Польский язык в сравнении с русским и древнецерковнославянским». Детальний огляд наукової і громадської діяльності І. Бодуена де Куртене поданий у XV томі «Prace filologiczne» (1930—1931, t. 15, cz. 1—2). Поданий в цьому огляді список його 358 наукових праць, рецензій і статей на суспільно-політичні теми свідчить не лише про широчінь наукових інтересів автора, а й про послідовне і глибоке проникнення в суть мовних явищ, зокрема у їх статистику і динаміку.

І. Бодуен де Куртене вийшов із середовища доби енциклопедистів слов'янської філології — І. Срезневського по зібранню документального матеріалу й Ф. Міклошича по описовій граматиці. І все ж І. Бодуен де Куртене відразу відчув необхідність вийти поза рамки систематизації матеріалу через поєднання документальних даних мови з її життям у минулому й майбутньому. Тут розкрилися дослідникові органічні основи його філологічного методу, побудованого на природничо-раціональному підході до розгляду мовних явищ.

Славісти, літературознавці й лінгвісти виявили глибоку повагу до наукової діяльності І. Бодуена де Куртене, підготувавши й опублікувавши в його честь два збірники: «Prace filologiczne, ofiarowane Janowi Boudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1868—1921» (Kraków, 1921), а після його смерті — «Prace filologiczne» (1930—

1931, t. 15, cz. 1—2). Поряд обширна характеристика покійного як людини й лінгвіста подана в «Sprawozdaniach z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego» (1930, t. 23).

У російській філологічній науці з ім'ям І. Бодуена де Куртене пов'язане заснування т. зв. Казанської лінгвістичної школи, до якої належали згодом професори М. Крушевський, В. Богородицький, О. Александров, С. Булич, тюрколог В. Радлов.

Безпосереднє відношення до розгляду українського питання має цілий ряд наукових праць І. Бодуена де Куртене. Після переселення в Польщу він написав ряд важливих для україністики статей, зокрема: «Uniwersytet ukraiński w państwie polskim» («Trybuna», 1922, № 17, S. 183 i nast.); «Kilka ogólników obiektywnej i subiektywnej odrębności «Ukrainy» pod względem językowym, plemiennym i państwowym» («Записки Наукового товариства ім. Шевченка», 1923, с. 1—19, i 1925); «Rosja, Białoruś i Ukraina» («Przegląd Wileński», 1928, N 3—5); «Z drobniaków folklorystycznych» («Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Шевченка», 1928).

О. Калужняцький як послідовник методу систематики формальних явищ старослов'янської мови на перших порах своєї самостійної наукової діяльності не міг, очевидно, збагнути великої ваги ранніх праць І. Бодуена де Куртене і тому висловився про їх автора з легковажністю у листі до Ф. Міклошича. Сьогодні, коли вся наукова діяльність І. Бодуена де Куртене постала перед нашими очима, доводиться констатувати, що ця діяльність у добу листування українських філологів з Ф. Міклошичем, починаючи з 1868 р., була чи не найкращим зразком глибокого проникнення в усі питання лінгвістики й найбільш відповідного методу дослідження в галузі української мови. З українців єдиний, дещо старший сучасник діяльності І. Бодуена де Куртене, філолог і мислитель, граматист О. Потєбня ішов цим же шляхом наукового дослідження, що й І. Бодуен де Куртене.

ОМЕЛЯН ОГОНОВСЬКИЙ
І Ф. МІКЛОШИЧ

У першому листі до Ф. Міклошича від 19 грудня 1870 р. О. Огоновський вже на початку вибачається в тому, що він так часто турбує його своїми справами. До нас не дійшли ці ранні листи О. Огоновського. На основі семи збережених листів, з яких два з подякою за книжки та новорічним вітаням, а третій з подякою за призначення його професором, маємо замало матеріалу для відтворення цієї своєрідної ав-

тохарактеристики творчого шляху цього відомого діяча в галузі української філології Галичини протягом 1867—1894 рр. Тільки листи за 5 червня 1871 р. і 1 січня 1875 р. вказують на напрями його наукового шляху.

Авторитет учителя є для нього чимсь непорушним, навіть у лекційній аудиторії, бо сам він як новачок у слов'янознавстві мусить спиратися виключно на готові висновки усіма славістами визнаного знавця слов'янської філології. Уже в 1870 р. він був тієї думки, що «altslovenisch» не є «altbulgarisch». Ця згідність двох учнів Ф. Міклошича щодо їх відповіді на найбільш вразливе питання тодішньої слов'янської філології, а саме О. Калужняцького (1869, лист № 32) й О. Огоновського (1871, лист № 74), свідчить дуже добре про наукову сміливість початківців-славістів галичан та про їх самостійність супроти авторитету вчителя. Так само і в поясненні та застосуванні окремих висновків філологічної науки до української граматики О. Огоновський іде своїм шляхом, хоч навіть не завжди правильним, як, наприклад, при поясненні займенникових форм з ним, в нім як ефонічних. Однак Ф. Міклошич теж не зовсім точно пояснив, говорячи про вставне -н- для усунення зіяння: «ось-(н)-имъ». В етимології О. Огоновський спирається на «Etymologische Forschungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen» А. Потта, бо праця Ф. Міклошича «Stammbildungslehre» з'явилася тільки у 1875 р., а «Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen» у 1886 р. Очевидно, не можна вимагати від галицького українознавця 70-х років такого глибокого обзнання зі старослов'янщиною, щоб він міг опертися авторитетові зворотного розгляду питання «altbulgarisch — altslovenisch» у виданні «Altslovenische Formenlehre in Paradigmen» 1874 р. і не виявити свого некритичного ставлення щодо цієї думки про батьківщину старослов'янщини у листі до Ф. Міклошича про «своє навернення» (1875, лист № 75). Навіть у передмові до своєї «Граматики руского язика» (1889) він говорить про те, що «в поставленню вірців для підміни імен і глаголів ішов я слідом за Ф. Міклошичем, позаяк його метода в сем напрямі показала мені найлучшою». Сьогодні є зовсім інший поділ, значно прозоріший, бо спрощений.

У всіх інших працях О. Огоновський дотримується власного методу як у доборі матеріалу, так і в його систематизації та висвітленні. Основна проблема всієї наукової діяльності О. Огоновського — українська філологія в її сукупності. Звичайно, що така широка тематика не могла не позначитися на глибині проникання в усю гущу окремих ділянок українського духовного життя. З висвітленням цих проблем

пов'язувалися в житті Західної України найважливіші відповіді на спірні питання громадсько-політичного життя. Своїми працями «*Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache*» (1880), «*E ważniejszych właściwościach języka ruskiego*» (1883) ученя става чи не найпершим і найкращим інформатором та вчителем україністики для свого вчителя слов'янознавства. І це цілком природно, оскільки матеріал досліджень О. Огоновського є виразно український, а Ф. Міклошич спеціально ніколи ним не займався. Метод праці у систематизації матеріалу при написанні граматики залишається в О. Огоновського здебільшого таким, як у Ф. Міклошича, однак у морфології, в фонетиці й синтаксисі О. Огоновський користується своїм методом, зумовленим багатством матеріалу української мови, якого у Ф. Міклошича тоді аж ніяк не могло бути.

На підставі такого багатого матеріалу О. Огоновський створює такі основоположні праці з українського мовознавства: у 1880 р. — «*Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache*», в якій подана досить повна картина розвитку й стану української мови серед інших слов'янських як самостійної одиниці; у 1883 р. — «*O ważniejszych właściwościach języka ruskiego*»; у 1886 р. — «*Kleinrussen*» у 37-й частині «*Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaft und Künste von Ersch und Grubera*»; у 1889 р. — Граматика руського язика для шкіл середніх». Із цієї часової послідовності окремих праць виходить суцільна система усіх явищ української мови та синтез цих явищ у граматиці в плані розгляду структури мови. Сюди належать і його статті: «*O przyimkach w językach starosłowiańskim, ruskim i polskim*» (1877) та «*Einige Bemerkungen über die Sprache der altpolnischen Sophienbibel*» (1880), що торкалися добре відомих славістам і полоністам питань. Проте україніст вніс в обидві статті свій незалежний від учителя погляд та метод і цим, без сумніву, спричинився до розвитку порівняльної граматики слов'янських мов.

Другою на той час, може, найбільш занедбаною ділянкою української філології була історія української літератури. О. Огоновський вніс і в цю ділянку значне пожвавлення вже на початку своєї професорської діяльності естетичним аналізом поеми «Гайдамаки» Т. Шевченка та писань М. Шашкевича і С. Гоциньського «*Zamek Kaniowski*». Статтею про «Правду Руську» (1875) та науковою працею про «Слово о полку Ігоревім» (1876), що й сьогодні становить вартість, він ознайомив українців Галичини з важливими пам'ятками староукраїнської доби.

Основними працями О. Огоновського в галузі української

літератури протягом кількох десятиліть були «Хрестоматія староруська» (1881) і «Історія літератури руської» (1887—1894). В обох працях пішов О. Огоновський незалежним від Ф. Міклошича шляхом, бо довелося йому творити щось зовсім нове і дуже потрібне українцям. Правда, створена О. Огоновським основа обох праць відразу могла викликати застереження з огляду на бібліографію й естетичне висвітлення й оцінку як кожного твору, так і автора. Проте на українському ґрунті ці праці були першою спробою упорядкувати величезний матеріал за повних дев'ять століть і до того ж ще за ХІХ вік за літературними родами епічних творів 19 авторів, ліричних — 29, драматичних — 13 та прозових — 21 автора.

Такий жанровий поділ усієї літератури й підхід до її явищ міг відразу не сподобатися тим, що він розбивав цілісну творчість багатьох письменників на окремі групи за окремими родами. Проте ефект був, безперечно, великий.

Скоро після виходу «Історії літератури руської» ученя О. Огоновського І. Франко почав займатися питаннями літератури із суспільного погляду та намічати шлях до проникнення у таємниці поетичної творчості.

У російській науково-літературній критиці з приводу «Історії літератури руської» О. Огоновського з'явилася в 1890 р. велика стаття О. Пипіна, який рубом поставив питання про «особую историю русской литературы». Сьогодні після прочитання Пипінової критики й відповіді О. Огоновського своєму критикові мусимо ствердити, що обидва дослідники й історики староруського письменства стояли на такому щаблі погляду на взаємини східнослов'янських літератур — української, білоруської і російської — до староукраїнської, з якої ще не було видно тих дрібних відтінків у старорусині, з якими мусили розгорнутися власні шляхи розвитку національних письменств. Так само не бачили вони чітко тих дрібних, проте дуже міцних ниток спільності між цими трьома національними письменствами, якими вони були з'єднані тоді й сьогодні. На той час принципової суперечки про руську єдність усіх члєсів Давньої Русі і про національну самостійність білорусів, українців та росіян не було, однак обидві сторони розуміли цю єдність дещо механічно.

Цей механічний спосіб вирішення такої складної проблеми старослов'янського світу зустрічався у Ф. Міклошича у формулі поділу: болгари — серби — словінці — паннони (1874). Помічається ця механічність тоді також у суперечці сербів з хорватами та словаків з чехами за ту ж саму єдність і самостійність і навіть деяких польських кіл з українцями за їх приналежність до польського племені родом і мовою.

У діяльності слов'янознавства ще у 50-ті роки XIX ст. такі спори були природним наслідком механічного підходу до явищ духовної культури. Сьогодні, після повного аналізу кожного найдрібнішого явища мови, письменства й культури, вже ніяк переводити синтез сукупності явищ шляхом механічного зіставлення. Тоді оцінювали внутрішній зміст пам'ятки та її національне походження через зовнішню форму. Нині внутрішні структурні риси стають основою окреслення явища й систематики явищ. У науці про літературу різних народів сьогодні годі механічно твердити про розвиток поодиноких літератур на чужих дріжджах і за чужий рахунок, як тут і там за О. Огоновським говорили здебільшого в Галичині про розвиток великоруської літератури. Ось чому годі погодитися з думками О. Огоновського, що білоруське письменство доби Ф. Скорини (1517—1525) й «Статуту литовського» (1559—1588) «мало би бути суто українським» або що «мова литовсько-руської канцелярії — це виключно мова Північно-Західної України».

І саме з усіх неточностей та недоліків О. Огоновського в окресленні явищ українського письменства, а також його ставлення до суміжного білоруського й великоруського, розвинулася вся подальша праця над українським письменством І. Франка і всіх інших продовжувачів праці О. Огоновського, що були прямими або посередніми його учнями.

На основі вищесказаного сьогодні можна так окреслити значення наукової діяльності О. Огоновського: учень і послідовник основоположника порівняльного слов'янознавства Ф. Міклошича, О. Огоновський став після відходу Я. Головацького у 1867 р. суплентом Львівського університету на кафедрі української мови і літератури. Поглибивши в 1859 р. у Відні свої філологічні знання, він став звичайним професором Львівського університету і протягом 24-х років своєї професорської діяльності проводив велику наукову роботу. У 1872—1875 рр. він дає аналіз поем Т. Шевченка, писань М. Шашкевича і С. Гоциньського; у 1875 р. «Правди Руської»; у 1876 р. «Слова о полку Ігоревім»; у 1877 р. публікує працю «O przyimkach w językach starosłowiańskim, ruskim i polskim»; у 1880 р. «Einige Bemerkungen über die Sprache der altpolnischen Sophienbibel» та «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache»; у 1881 р. видає «Хрестоматію староруську»; у 1883 р. публікує статтю «O wazniejszych właściwościach języka ruskiego», у 1886 р. «Kleinrussen Allgemeine Encyklopädie der Wissenschaft und Künste von Ersch und Grubera» (Teil 37, S. 16—34) та в 1889 р. «Граматику руського язика для шкіл середних» — перший науково задуманий і опрацьований підручник рідної мови, а в 1886—

1894 р.— «Історію літератури руської», що була відповіддю на критику О. Пипіна.

Як науковий працівник і письменник, він заклав перші основи широко задуманої філологічної праці в галузі україністики. Аналіз української мови і її повна картина для всього наукового світу по-німецьки, показ особливостей української мови для поляків по-польськи, які в той час стали глибше й ширше цікавитися україністикою та її зв'язками з русистикою,— все це спричинилося, безперечно, до зростання ваги українського народу в світі, особливо у міжнародній політиці Австрії.

Серед широкого кола читачів і славістів його «Історія літератури руської» була джерелом глибокого національного усвідомлення і першого систематичного пізнання найважливіших рис українського письменства та розвитку новітньої української літератури за письменниками і видами їх творчості.

О. Огоновський як педагог на своїй кафедрі виховав нове покоління наукових працівників української філології. Серед інтелігенції з'являється все більше збирачів діалектного та фольклорного матеріалу, а деякі приступають до студій над українською мовою та письменством. Ця «школа» О. Огоновського сприяє перетворенню Товариства ім. Шевченка в наукову установу. Незважаючи на методологічні різниці в дослідженнях і суттєві відмінності в поглядах на явища української літератури серед продовжувачів наукової праці О. Огоновського, все ж таки потрібно ствердити, що за останні роки XIX ст. учні і послідовники О. Огоновського, які працювали в Науковому товаристві ім. Шевченка, багато зробили для розвитку науки, зокрема в галузі україністики. Серед цих працівників можна назвати такі імена, як І. Франко, В. Гнатюк, О. Роздольський, М. Зубрицький, І. Кокорудз, М. Павлик, Ф. Колесса, К. Студинський, О. Макарушка, що часто зустрічаються на сторінках «Записок Наукового товариства ім. Шевченка», «Пам'яток української мови», «Етнографічного збірника» і добре відомі у слов'янознавстві.

Говорячи про рівень української філології у Галичині у 1867 р., треба відзначити, що він був тут невисокий: мало було працівників на цій запущеній облогоді. Але завдяки постійній, дуже сумлінній праці над своїм предметом О. Огоновський став основоположником української філології в широкому розумінні цього слова у Львові та Галичині. Він підготував і об'єднав спільною метою пізнання об'єктивної наукової правди численний гурт добрих працівників, які в день його смерті у жовтні 1894 р. творили громаду поважних і головних членів Наукового товариства ім. Шевченка.

В громаді цих працівників були заховані великі задатки майбутніх щаблів розвитку української філології, зародки нових методів досліджень і обрії широких поглядів на окремі питання україністики.

*ОГЛЯД УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ КУРСІВ
Я. ГОЛОВАЦЬКОГО ТА О. ОГОНОВСЬКОГО*

Одним із шляхів, який сприяв згуртуванню українських філологів Галичини, були, безперечно, й університетські лекції О. Огоновського. Хоч кожна університетська кафедра у своїй практичній педагогічній роботі повинна спиратися на повторення циклу лекцій, обмежених чотириріччям студій, та де в чому йти «за модою», все ж таки О. Огоновський зумів значно оживити свою професорську діяльність. Найкраще це видно з порівняння циклу лекцій Я. Головацького протягом 1849—1867 рр. та О. Огоновського протягом 1867—1894 рр.

Після знаменитої трилогії повних змісту й почуття праць Я. Головацького 1849 р.: «Росправа о языке южнорусском и его наречіях», «Три вступительніи преподаванія о русской словесности» і «Грамматика руского языка» — шлях його педагогічної діяльності, здавалося, мав би бути вже чітко визначеним. Однак, починаючи з 1850 р., мова його лекцій з кожним роком стає більш наближеною до церковнослов'янської і російської. Так, у 1856—1859 рр. Я. Головацький читає два цикли лекцій: «Звукословіє и видословіє руского языка по грамматичі, изданной преподавателем и собственным его запискам» (3 лекції) та «Исторический очерк развития руского языка и критическое обозрение словесных произведений славянорусских древнейших времен до XII столетія» (2 лекції). Зрозуміло, що така мова призводить іноді до грубих друкарських помилок на користь української або на шкоду російської мови, як це трапилось з заголовками лекцій, читаних у 1851—1852 рр.: «О словосочинению руского языка» (3 лекції), «Обозрыние письменных сочинений руской словесности от пол. XIV по послидной четвертины XVIII столетія» (2 лекції), «Звукословіє и видословіє церковно-словенского языка сравнительно с руским, польским, чешским и другими славянскими паричами» (2 лекції) або в 1859—1860 рр.: «О Ипатьевской летописи в литературном и языкословном отношениях» (1 лекція).

Я. Головацький уміє щорічними додатками і змінами охитити майже весь обсяг граматичної проблематики й оживити думку слухача своєю увагою до спеціальних питань історії мови й літератури. У 1852 р. він читає цикл лекцій: «О гла-

соударении руского языка и правилах руского стихосложениа» (1 лекція), «Сравнительная грамматика главных славянских наречий» (2 лекції), «О Несторе и продолжателях его в историческом и языкословном отношениях» (2 лекції). У 1852 р. темами його лекцій є: «Сравнительная грамматика руского языка» (1 лекція), «История руской словесности, 1-й период» (2 лекції), «Теория поэзии и красноречия» (2 лекції). Після продовження основних курсів у 1853—1854 рр. він читає «Начальные основания эстетики» (1 лекція); у 1854—1855 рр. веде «Историю руского языка и словесности руской» (3 лекції) та після курсів «Руский язык» і «Руская словесность» у 1856—1857 рр. читає курс лекцій «Руский язык в сравнении с старославянским» (2 лекції), а в 1857—1858 рр. — «Теория прекрасного и приложение ее в изящной словесности» (2 лекції).

Дуже цікава програма його лекцій у 1858—1859 рр.: «Чтения из Остромирового Евангелия с указанием тех видов, которые в новейших церковнославянских сводах от старославянского различаются» (3 лекції), «Звукословіє руское с поглядом на польский и чешский языки» (2 лекції), «О развитии руского письменного языка на основании народных наречий». У 1860—1861 рр. Я. Головацький читає цикл лекцій «Словопроизведение из становища сравнительного языкознания» (2 лекції), «Духовное красноречие и его характер в древнем и среднем периодах» (1 лекція).

Якщо взяти до уваги наукову працю Я. Головацького саме в 60—70-ті роки, коли він ознайомив галичан з українськими пам'ятками актової мови XIV—XVI ст. і показав усьому світові скарби західноукраїнської народної пісні, то стане зрозумілим, що саме він, як перший професор україністики у Львівському університеті, заклав міцні основи для успішної університетської праці наступних професорів-україністів у Львові.

О. Огоновський почав свою педагогічну діяльність у 1867—1868 рр. безпосередньо після Я. Головацького. Він вступає на кафедру з циклом лекцій «История руской литературы новейшего периода», чим, очевидно, пожвавив її діяльність. Історію літератури ділить він загалом на три періоди: 1-й період від прийняття християнства до кінця XVI ст., 2-й — до 1798 р. і 3-й — від І. Котляревського. Завдяки такому поділові він знаходить місце у 1869—1870 навчальному році читати цикл лекцій про «галицьких писателів» (2 лекції), а згодом, починаючи з 1877—1878 рр., читає такі цикли лекцій: «Критично-естетичне оцінення важніших творів Григорія Квітки-Основ'яненка» (1 лекція),

у 1889—1890 рр. про Г. Квітку-Основ'яненка (2 лекції), про Осипа Федьковича (2 лекції), у 1890—1891 рр. про п'єсу Т. Шевченка «Назар Стодоля» (2 лекції), у 1891—1892 рр. — «Іван Нечуй-Левицький» (2 лекції) і «Марко Вовчок» (2 лекції), у 1892—1893 рр. про Т. Шевченка (2 лекції), у 1893—1894 рр. «Енеїда І. Котляревського» (2 лекції) та «Євген Гребінка» (2 лекції).

Поза увагою О. Огоновського не залишається питання періодизації історії української літератури відповідно до історичних подій, що зумовлювали важливіші ідеологічні зміни у житті українського народу. Ось за яким планом читає він університетські лекції: у 1883—1884 рр. «Новий період літератури руської (української) 1798—1860 і для Галичини 1848—1880 рр.». У 1885—1886 навчальному році нижня межа пересувається до 1772 р. (перший поділ Польщі й приєднання Галичини до Австрії), а для Галичини й Наддніпрянської України піднімається до 1860 р., коли появилось передсмертнє видання «Кобзаря» Т. Шевченка. У 1897—1898 рр. займається він розглядом української літератури XVII—XVIII ст., а в літньому півріччі літературою 1798—1840 рр., тобто до виступу Т. Шевченка.

У наступному році читає він літературу за 1835—1861 р., тобто від задуму альманаху «Зоря» М. Шашкевича, та літературу від 1861 до 1880 р., тобто після смерті Т. Шевченка. Є ще й інші межі періодизації української літератури в лекціях О. Огоновського, як, наприклад, період 1632—1837 рр., період 1837—1864 рр., період 1709—1848 рр.

Зі староукраїнської доби О. Огоновський вибрав кілька основних питань, яким присвячував окремі курси. «Слов'янська філологія» (1867—1868, 1871—1872, 1875—1876, 1882—1883 і 1887—1888), «Руська правда» (1867—1868, 1870—1871, 1872—1873, 1875—1876, 1882—1883, 1887—1888, 1892—1893), «Літопис Нестора» (1871, 1875—1876, 1887—1888, 1880—1881, 1883—1884, 1887—1888, 1891—1892), «Галицько-Волинський літопис» (1874—1875, 1877—1878, 1880—1881), «Слово о полку Ігоревім» (1873—1874, 1876—1877, 1879—1880, 1882—1883, 1884—1885, 1888—1889, 1892—1893). Важливим курсом були в нього лекції «О простонародній поезії руській» (1881—1882, 1883—1884, 1888—1889).

Курси української граматики охоплювали в О. Огоновського, як і в Я. Головацького, «Порівнятельну граматику старослов'янського і руського язика» (1868—1869, 1869—1870), «Словосочетание» (1870—1871), «Словообразование» (1871), «Остромирове Євангеліє» (1871—1872, 1868—1869, 1873—1874), «Обясненія життя Кирила й Мефодія» (1874—1875),

«Мова деяких пам'яток XI ст.» (1874—1875), «Про звуки» (1876—1877), «Наука про форми» і «Остромирове Євангеліє з повторенням» (1881—1882, 1887—1888), «Флексія дієслів» (1878—1879), «Синтаксис старослов'янської і руської мови» та «Наука про відмінки» (1883—1884), «Етимологія» (1884—1885), «Грамматика старослов'янської і руської мови», «О звуках» (1885—1886), «Словотвір», «Прийменники» (1886—1890), «Синтаксис» (1890—1891), «Грамматичний розбір статей «Linguae paleoslovenicae specimen quaedam» видання Огоновського 1871 р.» (1891—1892), «О звуках» (1892—1893), «Морфологія» (1893—1894), «Словотвір в язичі старослов'янським і руським», в літньому півріччі «Дієслова». В цьому році зміст лекцій О. Огоновського з'явився вперше фонетичним правописом.

Дуже важливим моментом у курсах лекцій О. Огоновського, починаючи з 1880—1881 рр., були «Письмові вправи стилістичні і розправи усні о важніших предметах граматичних і літературних», спочатку одноденні, а пізніше двогодинні (1881—1882, 1883—1884, 1884—1885, 1886—1887, 1890—1891, 1891—1892, 1892—1893, 1893—1894, 1894—1895 рр.).

Цей огляд читаних О. Огоновським лекцій показує добре продуману їх структуру й послідовність циклів. І хоча лекції не завжди були однакові за їх науковим рівнем, все ж таки вони містили таке багатство фактичного матеріалу та використаної критичної наукової літератури, що привертали до себе увагу багатьох учнів, які згодом стали працівниками на ниві української філології в Галичині.

Так само чимало учнів Я. Головацького зарекомендували себе працями, переважно історико-літературними, присвяченими дослідженню минулого. Разом з тим вишло від нього чимало письменників народовського напрямку. Серед них найповажніший і найголовніший як філолог був саме О. Огоновський. Як філолог-українофіл, він не міг мовчки пройти повз філолога-русофіла, бо їх обох захоплювала перш за все українська філологія, з якої та для якої мусила вирости навіть на тлі академічно-партійної боротьби за мову поважна громада справжніх філологів, згуртованих навколо Наукового товариства ім. Шевченка.

Із порівняння циклу університетських лекцій обох професорів видно, що вони органічно зв'язані з головним предметом кафедри — українською філологією. Поза її межі викладачі не виходять. Досить близькими були вони деякий час і по формі своїх лекцій, про що свідчать друковані заголовки їх лекцій. О. Огоновський користується майже весь час старою граматичною термінологією, утвореною іводі до-

слівно за О. Востоким, тому не дивно, що мова заголовків його курсів лекцій дуже близька до мови заголовків Я. Головацького.

Огляд наукової творчості обох професорів за час їх університетської діяльності виявляє так само чимало споріднення за тематикою й систематизацією матеріалу. Обидва починають від граматичних питань про взаємини української та російської мов, однак слід тут признати за Я. Головацьким великий розмах і темперамент у вирішенні цього основного питання української філології — як у науці про мову, так і в науці про письменство й народну словесність. Я. Головацький видає у 1849 р. «Росправу о язиці южноруском...» з основним матеріалом для дальшого його опрацювання. У 1870 р. О. Огоновський присвячує цьому питанню велику рукописну працю «Über die Praepositionen». У вступі «Russisch-altrussisch-kleinrussisch» він розглядає це питання тільки конспективно, зате ґрунтовно його досліджує щойно в 1880 р. у праці «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache». Обидва професори цікавляться «Словом о полку Игоревім»: Я. Головацький у 1853 р. публікує статтю «Über Ihor's Heereszug gegen die Polowcer», О. Огоновський у 1876 р. — «Слово о плъку Игореві» з обширним коментарем. Обидва теж видають «Хрестоматію»: Я. Головацький у 1854 р., О. Огоновський у 1881 р. Вони однаково цікавляться юридичною старовиною Русі: Я. Головацький у 1867 р. публікує «Памятники дипломатического судебно-делового языка», О. Огоновський — «Правду Руськую». Крім спільного, між обома професорами були й відмінності. Я. Головацький відзначався чітко вираженим бойовим темпераментом політичного діяча. У 1848 р. під псевдонімом «Гаврило Русин» він публікує в збірнику статтю «Die ruthenische Sprache und Schriftfrage», а в 1861 р. під своїм прізвиськом статтю «Einige Worte über den Vorschlag Josephs Jireczek», в яких виступає проти латинки на захист кирилиці. У 1867 р. Я. Головацький публікує статтю «О первом литературно-умственном движении русинов со времён австрийского владения», в якій виступає проти польської панівної верхівки в Галичині. Такого політично завершеного виступу в О. Огоновського немає.

Очевидно, що в період майже постійного політичного напруження в самій Австро-Угорщині та в її зовнішніх взаєминах із сусідами, зокрема з Росією, професор з темпераментом політика, ще й до того протипольського напрямку, був дуже небажаним членом університетського збору. «Русофільство» а навіть «мова викладів», яку Головацький вже від 1860 р. дуже українизував, не мали ніякого суттєвого зна-

чення в акції львівського намісництва проти Головацького. Головним приводом акції уряду в Галичині проти нього було те, що він не вмів і не міг зійти з позицій «Руської трійці» 1835—1837 рр. та патріота-русина 1848 р.

Доба розвитку Огоновського перенесла всі суперечки на український терен, на якому старорусини — русофіли й малорусини — українофіли змагалися за провід у культурно-національному розвитку Галицької України. Тому-то народовець Огоновський не мав жодної потреби займатися політичними питаннями про супрематію поляків у Галичині, як також ніщо не перешкоджало призначити старорусина Калужняцького професором слов'янської філології в Чернівцях, де він ніскільки не цікавився питанням про верховодство румунських поміщиків над русинами Північної Буковини. Обидва питання назрівали для вирішення тільки в значно пізнішому часі, коли необхідно було зайнятися основами перестрою соціально-економічного життя народних мас в Австрії. Першим філологом, що зацікавився комплексом цих питань, які впливали з явищ переважно економічного життя буковинських українців, був Степан Смаль-Стоцький як професор української мови в Чернівецькому університеті.

УНІВЕРСИТЕТСЬКА КАФЕДРА
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
Й ЛІТЕРАТУРИ В ЧЕРНІВЦЯХ

У 1875 р. відкрито в Чернівцях університет, в якому практичний курс української філології доручено Климентію Ганкевичу. У 1876 р. кафедру слов'янської філології очолює Омелян Калужняцький. З огляду наукових статей із слов'янознавства того часу видно, що єдиними представниками цієї ділянки філології були К. Ганкевич⁷ і О. Калужняцький — обидва учні й послідовники Ф. Міклошича. Проте після К. Ганкевича вважають себе гідними цієї кафедри аж чотири кандидати: Л. Кирилович, О. Лепкий, Г. Опишкевич і Б. Пюрко. Усі кандидати звертаються в цій справі до Ф. Міклошича з листами, в яких пояснюють детально причини й підстави своїх заходів зайняти дану кафедру в університеті.

Учитель гімназії Л. Кирилович у листі від 23 лютого 1875 р. (№ 61) виразно зазначає свою скромну наукову освіту, проте має охоту й любов до дальшої науки, тому хотів би домагатися коли не посади надзвичайного професора, то хо-

⁷ Ганкевич К. Річ при началі преподаваній русской литературы в университеті Черновицком. — Черновцы, 1875; Система гласоударения в языках санскритском, греческом и русском: Дополнок до поровнательного языкословия. — Черновцы, 1875.

ча б права приватної доцентури. У листі від 27 травня 1875 р. (№ 62) він прямо заявляє про свій намір зайняти кафедру слов'янської філології, але одночасно попереджає Ф. Міклошича про те, що свою конкурсну працю він зможе надіслати тільки в липні.

Онуфрій Лепкий у листі від 11 березня 1875 р. (№ 67) пише, що був би радий одержати або кафедру слов'янської філології, або української («ruthenischen») мови. Для такої посади, на його думку, в нього є необхідні здібності й дані. На кафедрі він подбає, щоб своїм постійним науковим старанням і наполегливою працею бути гідним довір'я свого вчителя.

Богдан Пюрко повідомляє Ф. Міклошича про свої заходи здобути кафедру української мови щойно в листі від 16 липня 1876 р. (№ 97) після свого одводиння. На його думку, серед інших кандидатів на цю кафедру немає таких, які могли б мати краще фахове знання, ніж він. Тепер працює над трьома статтями — «Чи малоросійська мова є самостійною мовою, чи діалектом російської мови», «Т. Шевченко і його заслуги для малоросійської літератури», «Історія малоросійської літератури». У листі від 25 серпня 1876 р. (№ 98) він вважає кафедру української мови в Чернівцях єдиним місцем, де міг би зайнятися виключно своїми улюбленими студіями.

Тим часом професорська колегія філологічного факультету в Чернівцях розглянула вже 14 липня 1876 р. реферат професора О. Калужняцького про Г. Онишкевича як найбільш достойного кандидата на кафедру української філології і прийняла рішення запропонувати міністерству цю кандидатуру затвердити.

Ф. Міклошич як головний референт міністерства освіти в справах слов'янських кафедр в австрійських університетах знав Г. Онишкевича як свого учня ще до 1872 р. Він розглядав його кандидатську працю «Darstellung der Syntax des Genetivs» в 1874 р. та міг стежити за його інтересом до граматичних студій у п'яти листах, надісланих йому Г. Онишкевичем протягом 1872—1875 рр. Ф. Міклошич був добре обізнаний із ходом роботи Г. Онишкевича над словником української мови вже від 1872 р., що його він укладав на матеріалі українських народних пісень, виданих Жеготою Паудлі, і в половині грудня мав уже 5300 слів. У своїх листах Г. Онишкевич повідомляє Ф. Міклошича про свої студії етимологічно-фонетичного характеру: ложка — лижка, звукові зміни етимологічного *o* в українській мові (лист № 80). У руках Ф. Міклошича був рукопис праці Г. Онишкевича «Darstellung der Syntax des Kasus» в українській і польсь-

кій мовах. Міг Ф. Міклошич дещо знати також і про підготовку 3-го видання граматики М. Осадці 1876 р. У 1875 р. у «Jahresbericht des kaiserlich-königlichen 2. Obergymnasiums in Lemberg» (S. 13—23) появилася реферативна стаття Г. Онишкевича «Über die ältesten slavischen Alphabete, paläographische Abhandlungen», написана на основі праці Ф. Міклошича про глаголицю. Щоправда, Г. Онишкевич дуже невдало відмовлявся від авторства зовсім предметної, тільки місцями неуважно стилізованої критики на працю Ф. Міклошича «Formenlehre der altslovenischen Sprache» у № 17 журналу «Друг» за 1874 р., с. 389—392, коли писав Ф. Міклошичу, що «не маю часу займатися такими справами» (лист № 83). І так вийшло, що кафедру української мови в Чернівцях міг одержати тільки Г. Онишкевич як найбільш підготовлений і обізнаний з філологічною працею кандидат.

Його молодший товариш Б. Пюрко був серйозним кандидатом на цю кафедру з огляду на слушні поправки й доповнення до другого видання «Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen» (лист № 95). Однак його старання за цю кафедру в липні 1876 р. (лист № 97) були вже запізнилими та в кожному разі без усякої істотної, хоча б *ad hoc* написаної наукової розвідки, яку Г. Онишкевич все-таки запропонував.

Як надзвичайний професор, Г. Онишкевич видав у 1877 р. перший том «Руської бібліотеки» з творами І. Котляревського, М. Гоголя й П. Гулака-Артемовського та в 1878 р. 2-й том з творами Г. Квітки-Основ'яненка. Для галицьких українців ці видання були дуже важливою культурною подією, бо містили своєрідний корпус не тільки для обох університетських кафедр української літератури у Львові й Чернівцях, але й для кафедр слов'янської філології у Відні й Берліні. Пояснення та вступні зауваження упорядника цих томів не дають нічого нового для історії українського письменства, а шкільний галицький правник з його нібито етимологічною основою був просто найбільшою перепорою, щоб «Руська бібліотека» стала всеукраїнським явищем. Нерішучість редактора в питаннях правопису була в даному випадку знаменпою і для О. Огоновського. Обидва не могли виступити так рішуче проти важко зрозумілої традиції зв'язку сучасності з минулим, щоб переконати фактами з минулими українського письменства про доцільність корінної зміни правописів українського письменства. Цієї малообґрунтованої правописної традиції дотримувався і редактор третього тому «Руської бібліотеки» В. Коцовський, що видав його у 1884 р. після смерті упорядника творів М. Шашкевича й

І. Вагілевича в доповненням до І. Вагілевича й творами Я. Головацького.

Слід, проте, відзначити, що Г. Онишкевич мав чіткий погляд на методи філологічного дослідження і синтезу, коли дав цілком доречні рецензії на розвідку О. Огоновського «О рзыимках...» («Archiv für slavische Philologie», 1880, Bd 4, S. 442—450) і на українську частину «Истории славянских литератур» О. Пипіна й О. Спасовича. Заслугує на увагу в рецензії на О. Огоновського думка про те, що українську мову не можна виводити безпосередньо із праслов'янської мови, щоб її таким чином якнайбільше віддалити від російської вже в правіку, а також спостереження про неможливість виявити перехід *e* та *ѣ* в *i* в пам'ятках XI ст. З позиції порівняльної граматики Г. Онишкевич пояснює появу *въ* — *во*, *ві*; *y* cons., *e* — *vos*. і звертає увагу на відсутність рукописного матеріалу. Відповідь О. Огоновського («Archiv für slavische Philologie», 1881, Bd 5, S. 148—156) на невдало стилізовані висловлювання Г. Онишкевича, але без істотного доповнення допоміжних прогалин була скоріше зайвим явищем в історії граматичної праці галичан.

У рецензії на «Историю славянских литератур» О. Пипіна й О. Спасовича виявлявся справжній темперамент Г. Онишкевича як знавця справи й питання про взаємодію українського й російського письменства та в питанні про обґрунтування самобутності українського письменства. У цій рецензії Г. Онишкевич виступив проти територіального поділу українського письменства на східноукраїнське і «галицьке», аргументуючи тим, що через такий поділ галицьке письменство ставало немов провінціальним. При розгляді питання про українську й російську мови він запитував авторів, чиїм наріччям мала б бути білоруська мова та чому вони говорять про «літературу західноукраїнську», але про «словесність українську». Нарешті розглянув він періодизацію українського письменства: X—XII ст.—сильна межа, а там 1240 р. напад ординців, 1292 р.—Литовсько-руське князівство — отже, коли й де починається українське письменство? З періодизацією О. Пипіна й О. Спасовича щодо середнього періоду до XVIII ст. й новітнього письменства від «сентиментального» І. Котляревського Г. Онишкевич погоджується. Він теж висловлює думку, що авторам потрібно віддати належне за синтетичний показ розвитку новітнього галицько-руського письменства, хоча вони його й замало висвітлили. Рецензент застерігає проти вживання прикметників «русинський», «черновицький», створених на зразок німецько-польських іменників *Russine*, *Czernowitz*.

Уся рецензія наскрізь предметна, об'єктивно продумана

та спокійна навіть при розгляді дратівливого питання про два руські народи.

Університетські курси лекцій Г. Онишкевича присвячені здебільшого огляду історії української літератури: у 1877—1878 рр.—огляд історії української літератури до 1860 р., у 1878—1879 рр.—продовження історії української літератури, у 1879—1880 рр.—огляд літератури XVI—XVII ст., у 1880 р.—огляд літератури XVIII—XIX ст. З граматики він читав курси: «Синтаксис падежей» (1877), «О творенню пнів в руськом язичі» (1878—1879) і «Наука о формах руського язика» (1880).

Великого наукового доробку. Онишкевич як професор університету не залишив. Проте до нього не слід підходити занадто риторично, як це зробив Калужняцький у характеристиці його наукової діяльності в 1882 р., коли виникло питання про призначення Онишкевича звичайним професором. Безперечно, виконана Онишкевичем робота по виданню корпусу українських письменників та підготовка лекцій мусили зайняти всі вільні хвилини його життя продовж 11 університетських півріч 1876—1882 рр. Тим-то з огляду на видавничо-педагогічну працьовитість професор заслужував повного визнання і в майбутньому повинен розгорнути ще глибшу й більше самостійну наукову роботу. Враховуючи потенціальні можливості, вирішено було признати за ним право на ординатора кафедри української філології. Міністерство передало справу Міклошичеві для розгляду і пропозицій. Але певилковна хвороба (саркома нирок) перервала життя Онишкевича на початку 1883 р.

Після смерті Онишкевича вже в листі від 2 березня 1883 р. (№ 82) Іван Верхратський подав свою кандидатуру на вільну кафедру української мови в Чернівцях. Він був уже від 1876 р. кореспондентом Міклошича, колись просив допомогти йому в призначенні наукової стипендії, щоб звільнитися від учительювання, де він себе погано почував (лист № 8). У 1878 р. він просив Міклошича допомогти одержати місце у Львові та виклав своє *profession de foi*, а саме, що він не вірить у відбудову польської держави (лист № 7). Кандидатура Верхратського мала міцні позиції завдяки його наполегливій праці з 1863 р. в галузі українських природознавчих досліджень⁸. Граматикою української мови Верх-

⁸ «Вечерниці», 1863, ч. 11—12, «Матеріали до словаря зоологічного»; з 1864 до 1879 р. І. Верхратський видає «Початки уложення номенклатури і термінології природописної, народної»; у 1877 р. «Знадоба до словаря южноруського» (після критичних заміток у «Правді» 1875—1876 рр. на «Німецько-руський словар» Омеляна Партівського, 1866—1867 рр.) тощо.

ратський спеціально не займався, лише опублікував популярні статті «В справі народного язика» («Правда», 1873, № 14; 1874, № 15) та «Замітки до взаємин руського язика і пародної літератури» («Денниця», 1880, № 4—20, 22—24).

Так само не займався Верхратський і студіями над українською літературою, принагідно написав лише дві статті-промови — про Маркіяна Шашкевича («Правда», 1873, № 11—12) і про Квітку-Осноряненка (1878). Тільки після публікації статті «Über die Mundart der Marmaroscher Ruthenen» (Stanislau, 1883) він почав серйозно займатися західноукраїнськими говорами, чим на переломі XIX—XX ст. справді дуже прислужився українському мовознавству.

У листі від 30 березня 1883 р. (№ 27) подав свою кандидатуру на кафедру української мови в Чернівцях Євген Желехівський. Він повідомляв Міклошича про свою роботу над словником вже від 1881 р. і навіть одержав від нього в 1882 р. допомогу на видання. Проте обох кандидатур, незважаючи на колективну рекомендацію учителів Академічної гімназії 5 квітня 1883 р. (лист № 105), не взято до уваги, можливо, тому, що словникова робота рідко коли може стати основою всебічної наукової оцінки даного кандидата, що претендує на посаду керівника університетської кафедри.

Не взято до уваги й третьої кандидатури — Олександра Барвінського, що повідомив про неї Міклошичеві у листі від 2 квітня 1883 р. (№ 4) — «Йдучи за вох рорупі». Ця кандидатура мала серйозні підстави. У листах Барвінського до Міклошича від грудня 1878 р. він інформував свого вчителя про наукові досягнення українців та про своє зацікавлення говором гуцулів і носовими звуками... Від нього ж знав Міклошич і про початки словника Желехівського, якому Огоповський радив спертися виключно на народний матеріал, а Барвінський радив взяти до уваги наголос та історичномовний матеріал (лист № 2). Нарешті Барвінський мав досить великий педагогічний стаж від 1878 р., одночасно працюючи на ниві українського письменства, розпочавши письменницьку працю критикою «Руської читанки для вищих класів гімназії» А. Торонського («Правда», 1868, № 21—25). Там же він надрукував рецензію на «Короткое обозрение руськой письменности» О. Лепкого 1869 р. («Правда», 1870, № 3, 5) та в 1870—1871 рр. видав три частини «Руської читанки для вищої гімназії»⁹ з біографічними нарисами 52-х

⁹ Том I: Усна словесність. 57 с.; т. II: Писана словесність від Котляревського до 1860 р., 481 с.; т. III: від 1860 р., 533 с.

письменників. Крім того, він зробив огляди словесної праці австрійських українців за рр. 1881 та 1882 («Діло», 1882, № 1; 1883, № 2). Нарешті йому належала рецензія на статтю А. Вахнянина «Про Франциска Скорину» («Правда», 1879, № 9), ряд статей спеціально виховного значення та переклад «Філософії мистецтва» Тена (1880).

Надзвичайним професором української мови й літератури став 1885 р. Степан Смаль-Стоцький. Вся його наукова й суспільна праця розгортається від цього року: «Über den Inhalt des Codex Hankensteinianus» («Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe», 1886, Bd 110, H. 2, 91 с.), «Über die Wirkungen der Analogie in der Deklination des Kleinrussischen» («Archiv für slavische Philologie», 1886, Bd 8, S. 198—246, 409—432; Bd 9, S. 58—76) та промова на 25-літній ювілей Осипа Федьковича («Діло»), 1886, № 76—77).

У 1890 р. спільно з Ф. Гартнером він надрукував статтю «Про план науки руської мови в гімназіях» («Руська школа», 1890). У 1891 р. з'явилася його стаття «Про руську правопис» під псевдонімом «С. Нагнибіда» й «Образочок духовного розвитку руського народу і його основа». У цьому відчиті говорить С. Смаль-Стоцький про Шевченка, Шашкевича й Федьковича. У 1893 р. дав він рецензію на «Словар російсько-український» Уманця і Спілки («Буковина») та 1894 р. «Про план науки руської мови в школах середніх на Буковині» («Правда», 1894, № 21).

Від цього первопочину Смаль-Стоцький безупинно працював у науці до самої смерті 1938 р., отже, повного піввіку, в обох основних ділянках української філології — мови й літературознавства. Крім того, як громадянин із живим темпераментом він відчув потребу заповнити велику прогалину в історії краю, в якому йому довелося працювати, і в 1897 р. видав книжку «Буковинська Русь. Культурно-історичний образок». Зібраний у цій книжці матеріал висвітлює як культурний розвиток української вітки в Північній Буковині, так і ріст національної свідомості серед народних мас всупереч бажанням неукраїнської верхівки в Буковині і в сусідній Галичині. Тим-то не дивно, що йому довелося бути в центрі українського народного політико-економічного життя Буковини до самої світової війни 1914 р. Про цю суспільно-політичну працю розповів він чимало інтересного в брошурі «Моя політика» (1913).

Протягом 30 літ своєї професорської навчальної праці він прочитав такі цикли університетських лекцій: Руська лі-

тература XI—XII ст. (1888, 1892), від 1895 р. він поширив цю тему до XIII ст. (1899, 1903); Література XIII—XV ст. (1890) і XIV—XVI ст. (1896, 1899, 1900, 1903, 1907, 1911); Письменство XVI—XVIII ст. (1892, 1896, 1900, 1908). Новий період української літератури до Шевченка Смаль-Стоцький читав у рр. 1887, 1890, 1894, 1897, 1900, 1904, 1908; Література від Шевченка — у 1898, 1901, 1905, 1909 рр. Були проведені окремі курси на тему: «Участь Буковинської Русі в руській літературі» (1891, 1894, 1898, 1902) та «Історії руської літератури XIX віку Австрійської Русі» (1893, 1897, 1906, 1910).

Монографічні курси були присвячені Шевченкові (1889, 1894, 1909), Федьковичеві (1906), Котляревському (1907) і Квітці-Оспов'яненку (1908). Окремо аналізувалися твори за «Хрестоматією» Огоновського (літопис Нестора, Поломник, Острозька Біблія, Літопис Самовидця) та новітніх письменників від Котляревського до Федьковича. У поєднанні з тими заняттями мусили вийти курси: «Стилістика» (1898) і «Ритміка» (1907, 1914). Вступом до староруського письменства слід вважати курс «Руська старина. Vorgeschichte der ruthenischen Literatur» (1889, 1891, 1895, 1898, 1902, 1906, 1910, 1914) та про руську палеографію, рукописи (1887, 1892, 1895, 1905, 1910).

Вступом до історичної граматичної української мови можна вважати курси: «Історія руської правопису» (1888), «Церковна мова русинів» (1897), «Історія руської філології» (1899). Тільки після цих курсів С. Смаль-Стоцький прочитав курс «Історичної граматики руської мови» (1909). Курси граматики української мови були присвячені звукам і відмінкам від 1894 р., а від 1896 р. береться до уваги й словотвір та від 1903 р. — складня.

Із трьох листів С. Смаль-Стоцького й шести Ф. Гартнера до Міклошича випливає, що вони щодня по дві години займалися українською граматикую. Спершу романіст Ф. Гартнер вчиться української мови під проводом україніста С. Стоцького, але згодом С. Стоцький чимало користується фонологом та ерудитом свого університетського колеги (лист № 103). Тому немає нічого дивного, що С. Стоцький і Ф. Гартнер стають авторами шкільної граматики (1893, 1907, доповнене 1914) та великої наукової описової граматики «Grammatik der ruthenischen ukrainischen Sprache» (1913), яку вони присвятили пам'яті Франца Міклошича.

До 1890 р. їх листи Міклошичеві сповнені звітками про хід спільної роботи над українською граматикую. Очевидно, що ця кабінетна праця переходить і в курсові лекції, і на-

впаки, педагогічний досвід впливає на якість писаної книжки та її зв'язок з раз прийнятим розподілом матеріалу у шкільній граматиці 1893 р.

Обидва професори дали також спільну рецензію на граматику Огоновського 1889 р. у «Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien» (с. 1025—1036). Загалом вони відзначили її позитивні риси — прозорість розподілу матеріалу, його багатство й хорошу мову. Закидували цій граматиці нерівномірність розподілу між предметом дослідження й предметом вивчення, нахил до зайвої етимологізації, історичності діалектології та теоретизування, тобто занадто велику науковість у висвітленні зібраного матеріалу, непотрібного гімназійній молоді, за велику подібність у синтаксі та вбогість розділу про ортоєпію і наголос. Найбільший закид був спрямований проти правопису, бо обидва автори рецензії були за введення фонетичного правопису в школі. До цієї педагогічної і творчо-наукової праці Стоцького долучається його вплив на молодь, яку він заохочує збирати зразки пародної словесності в точних фонетичних записках для складання прикмет місцевих говірок (лист № 102), та власні заняття національними справами (лист № 103).

Підготовлений до видання Віденський Октоїх та студія про його відношення до однорідних інших рукописів XIII ст. (листи № 102—103), на жаль, не з'явилися друком. У цих листах є ще сліди ворожнечі між С. Смаль-Стоцьким й О. Калужняцьким та спільні з В. Ягичем й О. Огоновським справи (листи № 14, 102, 104).

Листи Ф. Гартнера свідчать, що спільна праця обох граматистів дала привід перегрупувати систематику дієслова й іменника. Зокрема сам С. Стоцький захопився вивченням, вправленням і доповненням українського матеріалу в «етимологічному словнику» Міклошича (листи № 11—13). Чимало цього матеріалу ввійшло до німецького видання «Граматики» 1913 р., але Міклошичу вже не довелося використати запропонований йому матеріал.

Свої взаємини з Ф. Гартнером представив дуже детально сам проф. Смаль-Стоцький у посмертній згадці «Федір Гартнер» (ЗНТШ, 1925, т. 135—136), де розмежував науковий внесок фонетика-романіста та систематика-граматика від річезового українського граматичного матеріалу та його літератури як внеску професора української філології.

Отже, нами розглянуто частково лише деякі питання щодо зв'язків українських славістів з Ф. Міклошичем. Сподіваємось, що публікація цих листів приверне увагу дослідників і стане базою для глибшого вивчення багатьох питань, пов'я-

заних з розвитком філологічної науки і внеском українських учених у розвиток слов'янознавства, з роллю Ф. Міклошича у розвитку української філології та ін.

1941 р.

ІЛАРІОН СВЕНЦІЦЬКИЙ

БАРВИНСЬКИЙ
ОЛЕКСАНДР ГРИГОРОВИЧ

№ 1

1878 р., грудня 16. Тернопіль

Hochwohlgeborener Herr!
Hochgeehrtester Herr Hofrat!

Nach erhaltenem gnädigen Auftrage entledige ich mich meiner angenehmen Pflicht, indem ich Eu[er] Hochwohlgeboren gleichzeitig «Варшавские университетские известия» III und IV (Крынский) zur gef[ä]h[li]gen Durchsicht übersende¹.

Bei dieser Gelegenheit beehre ich mich Eu[er] Hochwohlgeboren mein Lesebuch in 3 T[eilen]², meine Übersetzung der „Geschichte Kleinrusslands“ in 3 T[eilen]³, ferner Fed'kovičs „Povisti“⁴ und „Bukovynskyj almanach“⁵ zu senden, welche ich als Beweis meiner tiefsten Verehrung und innigsten Dankbarkeit Eu[er] Hochwohlgeboren gütig anzunehmen bitte.

Auf meiner Rückreise von Wien habe ich meinen ehemaligen Professoren H[o]f[rat] Malecki in Lemberg besucht und von ihm erfahren, dass der I B[an]d seiner Poln[ischen] Grammatik bereits fertig ist, aber erst nach der Herausgabe des II-ten B[an]des, dessen Drucklegung Ende I[aufenden] J[ahres] beginnen dürfte, im Buchhandel erscheinen werde⁶.

Neulichst habe ich zwei Abhandlungen aus Russland erhalten: Колосов [М. А.]. «Загадочные звуки в истории русского языка (ы, ѣ, ъ)», «Варшава, 1877, und «Об историческом наслении в славянском словообразовании. Сочинение Александра Дювернуа». Москва, 1867⁷. Wenn dieselben Eu[er] Hochwohlgeboren nicht unwillkommen sein möchten, so wäre ich bereit dieselben zur gef[ä]h[li]gen Durchsicht einzusenden.

Indem ich wegen Nachlässigkeit, nass ich die Büchersendung nicht früher schon bewirkt habe, Ihre Verzeihung in Anspruch nehme, zeichne mit grösster Ehrerbietung Eu[er] Hochwohlgeboren ergebenster Diener.

Alexander Barwinski

Tarnopol, am 16/12 1878

Олександр Барвінський

Високоблагородний пане!
Вельмишановний пане надвірний раднику!

Після отримання ласкавого доручення виконую мій прийнятний обов'язок, посилаючи водночас Вашій високоблагородності для ласкавого перегляду «Варшавские университетские известия» III і IV (Крынский)¹.

При цій нагоді маю честь надіслати Вашій високоблагородності мою читанку у трьох частинах², мій переклад «Історії Малоросії» у трьох частинах³, також Федьковича «Повісті»⁴ і «Буковинський альманах»⁵, які прошу ласкаво прийняти як доказ моєї найглибшої пошани і найщирішої вдячності.

На зворотній дорозі з Відня відвідав я мого колишнього професора надвірного радника Малецького у Львові і дізнався від нього, що перший том його польської граматики вже готовий, але появиться в книгарнях тільки після видання другого тому, якого друкування повинно розпочатися наприкінці цього року⁶.

Нещодавно я отримав з Росії дві розвідки: *Колосов М. А.* Загадочные звуки в истории русского языка (ы, й, ё). Варшава, 1877, і «Об историческом наслоении в славянском словообразовании. Сочинение Александра Дювернуа». Москва, 1867⁷. Якщо Ваша високоблагородність бажас їх мати, то я готовий вислати для ласкавого перегляду.

Просячи Вашого вибачення, що через недбалість раніше не подбав про пересилку книжок, підписуюся з найбільшою повагою Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Олександр Барвінський

Тернопіль, 16 грудня 1878 р.

Барвінський Олександр Григорович (1847—1926) — український педагог, історик, громадський діяч. Закінчив філософський факультет Львівського університету, з 1868 р. учитель гімназії в Бережанах і Тернополі, 1888 р. — учительської семінарії у Львові. Протягом 1891—1907 рр. — посол до парламенту Австро-Угорщини, 1894—1904 рр. — посол до сейму Галичини. У 1918 р. займає посаду секретаря міністерства освіти і віровизнань у Західноукраїнській Народній Республіці (ЗУНР). Співробітник журналу «Правда» (з 1867 р.), газети «Діло» (з 1881 р.), редактор журналу «Учитель» (1889), видавець і редактор журналу «Давінок» (1890), редактор газети «Руслан» (1897—1914). О. Барвінський — один із засновників «Просвіти» (протягом 1889—1895 рр. — заступник голови), активний співробітник «Руської бесіди», член Комісії для видання шкільних підручників і складання номенклатури (українських термінологічних словників).

Заслугою О. Барвінського є сприяння і запровадження фонетичного правопису в школах Галичини.

Автор численних праць на педагогічні теми (газети «Діло», «Шкільна часопись», «Газета шкільна», журнал «Учитель» та ін.), укладач підручників і хрестоматій з української літератури і мови, історії для середніх шкіл. Серед них: «Віймки з українсько-руської усної словесності народної для вищих клас середніх шкіл» (вип. 1—3, Львів, 1890—1903), «Вибір з українського письменства для III і IV року» (Львів, 1910, 1917, 1925), «Руська читанка. Для вищої гімназії» (ч. 1—3, Львів, 1870—1871), «Читанка для пригатованої класи учительських семінарій» (Львів, 1916, 1921), «Читанка для I року учительських семінарій» (Львів, 1907, 1921), «Читанка для II року учительських семінарій» (Львів, 1909, 1920), «Вибір з українсько-руської літератури для учительських семінарій» (ч. 1—2, Львів, 1920—1921), «Оповідання із всесвітньої історії» (за С. Закшевським) (ч. 1—3, Львів, 1924) та ін. Крім цього, праці з історії України: «Ілюстрована історія Русі від найдавніших до нинішніх часів після руських і чужих істориків» (Львів, 1890), «Історія Русі» (ч. 1—5, Львів, 1870—1884), «Коротка історія українського народу» (Львів, 1926); він також видавав «Руську історичну бібліотеку» (під його редакцією вийшли 1—6-й та 9—17-й томи). Йому належать статті з питань літературознавства у «Записках Наукового товариства імені Шевченка» (далі — ЗНТШ) розділ про побут і життя українців «Das Volksleben der Ruthenen» у книзі «Die Osterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild» (Wien, 1898, S. 376—440), «Спомини з мого життя» (ч. 1—2, Львів, 1912—1913), розвідки про життя і творчість Т. Шевченка, М. Костомарова, Ю. Федьковича, М. Драгоманова, В. Франкліна, окремо «Ставропігійське братство у Львові» (1886, 1920), писав художні твори (драма «Гетьман Полуботко»).

¹ Йдеться про працю: *Крынский А. А.* О посовых звуках в славянских языках // Варшавские университетские известия. — 1870. — Кн. 3. — С. 326—405; Кн. 4. — С. 467—498.

² Мається на увазі видання: Руська читанка: Для вищої гімназії: Ч. 1 (усна словесність). — Львів, 1870; Ч. 2 (писана словесність, відділ 1). — 1871; ч. 3 (писана словесність, відділ 2). — 1871.

³ Очевидно, мається на увазі «Історія Русі» — компілятивна праця, створена О. Барвінським на підставі «руських і чужих істориків» і видана товариством «Просвіта» (ч. 1—3, Львів, 1870—1880). У 1882 р. появилася ч. 4, а 1884 р. — ч. 5.

⁴ Повна назва: *Федькович О.* Повісті: З переднім словом про галицько-руське письменство Михайла Драгоманова. — К., 1876.

⁵ «Буковинський альманах» — тут назва умовна. Йдеться, очевидно, про один із перших номерів «Буковинського календаря» — популярного ілюстрованого видання, яке видавалося товариством «Руська бесіда» у Чернівцях починаючи з 1874 р. Правдоподібно, саме його у 1878 р. міг надіслати О. Барвінський. Перший номер літературно-художнього видання «Буковинський альманах» вийшов у Чернівцях тільки 1885 р.

⁶ Йдеться про видання: *Malecki A.* Gramatyka historyczno-porównawcza języka polskiego. — Т. 1—2. — Lwów, 1879. Див. прим. 2 до листа № 73.

⁷ Йдеться про роботу відомого славіста, професора Московського університету Олександра Львовича Дювернуа (1840—1886). Крім вказаної книги, яка у свій час мала великий розголос, О. Дювернуа автор праць: «Система основных элементов и форм славянских наречий» (М., 1872), «Практическое руководство к изучению наречий:

старославянского, польского и чешского» (М., 1872), «Словарь болгарского языка по памятникам народной словесности и произведениям новейшей печати» (М., 1886—1889), «О происхождении варяг-русов» (Чтения в Обществе истории и древностей российских.— 1862.— Кн. 4), статей в історії слов'янських літератур та ін. Після смерті вченого вийшли «Матеріали для словаря древнерусского языка» (М., 1894).

№ 2

1879 р., лютого 13. Тернопіль

Hochgeehrtester Herr Hofrat!

Ich bitte um Verzeihung, dass ich das schätzbare Schreiben Eu[er] Hochwohlgeboren vom $\frac{5}{1}$ bis jetzt nicht beantwortet habe. Ich glaube aber auf Vergebund Eu[er] Hochwohlgeboren rechnen zu dürfen, umso mehr, da ich ausser 22 wöchentl[icher] Unterrichtsstunden noch Privatlektionen erteilen und als Witwer und Vater zweier minderjährigen Kinder jetzt dem Hauswesen und der Erziehung der Kinder mehr Aufmerksamkeit als zuvor widmen muss.

Was Kryński anbelangt¹, so mögen Eu[er] Hochwohlgeboren denselben so lange als nötig behalten, da ich meine Sprachstudien erst in 2 oder 3 Monaten wieder in Angriff zu nehmen gedenke. Ich beabsichtige nämlich meine Abhandlung über die poln[ischen] Nasalvokale gänzlich umzuarbeiten und zu diesem Zwecke alle diese Denkmäler, die mir früher nicht zugänglich waren gründlich zu erforschen. Ebenso werde ich trachten mehr Hilfsquellen zur Dialektologie zu sammeln und dieselben in der Abhandlung zu verwerten.

Hernach beabsichtige ich den huzulischen* Dialekt zum Gegenstande meiner Studien zu machen. Bevor ich aber an diese Arbeit schreiten werde, will ich die Aufmerksamkeit der Sammler der Volksliteratur auf die Wichtigkeit derselben für die Erforschung der kl[ein]russ[ischen] Dialektologie lenken. Es wurde zwar viel Material aus der Volksliteratur gesammelt und herausgegeben, aber nur wenige Sammler haben die Aussprache der betreffenden Gegend treu und genau angegeben. Die Meisten aber haben das Gesammelte in die übliche Orthographie übertragen und die eigentümliche lokale Aussprache verwischt. Ich will daher in den kl[ein]russ[ischen] Blättern einen Aufruf an die Sammler der kl[ein]russ[ischen] Volksliteratur richten und sowohl die Wichtigkeit einer genauen Wiedergabe der Aussprache betonen, als auch das

* У рукопису: das huzulische.

Verfahren bei der Aufzeichnung solcher Sammlungen erörtern.

Beiliegend sende ich Eu[er] Hochwohlgeboren Kołosov „Zagadočnyje zwuki...“ und „Očerk istoriji zvukov i form ruskogo jazyka“² und Duvernois³. Über Duvernois glaube ich nicht kompetent zu sein ein Urteil zu fällen, bin aber der Ansicht, dass Werk immerhin nicht von Interesse sei.

Von Zelechovskij, welcher mit der Bearbeitung eines kl[ein]russ[ischen] Wörterbuches⁴ sich befasst, habe ich eine Antwort auf meine Zuschrift erhalten, dass er die Worte akzentiert und dass er die verschiedenartige lokale Akzentuation anmerkt. Er hofft aber sein Werk erst in 2 Jahren zu vollenden. Ich habe ihm vor 2 Jahren den Rat erteilt, dass er auch die älteren kl[ein]russ[ischen] Denkmäler berücksichtige und diejenigen Ausdrücke dieser Denkmäler, welche noch jetzt in der Umgangssprache gebräuchlich sind, in sein Wörterbuch aufnehmen. „Ruska Prawda“⁵ und die Urkunden aus dem XIII—XVIII J[a]h[rhun]d[er]te bieten ein reichhaltiges Material zur juristischen Terminologie. Es ist von Novickij in Kiev, 1871, „Spravočnyj slovar juridičeskich terminov živogo jazyka Jugo-Zapadnoj Rossiji“⁶ erschienen, ich konnte aber dieses Wörterbuch bis nun zu nicht bekommen. Levčenko in seinem „Opyt russko-ukajnskogo slovarja“ (Kiev, 1874)⁷ nimmt auch das lexikalische Material aus der älteren Literaturperiode auf. Prof[essor] Ogonovskij⁸ hat dagegen Zelechovski geraten, etwöge nur die Volskliteratur und die Schriftsteller der neuesten Periode von Kotlarevskij angefangen berücksichtigen. Ich wäre also zu wahren Dank verpflichtet, wenn Eu[er] Hochwohlgeboren in dieser Hinsicht gef[äl]l[igst] Rat erteilen würden.

Ich nehme mir ebenfalls Gelegenheit für den mir gefälligst zugeschiedten Bericht der k[aiserlichen] Akademie N I. Eu[er] Hochwohlgeboren bestens zu danken.

Indem ich mich zu fernem gnädigen Wohlwollen empfehle, verharre ich in Ehrerbietung Euer Hochwohlgeboren untertänigster Diener

Alexander Barwinski

Tarnopol, am 13/II 1879

P. S. Die kl[ein]russ[ische] Lexikographie, wurde jetzt bereichert durch neulichst veröffentlichte Wörtersammlungen in „Pravda“⁹ 1878. (cast' literaturno-naukova I II B[an]d und „Pravda“, 1879, 1 Heft.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 182—184. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Прошу вибачити мені, що я не відповів до цього часу на шановний лист Вашої високоблагородності від 5 січня. Думаю, що можу розраховувати на вибачення Вашої високоблагородності, тим більше що я мушу, крім 22 годин щотижня не в школі, давати ще приватні лекції і як вдовець і батько двох неповнолітніх дітей більше ніж раніше приділяти увагу домашньому господарству та вихованню дітей.

Що стосується Криняського¹, то Ваша високоблагородність може тримати його в себе скільки потрібно, тому що я думаю знову взятися за мовні студії тільки через два або три місяці. Планую саме статтю про польські носові голосні повністю переробити і з цією метою ґрунтовно вивчити всі ці джерела, які раніше мені не були доступні. Водночас буду старатися зібрати більше допоміжних джерел з діалектології і використати їх у статті.

Пізніше планую зробити предметом своїх студій гудульський діалект. Проте перш ніж я приступлю до цих занять, хочу зосередити увагу збирачів народної творчості на її важливості для дослідження малоросійської діалектології. Незважаючи на те що зібрано і видано багато матеріалу з народної творчості, лиш окремі збирачі подали вірно і точно вимову даної околиці. Більшість [збирачів] передали зібране традиційною орфографією і затерли специфічну місцеву вимову. Тому я хочу звернутися через малоросійські газети до збирачів малоросійської народної творчості і підкреслити не тільки важливість точної передачі вимови, але й описати методику підготовки таких збірок.

Додатково посилаю Вашій високоблагородності Колосова «Загадочные звуки...» та «Очерк истории звуков и форм русского языка»² і Дювернуа³.

Вважаю, що я не компетентний висловлювати думку про Дювернуа, але гадаю, однак, що робота нецікава.

Від Желехівського, який займається опрацюванням малоросійського словника⁴, я отримав відповідь на мого листа, що він проставляє наголоси у словах і відзначає різну місцеву акцентуацію. Втім, він сподівається закінчити свою роботу десь за два роки. Я йому порадив два роки тому, щоб брав до уваги також старші малоросійські пам'ятки і включав у свій словник ті слова із цих пам'яток, які ще тепер вживаються у розмовній мові. «Руська правда»⁵ і грамоти XIII—XVIII століть дають багатий матеріал для юридичної термінології. У Києві 1871 р. вийшов «Справочный словарь юридических терминов живого языка Юго-Западной России» Новицького⁶, але я дотепер не зміг отримати цього словни-

ка. Левченко включає в свій «Опыт русско-украинского словаря» (Киев, 1874)⁷ також лексичний матеріал із старшого літературного періоду. Зате професор Огоновський⁸ радив Желехівському, щоб він брав до уваги лише народну творчість і письменників найновішого періоду, починаючи від Котляревського. Я був би, отже, зобов'язаний справжньою вдячністю, коли б Ваша високоблагородність ласкаво подала мені у цьому пораді.

Я користаюся також з нагоди, щоб дуже подякувати Вашій високоблагородності за ласкаво присланий мені звіт цісарської академії № 1.

Поручаючи себе дальшій ласкавій доброзичливості, залишаюся з пошаною Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Олександр Барвінський

Тернопіль, 13 лютого 1879 р.

Р. С. Малоросійська лексикографія збагатилася тепер завдяки спискам слів, які нещодавно були опубліковані у «Правді»⁹ за 1878 р. (літературно-наукова частина), том 2, і «Правда», 1879, зшит 1.

¹ Див. прим. 1 до листа № 1.

² Повна назва другої праці: *Колосов А. М.* Очерк истории звуков в форм русского языка с XI по XVI столетие.— Спб., 1872.

³ Див. прим. 8 до листа № 1.

⁴ Йдеться про українського лексикографа Євгена Желехівського (див. прим. до листа № 22) і підготовку ним «Малорусько-пільського словаря», який почав виходити вошитами з 1882 р. Окремо видання у двох томах вийшло у Львові в 1885—1886 рр.

⁵ «Руська правда» — збірник норм давньоруського права XI—XII ст., основне джерело для вивчення суспільних відносин, державності та правових відносин Київської Русі.

⁶ Повна назва: *Новицкий И. П.* Справочный словарь юридических терминов древнего актового языка.— К., 1871.

⁷ Мається на увазі словник, створений українським етнографом і мистецтвознавцем, співробітником журналу «Основа» Михайлом Левченком (1832—1892). Це перший в історії української лексикографії російсько-український словник. Він заснований на широкому матеріалі народної розмовної мови та мови творів українських письменників. Словник здобув загальне визнання. За словами А. Кримського, він «відслужив велику службу українцям» (Зорл.— 1896.— С. 358), і, як свідчить Б. Грінченко, «довго був єдиним добрим підручником до науки української лексики» (ЗНТШ—1905.— Т. 66.— С. 18—19).

⁸ Огоновський — див. прим. до листа № 72.

⁹ «Правда» — український літературно-науковий і політичний журнал, який виходив у Львові в 1867—1870, 1872—1880, 1883—1884, 1888—1895 рр. Орган пародовців. На його сторінках друкували твори, переклади, статті М. Драгоманов, Ю. Федькович, О. Терлецький, М. Старицький, В. Навроцький, В. Самійленко, І. Мажура, М. Кобилицький, Б. Грінченко та ін.

1880 р., грудня 1. Тернопіль

Hochwohlgeborener Herr Hofrat!

Eu[er] Hochwohlgeboren hatten die Güte, mir während meines letzten Aufenthaltes in Wien zu versprechen, mir bei vorkommender Gelegenheit zu meinem Fortkommen behilflich zu sein. Eine solche Gelegenheit bietet sich jetzt, darum wage ich es im Vertrauen auf Ihre Güte, Hochwohlgebornen Herrn Hofrat an jenes Versprechen zu erinnern.

Da jetzt die provis[orischen] Bezirksschulinspektorstellen in Galizien neu besetzt werden sollen, so habe ich, durch einen chronischen Rachenkatarrh veranlasst, beim Landesschulrat um einen Posten in Tarnopol, Zloczów, Lemberg-Bezirk, Stryj, Sambor, oder Stanislaw angesetzt¹. In diesen Tagen hat der Landesschulrat seine Vorschläge dem Unterrichtsministerium unterbreitet. Leider sind aber die Verhältnisse bei uns derart beschaffen, dass der Ruthene bei jeder Gelegenheit hintangesetzt wird, obwohl er vor seinen Mitbewerbern der Vorrang behaupten oder mit denselben wenigstens gleichen Schritt halten kann.

Was meine Qualifikation anbelangt, so erlaube ich mir Eu[er] Hochwohlgeboren mitzuteilen, dass ich eine Prüfung für Bürgerschulen mit ausgezeichnetem und aus der Geschichte und Geographie fürs Untergymnasium mit befriedigendem Erfolge bestanden habe; das Resultat meiner Prüfung aus dem Polnischen und Ruthenischen fürs Obergymnasium ist H[och]w[ohl]geboren] Herrn Hofrat wohl bekannt. Drei Jahre habe ich als Supplent am Gymnasium zu Brzezany² zugebracht, jetzt bin ich das 10-te Jahr a[n] d[er] Lehrerbildungsanstalt in Tarnopol in Verwendung und habe immer die Anerkennung von Seiten der Direktion und des Landesschulinspektors geerntet. Ungeschtet dessen wurde ich zum Bezirksschulinspektor nicht vorgeschlagen unter dem Vorwande, dass ich meine Gesundheit auf diesem Posten ruinieren könnte.

Da nun die Entscheidung dieser Angelegenheit jetzt eben vom Unterrichtsministerium abhängig ist, so wage ich die Güte Eu[er] Hochwohlgeboren in Anspruch zu nehmen, indem ich H[och]w[ohl]geboren] Herrn Hofrat höflichts ersuche, mir zur Erlangung dieses Postens zu verhelfen. Eu[er] Hochwohlgeboren dürfen überzeugt sein, dass ich Ihrer Empfehlung nie Schande machen werde.

Genehmigen Eu[er] Hochwohlgeboren die Versicherung,

dass ich mit schuldiger Dankbarkeit und ausgezeichnete Hochachtung stets sein werde Eu[er] Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Alexander Barwinski,
Prof[essor] a[n] d[er] Lehrerbildungsanstalt

Tarnopol, am 1. Dezember 1880

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1. спр. 2373.— Арк. 185—186.
Рукопис. Копія.

Високоблагородний пане надвірний раднику!

Ваша високоблагородність ласкаво обіцяла мені під час мого останнього перебування у Відні при нагоді допомогти у моєму просуванні вперед. Така пагода тепер трапляється, тому я відважуюся, довіряючи Вашій доброті, нагадати високоблагородному папу надвірному раднику про обіцянку.

Оскільки тепер повинні бути заміщені вакантні місця повітових інспекторів у Галичині, то я просив крайового шкільного радника з уваги на хропічний фарингіт про посаду у Тернополі, Золочеві, Львівському повіті, Стрию, Самборі або Станіславі¹. Цими днями крайовий шкільний радник подав свої пропозиції міністерству освіти. Але у нас, на жаль, так склалися обставини, що русина* при кожній нагоді відсувають назад, хоч він може мати перевагу над своїми суперниками або принаймні дорівнювати їм.

Що стосується моєї кваліфікації, то дозволяю собі повідомити Вашу високоблагородність, що я склав іспит для народних шкіл з відмінним, а з історії та географії для нижчих класів гімназії із задовільним успіхом; результат мого екзамену з польської та руської* мов для вищих класів гімназії Вашій високоблагородності добре відомий. Три роки працював я помічником учителя в гімназії в Бережанах², тепер десятий рік працюю в учительській семінарії у Тернополі і завжди отримував визнання з боку дирекції та крайового шкільного інспектора. Незважаючи на це, мене не запропонували на [посаду] повітового шкільного інспектора під приводом, що я міг би на цій посаді підірвати своє здоров'я.

Тому що вирішення цієї справи тепер залежить саме від

* Тут і далі німецькі терміни «Ruthenen», «ruthenisch», «ruthenische Sprache» перекладаються відповідно до традиційно вживаних на західноукраїнських землях в XIX ст. термінів «русини», «руський», «руська мова». Вони адекватні східноукраїнським «українець», «український», «українська мова» або «малорос», «малоруський» чи «малоросійський», «малоруська мова».

міністерства освіти, то я відважуюся використати доброту Вашої високоблагородності, просячи найввічливіше високоблагородного пана надвірного радника допомогти мені одержати цю посаду. Ваша високоблагородність може бути впевнена, що Вам ніколи не буде соромно за Вашу рекомендацію.

Дозвольте запевнити Вашу високоблагородність, що я з належною вдячністю і з найглибшою пошаною завжди залишатимуся Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Олександр Барвінський,
професор учительської семінарії

Тернопіль, 1 грудня 1880 р.

¹ Усі названі міста — Тернопіль, Золочів, Стрий, Самбір, Станіслав — розташовані у Східній Галичині. Наяні Тернопіль і Станіслав (тепер Івано-Франківськ) — обласні центри, Золочів, Стрий, Самбір — районні центри Львівської області.

² Бережани — повітове місто у Східній Галичині, тепер районний центр Тернопільської області.

№ 4

1883 р., квітня 2, Тернопіль

Hochwohlgeborener Herr Hofrat!

Eu[er] Hochwohlgeboren werden es gütigst verzeihen, dass ich im Vertrauen auf Ihr allbekanntes Wohlwollen es wage, mich mit einer Bitte an Eu[er] Hochwohlgeboren zu wenden und Ihnen einige kostbare Augenblicke zu rauben.

Nach dem Hinscheiden des gottseligen P[ater] Onyszkiewicz¹ wurde ich von den Ruthenen in Lemberg und Manchen der Provinz aufgefordert, sich um die erledigte Professorstelle der ruth[enischen] Sprache und Literatur a[n] d[er] Universität in Czernowitz zu bewerben. So sehr diese Aufforderung für mich schmeichelhaft sein könnte, so scheint mir einerseits eine solche vox populi nicht massgebend genug, andererseits aber fühle ich es selbst, dass ich bisher zu wenig Gelegenheit hatte, auf dem Gebiete der ruth[enischen] Sprache und Literatur etwas Erhebliches zu leisten. Ich habe zwar neben meinen historischen, Studien bereits als Universitatshörer gleichzeitig auch slavische Philologie betrieben und ausser der ruthenischen und polnischen Sprache auch die czechische, serbische und grossrussische Sprache kennen gelernt und im J[ahre] 1868 in der literarischen Zeitschrift „Pravda“ über die „Chrestomatie für Obergymnasien“ von Al[exij] Toronkij eine kri-

tische Abhandlung sammt übersichtlicher Darstellung der Entwicklung der neueren ruth[enischen] Literatur veröffentlicht², so dass ich von der ruth[enischen] Schulbicherkommission aufgefordert wurde, ein ruth[enisches] Literaturbuch für Obergymnasien zu verfassen. Dieser Aufforderung folgend, habe ich ein solches Literaturbuch in 3 Teilen veröffentlicht, welches vom galiz[ischen] Landesschulrate 1870 approbiert wurde³. In demselben Jahre brachte „Pravda“ meine kritische Anzeige über O. Lepkij „Krytycnoje obozrenije ruskoj pyšmennosty ot vvedenija chrystijanstva do pryšestvija Tatar“⁴. Später habe ich manche literarische Arbeiten in kl[ein]russ[ischer] Sprache geliefert, welche ausser dem Bereiche der Sprach- u[nd] Literaturforschung stehen, aber ich verfolgte mit steter Aufmerksamkeit die Entwicklung und die Forschungen auf dem Gebiete der ruth[enischen] Sprache und Literatur und veröffentlichte die betreffen den bibliographischen Notizen und Anzeigen in der „Pravda“ als ständiger Mitarbeiter derselben Zeitschrift. Trotz erschütternder Familienunfälle unterzog ich mich der Gymnasialprüfung aus der ruth[enischen] u[nd] poln[ischen] Sprache, obwohl ich bereits eine dauernde Anstellung an der Lehrerbildungsanstalt hatte. In den nachfolgenden Jahren war meine Gesundheit ernstlich angegriffen, so dass ich an eine Änderung des Berufes zu denken bemüsstigt war. Jetzt aber bin ich so weit hergestellt, dass ich meine Studien fortsetzen kann. Ich wäre jetzt in der Lage meine Abhandlung über die Nasalvokale im Polnischen (umgearbeitet) und „Beiträge zur kl[ein]russ[ischen] Dialektologie“ bes[onders] über die podol[ische] Mundart⁵ zu liefern, aber bei der bedeutenden Stundenzahl und den zahlreichen Korrekturen der Pensa bleibt nur zu wenig Zeit übrig, dass man mit Erfolge solche Studien treiben könnte.

Eu[er] Hochwohlgeboren werden es mir gütigst verzeihen, dass ich so langweilig bin, ich habe aber alles dies angeführt, um auf Grund dessen Eu[er] Hochwohlgeboren um gef[ä]h[lig]en Rat zu bitten, ob ich mich um die genannte Stelle bewerben könnte oder nicht. Die Gutachtung Eu[er] Hochwohlgeboren wird vom H[ohen]-Ministerium jedenfalls eingeholt und entscheidend sein.

Im Vertrauen auf Ihre Güte, hoffe ich, dass Eu[er] Hochwohlgeboren diese meine Bitte gef[ä]h[lig]st entschuldigen werden un verharre mit grösster Hochachtung Euer Hochwohlgeboren stets ergebenster Diener

Alexander Barwinskij

Tarnopol, am 2. April 1883

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 187—189. Рукопис. Копія.

Високоблагородний пане надвірний раднику!

Ваша високоблагородність ласкаво пробачить, що я, довіряючи загальновідомій Вашій доброзичливості, відважуюся звернутися з проханням до Вашої високоблагородності і забрати у Вас кілька дорогоцінних хвилин.

Після смерті блаженної пам'яті отця Опишкевича¹ намовляли мене русити зі Львова і дехто з провінції, щоб я домагався звільненої посади професора руської мови і літератури у Чернівецькому університеті. Хоч якою б улесливою для мене не була ця вимога, з одного боку, видається мені такий голос народу не досить справедливим, з другого — відчуваю сам, що я досі замало мав змоги зробити щось вагоме в галузі руської мови і літератури. Втім, я вже як університетський слухач поряд із своїми історичними студіями займався слов'янською філологією і, крім руської і польської мов, вивчав також чеську, сербську та великоруську мови і в 1868 р. опублікував у літературному журналі «Правда» критичну статтю про «Хрестоматію для вищих класів гімназії» Олексія Торонського з виразним описом розвитку новішої руської літератури², так що руська комісія шкільних підручників запропонувала мені написати підручник з руської літератури для вищих класів гімназії. Виконуючи це доручення, видав я підручник літератури у трьох частинах, який у 1870 р. був апробований галицьким крайовим шкільним радником³. У цьому ж році появилася у «Правді» моє критичне повідомлення про «Критичное обозрение руськой письменности от введения христианства до пришествия татар» О. Лепкого⁴. Пізніше писав я деякі літературні роботи малоросійською мовою, які не стосуються мови і літературознавства, але я з постійною увагою стежив за розвитком і дослідженнями в галузі руської мови і літератури й опублікував відповідні бібліографічні замітки та повідомлення у «Правді» як постійний співробітник цього журналу. Незважаючи на приголомшливі родинні нещастя, я склав екзамен з руської і польської мов, хоча мав постійну посаду в учительській семінарії. У наступні роки моє здоров'я було серйозно підірване, так що я змушений був думати про зміну професії. Але тепер я настільки опам'ятався, що можу продовжувати свої студії. Я міг би тепер підготувати мою роботу про носові голосні в польській мові (перероблена) і «Причинки до малоросійської діалектології», особливо про подільський діалект⁵, але при великій кількості годин і численних коректурах, домашніх заняттях залишається мало часу, щоб можна було з успіхом займатися такими студіями.

Ваша високоблагородність пробачить мені ласкаво, що я такий нудний, але я про все це писав, щоб на підставі цього просити Вашу високоблагородність про ласкаву раду, чи я міг би добиватися згаданої посади, чи ні. Високе міністерство в кожному разі питатиме думку Вашої високоблагородності, і вона буде вирішальною.

Довіряючись Вашій доброті, сподіваюся, що Ваша високоблагородність ласкаво вибачить це моє прохання, і залишаюся з найбільшою пошаною Вашої високоблагородності завжди відданий слуга

Олександр Барвінський

Тернопіль, 2 квітня 1883 р.

¹ Опишкевич — див. прим. до листа № 79.

² Точна назва праці О. Торонського: Руська читанка для вищої гімназії. — Ч. 1. — Львів, 1868. Рецензія, яку написав О. Барвінський, має назву «Ще дещо про «Руську читанку» О. Торонського» (Правда. — 1868. — № 21—25).

³ Див. прим. 2 до листа № 1.

⁴ Точна назва праці О. Лепкого: Короткое обозрение руськой письменности: Ч. 1. От введения христианства до пришествия татар. — Львів, 1869. Рецензія О. Барвінського на неї надрукована в журналі «Правда», 1870, № 3, 5. Див. лист № 5.

⁵ Праця з української діалектології і, зокрема, про подільський діалект, очевидно, залишилася не завершеною. Публікації 80—90-х років і пізніші про неї не згадують. Повідомляють про неї деякі зібрані ученим діалектних матеріалів.

№ 5

1883 р., травня 10. Тернопіль

Hochwohlgeborener Herr Hofrat!

Ich nehme mir die Freiheit Eu[er] Hochwohlgeboren einige Jahrgänge der seit 1867* von meinem Bruder herausgegebenen Zeitschrift „Pravda“ einzusenden, in welchen unter anderen meine Abhandlungen „Допись з-над Дністра: Ще дещо про „Руськую читанку“ О. Торонського“ (II J[ahr]g[ang], N 21—25)¹, „Критика на „Обозрение руськой словесности О. Лепкого“ (J[ahr]g[ang] IV, N 3 u[nd] 5)², „О д[окто]р[и] Ф. Скорини“ eine Anzeige (in J[ahr]g[ang] XII, N 9)³ enthalten sind und bin so frei dieselben der hochgeneigten Aufmerksamkeit Eu[er] Hochwohlgeboren zu unterbreiten.

Ich konnte diese Abhandlungen meinem an den Universitätssenat in Czernowitz gerichteten Gesuche um Verleihung der erledigten Professorstelle der ruth[enischen] Spr[ache]

* У тексті помилково: 1876.

nicht beilegen, weil von denselben keine Separatabdrücke erschienen sind und ich die betreffenden Jahrgänge in Folge des vor 3 Monaten erfolgten Ablebens meines Bruders erst jetzt erhalten habe.

Im vollen Vertrauen auf die unschätzbare Wohlgeogenheit Eu[er] Hochwohlgeboren habe ich die Ehre mit vorzüglicher Hochachtung zu sein Euer Hochwohlgeboren gehorsamster

Alexander Barwinski

Tarnopol, am 10. Mai 1883

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 190. Рукопис. Копія.

Високоблагородний пане надвірний раднику!

Я дозволяю собі надіслати Вашій високоблагородності кілька річників журналу «Правда», який видає мій брат від 1867 року [і] в яких між іншими надруковані мої статті «Допись з-над Дністра»: «Ще дещо про «Руськую читанку» О. Горонського» (річник II, № 21—25)¹, «Критика на «Обозрение руськой словесности О. Лепкого» (річник IV, № 3 і 5)², повідомлення «О докторі Ф. Скорині» (в річнику XII, № 9)³, та дозволяю собі їх запропонувати високоприхильній увазі Вашої високоблагородності.

Я не міг долучити ці статті до моєї заяви, поданої до університетського сенату в Чернівцях у справі призначення мене на вакантну посаду професора руської мови, тому що не з'явилися окремі відбитки цих робіт і через смерть брата, яка сталася три місяці тому, лише тепер отримав відповідні річники.

Повністю довіряючи неогіненній доброзичливості Вашої високоблагородності, маю честь бути сповненим найбільшої поваги Вашої високоблагородності найслухняніший

Олександр Барвінський

Тернопіль, 10 травня 1883 р.

¹ Див. прим. 2 до листа № 4.

² Див. лист № 4 і прим. 4 до нього.

³ Йдеться про рецензію О. Барвінського на працю Анатолія Вахлянича «О докторі Франциску Скорині і його літературній діяльності» (Львів, 1879), яка опублікована у журналі «Правда», 1879, № 9.

ВЕРХРАТСЬКИЙ
ІВАН ГРИГОРОВИЧ

№ 6

1876 р., травня 14. Львів

Хочгеборнер Herr Hofrat!

Bitte um Verzeihung, dass ich, obgleich ich nicht die hohe Ehre habe, dem Herrn Hofrat persönlich bekannt zu sein, doch den Herrn Hofrat mit einer Bitte zu belästigen wage. Ich bin Gymnasiallehrer, Supplent an dem Franz-Josef-Gymnasium zu Lemberg¹ und habe des vorigen Jahres im Dezember die Gymnasiallehrerprüfung aus der Naturgeschichte, Mathematik und Physik fürs Untergymnasium bestanden. Da ich mich aber als Gymnasiallehrer äusserst unglücklich fühle und obendrein, obgleich entbrannt für die Wissenschaft, namentlich das Studium slavischen Sprachen, bei der Überbürdung der Pflichten eines Gymnasiallehrers für die mit so beliebte Wissenschaft beinahe nichts tun kann, beansichtige ich an das Hohe k[aiserlich]-k[önigliche] Ministerium um Erteilung eines Stipendiums einzureichen, damit mir die Möglichkeit geboten werde die Vorträge des Herrn Hofrats zu hören und mich weiter heranzubilden, um dann unter der Leitung der Herrn Hofrats in der Wissenschaft und für die Wissenschaft arbeiten zu können.

Wollen Hochgeborner Herr Hofrat mir gütigst das Stipendium erwirken und so mir die Pforte zu einem anderen, regeren Leben zu öffnen. Würde mir die grosse Gnade zuteil, dann möchte ich auch so manches Material des südrussischen (ruthenischen) Sprache, dass bei mir unbenutzt liegt, wissenschaftlich verwerten können. Hier und da habe ich mich nach meinen schwachen Kräften versucht, wovon ich hier einiges beilege — „Початки до ул[оження] термінології“², „Кілька слів“³, „Байки“⁴.

Hoffend, dass Hochgeborner Herr Hofrat meine untertänigste Bitte gnädigst berücksichtigen werden, verbleibe ich in tiefster Ehrfurcht

Johann Werchratskij,
Lehrersupplent

am Franz-Josef-Gymnasium zu Lemberg

Lemberg, am 14. Mai 1876

АНБ у Відні.— № 139/69—1. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 164—165. Рукопис. Копія.

Іван Верхратський

Вельможний пане надвірний раднику!

Прошу вибачення, що я, не маючи високої честі бути особисто знайомим з паном надвірним радником, все-таки наважуюся турбувати пана надвірного радника проханням. Я є заступником гімназійного вчителя у гімназії імені Франца Йосифа у Львові¹ і в грудні минулого року склав учительський екзамен з природознавства, математики та фізики для нижчих класів гімназії. Та оскільки я, як гімназійний учитель, почуваю себе вкрай нещасливим, та, крім цього, захоплений наукою, а саме вивченням слов'янських мов, при перевантаженні обов'язками гімназійного вчителя майже нічого не можу робити для моєї улюбленої науки, я маю намір прохати високе цісарсько-королівське міністерство про призначення стипендії, щоб мати можливість слухати лекції пана надвірного радника і далі навчатися, аби пізніше мати змогу під керівництвом пана надвірного радника працювати в науці і для науки.

Будьте ласкаві, вельможний пане надвірний раднику, ласкаво домогтися для мене стипендію і, таким чином, відкрити мені вхід до іншого, більш цікавого життя. Якби мені припала [ця] велика ласка, тоді я міг би науково використати деякий матеріал південноруської (руської) мови, який лежить у мене без ужитку. Від часу до часу в міру моїх малих можливостей я пробував свої сили і дещо з цього тут долучаю — «Початки до уложення термінології»², «Кілька слів»³, «Байки»⁴.

Сподіваючись, що вельможний пан надвірний радник візьме милостиво до уваги моє найпокірніше прохання, залишаюся в найглибшій пошані

Іван Верхратський,
помічник учителя

гімназії імені Франца Йосифа у Львові

Львів, 14 травня 1876 р.

Верхратський Іван Григорович (1846—1919) — український філолог, природознавець, письменник, педагог, громадський діяч. Після закінчення Львівського університету (1868) працював заступником учителя гімназії у Дрогобичі, реальної школи та гімназії ім. Франца Йосифа у Львові, з вересня 1890 р. — учителем гімназії у Станіславі й Жешові, а з вересня 1891 р. і до кінця життя — академічної гімназії у Львові. Редактор і видавець альманаху «Депшиця», дійсний член Наукового товариства імені Т. Шевченка, перший голова його математично-природничо-медичної секції. Автор праць з української діалектології і лексикології, основні з яких: «Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної» (вип. 1—6, Львів, 1864—1879), «Знадоби до словаря южноруського» (ч. 1, Львів, 1877), «Über die Mundart der Marmaroscher Ruthenen» (Stanislaw, 1883), «Про говор замішанців» (Львів, 1894), «Знадоби

для пізнання угорсько-руських говорів» (ч. 1—2, Львів, 1899, 1901), «Про говор галицьких лемків» (Львів, 1902), «Дещо до говору буковинсько-руського» (Львів, 1908), «Нові ападобі номенклатура і термінологія природописної, народної, збірної між людом» (Львів, 1908), «Говір батюків» (Львів, 1912). Йому належить також ряд популярних статей з питань мови: «В справі народного язика» (Правда.— 1873.— № 14; 1874.— № 15), «Замітки до взаємн руського язика і народної літератури» (Денниця.— 1880.— № 4—20, 22—24) та на літературознавчі теми про М. Шашкевича (Правда.— 1873.— № 11—12), Г. Квітку-Основ'яненка (1878). І. Верхратський — автор поетичних творів, казок, перекладач з польської та чеської мов (твори Ю. Словацького, «Краледвірський рукопис»), перший писав українською мовою підручки для середніх шкіл з ботаніки (1873, 1893, 1896, 1905, 1912, 1922), мінералогії (1898), зоології (1845, 1899, 1906, 1921, останнє видання за ред. М. Мельника); опублікував чимало статей у вітчизняних і зарубіжних періодичних виданнях з природознавства.

¹ Гімназія ім. Франца Йосифа у Львові заснована 1858 р. спочатку як чотирикласна, а з 1868 р. як восьмикласна з польською мовою викладання.

² Повна назва праці: «Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної», що вийшла у Львові в шести випусках: вип. 1, 1864, 18 с.; вип. 2, 1869, 40 с.; вип. 3, 1869, 23 с.; вип. 4, 1872, 23 с.; вип. 5, 1872, 40 с.; вип. 6, 1879, 24 с. Назва першого випуску має підзаголовок: «І замітка о волоськім павуку», другого — «(В додатку: Декотрі повірки, забобони і пр.)».

³ «Кілька слів» — «Кілька слів о словарі О. Партицького» — рецензія на «Німецько-руський словар» О. Партицького. Вийшла окремою брошурою 1875 р.

⁴ Йдеться про збірку І. Верхратського «Байки, приказки і повістки», опубліковану у Львові 1876 р. Збірка була тепло зустрінута М. Павликом.

№ 7

1878 р., лютого 20. Львів

Hochgeborner Herr Hofrat!

Verzeihen Herr Hofrat, dass ich mit einer Angelegenheit den Herrn Hofrat belästige, es drängt mich dazu die äusserste Not. Ich habe eingereicht um die Erteilung einer Lehrerstelle am Vierten Gymnasium zu Lemberg¹. Die Prüfung habe ich aus der Naturgeschichte fürs ganze (zwei Zeugnisse), aus der Mathematik und Physik fürs Untergymnasium bestanden. Als Supplent diene ich schon zehn Jahre. Dennoch wurde ich vom hohen Schulrate nicht berücksichtigt, in dem Terno wurden nämlich proponiert: 1. Zuliński, Lehrer am Seminar², ein Emigrant, 2. Łomnicki, Gymnasiallehrer aus Stanislaw³, 3. Zaręczy, Gymnasiallehrer aus Jasło⁴. Da ich nun zehn Jahre eifrig gedient habe und bereits in nicht sehr jungem Alter bin, indem ich über 33 Jahre zähle, da meine Haltung stets

loyal war und ich nur in den Augen der Polen als Verbrecher deshalb gestempelt bin, dass ich treu an dem Glauben und der Nationalität meiner Ahnen halte, so muss mich diese Heruntersetzung tief kränken und ich muss wohl einsehen, was für eine Zukunft mir bevorsteht. Deshalb wage ich es den Hochgebornen Herrn Hofrat um Schutz zu bitten, möge Hochgeborner Herr Hofrat die Gnade haben für mich ein Wort zu sprechen.

Die Sache könnte für mich einen guten Verlauf nehmen, wenn man primo loco Łomnicki zum Gymnasiallehrer der Naturgeschichte in Stanislaw ernennen würde. Ein analoger Fall geschah des vorigen Schuljahres 1877/1878 mit dem Emigranten Aleksandrowicz⁵, der zum Gymnasiallehrer in Bochnia ernannt wurde.

Ich bitte nochmals um Entschuldigung, dass ich mit meiner Angelegenheit den Herrn Hofrat zu belästigen wage, aber es bricht mir das Herz, da ich sehe, dass trotz allen Fleisses und aller Bemühungen meinerseits, ich stets zurückgesetzt werde.

Ich bin fest überzeugt, dass die Hohe Regierung mir das nicht als einen Makel ansehen wird, wenn ich es offen bekenne, dass ich an die politische Restituierung des polnischen Reiches nicht glaube und nicht glauben werde und dass ich überall als österreichischer Ruthene auftrete.

Mit tiefster Hochachtung

I. Werchratskij

Lemberg, am 20. II 1878 *

АНБ у Відні.— № 139/69—2. Автограф; ЦДА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 166—167. Рукопис. Копія.

Вельможний пане надвірний раднику!

Вибачте мені, пане надвірний раднику, що я турбую пана надвірного радника своєю справою — змушує мене до цього крайня потреба. Я подав прохання про надання мені посади вчителя у четвертій гімназії у Львові¹. Я склав екзамен з природознавства для всіх [класів] гімназії (два свідоцтва), а з математики і фізики для нижчих класів гімназії. Помічником учителя я служу вже десять років. Проте висока шкільна рада не взяла мене до уваги — запропоновано трьох [інших] кандидатів, а саме: 1. Жулинського, вчителя семінарії², емігранта; 2. Ломницького, вчителя гімназії зі Станіслава³; 3. Зарєчного, вчителя гімназії з Ясла⁴. Я вже десять років сумлінно служив і, маючи понад 33 роки,

* Дата штемпеля конверта, в якому пересилався лист.

не є дуже молодим, [та] оскільки моя позиція завжди була доляльною і тільки в очах поляків маю тавро злочинця, тому що твердо тримаюся віри і національності моїх предків, то це принизливе становище глибоко ображає мене і я змушений добре усвідомлювати, яке чекає мене майбутнє. Тому відважуюся просити вельможного пана надвірного радника про захист, нехай вельможний пан надвірний радник ласкаво скаже в мою оборону слово.

Справа могла б позитивно вирішитися для мене, якби на першому місці подали Ломницького гімназійним вчителем природознавства в Станіславі. Аналогічний випадок трапився минулого 1877/1878 шкільного року з емігрантом Александровичем⁵, який був призначений гімназійним учителем у Бохні.

Я прошу ще раз пробачення, що наважуюся турбувати пана надвірного радника своєю справою, але у мене розривається серце, коли бачу, що, незважаючи на всю мою сумлінність, мене завжди залишають позаду.

Я твердо переконаний, що високий уряд не вважатиме моїм недоліком, коли я відверто зізнаюся, що не вірю і не повірю в політичну відбудову польської держави і що я скрізь виступаю як австрійський русин.

З найглибшою повагою

I. Верхратський

Львів, 20 лютого 1878 р.

¹ Йдеться про Львівську четверту гімназію, організація якої і комплектування учительського складу розпочалися у травні 1877 р. Заява І. Верхратського про призначення на посаду вчителя природознавства була відхилена австрійським міністерством.

² Жулинський Йосип — український педагог, природознавець, учитель жіночої гімназії у Львові (з 1873 р.), Львівської торговельної школи (80-ті роки), член екзаменаційної комісії для вчителів початкових шкіл у Львові. Автор ряду статей, серед яких «О вченню історії натуральної в школах людських» (Газета шкільна, — 1876, — № 10—11). Переселенець з Волині.

³ Ломницький Мар'ян (1845—1915) — зоолог, геолог, палеонтолог, учитель гімназій у Львові (1869, 1878—1904), Станіславі (1870—1878), викладач вищої рільничої школи в Дублянках (1878—1882), з 1905 р. головний охоронець природознавчого музею у Львові. Автор праць «Atlas geologiczny Galicji» (zesz. 1—7, Lwów, 1895, 1897—1898, 1900—1902), «Fauna Lwowa i okolicy» (cz. 1—4, Lwów, 1890, 1903, 1905—1906) та численних статей і розвідок у періодичних виданнях, редактор польськомовного природознавчого журналу «Przyrodnik». У конкурсі, про який йдеться в листі до Ф. Міклошича, переміг М. Ломницький. 1878 р. він був переведений із Станіслава до Львівської четвертої гімназії на посаду вчителя природознавства.

⁴ Заренчий Станіслав — учитель природознавства. У 1872 р. був

асистентом кафедри мінералогії Краківського університету, пізніше вчителем гімназії у м. Яслі та Кракові.

⁵ Александрович. — Очевидно, йдеться про вчителя Яна Александровича, переселенця з Російської імперії.

№ 8

1883 р., березня 2 Станіславо

Hochgeborner Herr Hofrat!

Ich schicke hier Hochgeborenem Herrn Hofrat folgende Schriften: 1. „Девинця“¹, 2. „Beitrag zur Betonung im Ruthenischen“², 3. „Чорнобровець“³, 4. „Річ про Григорія Квітку“⁴, 5. „Рукопис Короледворська“⁵, 6. „Початки до улож[ення] поменклятури. VI“⁶. Das letzte genannte Büchlein umfasst neue unter dem ruthenischen Volke gesammelte Ausdrücke, unter welchen *перкоша* — Otis tetras (Seite 15), *сернокрил* — Cypselus apus (Seite 12) und *ямкър* — Hirundo riparia wohl die schönsten zu sein scheinen.

Dem mir vom Herrn Hofrat gütigst gegebenen Rate folgend verlegte ich mich mit besonderer Vorliebe auf die Erforschung der einzelnen lokalen Mundarten der ruthenischen Sprache und habe schon manche Materialien in dieser Richtung gesammelt. Einige davon beabsichtige ich jetzt herauszugeben.

In Czernowitz ist das * Katheder der ruthenischen Sprache und Literatur erledigt. Professor Onyszkiewicz ist gestorben⁷.

Wahrscheinlich werden nicht viele um diese Stelle sich bewerben. Da ich mich mit der ruthenischen Sprache und Literatur seit zwanzig Jahren mit Vorliebe beschäftige, so werde auch ich diesmal kompetieren.

Hier unterbreite ich die untertänigste Bitte, möge Hochgeborner Herr Hofrat mein Gesuch durch sein gnädiges Wort unterstützen.

Die mir erwiesene Gnade würde keinen Unwürdigen treffen; glücklich möchte ich mich schätzen im Stillen für die Wissenschaft, für meine Muttersprache, zum Wohle des Staates nach Kräften arbeiten zu können.

In tiefster Hochachtung

Johann Werchratski],
k[aaiserlich]-k[öniglicher]
Gymnasiallehrer in Stanislaw

Stanislaw, 2. 3. 1883 **

ЛПБ у Відні. — № 139/69—3. Автограф ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, спр. 2373. — Арк. 168—169. Рукопис. Копія.

* У рукопису: die.

** Дата штемпеля конверта, в якому переслався лист.

Hochgebornen Herr Hofrath!

Ich schicke hier Hochgebornen Herrn
Hofrath folgende Schriften: 1) Denkmäler 2) Beitrag
zur Betonung im Ruthenischen 3) Topographische 4) Ge-
ographische Karte 5) System der Korallebildung
6) Thesen über die russische Sprache etc. — Das letzte
genannte Buch enthält eine ausführliche Darstellung
ruthenischen Volkes, gesammelte Redensarten, unter
welchen *Перкша* = *otis tetrah* (Seite 15), *Сирокрил* =
cypselus apus (Seite 13) und *Ямкур* = *hirundo riparia* u. s. w.
die schönsten zu sein scheinen.

Dem mir vom Herrn Hofrath gütigst zugesandten
Buche folgend verlegte ich mich mit besonderer Vorliebe
auf die Erforschung der einzelnen lokalen Mundarten

Перша сторінка листа І. Верхратського. 2 березня 1883 р. Станіслав,
№ 8.

Вельможний пане надвірний раднику!

Я посилаю тут високоблагородному панові надвірному рад-
нику такі праці: 1. «Денниця»¹, 2. «Причинок до наголосу
в руській мові»², 3. «Чорнобровець»³, 4. «Річ про Григорія
Квітку»⁴, 5. «Рукопись королевдворська»⁵, 6. «Початки до
уложення номенклатури», VI»⁶. Остання названа книжечка
вміщає нові слова, зібрані серед руського народу, де, здається,
найгарнішими є *перкша* — *Otis tetrah* (сторінка 15),
серпокрил — *Cypselus apus* (сторінка 12) і *ямкур* — *Hirundo
riparia*.

Дотримуючись поради, яку дав мені ласкаво пан надвір-
ний радник, я з особливим задоволенням взявся за дослід-
ження окремих місцевих діалектів руської мови і зібрав вже
деякі матеріали в цьому напрямі. Дещо з цього тепер задуму
видаати.

У Чернівцях звільнилася кафедра руської мови і літе-
ратури. Помер професор Онишкевич⁷.

Мабуть, небагато [кандидатів] претендуватимуть па це
місце. Оскільки я вже 20 років з великим задоволенням зай-
маюся руською мовою і літературою, буду тепер також до-
биватися [цієї посади].

Тут висловлюю найпокірніше прохання, щоб вельможний
пан надвірний радник своїм ласкавим словом підтримав мою
заяву.

Виявлена мені ласка не витрачена на негідного; я вва-
жав би себе щасливим, що можу в міру моїх можливостей
спокійно працювати для науки, для своєї рідної мови, на
благо держави.

З найглибшою пошаною

Іван Верхратський,
цісарсько-королівський учитель
гімназії в Станіславі

Станіслав, 2 березня 1883 р.

¹ «Денниця» — літературно-науковий альманах, видавався у Ста-
ніславі протягом 1830 р. за редакцією І. Верхратського. Вийшло
24 номери.

² Повна назва розвідки І. Верхратського: «Ein weiterer Beitrag
zur Betonung im Kleinrussischen» (Archiv für slavische Philologie.—
1878.— Bd 3.— S. 381—413).

³ «Чорнобровець» — віршований твір Любарта Горовського (псев-
донім І. Верхратського), який вийшов у Львові в двох частинах
1878 р.

⁴ Повна назва: Річ Івана Верхратського про Григорія Квітку-
Основ'яненка, виголошена на вечорницях в соті роковини уродин
писателя, уладжених в салі Народного Дому.— Львів, 1878.

⁵ Мова йде про переклад «Краледвірського рукопису» — збірки

поезій, підроблених під ранньосередньовічні чеські пам'ятки філологами В. Ганкою та Й. Ліндою (1819). Видання І. Верхратського мало назву «Рукопись Королевська. Збірник старочеських епічних і ліричних пісень» (Львів, 1879). До І. Верхратського на Україні «Королівський рукопис» перекладали М. Шашкевич, І. Вагилевич, М. Костомаров, А. Метлинський, С. Руданський. Фальсифікація рукопису була розкрита наприкінці 70-х років минулого століття, у чому немала заслуга А. Петрушевича. Див. прим. 1 до листа № 92.

⁶ Див. прим. 2 до листа № 6.

⁷ Онишкевич — див. прим. до листа № 79.

ГАРТНЕР ФЕДІР (ТЕОДОР)

№ 9

1889 р., березня 17. Чернівці

Hochverehrter Herr Hofrat!

Gestern abend fand die Fakultätssitzung statt, in der über die bekannte Beförderungsangelegenheit entschieden wurde. Mit Hilfe Ihres Urteils ist es mir und Genossen gelungen Stocki¹ vor unverdienter Zurücksetzung zu bewahren. Die Majorität der Kommission hatte beantragt, die drei in Frage stehenden Extraordinarii² in gleicher Weise dem Ministerium zur Beförderung zu empfehlen, die Minorität wollte St[ocki] und einen anderen erst am Ende des Semesters in Vorschlag gebracht wissen. Nach langer, aber glücklicher Weise ruhig verlaufenden Debatte wurde ein vermittelnder Antrag mit Zweidrittelmajorität* angenommen, zufolge dessen alle drei Herrn schon jetzt zur Beförderung vorgeschlagen, aber zugleich ersucht werden soll, dass der Geograph (für dessen Kanzel kein Ordinariat systemisiert ist) zuerst zum Ordinarius befördert werden möge³.

Da St[ocki] und ich die Drucklegung unserer Grammatik⁴ nicht leicht aus eigener Tasche bezahlen können, haben wir vor ungefähr 3 Wochen beim Unterrichtsministerium um eine Unterstützung angesucht. Mittlerweile schreiben wir an der Vorrede und bringen verschiedene Verbesserungen an. Unter diesen scheinen uns die wichtigsten diejenigen zu sein, welche die Einteilung und Untereinteilung der Konjugationen und Deklinationen betreffen. Bei der Konjugation war auf mein Drängen die Einteilung auf ganz mechanische Grundlage gestellt. Nun haben wir in die Lautlehre zwei Bemerkungen aufgenommen (1. über Hiatusstilgung; 2. über я(а) — ен, ем und

* K[aluzniacki] enthielt sich der Abstimmung. [Прим. автора.]

у — он, ом), die es uns ermöglichen, uns der historischen Konjugationseinteilung zu nähern, und haben noch andere Versetzungen vorgenommen, so dass das System nun so aussieht:

I. А. *пидати, міняти, слухати, кланяти, гріти, ржавіти, чути, кнути, шити, гніти, жити, біти, стати, стріти, іти, перейти;*

Б. *нести, трясати, рості, гребсти, ревати, мочі, лягати, лізти, терти, дерти, мняти, жати, кля[с]ти, няти, дуги;*

В. *дарувати, малювати, вірувати, напоювати, кувати, блювати, давати, сьміяти, сіяти, лягати;*

Г. а) *рвати, звати, брати, гнати, стогнати, махнути, звихнути, горнути, крикнути, гаснути, кинути, ревіти, імйти, іхати;*

б) *різати, писати, слати, колоти, молоти, хотіти;*

II. *хвалити, діліти, випорожнити, стрілити, гати, доіти, веліти, засидіти, кричати, наляжати, спати, стояти, перестояти, бігати;*

III. *дати, їсти, бути.*

Bei der Deklination haben wir nur die Untereinteilungen verbessert [gleichförmig eingerichtet] u[nd] d[er] gl[eichen].

Genehmigen Sie, Herr Hofrat, den Ausdruck meiner und meines Kollegen St[ocki] innigsten Verherung.

Ihr dankbar ergebener

Gartner

Czernowitz, am 17. März 1889

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, сир. — Арк. 218—219. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Вчора увечері відбулося засідання факультету, на якому вирішувалася відома справа про підвищення посад. Завдяки Вашій думці вдалося мені і товаришам врятувати Стоцького¹ від несправедливого [його] відсторонення. Більшість [членів] комісії запропонувала одночасно рекомендувати міністерству для підвищення в посадах усіх трьох незвичайних професорів², які беруться до уваги, меншість хотіла, щоб Стоцький і ще один були запропоновані тільки наприкінці семестру. Після довгої дискусії, яка, на щастя, пройшла спокійно, була прийнята компромісна пропозиція більшістю двох третин голосів*, згідно з якою усі три панове

* Калужняцький стримався від голосування.

вже тепер запропоновані для підвищення, але водночас треба просити, щоб географ, якого кафедра не має постійного орденаріату, був у першу чергу призначений звичайним професором³.

Тому що Стоцький і я не можемо легко з власної кишені заплатити за друкування нашої граматики⁴, ми приблизно три тижні тому попросили міністерство освіти про допомогу. Тим часом ми пишемо вступ і робимо різні виправлення. Нам видається, що з них пайважливіші ті, що стосуються поділу відміни і дієвідміни на групи і підгрупи. При [вкладі] дієвідміни зроблено на мою вимогу механічний поділ. До фонетики ми включили два зауваження (1. Про ліквідацію збігу двох голосних на межі двох складів (гіатусу); 2. Про я(а)л—ен, ем і у—он, ом), які дали нам можливість наблизитися до історичної класифікації дієвідмін, і провели ще інші зміни, так що [пропонована] система тепер має такий вигляд:

- I. А. *підати, міняти, слухати, кланяти, гріти, ржавіти, чути, кнути, шити, гнати, жити, бити, стати, стріти, ігати, перейти;*
- Б. *пастити, нести, трясти, ростити, гребіти, ревіти, мочити, лягати, лізти, терти, дерти, мняти, жати, кля[с]ати, няти, джати;*
- В. *дарувати, малювати, вірувати, напювати, кувати, блювати, давати, сьміяти, сіяти, лляти;*
- Г. а) *рвати, звати, брати, знати, стогнати, махнути, звихнути, горнути, крикнути, гаснути, кинути, ревіти, імгати, ігати;*
б) *різати, писати, слати, колоти, молоти, хотіти;*
- II. *хвалити, ділити, випорожнити, стрілити, таїти, доїти, веліти, засідіти, кричати, належати, спати, стояти, перестбяти, бігати;*
- III. *дати, істи, бжати.*

У відміну ми внесли виправлення лише у поділі на підгрупи (поділили за однаковою формальною ознакою) і тому подібне.

Дозвольте, пане надвірний раднику, виразити мою і мого колеги Стоцького найглибшу пошану.

Ваш вдячно відданий

Гартнер

Чернівці, 17 березня 1889 р.

Гартнер Федір (Теодор) (1843—1925) — австрійський і український філолог, також дослідник ряду природознавчих дисциплін. У 1885—1899 рр. — професор порівняльного романського мовознавства у Чернівецькому університеті. На основі фонетичного аналізу романських мов, зокрема говорів жителів Альп, створив «ретророманську» граматику. З переїздом у Чернівці і до кінця життя у колі

наукових зацікавлень вченого була українська мова. Разом з С. Смалем-Стоцьким створив шкільну «Руську граматику» (Чернівці, 1893, перевид 1907, 1914, 1928), а згодом наукову граматику української мови (Чернівці, 1913) — останню авторприсвятили Ф. Міклопичу; брав участь (спільно із С. Смалем-Стоцьким) у впорядкуванні правопису української мови, наближеного до фонетичного (шор. праці: Minoritätsvotum in der vom k[aiserlich]-k[öniglichen] Bukoviner Landesschulrathе behufs Regelung der ruthenischen Schulorthographie eingesetzten Commission.— Czernowitz, 1887; Руська правопись.— Чернівці, 1891; Про план науки руської мови в гімназіях.— Чернівці, 1891, та ін.). Власне, ім'я Ф. Гартнера в українській науці пов'язане з цими двома фактами — створенням граматики української мови і впровадженням у школах фонетичного правопису. З 1914 р. Ф. Гартнер — дійсний член ІІІІ. Крім того, вчений рецензував українознавчі праці, наприклад, О. Огонювського (Zeitschrift für österreichischen Gymnasien.— 1889.— S. 1025—1036; разом із С. Смалем-Стоцьким), вивчав пам'ятки середньовічної України, до кінця життя працював над словником української мови, матеріали якого залишилися не видані (Смалем-Стоцький С. Федір Гартнер // ЗНТШ.— 1925.— Т. 136-137.— С. 239—248).

¹ Стоцький — див. прим. до листа № 102.

² Незвичайний професор — вища посада у вищих навчальних закладах Австрії, яка не включалася до штату вузів. Незвичайний професор не мав права очолювати кафедру.

³ Звичайний професор — вища вчена посада у вищих навчальних закладах Австрії, яка передбачалася штатом. Звичайний професор часто очолював кафедру, прирівнювався до ординарного професора у російських вузах.

⁴ Йдеться про шкільну «Руську граматику», яку готували Ф. Гартнер та С. Смалем-Стоцький. Появилася друком у Чернівцях 1893 р.

№ 10

1889 р., серпня 3. Лінц

Eure Exzellenz!

Vor einigen Tagen wollte ich mir die Ehre geben, Sie zu besuchen. Da man mir aber sagte, dass Sie in Karlsbad¹ weilten, muss ich meinen Besuch auf Ende September verschieben. Das konfuse Opus Ogonowskis haben Stocki und ich einer eingehender Kritik unterzogen, die wir der „Zeitschrift für österreichische Gymnasien“ zur Veröffentlichung übergeben wollen². Beiliegend beehre ich mich, Ihnen ein Exemplar des autographierten Manuskripts zu übersenden.

Mit dem Ausdrucke meiner und meines Kollegen Stocki aufrichtigster Verehrung

Euer Exzellenz ergebenster

Gartner

Linz, 3. August 1889

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 220, Рукопис. Копія.

Ваша вельможносте!

Кілька днів тому я мав намір відвідати Вас. Але оскільки мені сказали, що Ви перебуваєте в Карлсбаді¹, мусив перенести мої відвідини на кінець вересня. Конфузний твір Огоновського Стоцький і я піддали ґрунтовній критиці, яку ми хочемо передати для опублікування «Газети для австрійських гімназій»². Маю честь додати один примірник рукопису в автографі.

З вираженням моєї і мого колеги Стоцького найглибшої пошани

Вашої вельможності найвідданіший

Гартнер

Лінець, 3 серпня 1889 р.

¹ Карлсбад — німецька назва курортного міста у Чехословаччині (Західно-Чеська область). Чеська назва — Карлові Вари.

² Мається на увазі праця О. Огоновського «Грамматика русского языка» (Львів, 1889). Рецензія Ф. Гартнера і С. Смаль-Стоцького на «Граматику» О. Огоновського була опублікована у «Zeitschrift für österreichischen Gymnasien» (1889, S. 1025—1036).

№ 11

1890 р., лютого 10. Черніацт

Eure Exzellenz!

Werden wohl nicht denken, dass wir noch immer an dem M[anu]s[kript] unserer „Ruth[enischen] Gram[matik]“¹ arbeiten. Wir verdanken dies dem Ministerium zunächst; denn da wir um Unterstützung zur Drucklegung des Werkchens angesucht und bisher noch keinen Bescheid bekommen haben, konnten wir uns nicht dazu entschliessen, das M[anu]s[kript] einer Druckerei zu übergeben, sondern — wie man eben aus der Not eine Tugend zu machen bestrebt ist — wir verbessern, vervollständigen und verkürzen, was möglich ist. In der Flexionslehre ist kein Blatt mehr, das nicht umgeschrieben werden muss, und damit im Zusammenhange steht die gänzliche Umarbeitung der Lehre von den Prä- und Suffixen. Wir haben nämlich in der Nominalflexionslehre die Wörter nach den Suffixen geordnet, soweit die Suffixe in einem mehr elementaren, die Sprachgleichung ausschliessenden Buche aufgewiesen und behandelt werden können. Dadurch ist es uns möglich geworden, viel mehr Suffixe aufzunehmen und die Beispiele dazu zu verringern und durch den Hinweis auf die betreffen-

den Deklinationsnummern teilweise zu ersetzen. Bei den Verben wieder haben wir die Beispiele nach den um die Präfixe verminderten Stämmen alphabetisch geordnet und hier sowie bei den Substantiven das Suffix (samt Endung) in jeder Nummer nur einmal geschrieben. Bei der Verminderung der Verbalstämme um die Präfixe haben wir die Präfixe abgezogen, die nicht der Verbalbildung angehören (z[um] Beispiel: *ob-tdaru, y-sъmixáru*), weil der Lernende nicht wissen kann, dass eine solche Vorsilbe schon dem Nomen angehört, aus dem das Verb durch blosse Suffixierung entstanden ist. Selbstverständlich ist geeigneten Ortes von der Bildung solcher scheinbar präfixierten Verba die Rede. In manchen Fällen wussten wir übrigens selbst nicht Bescheid zu geben, ob so ein Präfix ein wirkliches (Verbal-) Präfix ist. Die Anzahl der Wörter, deren Flexion oder (bei Partikeln) dereu Ableitung oder Gebrauch in der Grammatik besprochen ist, dürfte schon 10.000 erreicht haben. Einige neue Beobachtungen konnten wir hie und da einflechten (z[um] Beispiel) über die veränderte Betonung und Flexion der Nomina nach den Kardinalien). Jetzt stehen wir eben dabei, aus Ihrem „Etym[ologischen] W[ör]t[er]b[uch]“ eine Nachlese zu schöpfen: Stocki geht es durch und notiert daraus die primären oder doch die relativ primären ruth[enischen] Wörter, die wir noch nicht haben, wir stellen dann die Bedeutung, die Flexion oder den Ort unserer Gram[matik], wohin sie zu stellen sind, fest, dann trage ich sie in die Gram[matik], in das ruth[enisch]-d[eu]-t[sche] und das d[eu]t[sch]-ruth[enische] Wörterverzeichnis ein. Das 1. Viertel des Buches hat uns 120 neue Wörter geliefert. Da die Gram[matik] auf diese Weise * ziemlich angeschwollen ist, suchen wir andererseits nach Möglichkeit zu kürzen. So haben wir überall, wo es nicht gerade auf die Bedeutung des Wortes ankommt, die Übersetzung der Wörter gestrichen. Auch die beiden Wörterverzeichnisse sind zu einem kleinen Wörterbuche herangewachsen, welches wir daher von der Gram[matik] trennen und besonders herausgeben wollen. Es soll auch den Ruthenen, die deutsch lernen, dienen können und wird daher nicht nur bei den ruth[enischen] Wörtern Hinweise auf die Flexionslehre in unserem Buche, sondern auch bei den deutschen Wörtern Hinweise auf eine dem W[ör]t[er]b[uch] anzuschliessende paradigmatische deutsche Flexionslehre (und Angaben über die Aussprache) enthalten. Wir wollen es unmittelbar nach der Grammatik drucken. Dru-

* Denn wir hatten vorher schon durch Lesung geeigneter ruth[enischer] Texte eine grosse Menge mehr oder weniger gewöhnlicher Wörter für Grammatik gewonnen. (Прим. автора.)

cken! Bei diesem Worte ergreift mich blasses Weh; denn wenn das Ministerium weiter schweigt, so weiss ich nicht, wie das gehen wird.

Nun habe ich die dritte unverdiente Feindschaft erworben: 1. Ascolis, weil ich in der „Ruth[enischen] Gr[ammatik]“ zu wenig vor ihm gekrochen bin; 2. Altons, weil ich hierher befördert wurde, 3. Jagić², weil ich so zu sagen gegen die Russifizierung der Ruthenen arbeite. Er hat meine Zusendung unserer Kritik Ogonowskis und meinen Einbegleitbrief durch eine ungnädige Korrespondenzkarte erwidert. Die letzte Feindschaft ertrage ich am leichtesten.

Genehmigen Eure Exzellenz den Ausdruck meiner und meines Kollegen Stocki innigster Verehrung.

D[okto]r Theod[or] Gartner

Czernowitz, 10. Februar 1890

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 221—223.
Рукопис. Копія.

Ваша вельможність!

[Ваша вельможність], мабуть, не сподівається, що ми продовжуємо працювати над рукописом нашої «Руської граматики»¹. Ми завдячуємо це в першу чергу міністерству через те, що внесли прохання [до нього] про допомогу для друкування праці і дотепер ще не отримали відповіді, ми не могли зважитися передати рукопис якійсь друкарні, тому немає лиха без добра — ми виправляємо, доповнюємо і скорочуємо [текст], де лиш можливо. У розділі про флексію немає сторінки, якої не треба переписувати, і цим обумовлена цілковита переробка вчення про префікси і суфікси. Ми саме впорядкували в розділі про номінальну флексію слова за суфіксами, оскільки суфікси можуть бути виявлені та опрацьовані у більш елементарній книжці, яка виключає мовне порівняння. У зв'язку з цим ми могли навести набагато більше суфіксів і змешити приклади до них та частково замінити їх відсиланнями до відповідних чисел відміни. Тим часом у дієсловах ми впорядковували приклади в алфавітному порядку за основами без префіксів і тут також, як в іменниках, у кожній позиції лише один раз писали суфікс (разом з закінченням). При зменшенні дієслівних основ через пропуски префіксів пропустили ми ті префікси, які не належать до дієслівного творення (наприклад, *об-ідати*, *у-сьміхати*), тому що той, хто навчається, не може знати, що такий префікс належить вже до іменника, від якого дієслово випикло через саму суфіксацію. Само собою зрозуміло, що

в іншому місці мовиться про утворення таких псевдопрефіксальних дієслів. У деяких випадках ми не могли самі дати відповідь, чи такий префікс є справжнім дієслівним префіксом. Кількість слів, яких флексія або (в прислівниках) їх утворення чи вживання обговорене у граматиці, вже досягла, мабуть, 10 тисяч. Деякі нові спостереження ми могли в окремих місцях відзначити (наприклад, про змінений наголос і флексію імен від кількісних числівників). Зараз ми працюємо над доповненнями на основі Вашого «Етимологічного словника»: Стоцький його переглядає і виписує з нього первинні або відносно первинні руські слова, яких ми ще не маємо; тоді ми встановлюємо значення, флексію або місце у нашій граматиці, де слід їх розмістити, після того вношу я їх у граматику в русько-німецькій і німецько-руській покажчик слів. Перша чверть книжки дала нам 120 нових слів. Тому що граматика в цей спосіб * досить розрослася, намагаюся, з другого боку, по можливості скорочувати. Так, ми викреслили скрізь переклади слів, де якраз не йдеться про їх значення (де саме значення слова не є важливим). Також обидва покажчики слів розрослися до малого словника, який ми через те хочемо виділити з граматики і видати окремо. Він повинен також служити русинам, які вивчають німецьку мову, і тому вміщатиме не лише відсилання біля руських слів до розділу про флексію у нашій книжці, але також при німецьких словах до доданого до словника розділу з парадигмами німецької флексії (і дані про вимову). Ми хочемо його надрукувати безпосередньо після граматики. Надрукувати! При цьому слові огортає мене меланхолійний смуток, оскільки міністерство продовжує мовчати, то я не знаю, як справи підуть далі.

Так мене зустріла третя, незаслужена ворожість: 1. Асколіса, тому що я в «Руській граматиці» замало йому кланявся; 2. Альтона, тому що мене сюди призначили; 3. Ягича², тому що я, так би мовити, працюю проти русифікації русинів. Він відповів на нашу критику Огоньського, яку ми йому переслали разом з моїм супровідним листом, неласкавою листівкою. Остапню ворожість перепишу я найлегше.

Прийміть, Ваше вельможність, від мене і від мого колеги Стоцького вираження найщирішої пошани.

Доктор Теодор Гартнер

* Тому що ми вже раніше зібрали через підбір відповідних руських текстів велику кількість більш або менш звичайних слів для граматики.

Чернівці, 10 лютого 1890 р.

¹ «Руська граматика» — див. прим. 3 до листа № 9.

² Ягич Ватрослав (1838—1923) — хорватський лінгвіст, палеограф і археограф, літературознавець, історик і фольклорист, професор славістики у ріді університетів Східної і Західної Європи, у 1871—1872 рр. працював на Україні, в Новоросійському університеті; дійсний член НТШ, академік Петербурзької АН (з 1880 р.). Автор понад 600 праць. На окрему увагу заслуговують «Критические заметки по истории русского языка» (Спб., 1889), «Вопрос о Кирилле и Мефодии в славянской филологии» (Спб., 1885), «Глаголическое письмо» (Спб., 1911), «Вопрос о рунах в славян» (Спб., 1911), «Beiträge zur slavischen Syntax» (Berlin, 1899), «Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache» (Berlin, 1900—1913). У 1910 р. написав фундаментальну «Историю славянской филологии», видав велику кількість старослов'янських пам'яток, серед них Добролюбове Євангеліє. В. Ягич заснував у 1875 р. журнал «Archiv für slavische Philologie» і керував ним близько сорока років (1875—1914) (*Кравчук Р. В.* 3 історії слов'янського мовознавства.— К., 1961.— С. 86).

№ 12

1890 р., березня 2. Чернівці

Eure Exzellenz!

Die Durchsicht des „Etym[ologischen] W[örter]b[uche]“¹ war schon über das zweite Drittel hinausgekommen, als uns Ihr Wunsch kund wurde, die das Ruthenische betreffenden Versehen und Lücken aufgezeichnet zu sehen. Stocki geht mit Freuden daran, das W[ör]t[er]b[uch] zu diesem Zwecke noch einmal durchzugehen; er will seine Notizen in seinem Exemplare anbringen und dann Euer Exzellenz dieses Exemplar zur Einsicht zusenden. So, meinen wir, dürfte es für Eure Exzellenz am bequemsten sein; sollten wir aber darin irren, so würde es mir eine angenehme und nützliche Arbeit sein, die Notizen auf ein Blatt Papier oder — je nach Wunsch — auf Zettel zu übertragen.

Genehmigen Sie den Ausdruck unseres Dankes für Trost und Rat vom 17. v[origen] M[onats] und unserer innigsten Verehrung Euer Exzellenz ergebener

Gartner

Czernowitz, 2 März [18]90

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 224. Рукопис. Копія.

Ваша вельможносте!

Ми переглянули вже більше як дві третини «Етимологічного словника»¹, коли дізналися про Ваше бажання побачити списаними помилки і пропуски, які стосуються руської

мови. Стоцький з радістю береться за те, щоб з цією метою ще раз переглянути словник; він хоче зробити помітки в своєму примірнику і пізніше переслати їх для розгляду Вашій вельможності. Так, на нашу думку, було б для Вашої вельможності найзручніше; але якщо ми помиляємось, то буде для мене приємною і корисною роботою перенести ці виписки на аркуш або, залежно від бажання, на картки. Дозвольте висловити нашу подяку за потіху і раду від 17 минулого місяця і нашу найщирішу пошану Вашій вельможності відданий

Gartner

Чернівці, 2 березня 1890 р.

¹ Повна назва: *Miklosich F.* Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen.— Wien, 1886.

№ 13

1890 р., травня 4. Чернівці

Eure Exzellenz!

Vor einigen Tagen ist Kollege Stocki¹ mit der Durchsicht des „Etym[ologischen] W[ör]t[er]b[uch]s“ fertig geworden — ein längeres Unwohlsein hatte ihn sehr viel aufgehalten. Er hatte anfangs die Absicht nicht nur die ruth[enischen] Wörter darin zu revidieren und zu allen Schlagwörtern diejenigen ruth[enischen] Wörter hinzuzufügen, zu denen nur die Entsprechungen in anderen slav[ischen] Sprachen vorgeführt sind, sondern auch diejenigen Wörter zu sammeln, für die im W[ör]t[er]b[uch] überhaupt noch kein Schlagwort aufgestellt ist. Allein nachdem er so die Buchstaben A, B, C, Č bearbeitet hatte, fand er, dass die zuletzt gedachte Vervollständigungsarbeit einige Monate in Anspruch nehmen würde, zumal es oft doch nicht leicht ist, sich zu versichern, ob ein Wort nicht irgendwo im W[ör]t[er]b[uch] (oder im Anhang) schon besprochen ist; andererseits geht das W[ör]t[er]b[uch] überhaupt auf diesen Grad von Vollständigkeit nicht aus und würde ihn in einer 2. Auflage, da nun Zelechowski vollständig vorliegt, betrifft des Ruthenischen vielleicht auch ohne die Hilfe eines Mitarbeiters, der das W[ör]t[er]b[uch] noch nicht ganz inne hat, unschwer erreichen können. St[ocki] würde übrigens auch diese Arbeit gerne übernehmen, wenn Eure Exzellenz diesem Wunsch aussprechen. Die blossen Verbesserungen aber und die Zusätze innerhalb der schon vorhan-

denen Artikel des W[ör]t[er]b[uche]s scheinen mir — nachdem, wie ich mir die Herstellung einer 2. Auflage vorstelle — für den Verfasser bequemer in einem Exemplar der 1. Auflage untergebracht, als auf Zetteln. Ich erlaube mir daher, Euer Exzellenz vorläufig des Exemplar Stockis und dazu auf Zetteln nur die (fast ausschliesslich auf die Buchstaben A — C beschränkten) Zusätze, für welche erst neue Artikel eröffnet werden müssten. Mit der Rücksendung des Buches hat es keine Eile, da wir ein anderes Exemplar zur Verfügung haben. Sollten aber Eure Exzellenz auch die blossen Verbesserungen und die Zusätze unter den vorhandenen Schlagwörtern auf Zetteln vorziehen, so würde ich um sofortige Rücksendung bitten, damit ich die Herausschreibung besorgen könnte.

Was die Verbesserungen betrifft, hat Stocki für diejenigen *l*, welche allgemein (oder doch vorwiegend) vokalisiert sind, *w* gesetzt. Auch wären wir der Meinung, dass alle *ö* und *e* durch *i* und *ji* (*ï*) ersetzt werden sollten, da die Transkription durch lat[einische] Lettern sonst phonetisch ist und auf Dialektologie nicht eingegangen wird. An der Druckkorrektur würde St[ocki], was den ruth[enischen] Anteil betrifft, sehr gerne teilnehmen².

An unserer „Ruth[enischen] Gram[matik]“ haben wir seither drei grössere Änderungen vorgenommen. Erstens haben wir das ruth[enisch]-d[eu]t[sche] und d[eu]t[sch]-ruth[enische] Wörterverzeichnis ausgeschieden (und machen daraus ein kleines Schulwörterbuch mit Angabe der Flexion für beide Sprachen)*. Zweitens haben wir alles Elementare in eine „Einteilung“ verwiesen (die ungefähr 30 Druckseiten umfassen wird). Drittens haben wir uns entschlossen, die Verbalpräfixierung von den anderen Arten der Zusammensetzung von Präfixen mit Stämmen zu Verben durch die ganze Grammatik hindurch immer auch äusserlich auseinanderzuhalten. Formen wie *об-ідати*, *зоб-ражати*, *об-ицати*, *припо-добляти*... ** waren uns nachgerade unterträglich geworden und schienen uns auch didaktisch unzulässig, so praktisch für das nachschlagende Publikum dies noch aussieht. Diese Änderung trug uns wieder eine kleine Vervollständigung unserer Lehre von der Verbalpräfixierung ein — freilich auch 1 oder 2 Widersprüche mit Ihrer Grammatik, doch man muss den Mut zu fehlen haben.

Die Orthographie-Frage wird nun durch den Lemberger

* Die d[eu]t[sche] Flexion hat für die Subst[antive] 118 für die V[er]ba 102 Abarten, die ruth[enische] 384 und 120. [Прим. автора.]

** Крапки у тексті.

Pädagog[ischen] Verein im Ministerium wieder angeregt werden; endlich werden wir doch durchdringen müssen³.

Mit dem Ausdrucke meiner und meines Kollegen Stocki innigster Verehrung Euer Exzellenz ergebener

Gartner

Cz[ernowitz], 4. Mai [18]90

[P. S.] Soeben kommt mir Euer Exzellenz gutige Sendung zu; ich bitte meinen verbindlichsten Dank dafür entgegenzunehmen.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 225—227. Рукопис. Копія.

Ваша вельможность!

Кілька днів тому колега Стоцький¹ закінчив перегляд «Етимологічного словника» — тривале нездужання його дуже затримало. Він спочатку мав намір не лише перевіряти у ньому руські слова й додавати до всіх гасел ті руські слова, до яких наведені відповідники в інших слов'янських мовах, але також зібрати такі слова, до яких у словнику ще взагалі немає гасла. Але після того, як він опрацював у такий спосіб букви А, В, С, С, переконався, що задумана додаткова робота забрала б кілька місяців, тим більше що часто не легко мати впевненість, чи те або інше слово не було вже десь обговорене у словнику (або додатку); з другого боку, словник не розраховує на цей ступінь повноти і може легко її досягти щодо руської мови, можливо, також без допомоги співпрацівника, який не зовсім обізнаний з другим виданням словника, тому що [словник] Желєхівського завершений. Стоцький зрештою радо взявся б за цю роботу, якщо Ваша вельможність висловить таке бажання. Але мені здається відповідно до того, як я уявляю підготовку другого видання, для автора зручніше відзначити на картках виправлення і доповнення вже існуючих статей словника на одному примірнику першого видання. Тому я дозволяю собі тим часом [надіслати] Вашій вельможності примірник Стоцького і на картках, крім цього, додатки (що виключно обмежуються буквами А — С), для яких мусили б щойно розпочати нові статті. З поверненням книжки не потрібно поспішати, тому що у нашому розпорядженні є другий примірник. Якщо б Ваша вельможність воліла мати самі виправлення і доповнення до існуючих гасел на картках, то я б просив найшвидше відіслати [матеріали], щоб я міг подбати про виписування.

Що стосується виправлення, Стоцький проставив замість *л*, яке загалом (або переважно) вокалізоване, *в*. Також ми

згідні з думкою, що всі *đ* і *ě* повинні бути замінені на *i* та *ji* (*i*), бо інакше транскрипція латинськими буквами є фонетичною і діалектологія не береться до уваги. Стоцький дуже радо взяв би участь у коректурі руської частини².

У нашій «Руській граматиці» від того часу провели ми три більші зміни. По-перше, виділили русько-німецький і німецько-руський покажчик слів (і робимо з нього малий шкільний словник з даними про флексію для обох мов)*. По-друге, усі елементарні відомості подали ми у «Вступі» (який буде мати приблизно 30 друкованих сторінок). По-третє, ми вирішили також послідовно наочно по всій граматиці відокремлювати дієслівну префіксацію від інших видів утворення складних дієслів за допомогою префіксів та основ. [Такі] форми як *об-ідати*, *зоб-ражати*, *об-ицати*, *приподобляти*... стали для нас просто не прийнятними і також із дидактичних причин видалися нам неприпустимі, хоч це здається зручним читачеві, який шукає відповідного слова. Дава зміна внесла знову маленьке доповнення до нашого вчення про дієслівну префіксацію, розуміється, також [це] одне чи два протиріччя з Вашою граматиною, але треба мати відвагу робити помилки.

Питання орфографії буде знову порушене Львівським педагогічним товариством у міністерстві; нарешті мусимо ми все ж таки пробитися³.

З вираженням моєї і мого колеги Стоцького найцирішої пошани Вашій вельможності віддапий

Гартнер

Чернівці, 4 травня 1890 р.

Р. S. Саме вручили мені ласкаву посилку Вашої вельможності, я прошу прийняти мою щирю подяку за неї.

¹ Стоцький — див. прим. до листа № 102.

² Йдеться про виправлення української частини матеріалу у праці Ф. Міклошича «Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen» (Wien, 1886). Підготовлені С. Смалю-Стоцьким доповнення, на жаль, залишилися не використані у зв'язку із смертю автора «Словника».

³ Маються на увазі заходи Ф. Гартнера та С. Смалю-Стоцького щодо впровадження фонетичного правопису на Буковині й інших західноукраїнських землях (див. прим. 3 до листа № 104). Переломним моментом у цьому була поява «Руської граматики» (Чернівці, 1893). Пор. про це також тексти листів № 14, 104.

* Німецька флексія має для іменників 118, для дієслів 102 різновидності, руська відповідно 384 і 120.

Eure Exzellenz!

Stocki und ich haben aus der Rücksendung des „Etym[ologischen] Wörterbuches“¹ und tags darauf aus der wertigen Zuschrift an mich mit Freude entnommen, dass Sie sich wieder normal befinden. Von Ihrem Unwohlsein erfuhr ich sofort aus Wien, und später bekam ich insofern von einer Besserung Kunde, als Stocki sowohl auf seiner Reise nach Gleichenberg², als auf der Rückreise die Wohnung Eurer Exzellenz verschlossen und gänzlich verlassen fand. Stockis Katarrh ist in Gleichenberg eingedämmt worden, jetzt hat Stocki wieder die alte Lebenslust zurückbekommen und hofft nach Kneipp's³ Heilverfahren auch wieder die alte Gesundheit zurückzuerlangen.

Unsere ruthenische Arbeit ist mittlerweile in eine neue Richtung gerückt: wir machen aus der zweisprachigen Grammatik schnell eine bloss ruthenisch geschriebene⁴ und für die Mittelschulen bestimmte Grammatik, um sie dann der Schulbehörde zur Verfügung zu stellen. Das ruth[enisch]-d[eu]-t[sche] und d[eu]-t[sch]-ruth[enische] Wörterbüchlein mit vollständiger Angabe der Flexion und Aussprache für beide Sprachen wird dann sofort vervollständigt und druckfertig gemacht werden; und mit diesem Büchlein wird dann vielleicht auch der Gelehrtenwelt auf längere Zeit hinaus ein Genüge getan sein. Nach den Erkundigungen, die Stocki in Wien und Lemberg eingezogen hat, dürfte nun alsbald über die Schulorthographie und über unsere Schulgrammatik im günstigen Sinne entschieden werden. Ich bin begierig, ob der russische Staatsrat in seinem „Archiv“⁵ unsre Büchlein ebenso todt schweigen wird, wie unsere Rezension über Ogonowski: wer einmal den literarischen Anstand so verletzt, kann es ja auch öfter tun. Auch den gesellschaftlichen Anstand scheint der Mann weder in Agram⁶, noch in S[ank]t Petersburg gelernt zu haben; denn er hat es in seinem Dankschreiben (für die Zusendung eines Ex[emplars] unserer Kritik über Ogonowski) nicht für die Mühe wert gefunden, meines vergeblichen Besuches bei ihm (im vorigen Jahre) zu erwähnen. Mir schadet all das nicht; ich bedaure nur, dass das „Archiv“ zu einer Schule für russische Agenten herabgewürdigt wird, denn offenbar hat der Rezensent Ogonowskis im „Archiv“ nach der Pfeife der kroatischen Russen tanzen müssen.

Mit dem Ausdruck meiner und meines Kollegen Stocki in-
nigster Verehrung Eurer Exzellenz ergebener

Gartner

Czernowitz, 2. Nov[ember 18]90

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 228—229.
Рукопис. Копія.

Ваша вельможносте!

Стоцький і я з радістю довідалися із зворотної посилки «Етимологічного словника»¹, а на день пізніше з цінного листа до мене, що Ви знову почуваете себе нормально. Про Ваше нездужання дізнався я ще у Відні і пізніше одержав звістку про одужання, коли Стоцький під час своєї подорожі в Гляйхенберг², а також на зворотному шляху застав помешкання Вашої вельможності закритим і зовсім покинутим. Катар Стоцького в Гляйхенберзі вилікували, тепер до нього знову повернулася колишня життєрадісність, і він надіється за методом лікування Кнайпа³ повернути давнє здоров'я.

Наша руська робота тим часом пішла у новому напрямі: з двомовної граматики робимо швидко граматику, написану лише по-руськи⁴, призначену для середніх шкіл, щоб її пізніше надати в розпорядження шкільної влади. Русько-німецький і німецько-руський словничок з докладними вказівками щодо флексії і вимови для обох мов буде тоді негайно доповнений і підготовлений до друку; і ця книжечка може також задовольнити учений світ на довгий час. Як довідався Стоцький у Відні та Львові, незабаром повинна позитивно вирішитися справа про шкільну орфографію і про нашу шкільну граматику. Мені дуже цікаво, чи російський державний радник далі вперто мовчатиме у своєму «Archiv'i»⁵ про появу нашої книжечки, подібно як про нашу рецензію на Огоновського: хто один раз порушив літературну пристойність, може це робити і частіше. Також ця людина не навчилася ні в Аграмі⁶, ні в Санкт-Петербурзі товариської пристойності; тому що він у своїй письмовій подяці (за надіслання одного примірника нашої критики на Огоновського) не вважав за відповідне згадати про мій даремний візит до нього (в минулому році). Мені це все байдуже; мені лише шкода, що «Archiv» опустився до школи російських агентів, тому що, очевидно, мусив в «Archiv'i» рецензент Огоновського танцювати під дудку хорватських росіян.

З вираженням моєї і мого колеги Стоцького найщирішої пошани Вашій вельможності відданий

Gartner

Чернівці, 2 листопада 1890 р.

¹ Мається на увазі праця: Miklosich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen.— Wien, 1836.

² Гляйхенберг — курортне місто у південній Австрії (округ Штаермаркт), нині Бад-Гляйхенберг.

³ Йдеться про метод лікування німецького священика, лікаря-аматора С. Кнайпа, який полягав у лікуванні різних захворювань водою (обливання холодною водою, ходіння босоніж по воді й мокрій траві) у поєднанні з вегетаріанським харчуванням і постійним перебуванням на повітрі. Методика С. Кнайпа у другій половині XIX — на початку XX ст. користувалася великою популярністю. С. Кнайп написав про свій метод лікування ряд праць. Див.: Kneipp S. Gesammelte Werke.— Bd 1—4.— Berlin, 1898—1899.

⁴ Мова йде про «Руську граматику», див. прим. 3 до листа № 9.

⁵ Йдеться про В. Ягича — редактора журналу «Archiv für slavische Philologie». Він, очевидно, не погоджувався з заходами Ф. Гартнера і С. Смалья-Стоцького щодо реформи правопису на Україні (див. текст листів № 11, 104), як і з їхньою рецензією (Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien.— 1889.— S. 1025—1036) на «Граматику руського язика» О. Огоновського (Львів, 1889), зокрема закидами щодо правопису. На це мусили негативно впливати стосунки Ф. Гартнера і С. Смалья-Стоцького з О. Калужняцьким (див. листи № 54, 60), який перебував у близьких відносинах з В. Ягичем та О. Огоновським.

⁶ Аграм — назва одного з передмість м. Загребя, столиці Хорватії, на території якого знаходилася Південнослов'янська Академія наук та інші академічні установи південних слов'ян.

ГОЛОВАЦЬКИЙ ЯКІВ ФЕДОРОВИЧ

№ 15

1876 р., вересня 2

Достоуважаемый друг!

Я согласен с тем, чтобы кирилловский текст моей статьи был напечатан без титулов¹. Я довольствуюсь также 50-ю оттисками статьи, тем более, что будут отпечатаны экземпляры на продаж. Насчет гонорара я прошу Вас, не передавайте его моему брату, а перешлите всю сумму по почте [осподи]ну доктору Скрейшовскому² под адресом: An Herrn D[okto]r Franz Skrejšovský, Redakteur des „Svetozor“ N 583/11 in Prag.

Примите уверение в моем высокопочтении и преданности
Ваш покорный слуга

Я. Головацкий

2 сент[ября] 1876 г.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 178. Рукопис. Копія.

Яків Головацький

Головацький Яків Федорович (1814—1888) — український філолог — славіст, історик, археограф, педагог, громадський діяч. Закінчив Львівський університет (1841), у 1858—1859 рр. — декан філософського факультету, а в 1862—1864 рр. ректор цього університету. У 1831 р. разом з М. Пашкевичем та І. Вагилевичем заснував молодіжний гурток «Руська трійця», був співавтором першого в Галичині альманаху «Русалка Дністрова» (Будим, 1837). Один з організаторів науково-освітнього товариства «Галицько-руська матиця» (1848). Я. Головацький — почесний член Російського географічного товариства (1866), почесний доктор славістики Новоросійського університету, голова Віденської археографічної комісії (з 1863 р.) та Віденської комісії для влаштування публічної бібліотеки і музею. Автор багатьох праць з питань філології, історії, фольклору, етнографії, книгознавства та бібліографії, основні з яких: «Велика Хорватія или Галицко-Карпатская Русь» (Москвитини. — 1841. — Ч. 6. — № 11—12), «Zustände der Russinen in Galizien» (Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft. — 1846. — N 9; розвідка написана під псевдонімом «Hawrylo Rusyn»), «Вінок русинам на обжинки» (ч. 1—2, Відень, 1846—1847; у співавторстві з Іваном Головацьким); «Три вступительніи преподаванія о русской словесности» (Львів, 1849) «Über Ihor's Heereszug gegen die Polowcer» (Viertes Programm des k[aiserlich] k[öniglichen] akademischen Staats-gymnasiums in Lemberg: Am Schlusse der Schuljahre 1853.— Lemberg. 1853/1854), «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» (ч. 1—4, М., 1863—1878), «О первом литературно-умственном движении русинов в Галиции со времен австрийского владения на этой земле» (Львів, 1865), «О костюмах или народном убранстве русинов или русских в Галичине и северо-восточной Венгрии» (Пг., 1868, перевид. — Спб., 1877), «Дополнение к Очерку славяно-русской библиографии В. М. Ундольского» (Спб., 1874) та ін.

У працях, написаних у 30—40-х роках, Я. Головацький стояв загалом на прогресивних позиціях: пропагував ідеї єдності українського народу, боровся за створення української літератури народною мовою, виступав проти спроб запровадження в українській мові латинського шрифту. У 50—60-х роках став прихильником «москвофільства» і панславістичних ідей.

¹ Йдеться про працю Я. Головацького «Sweipold Fiol und seine kyrillische Buchdruckerei in Krakau vom Jahre 1491. Eine bibliographisch-historische Untersuchung», яка була надрукована у журналі «Sitzungsberichte der philosoph[isch]-histor[ischen] Classe der kais[erlichen] Akademie der Wissenschaften» (1876.— Bd 83.— S. 425—448).

² Скрейшовський Франтішек (1837—1902) — чеський письменник, юрист, засновник і видавець з 1867 по 1879 р. у Празі ілюстрованого тижневика «Světovzor». Журнал виходив до 1900 р., пізніше (з № 9) злився з журналом «Zlata Praha».

№ 16

1876 р., жовтня 15. Р. 10

Ваше превосходительство!

Душевно благодарю Вас за предпринятую Вами корректуру моей статьи «Sweipolt Fiol». Я нашел только несколько ошибок. Вчера я отослал корректуру в Академию. Прошу

Вас наблюдать за направлением ревизии. Я оставил Fiodogowitsch, так бо произносят в России, хотя по этимологии должно бы быть Fedogowitsch.

Если будут делать особые оттиски, то я прошу Вас на главном листе прибавить мои титулы, описанные на приложенной карточке*. Это я делаю не из-за честолюбия или славолюбия, а так на радость моим друзьям и на злость врагам.

Экземпляры оттисков я прошу отправить по почте или посредством книгопродавца вместе с Вашими изданиями, которых я с нетерпением ожидаю. Деньги за гонорар я покорнейше прошу выслать в Прагу panu Františkoví Skrejsovskému, Redaktorovi „Světozora“¹.

Примите уверение в моем высокопочитании и искренней преданности.

Ваш покорнейший слуга

Я. Головацкий.

Вильно, 15 октября 1876 г.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 179. Рукопис. Копія.

¹ Див. прим. 2 до листа № 15.

**ДРАГОМАНОВ
МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ**

№ 17

1876 р., липня 2. Відень

Милостивый государь!

На днях я получил из Киева экземпляр книги Житецко-го¹ с надписью для Вас. Посылая его теперь Вам, покорно прошу Вас обменять этот экземпляр на оставленный мною у Вас, который я передам одному ученому в Венгрии.

Прошу принять уверение в почтении и от Вашего покорного слуги

М. Драгоманова

2 июля 1876 [г.]
Wien, VIII. Lenaugasse, 11, Th. 14.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 163. Рукопис. Копія.

* Місцезнаходження картки невідоме.

Михайло Драгоманов

Драгоманов Михайло Петрович (1841—1895) — український публіцист, історик, фольклорист, літературознавець, філософ, громадський діяч. Закінчив Київський університет (1863), з 1864 р.— приват-доцент, а з 1870 р.— доцент того ж університету. Діяч київської «Громади», «Південно-західного відділення Російського географічного товариства». У 1875 р. емігрував у Женеву, де згодом почав видавати збірник «Громада» (1878—1879, 1882), а пізніше разом з С. Подолиньським та М. Павликом журнал «Громада». З 1889 р.— професор Софійського університету. Основні праці: «Исторические песни малорусского народа» (т. 1—2, К., 1874—1875, у співтворстві з В. Антоновичем), «Галицько-руське письменство» (Львів, 1876), «Малорусские народные предания и рассказы» (К., 1876), «Нові українські пісні про громадські справи. 1764—1880» (Женева, 1881), «Політичні пісні українського народу XVIII—XIX ст.» (Женева, 1883—1885), «Розвідки... про українську народну словесність і письменство» (т. 1—4, Львів, 1899—1906), «Шевченко, українофіли і соціалізм» (Львів, 1906, з передмовою І. Франка).

¹ Житецький Павло Гнатович (1837—1911) — український філолог, фольклорист, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1898 р.), доктор філології (з 1908 р.). Автор праць: «Описание Пересопницкой рукописи XVI в. С приложением текста Евангелия» (К., 1876), «Очерк звуковой истории малорусского наречия» (К., 1876), «Мысли о народных малорусских думах» (К., 1893), «Очерки из истории поэзии. Пособие для изучения истории поэтического произведения» (К., 1900), «Энеида» Котляревского и древнейший список ее в связи с обзором малорусской литературы XVIII века» (К., 1900).

ДУБРАВСЬКИЙ СТЕПАН ЮРІЙОВИЧ

№ 18

1876 р., серпня 5. Стрий

Hochwohlgeboren, Hochgeehrter
und Hochgelehrter Herr Hofrat!

Das hochgelehrte Schreiben vom 5/2 d[ieses] J[ahres] so wie auch die hochgeschätzte Mitteilung der im Separatabdrucke V.VI hergesendeten Abhandlung „Über die Mundarten und die Wanderung der Zigeuner Europas“ habe ich erhalten, und es freut mich ungemein, dass die Mundart der Zigeuner meiner Heimat in den „Denkschriften“ der kais[erlichen] Akademie der Wissenschaften in Wien¹ berücksichtigt und veröffentlicht worden ist, wofür ich Euer Hochwohlgeboren meinen innigsten Dank abstatte.

Ungeachtet meines besten Willens gelingt es mir nicht weiter in diesem wissenschaftlichen Zweige Euer Hochwohlgeboren behilflich zu sein. Ich habe während dieser Zeit die Gelegenheit nicht ausser acht gelassen und nachgefragt über

einen des Lesens und Schreibens kundigen Zigeuner im Stryjer und Samborer Kreise doch solche Leute finden sich nicht in unsrigen Gegenden. Auch hat mir der Gymnasiallehrer Kosak Kornel² in diesen Tagen aus Sambor geschrieben, dass in Waniowice unweit von Sambor³ obwohl die Zigeuner vorhanden sind, aber keiner von ihnen des Lesens und Schreibens kundig ist.

Den dazu erhaltenen Fond von 5 Fl[orinen] ö[sterreichischer] W[ährung] übersende ich derweilen. Ich werde dennoch diesen Gegenstand in meinem Gedächtnis behalten*, und wenn sich mir nur dazu die Gelegenheit bieten würde, so werde ich dieselbe zu benützen trachten, und die Auslagen aus meinem eigenen Fonde bestreiten, dann aber die Rechnung vorlegen.

Bei dieser Gelegenheit erlaube ich mir noch das mitzutheilen, dass ich jetzt während der Schulferienzeit an der Ergänzung und Zusammenstellung der Abhandlung vom slavischen Interrogativsatze arbeite und gedenke diesen Aufsatz im künftigen Schuljahre im Jahresprogramme der Stryjer k[aiserlich]-k[öniglichen] Oberrealschule⁴ und im Separatabdrucke zu veröffentlichen, dann mit demselben Euer Hochwohlgeboren als meinem ehemaligen Professor und Wohltäter auch beehren werde.

Indessen zeichne ich mich mit aller Hochachtung
Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Stefan Dubrawski

Stryj, 5.8. [1]876

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309. оп. 1, спр. 2373.— Арк. 172—175.
Рукопис. Копія.

Високоблагородний, вельмишановний і високовчений
пане падвірний раднику!

Я отримав дуже цінний лист від 5 лютого цього року, а також дуже цінне повідомлення про надіслання мені окремих відбитків V [та] VI [томів] праці «Über die Mundarten und die Wanderung der Zigeuner Europas», і мене дуже радує, що діалект циган мості батьківщини взятий до уваги й опублікований у „Denkschriften“ цісарської Академії наук у Відні¹, за що висловлюю Вашій високоблагородності мою найщирішу подяку.

Незважаючи на мої найкращі бажання, далі не вдається бути корисним Вашій високоблагородності в цій науковій справі. Протягом цього часу я при кожній нагоді розпитував

* У рукопису: vorbehalten.

Степан Дубравський

про циган, які вміють читати і писати, в Стрийському та Самбірському повітах, але таких людей у наших околицях не можна знайти. Також писав мені цими днями з Самбора гімназійний учитель Корнелій Коссак², що у Ваневичах, недалеко від Самбора³, хоч є цигани, але жодний з них не вміє ні читати, ні писати.

Отриману [від вас] для цього суму 5 флоринів австрійської валюти тим часом пересилаю. Це питання я все-таки матиму на увазі, і як тільки трапиться нагода, то постараюся її використати і своїми власними грошми покрити видатки, а пізніше подам рахунок.

При цій нагоді дозволяю собі ще повідомити, що тепер під час шкільних капікул я працюю над доповненням і написанням розвідки про слов'янське питальне речення і маю намір опублікувати цю розвідку наступного шкільного року в щорічній програмі Стрийської цісарсько-королівської вищої реальної школи⁴, а також окремим відбитком, який буду мати честь подарувати Вашій високоблагородності, моему колишньому професорові і добродієві.

Тим часом підписуюся з пайбільшою пошаною Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Степан Дубравський

Стрий, 5 серпня 1876 р.

Дубравський Степан Юрійович (1829—1909) — український педагог, філолог, громадський та освітній діяч. Протягом 1854—1860 рр. учитель «зразкової» школи у Кракові та реальної школи у Повому Соучі, з 1861 р.— вищої реальної школи і гімназії у Стрию. Дійсний член Українського педагогічного товариства (з 1884 р.), фундатор стипендії для убогих дітей на західноукраїнських землях (з 1884 р.) і будівництва Народного дому в Стрию. Подарував власну багатотисячну бібліотеку культурно-освітнім установам Стрия. Автор окремих статей у газетах «Дім і школа» (1863—1864), «Неділя» (1865). У 1881 р. опублікував монографію «Der slavische Interrogativsatz mit besonderer Berücksichtigung der kleinrussischen Sprache. Ein Beitrag zur slavischen Philologie» (Struj, 1881), присвячену питанням синтаксису української та інших слов'янських мов. Через свою компілятивність, малу кількість оригінального матеріалу вона не була позитивно оцінена.

¹ Мається на увазі праця Ф. Міклошича «Über die Mundarten und die Wanderung der Zigeuner Europas», яка спочатку публікувалася у виданні «Denkschriften der philos[ophisch]-histor[ischen] Classe der kais[erlichen] Akademie der Wissenschaften» (Bd 21—27, 1872—1877), а потім вийшла окремими відбитками (Bd 1—6, Wien, 1872—1877), для якої С. Дубравський надіслав матеріали про галицьких циган. Вони використані вчепім у п'ятому та шостому томах.

² Коссак Корнелій (1838—1908) — учитель класичних мов. Працював у гімназіях Дрогобича (1864), Львова (у Другій вищій гімназії), з 1872 р.— у Самбірській гімназії.

³ Тепер с. Ваньовичі Самбірського району Львівської області.
⁴ Идется про працю С. Дубравського «Der slavische Interrogativsatz mit besonderer Berücksichtigung der kleinrussischen Sprache. Ein Beitrag zur slavischen Philologie». Як видно з наступного листа Дубравського від 8 серпня 1878 р., праця не була прийнята редакцією «Jahresprogramme der Stryjer k[aiserlich]-k[öniglichen] Oberrealschule», в зв'язку з чим йому довелося шукати місця для її публікації за посередництвом В. Ягича. Останній обіцяв її надрукувати у скороченому варіанті. Див. лист № 19.

№ 19

1878 р., серпня 8. Стрий

Hochwohlgeborner, Hochgelehrter
und Hochgehrter Herr Hofrat!

Das hochgeehrte Schreiben vom 3 August vor[igen] J[ahres] so wie auch die Abhandlung „Über den slavischen Interrogativsatz“¹ habe ich erhalten und für die in demselben gemachten Bemerkungen und den mir erteilten Rat bezüglich der Herausgabe derselben erstatte ich meinen innigsten Dank.

Ich wollte diese Abhandlung in dem Jahres-Programme, der Stryjer Realschule² teilweise veröffentlichen und für die Separatabdrucke die Hälfte der Kosten bestreiten, jedoch der Direktor und einzelne polnische Lehrer widersetzen sich diese Abhandlung in demselben aufzunehmen, weil der Aufsatz in der deutschen Sprache verfasst worden ist, demnach folge ich dem Rate des bei uns während der Schullerrien im vor[igen] Jahre weilenden Lemberger Gymnasial-Professors Michael Polański³ und wendete * mich schriftlich an D[ok]tor V. Jagić Professor und Redakteur der Zeitschrift „Archiv für slavische Philologie“ in Berlin mit der Bitte wegen Aufnahme dieser meiner Arbeit in derselben, worauf ich die geneigte Antwort mit dem Bemerkten erhielt, dass diese meine Abhandlung erst im III Bände I[aufenden] J[ahres] an die Reihe kommen, und nur 1/3 des Materials (gram[matischer] Teil) zur Veröffentlichung in dieser Zeitschrift benutzt werden kann⁴. Diesen Vorschlag habe ich angenommen, un wenn nur der Auszug vom Manuskripte in derselben erscheinen wird, dann meine ich auf Grund * dieser Veröffentlichung sich nach einem Verleger in Wien oder Prag umzusehen **, um die ganze Abhandlung drucken zu lassen, denn bei uns in Galizien sind solche Lettern bei den Buchdruckern nicht vorhanden.

Hinsichtlich der weiteren Sammlung der Wörter und Ge-

- * У рукопису: verwendet.
- У рукопису: Grundlage.
- ** У рукопису: umsehen.

sprache der Zigeunersprache in Galizien ergab sich bis jetzt noch keine Gelegenheit.

Nachdem Euer Hochwohlgeboren meine Person genau kennen und aus der wissenschaftlichen Tätigkeit sich auch die Überzeugung verschafft haben, so bin ich so frei an Hochdero mit der inständigsten Bitte mich zu wenden und mein Anliegen zu erörtern.

Ich diene an öffentlichen Lehranstalten bereits schon 26 Jahre und begründe diese mit erspriesslichem Erfolge gewirkte Dienstzeit mit 44 Belegen. An Realschulen diene ich 18 Jahre und seit 18 Jahren besitze ich die volle Lehrerqualifikation für Realschulen, indem ich im J[ahre] 1860 in Wien die Prüfung aus der polnischen Sprache für Ober- und aus der deutschen Sprache, Geographie und Geschichte für Unterrealschulen bestanden und im J[ahre] 1871 in Wien die Prüfung aus der Geographie und Geschichte für Oberrealschulen ergänzt und aus der ruthenischen Sprache für Unterrealschulen gemacht habe. Ausserdem war ich an Realschulen für Naturgeschichte, Kalligraphie und Stenographie verwendet. Während dieser Dienstzeit habe ich mehrere pädagogische Abhandlungen ausgearbeitet, welche teils in der ruthenischen pädagog[ischen] Zeitschrift „Дім і школа“⁵ veröffentlicht worden sind, teils noch solche so wie auch anderen wissenschaftlichen Inhalts im Manuskripte besitze. Obwohl ich diese mit erspriesslichen Erfolge gewirkte 26 jährige Dienstzeit an Volks- und Realschulen nachweise und seit 18 Jahren die volle Lehrerqualifikation für Realschulen besitze, so erhielt ich doch seit der Zeit bis jetzt noch keine Quinquenalzulage nur beziehe ich den jährlichen Gehalt von 1000 fl[orinen] und Aktivitätszulage jährlich 200 fl[orinen] ö[sterreichischer] W[ährung].

Im September 1877 war der Konkurs auf die Direktorstelle an der Jaroslauer Realschule⁶ und im Februar I[aufenden] J[ahres] auf die Direktorstelle an der Czernowitzer Gewerbeschule⁷ ausgeschrieben, um welche Stellen ich kompetierte, doch dieselben sind bis jetzt noch nicht besetzt. In Stryj verbreitet sich die Nachricht, dass der galiz[ische] Landesschulrat den Herrn E. Minisiński⁸, Direktor der Stryjer Realschule⁹ zum Direktor an der Jaroslauer Realschule aus Diensterück-sichten zur Versetzung vorgeschlagen, welcher um diese Stelle nicht kompetierte, und den Pohorecki Franz¹⁰, Professor der Lemberger Realschule¹¹ zum Direktor an die Stryjer Realschule bestimmt hat, welcher sich schon bereits nach der Wohnung in Stryj umschaute. Wenn diese Nachricht wahr wäre, so würde es ungemein mich kränken, dass ein minder befähigter und minder verdienstlicher Lehrer mir vorangezogen wäre,

indem Pohorecki nur 9 Jahre an Lehranstalten dient und nur die Lehrbefähigung aus der polnischen Sprache für Unterreal-schulen nachweist. Zwar hat er die Direktorstelle in Jaroslau durch 3 Jahre vertreten, da er aber durch sein taktloses Be-nehmen die Harmonie unter dem Lehrkörper und dadurch auch die Schuljugend der Anstalt in der Ordnung nicht erhalten konnte, so wurde er als * Lehrer an die Lemberger Realschule versetzt. Diese in Stryj verbreitete Nachricht kann auch wirk-lich wahr, sein, denn wie mir aus den Landesverhältnissen bekannt ist, dass der galiz[ische] Landesschulrat sich zur Aufgabe gemacht hat, die polnischen Lehrer zu befördern und die ruthenischen zu beeinträchtigen, doch die Zentralschulbehör-den in Wien haben darüber zu wachen, damit den rutheni-schen Lehrern in ihrem Lande keine Kürze gemacht werde.

Schliesslich habe ich noch das zu erwähnen, dass die Ru-thenen aus milden Sammlungen einen Grund von mehr als 1,5 Joch Feld mit einem Obstgarten um 2250 fl[orinen] zum Aufbau eines Bursagebäudes für arme studierende Jugend ge-kauft haben, welche Anstalt zu Ehren ** des Kronprinzen den Namen „Rudolfinum“ führen wird ¹².

In der festen Überzeugung, dass Euer Hochwohlgeboren nicht nur für das Wohl des Staates, der Volksaufklärung, der Lehranstalten und der Lehrerschaft eifrigst besorgt und in der Ausübung der Gerechtigkeit den Lehrern bestrebt sind, werden die Angelegenheiten des Besetzungsvorschlages der Direktorstelle an der Jaroslauer oder Stryjer Realschule bei dem betreffenden Referenten S[ei]ner Hochwohlgeboren dem Herrn E. Krizek, Ministerialrat zur Sprache gelegentlich *** vorbringen und mir die Kürze zu tun nich zulassen, wofür ich durch mein Benehmen in der Leitung der Anstalt trachten wer-de, dieser hohen Gnade mich würdig zu zeigen. Indessen zeichne ich mich mit aller Hochachtung Euer Hochwohlgebo-ren ergebenster Diener und dankbarster Schüler

Stefan Dubrawski,
k[aiserlich]-k[öniglicher] Realschul-Professor

Stryj, 8.8. [1]878

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 172—175.
Рукопис. Копія.

- У рукопису: zum.
- У рукопису: zur Ehren.
- У рукопису: gelegentlich.

Високоблагородний, високовчений
і вельмишановний пане
надвірний раднику!

Шановного листа від 3 серпня минулого року, а також розвідку «Über den slavischen Interrogativsatz» ¹ я отримав і висловлюю найщирішу подяку за зроблені у ній зауваження і за поради щодо її видання.

Я хотів частково опублікувати цю розвідку в щорічній програмі реальної школи ² у Стрию і покрити половину ви-датків за відбитки, але директор й окремі польські вчителі не погодилися її тут помістити, тому що розвідка написана по-німецьки. Тоді я послухав поради львівського гімназіаль-ного учителя Михайла Полянського ³, який перебував у нас минулого року під час шкільних канікул, і звернувся письмо-во до професора і редактора журналу «Archiv für slavische Philologie» в Берліні доктора В. Ягича з проханням прийня-ти цю мою роботу, на що я отримав прихильну відповідь із зауваженням, що черга на мою розвідку прийде тільки у III томі поточного року і може бути опублікована в цьому жур-налі лише третина матеріалу (граматична частина) ⁴. Я прий-няв цю пропозицію, і як тільки частина рукопису тут по-явиться, я думаю з цією публікацією звернутися до видавця у Відні або Празі, для того щоб надрукувати її повністю, бо у нас у Галичині друкарі не мають таких букв.

Щодо подальшого збирання слів і розмовної мови циган у Галичині, то дотепер не трапилося для цього нагоди.

Тому що Ваша високоблагородність мене знає добре і має також свою думку про мене на підставі наукової діяль-ності, дозволяю собі звернутися до Вас з великим прохан-ням і викласти мою справу.

Я служу в публічних навчальних закладах уже 26 років і доказую 44 прикладами, що цей службовий час пройшов успішно. В реальних школах служу я 18 років і вже 18 ро-ків маю повну педагогічну кваліфікацію для реальних шкіл, склавши у 1860 році у Відні іспит з польської мови для ви-щих і з німецької мови, географії та історії для нижчих реальних шкіл, а в 1871 році у Відні доповнив іспит з геогра-фії та історії для вищих реальних шкіл і склав іспит з русь-кої мови для нижчих реальних шкіл. Крім цього, в реаль-них школах викладав я природознавство, каліграфію і сте-нографію. Під час цього службового періоду опрацював я кілька педагогічних розвідок, які були надруковані частково в руському педагогічному журналі «Дім і школа» ⁵, частко-во маю ще подібні та інші (праці) наукового змісту в руко-пису. І хоч я доводжу, що цей 26-літній час служби в парод-

них і реальних школах пройшов успішно і маю 18 років повну вчительську кваліфікацію для реальних шкіл, однак я з цього часу дотепер все ж таки не одержав п'ятирічної добавки до зарплати й отримую лише 1000 флоринів річної платні і річну добавку за активність 200 флоринів австрійської валюти.

У вересні 1877 року оголосили конкурс на посаду директора реальної школи у Ярославі⁶, а в лютому цього ж року на посаду директора промислової школи у Чернівцях⁷, посади, про які я клопотався і які все ж таки до цього часу не зайняті. В Стрию поширилася звістка, що галицький крайовий радник запропонував перевести зі службових причин пана Е. Мінісінського⁸, директора реальної школи у Стрию⁹, директором реальної школи у Ярославі, хоч останній не добивався цієї посади, а Франца Погорецького¹⁰, професора Львівської реальної школи¹¹, який вже підшукував помешкання в Стрию, призначити директором реальної школи у Стрию. Якщо б ця звістка була правдива, то мені було б дуже прикро, що віддали перевагу менш здібному і менш заслуженому вчителю, ніж я, тим більше що Погорецький служить лише дев'ять років у шкільних закладах і має тільки педагогічне уповноваження з польської мови для нижчих реальних шкіл. І хоч він був три роки на посаді директора у Ярославі, але через свою нетактовну поведінку не зумів налагодити стосунки між вчителями, а також серед шкільної молоді закладу, то перевели його вчителем у реальну школу у Львові. Це повідомлення, яке поширилося у Стрию, може бути дійсно правдиве, бо мені відомо з крайових відносин, що галицький шкільний радник поставив собі завданням підтримувати польських учителів і шкодити руським учителям, але центральна шкільна влада у Відні повинна стежити за тим, щоб руським учителям не чинилася кривда у їхній країні.

Нарешті мушу я ще згадати, що русини купили з дрібного збору за 2250 флоринів грунт, який має більше як півтора ара поля з фруктовим садом, щоб побудувати бурсу для бідної шкільної молоді, яка буде називатися на честь цісарського наступника «Рудольфінум»¹².

Я твердо переконаний, що Ваша високоблагородність, яка не тільки дуже дбає про благо держави, народної освіти, навчальних закладів і вчительства, а також намагається, щоб й відносно вчителів повелися справедливо, доповість при нагоді відповідному референтові його величності міністерському раднику панові Е. Кржіжеку про пропозиції щодо директорської посади у реальній школі в Ярославі, Стрию і не допустить, щоб мені сталася кривда, за що я своєю

поведінкою як керівник закладу буду намагатися виявитися гідним цієї високої ласки.

Тим часом підписуюся зі всією повагою до Вашої високоблагородності, найвідданіший слуга і найвдячніший учень

Степан Дубравський,
цісарсько-королівський учитель реальної школи

Стрий, 8 серпня 1878 р.

¹ Див. прим. 4 до листа № 18.

² Див. там же.

³ Польський — див. прим. 5 до листа № 105.

⁴ Праця С. Дубравського не була опублікована в журналі «Archiv für slavischen Philologie». Причиною цього була її наукова недовіршеність, що пов'язувалося з помилковим трактуванням ряду історико-мовних явищ, добром джерел та архітектонікою. Редакція запропонувала ряд виправлень і публікацію в скороченому вигляді, а чим автор не погодився. С. Дубравський надрукував працю при сирпінні Ф. Міклошича (див. лист № 20) через три роки (1881) власним накладом у Стрию. В. Ягич дав їй негативну оцінку (Zeitschrift für slavischen Philologie.— 1886.— Bd 6.— S. 297—298). Монографія є однією з перших спроб синтаксичних праць, присвячених українському питальному реченню другої половини XIX ст.

⁵ «Дім і школа» — українська громадсько-педагогічна газета. Виходила у Львові тричі на місяць протягом 1863 (№ 1—36) та 1864 рр. (№ 1—25). Газету видавав І. Гушалевич. У 1864 р. С. Дубравський опублікував на сторінках газети такі статті: «О средствах до дальнейшего образования для учителей при школах народных» (№ 5—6), «О упорядочении учителей при школах народных» (№ 7—8), «О урядовім поставленію учителя народного» (№ 10), «Яковим способом можна сили умственні у дітей возбуждати і сили дальше развивати» (№ 13—16).

⁶ Реальна школа в Ярославі заснована 1808 р., спочатку як трикласна, а з 1872/1873 навчального року як шестикласна — «вища реальна школа (у 1884 р. вона перебудувала свою програму, наближаючись до загальногімназійної). Існувала до 1941 р.

⁷ Промислова школа в м. Чернівцях заснована у 50-х роках XIX ст. У 1862 р. на її основі створена так звана Грецько-східна вища реальна школа в Чернівцях.

⁸ Мінісінський Ераам (1835 — ?) — учитель природознавства, фізики і хімії. З 1865 р. помічник учителя у м. Леобен (Австрія), 1866 — у Львові, а з 1872 по 1880 р. директор реальної школи у Стрию, пізніше (з 1881 р.) директор реальної гімназії і вищої жіночої школи в м. Стрию.

⁹ Реальна школа у м. Стрию заснована 1872 р. У 1880/1881 навчальному році перетворена у реальну гімназію з обов'язковим предметом малювання у чотирьох нижчих класах. Існувала до 1939 р.

¹⁰ Погорецький Франц (1841—1913) — учитель реальної школи у Ярославі, з 1869 р. її директор. У 1874 р. учитель, а згодом директор вищої реальної школи у Львові.

¹¹ Йдеться про вищу реальну школу у м. Львові. Заснована 1873 р. спочатку як шестикласна школа з польською мовою викладання. Існувала до 1939 р.

¹² Назва «Рудольфінум» пов'язана з іменем Рудольф. Мається

на увазі престолонаслідник, син цісаря Франца Йосифа, ерцгерцог Рудольф (1858—1889), який відзначався ліберальними поглядами щодо розвитку національних культур народів, що заселяли Австро-Угорщину, критикував доктрину пануючих урядів, зокрема і свого батька.

№ 20

1881 р., липня 13. Стрий

Hochwohlgeborner, Hochgelehrter
und Hochgeehrter Herr Hofrat!

Im Anschlusse übersende ich meine durch den Druck zur Veröffentlichung vorbereitete Abhandlung über den slavischen Interrogativsatz¹. Da ich diese Aufgabe als Prüfungsfrage von der wissenschaftlichen k[aiserlich]-k[öniglichen] Realschul-Prüfungskommission in Wien im Jahre 1871, respektive von Euer Hochwohlgeboren zur Bearbeitung erhalten habe und dann nach dem Abschlusse der Prüfungen bei der Abschiedsvisite von Hochdero zur Veröffentlichung dieser Arbeit aufgemuntert wurde, so konnte doch ungeachtet des besten Vorsatzes zur Ausführung des gegebenen Vorschlages die Veröffentlichung derselben aus vielen Gründen bis zu diesem Jahre nicht vollzogen werden. Nachdem bereits in diesem Monate schon der Druck dieses Werkes vollendet ist und ich den Entschluss gefasst habe Euer Hochwohlgeboren dasselbe zu dedizieren, so bin ich so frei, den Antrag zu stellen, ob Euer Hochwohlgeboren sich herbeilassen wollten, die Dedikation des ob[en] erwähnten Werkes anzunehmen². Im Falle der Hochgeneigten Annahme bitte ich mich in kurzem zu benachrichtigen, damit ich die Drucklegung schleunigst zum Abschlusse bringen kann. Die durch den Druck etwa verursachten Fehler werden als Druckfehler auf einem Extrablatt ersichtlich gemacht werden.

Indessen zeichne ich mich mit aller Hochachtung Euer Hochwohlgeboren untertänigster Diener

Stefan Dubrawski

Stryj, 13.7. 1881

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 176—177.
Рукопис. Копія.

Високоблагородний, високовчений
і вельмишановний пане надвірний раднику!

Як додаток [до листа] пересилаю свою розвідку про слов'янське питальне речення¹, яку підготував до публікації. Тому що я одержав цю тему для опрацювання як екза-

менаційне питання від наукової цісарсько-королівської екзаменаційної комісії для реальних шкіл у Відні в 1871 році, а власне кажучи, від Вашої високоблагородності, і пізніше після закінчення екзаменів під час прощального візиту Ваша високоблагородність заохочувала мене до опублікування цієї роботи, все ж таки, незважаючи на найкращий намір здійснити дану пропозицію, опублікувати цю роботу аж до цього року з багатьох причин не було можливості. Після того як уже цього місяця завершиться друкування цієї праці, я вирішив присвятити її Вашій високоблагородності, тому дозволяю собі запитати, чи Ваша високоблагородність зважить прийняти присвяту вищезазначеного твору. У випадку прихильної згоди прошу повідомити мене терміново, щоб я якнайшвидше міг закінчити друк². Помилки, які виникли під час друкування, будуть подані на окремій сторінці як друкарські.

Тим часом підписуюся з усією пошаною Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Степан Дубравський

Стрий, 13 липня 1881 р.

¹ Йдеться про працю «Der slavische Interrogativsatz...». Див. прим. 4 до листа № 18. Для остаточної апробації Ф. Міклошичу переслали, очевидно, варіант рукописного тексту праці без передмови й додатків.

² Ф. Міклошич погодився на вміщення присвяти, про що свідчить її публікація у монографії. Текст присвяти такий: «Seiner Hochwohlgeboren dem hochgeehrten und hochgelehrten Herrn Franz Ritter v[on] Miklosich, Doctor der Philosophie und der Rechte, Hofrath, o[r]dentlichen ö[sterreichischer] Universitäts-Professor in Wien, emeritirten Director der k[aiserlich]-k[öniglichen] Wissenschaftlichen Gymnasial-Prüfungskommission, Mitglied des Herrenhauses, in- und ausländischer Akademien der Wissenschaften, Besitzer mehrerer in- und ausländischer Orden etc. etc. etc. Seinem ehemaligen Professor gewidmet vom Verfasser» («Ного високоблагородному, вельмишановному і високовченому панові Францу ридарю фон Міклошичу, доктору філософії і юриспруденції, надвірному радникові, звичайному австрійському професорові університету у Відні, емеритованому директорові цісарсько-королівської наукової гімназійної екзаменаційної комісії, членові палати панів, [членові] місцевих та закордонних Академій наук, посідачеві багатьох крайових і закордонних орденів і т. п. і т. п., своєму колишньому професорові присвячено автором»). Див.: *Dubrawski S. Der slavische Interrogativsatz...— Stryj, 1888.— S. III.*

ДЯЧАН
ПИЛИП МИКОЛАЙОВИЧ

№ 21

1858 р., жовтня 18. Львів

Hochwohlgeborner und Hochgelehrter Herr Professor!

Dem Auftrage des Hochgeschätzten Herrn Professors mit der geschwindesten Bereitwilligkeit nachzukommen, erachte ich jeder Zeit für mein grösstes Vergnügen. Meine diesfällige Saumseligkeit wird der Umstand entschuldigen, dass mir der Domherr Malinowski¹ ein interessantes Tetraevangelion zu acquirieren versprochen hatte, welches ich bis zu der Zeit noch nicht erhielt. Ich werde jedenfalls trachten dieses Evangelium zu bekommen, um es an den Hochgelehrten Herrn Professor zu befördern.

Unterdessen übersende ich dem Hochgeschätzten Herrn Professor das beiliegende Manuskript zur gefälligen Durchsicht. Es schien mir in mancher Hinsicht älter zu sein als manche anderen Manuskripte der Bibliothek Monasterii Basilianorum ad s[anctum] Onophrium Leopoli. Wie ich zufälliger Weise hie und da hineingeschaut habe, enthält es manche Wörter, die in dem Lexikon linguae palaeoslovenicae nicht vorzufinden* sind. Drei Blätter A, B, C von anderen drei Manuskripten schliesse ich deshalb bei, dass Hochgeschätzter Herr Professor gnädigst die Meinung aussprechen, ob es von Nutzen wäre, dieselben dem Hochgelehrten Herrn Professor zu vermitteln. in der erwähnten Bibliothek Basilianorum sind noch vorhanden: 1. „Тактикон изъ Черной горы, списанъ Архидіакономъ Васіяномъ“², 2. „Іоанна Дамаскина 6 словъ“³, 3. „Übersetzung des alten Testaments von Скорина, писанное Дмитромъ изъ Зѣнкова въ року 1875“⁴ und andere noch neuere und minder wichtige. Diese Manuskripte werde ich einzeln dem Hochgeschätzten Herrn Professor zuschicken können, wenn das beigeschlossene zurückerfolgt, denn mehr als ein Exemplar wollen die Basilianer aus ihrer Bibliothek nicht ausleihen. In der Bibliothek des s[eligen] Kardinals Lewickij⁵ soll ein auf Pergament geschriebenes Manuskript vom J[ahre] 1307 zu finden sein⁶. Ich werde mir zur Aufgabe machen dieses Manuskript dem Hochgelehrten Herrn Professor zur Durchsicht vorzulegen, sobald nur die Ernennung des Metropolitens von sich gehen wird; früher dieses Manuskript

* У рукопису: vorfindig.

zur Einsicht zu bekommen ist unmöglich, indem der s[elige] Metropolit seine Bibliothek dem Nachfolger verschrieben hat; bis aber der Nachfolger kommt und die Übertragstaxen zahlt, hat das Amt diese Bibliothek unter Schloss und Siegel genommen.

Ausserdem soll noch im Basilianer-Kloster zu Buczacz ein auf Pergament geschriebenes Evangelium sich befinden, welches ich auch zu bekommen Hoffnung habe⁷. Dieses Manuskript hätte schon vor einem Monate abgehen sollen, wenn nicht ausser dem erwähnten Umstande die mich heimgesuchte Krankheit allen meinen Geschäften einen dreiwöchentlichen Stillstand auferlegt hätte.

Es würde mir grosse Freude bereiten, wenn meine geringen Dienste die mir erwiesenen Wohltaten nur in einiger Hinsicht zu vergelten im Stande wären. Aber in Bezug auf diesen Punkt bin ich ganz mit dem Griechen einverstanden, welcher sagt: «ἀπὸν διδόμενον δῶρον, ἐὰν καὶ μικρὸν ἢ μεγιστὸν ἐστὶ μετ' εὐνοίας διδόμενον».

Verbleibe mit der grössten Dankbarkeit und Hochachtung

Philipp Diaczan,
Weltpriester und Supp[lement]-Lehrer
am akad[emischen] Gymnasium

Lemberg, 18.10.[1]858

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, сир. 2373.— Арк. 16—18.
Рукопис, Коши.

Високоблагородний і високовчений пане професоре!

Я вважаю завжди своєю найбільшою приємністю якнайвидніше виконати доручення вельмишановного пана професора. Моє запізнення цим разом виправдує та обставина, що канонік Малиповський¹ обіцяв мені дістати цікаве Тетраєвангеліє, яке я досі не отримав. Все-таки я буду прагнути це Євангеліє одержати, щоб передати його високовченому панові професору.

Тим часом пересилаю вельмишановному панові професору доданий для ласкавого перегляду рукопис. Мені здавалося, що він у певному відношенні є старшим, ніж деякі інші рукописи у бібліотеці монастиря василіан при церкві святого Онуфрія у Львові. Коли я випадково подекуди заглянув, [виявилось, що] у ньому вміщено окремі слова, які не можна знайти у словнику старослов'янської мови.

Долучаю [також] три сторінки А, В, С з інших трьох рукописів, щоб вельмишановний пан професор ласкаво висловив свою думку, чи потрібно їх передавати високовченому

Пилип Дячан

панові професору. У згаданій бібліотеці василіан знаходяться ще: 1. «Тактикон изъ Черной горы, списанъ Архидіакономъ Васіяномъ?»², 2. «Іоанна Дамаскина 6 словъ»³, 3. «Переклад Старого завіту Скорини, писаний «Дмитромъ изъ Зьикова въ року 1575»⁴, та інші новіші й менш важливі [твори]. Ці рукописи я зможу по одному пересилати вельмишановному панові професору, коли надіслане [тепер] повернеться, тому що василіани не хочуть позичати зі своєї бібліотеки більше ніж один екземпляр. У книгозбірні покійного кардинала Левицького⁵ повинен знаходитися писаний на пергаменті рукопис з 1307 року⁶. Я ставлю собі за мету переслати для ознайомлення цей рукопис високовченому панові професору, як тільки відбудеться номінація митрополита. Раніше цей рукопис одержати для перегляду неможливо, тому що покійний митрополит заповів свою бібліотеку наступникові, а поки прийде наступник і заплатить внесок за переміщення, уряд держатиме її зачиненою і запечатаною.

Крім цього, повинно знаходитися у монастирі василіан у Бучачі Євангеліє на пергаменті, яке я також сподіваюся одержати⁷. Цей рукопис я повинен би надіслати вже місяць тому, проте, крім згаданої обставини, хвороба відсунула всі мої справи на три тижні.

Я був би дуже радий, якби і мої малі послуги могли лише певною мірою компенсувати виявлені мені добродійства. Проте щодо цього питання, то я згоден з греком, який каже: «Будь-який, навіть малий дарунок є значним, якщо він даний доброзичливо».

Залишаюся з найбільшою вдячністю і повагою

Пилип Дячан,
світський священик і помічник учителя
в академічній гімназії

Львів, 18 жовтня 1858 р.

Дячан Пилип Миколайович (1831 — ?) — український філолог, педагог. Після закінчення Львівського університету (1857) — помічник учителя і вчитель класичних мов «руської гімназії» у Львові та інших гімназій Галичини, згодом референт Львівської консисторії. З 1868 по 1870 р. працював у Холмській духовній семінарії, з 1872 р. — професор класичної філології Варшавського університету.

Автор статей з питань української мови: «Критика на граматику руського языка, составлену Михайлом Осадцом» (Львів, 1864), «Методична грамика языка малоруського» (Львів, 1865), «О пользі поровнительного языкознания для изучения руського языка і об отношеніи старословенского звукословія і науки о словосочитаніи» (Львів, 1866) та ін.; розвідок і монографій, присвячених грецькій літературі та мові: «Исследование о родине и годе рождения Геродота» (1875), «Геродот и его музы» (ч. 1, 1877), «Основы и времена

греческих неправильних глаголів с указаннем корней и происходящих от них слов» (Варшава, 1881), статей з історії церковної догматики та обрядів.

¹ Малиновський Михайло — див. прим. до листа № 70. Яке Тетраєвангеліє П. Дячан абирався одержати й передати для ознайомлення Ф. Міклошичу та чи передав його, невідомо.

² «Тактикон назъ Черной горы» складений Никоном Чорноризем. У 1601 р. переписав його архідиякон Василій, уставник Унівського монастиря. Нині зберігається: ЛНБ.— Від. рук.— Ф. 3, № 110.

³ Йдеться про рукописний список шести книг візантійського богослова, філософа та поета Іоанна Дамаскіла з кінця XVI — початку XVII ст., які об'єднані в кофолоті під заголовком «Книги св. Іоанна Дамаскіна». До другої світової війни книги знаходилися у бібліотечі Онуфрійського монастиря у Львові, нині: ЛНБ, Від. рук., ф. 3, № 107. Вперше інформує про рукопис Я. Головацький: «Коротка відомість о рукописах славянских и русских, находящихся в книжницѣ монастиря св. Василія Великого у Львові» (Русалка Дністровая — Будим, 1837.— С. 125).

⁴ Йдеться про рукопис біблійних книг, який у 1837 р. вперше описав Я. Головацький (Русалка Дністровая.— С. 122), а пізніше дослідив у праці «Несколько слов о Библии Скоринны и о рукописной русской Библии из XVI столетия, обретающейся в библиотеке монастиря св. Онуфрия во Львовѣ» (1865). Нині зберігається: ЛНБ.— Від. рук.— Ф. 3, № 1200.

⁵ Левяцький Михайло (1774—1858) — український церковний і політичний діяч Галичини, перемишльський єпископ (1813—1816), львівський митрополит (1816—1858), кардинал. Автор праць з історії церковного права.

⁶ Про який пергаментний рукопис з 1307 р. повідомив П. Дячан, невідомо. Можливо, йдеться про Папдекти Антіоха Чорнориздця, які датуються тим же роком (Панькевич І. Папдекти Антіоха 1307 р. Філологічна студія.— ЗНТШ— 1917.— Т. 123—124.— С. 1—84; Свенціцький І. Нариси з історії української мови.— Львів, 1920.— С. 47). Нині зберігається: бібліотека Львівського музею українського мистецтва.— РК, № 48.

⁷ Йдеться про так зване Бучацьке Євангеліє XII — початку XIII ст. Чи не вперше про нього згадує у 1836 р. І. Ваглевич (Письма к М. П. Погодину из славянских земель 1835—1861 с предисловием Нила Попова.— М., 1878.— С. 649), вводять у науковий обіг А. Петрушевич (Каталог церковнославянских рукописей и старопечатных книг, находящихся на Археологическо-библиографической выставке Ставропигийского института.— Львов, 1888) і П. Владимиров (Обзор южнорусских и западнорусских памятников письменности от XI до XVII вв.— К., 1890). Філологічний опис пам'ятки належить І. С. Свенціцькому (Бучацьке Євангеліє: Палеографічний опис.— ЗНТШ.— 1911.— Т. 105.— С. 1—17), аналіз художніх елементів — В. І. Свенціцький (Художественное оформление Бучацкого Евангелия // Древнерусское искусство: Рукописная книга: Сборник статей.— М., 1985.— С. 115—120).

ЖЕЛЕХІВСЬКИЙ ЄВГЕН ІБРОНІМОВИЧ

№ 22

1881 р., березня 6. Станіслав

Hochzuverehrender Herr Professor!

Ich nehme mir die Freiheit dem Hochzu[ehrenden] Herrn Professor folgenden Bericht zu erstatten.

Der mir bekannte Pfarrkooperator¹ rit[us] gr[iechisch]-kath[olischen] aus dem Dorfe u[nd] erzbischöflichen Gute Krylo (bei Halicz) brachte mir aus der dortigen Sammlung der Kirchenbücher ein Tetraevangelium in kompletter Unzialabschrift. Das Buch ist in Quartformat auf starkem Papier geschrieben zu 22—24 Zeilen auf jeder Seite ohne Pagination. Weder Kapitel (глави) noch Verse sind notiert; es werden nur «зачала» bezeichnet und fortlaufend ober — und unterhalb der Textkolonne in einer rotgeschriebenen Zeile angegeben mit welchen Worten das jeweilige Sonntags — und Festevangelium anfängt und endigt.

Nach meinem Urteile ist die ganze Abschrift von einer und derselben Hand ausgeführt; gegen das Ende hin sind die Schriftzüge fetter. Die Initialien der «зачала» sind rot geschrieben und die 4 Hauptinitialien in schöner stilgerechter Ornamentik ausgeführt.

Vor jedem Evangelisten befindet sich ein Vorwort, so z[um] B[ei]spiel vor dem Matthäus:

ΘΕΩΦΙΛΑΚΤΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΑ ΒΛΥΓΑΡΣΚΑΓΟ прѣ-

сло́віє, еже ѿ Маѳеа стго еѵ: Іже прѣже закона ѿні бжѣтвныи мѣжѣ написании книгами просвѣщахъса нѣчист' имаше съмыслъ дха сїанїемъ просвѣщахъса тако бжїа вѣдѣхъ хотѣнїа. самомѣ ѿному бесѣдѣхъ тѣмъ оусты къ оустомъ etc. durch 4, 5 Seiten; auf der halben 5-ten Seite ist das Vorwort unterbrochen mit des Worten: елика сѣ ж наип и weiter folgt ein reines Blatt: Hierauf folgt: еже ѿ маѳеа стое еѵліє прѣ не прѣ рождествомъ хвѣмъ гла а книга роствѣ ІѴ хва. сна Дѣдова сна авраамлѣ etc. Nach jedem Evangelisten ist mit roter Schrift folgende Angabe beigefügt: конецъ (und конецъ) еже ѿ ... * (Die Anzahl der СТИ) вздасть са самѣмъ

* Крапки у тексті,

по лѣтѣхъ (фемнхъ) ма възнесен'я. Die letzten 23 Blätter nehm[en] ein verschiedene Indices und Tabellen «Сборникъ»,

«сказаніе»: Евліа различна на вѣткѣхъ потрѣбѣ — durch welche di einzelnen Lektionen für alle Fälle der kirchlichen Agenden bestimmt werden. Das Titelblatt fehlt.

Das Buch wurde später gebunden und beim oberen Schnitt sind die Buchstaben, welche über der Textkolonne den jede smaligen Evangelisten angeben, bald ganz, bald zur Hälfte abgeschnitten. Ich füge noch einige Proben des Textes, die ich aber wegen Bequemlichkeit kursiv schreibe:

Мат[вія] зач[ало] оз: нзше рабъ тѣ, обрѣтъ единого кле-
врѣтъ своихъ, иже бѣ длѣжень емоу р. паназъ, и емь и дев-
лбаше его гла, дажъ ми, имже ми еси длѣжень, пады ѹбо
клеврѣтъ его на позѣ его, молѣше и гла, потрѣши на мнѣ,
и вѣсѣ въздам ти, онже не хотѣше, ижъ емь бьсади его в тем-
ницѣ... * и пришеше сказашъ господиноу своему вѣсѣ
бывшаа.

Марк[а] зач[ало] НГ.: и пакы посла къ нимъ другы рабъ,
и того каменіемъ побившъ пробишъ главоу емоу... * и пакы
иноу посла и того оубиша и многы пны овы бнаше овы же
оубивающе... * оусрамлѣтса... * градѣща... * яко съи е^с
наслѣдникъ. придѣте ѹбнѣмъ и.

Лук[и] зач[ало] пг.: Члкъ нѣкын бѣ богатъ. и облачааше
са въ порфирѣ... * и желааше насытити са ѿ крупнѣ
падающихъ... * облизаахъ гнои его. Зач[ало] ргї.: бѣста
идаща въ тѣжде днѣ, въ весь ѿстоющѣ стадїи.

Einzelne Ausdrücke: иѣсѣтъ писана, стлѣнь, бѣше, не
прѣбиша емоу голѣноу, грѣбнѣвъ, извлѣче мрѣжѣ на
земла плѣнѣ, въскрїѣти, ижденѣтъ, тѣкмо.

Zu Ende eines Index ist folgender Zusatz beigefügt: «и та-
ко обходитса, вѣсе годнище до патѣа нела поста. И аще
не до[ст]анетъ гласовомъ или въскрѣснамъ Евліамъ, и ты
пакы зайдѣ до цвѣтнѣа недѣли».

Mir scheint, dass Abschrift bulgarische Abkunft verrät.
Wenn der Hochzuverehrende Herr Professor es wünscht, so

* Крашки у текстї,

Евген Железівський

ΘΕΟΦΙΛΑΚΤΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΑ ΒΛΓΓΑΡΣΚΑΓΟ прѣ-

словіє, еже ѿ маѳеа стго еѵ: Іже прѣже закона ѿни бжтвныи мѣжѣ неписанми книгами просвѣщахъса нѣчист' имаѣше съмысль дха сїанїемъ просвѣщахъса тако бжїа вѣдѣахъ хотѣнїа. самомѣ ѿпомоу бесѣдѣхъ тѣмъ оусты кѣ оустомъ і так далі на 4,5 сторінках. На половині 5-ої сторінки вступне слово перерване словами: елика сѣж нани^с, а далі йде чиста сторінка. Після цього: еже ѿ маѳеа стое еѵліє въ не прѣ^д рождествомъ хвѣмъ гла а кнїга роства IV хва. сна Двдова сна авраамлѣ і так далі. Після кожного євангелїста червоним шрифтом додано таке: конецъ (і конецъ) иже ѿ... *

(кількість СТИ) издасть са самѣмъ по лѣтѣхъ (ѡсмихъ) хва възнесенїа. Останні 23 сторінки займають різні покажчики і таблиці «Сьборникъ», «Сказанїє»: євлїа различна на вѣкѣхъ потрѣбѣхъ, якими визначаються окремі повчання на всі випадки церковнихъ служителїв. Титульна сторінка відсутня.

Книга пізніше оправлена і зверху під час обрїзання [сторїнок] букви, які засвідчують над стовпцемъ тексту кожний раз євангелїста, зовсім або майже відтятї. Я додаю ще кілька зразківъ тексту, які з уваги на зручність пишу курсивом:

Мат[вія] зач[ало] оз: ншше рабъ тѣ, обрѣтъ єдиногo клеврѣтъ своихъ, иже бѣ длѣжень емоу р. плазъ, и емъ и давѣаше его гла, дажъми, имже ми еси длѣжень, надъ ѡбо клеврѣтъ его на нозѣ его, молѣше и гла, потрѣпи на мнѣ, и вѣсѣ въздам ти, онже не хотѣше, нѣ емъ вѣсади его в темницѣ...и пришеше сказашъ госнодиноу своему вѣсѣ бывшаа.

Марк[а] зач[ало] ПГ.: и пакы посла кѣ нимъ другы рабъ, и того каменїемъ побившъ пробишъ главѣ емоу...и пакы иного посла и того оубиша и многы ины овы билше овы же оубивааще...оусрамлѣтса...градѣща...іако сынъ е^с наслѣдникъ. придѣте збїамъ и.

Лук[и] зач[ало] ПГ.: Члкъ нѣкыи бѣ богатъ. и облачаа-

не са въ порфирѣ...и жєлааше насытити са ѿ кроупиць надаашихъ...облизаахъ гнои его. Зач[ало] ргі: бѣста идѣща въ тѣжде днь, въ весь бѣстожщѣ стадїи.

Окремі слова: нѣсѣтъ писана, стлѣль, бѣше, не прѣбиша емоу голѣнїю, гробъ новъ, извлѣче мрѣжѣ на земля шльнѣ, вѣскрѣнѣти, ижденѣтъ, тѣкмо.

Наприкінці одного покажчика є такий додаток: «и тако обходитса, вѣсе годѣще до патѣла гелѣ поста. И аще не до[ст]анеть гласовѣмъ или вѣскрѣснамъ Евлїамъ, и ты пакы зайди до цвѣтнїа педѣли».

Мені адасться, що цей список вказує на болгарське походження книги. Якщо високоповажний професор бажав би, то я готовий вислати цей кодекс для перегляду. При нагоді я також дозволяю собі коротко повідомити вельмишановного пана професора, як посувається моя робота над русько-німецьким словником² і просити у цій справі доброї поради. Маю вже готові виписки із майже усіх збірок народної творчості (казки, пісні, прислів'я та інше), також виписки з усіх руських письменників України, Галичини й Буковини. Залишаються ще для використання найважливіші вживані тепер руські шкільні підручники, а також рукописні лексичні матеріали, які мені надїслали у великій кількості з різних околиць знайомі. Я вживаю руську фонетичну орфографїю, але позначаю ѣ через і та кожне ѱ через і.

Знаки ѵ і ѣ я виключив, в складних словах я завжди проставляю замість ѣ знак ' : роз'їхати³.

З найглибшою повагою найвідданїший слуга

Євген Желехівський,
цісарсько-королївський учитель гімназїї в Станїславі

Станїслав, 6 березня 1881 р.

Желехівський Євген Ієропїмович (1844—1885) — український лексикограф, фольклорист і громадський діяч. Навчався у Львівській, Перемишльській та Бережанській гімназїях (закїнчив 1866 р.), у 1866—1869 рр. — на філологічному факультеті Львівського університету. Від 1870 р. заступник учителя гімназїї «руської мови і класичної філологїї» у Перемишлї, 1872 р. — учитель гімназїї в Станїславі. Від цього часу активний популяризатор наукових знань і культури серед селянства. Автор розвідок та рецензїй на літературознавчі і дидактичні томи у газетах «Правда», «Дїло», «Ватьківщина», «Письма з Просвїти», «Шкільна часопись», «Газета для пароднихъ вчителїв», що виходила українською мовою у м. Пештї. Займався фольклорно-єтнографїчними дослідженнями: «Подорожні помічен-

ня Опілянина» (Правда — 1867. — № 24—27), «Народні пісні і навивки» (Правда. — 1868. — № 2, 4, 6, 7, 13, 15), «Народні повір'я» (Читанка руська для нижчих класів середніх шкіл. — 1871. — С. 100—101, 127 та ін.), написав «Коротку історію від найдавніших часів до 1389 р.» (Правда. — 1868. — № 5—6), окремі художні твори (От вам і розумна жіночка: Оповідання // Нива. — 1865. — № 5). Головна його праця: «Малорусько-пімедький словар» (почав виходити зошитами з 1882 р., окреме вид., т. 1—2, Львів, 1885—1886, 2-й том у співавторстві з С. Недільським).

¹ Сотрудник — помічник священика.

² Йдеться про задуманий молодим лексикографом «Малорусько-пімедький словар», що під час написання листа тільки укладався. За життя автора з'явився окремими випусками першої том (букви А—О), другий — після його смерті під двома прізвищами: Желехівський Євген і Недільський Софрон (1886). С. Недільський доопрацював останні букви словника і довів видання до завершення.

³ Б. Желехівський інформує про основні правописні принципи передачі слів у словнику, які згодом одержали назву «желехівка».

№ 23

1882 р., лютого 21, Станіслав

Hochgeehrter Herr Professor!

Das wohlwollende Interesse, welches der Hochgeehrte Herr Professor an den Zustandekommen eines ruthenischen Wörterbuches sowohl mir als auch meinem Freunde Alexander Barwiński¹ gegenüber zu äussern geruhen, ermutigt mich einige Proben des von mir verfassten Wörterbuches der gütigen Einsicht vorzulegen.

Ich nehme mir dabei die Freiheit den Hochgeehrten Herrn Professor ergebenst zu bitten mir die gütigste Weisung zukommen zu lassen, inwieweit die Anlage um die Ausführung des betreffenden Wörterbuches nach vorgelegten Proben eine Änderung erheischen, welche Weisung ich mit innigstem Danke befolgen werde. Das Verzeichnis der Abkürzungen mit d[en] Bemerkungen liegen bei.

Im Vertrauen auf die Hochherzigkeit des Verehrtesten Herrn Professors wage ich auch zu bitten mich gnädigst benachrichtigen zu wollen, ob und inwieweit betreffs der Kosten der Drucklegung des Werkes eine materielle Unterstützung von Seiten der Hochlöblichen k[aiserlich]-k[öniglichen] Akademie der Wissenschaften oder vom Hohen k[aiserlich]-[öniglichen] Ministerium des Unterausichts angehofft werden könnte, da ich selbst keineswegs die Verlagskosten zu erschwingen vermag und eine Pränumerationsausschreibung sowohl aus Rücksicht auf unsere galizischen Verhältnisse, als auch wegen des völlig mangelnden literarischen Verkehrs mit

dem übrigen Kleinrussland — schon aus Rücksicht auf die im Wörterbuch gebrauchte deutsche Sprache — keinen Erfolg versprechen dürfte.

Nach wahrscheinlicher Berechnung wird der Umfang des Werkes c[irc]a 65 Bogen-Lexikonformat, zweiseitig, nicht allzu feine Schrift betragen².

In tiefster Hochachtung zeichne mich ergebenst

Eugen Zelechowski
k[aiserlich]-k[öniglicher] Gymnasialprofessor

Stanislaw, am 21. Februar 1882

BEILAGEN

Abkürzungen:

АГ — Артемовський-Гулак Петро; АД — Антонович-Драгоманов: Истор[ические] песни[и]; АЛ — Александров Степан; Аль. — Альбум Дедицького 1860 р.; Б. — Бучинський Мелітон; Б. — Білик Іван; Біл. — Білозерський Василь; В. — Верхратський Іван; ВВ — Володимир Барвінський; Ваг. — Вагилевич Іван; ВГ — Василь Гоголь; Вах. — Вахпанич Наталь; Вол. — Волян Василь; ВШ — Володимир Шашкевич; Гв. — Гавка Ігнатій; Обряди и звичаї; ГБ — Гавва Барвінок; Гд. Б. — Гайбов; Блйки; Гп. — Гпой душа в господарстві; Год. — Головацький Яків; Гр. — Гребінка Євгеній; Гуш. — Гушалевич Іван; ГШ — Григорій Шашкевич; Граматика; Дгр. — Дячан Пилип; Граматика; Др. — Драгоманов Михайло; До. — Добрянський Аліп; Зап. — Записки юго-западного отд[ілу] геогр[афического] общ[ества]; Зар. — Заревич Федір; Зг. — Згарський Євгеній; Іг. — Ігнатій Я Никлович; Казки; Іл. — Ільницький Василь; І — Єремія Галка; К — Куліш Паштелеймон; І—ІІ. Записки о Южной Руси; Кч. — Чорпа рада; Кл. — Климкевич Ксенофонт; Кп. — Коппський Олександр; Ко. — Котляревський Іван; Ков. — Ковальський Василь; КУ — Корпело Устиянович; Кух. — Кухаренко Яків; Л — Лавренко: Пісні про кохання; Ла — «Ластівка», альманах Гребінки; Лс. — Ліки своєнародні; ЛД — Лука Данкевич; Лев. — Левницький Йосиф; Граматика; М — Марко Вовчок; Мак. — Маркевич Михайло; Макс. — Максимович Михайло; Марк. — Макаревич Николай; Обычай.; М + Б — Мирний Панас + Білик І.; Ме. — Метлинський Амвросій; Мл. — Млака Данило; Мор. — Могильницький Антін; Мор. — Мордовців Данило; Мх. — Мох Рудольф; МШ — Маркіян Шашкевич; Н — Номс; Українські приказки; На. — Наумович Іван; Не. — Нечуй Іван; О —

Основ'яненко Григорій; ОБ — Олександр Барвіпський; ОГ — Огоновський Омелян (mit der Seitenzahl des Werkes „Studien auf dem Gebiete der ruth[enischen] Sprache“); Оп. — Опатович Стефан; «Осн.» — «Основа» — 1861, 1862; Оц. — Осадця Михайло: Граматика; Под. — Подолинський Сергій; Пол. — Полянський Михайло; Пар. — Партицький Омелян; П. п. — Пословицы и погов[орки] Галиц[кой] и Угор[ской] Р[уси]; Пот. — Потєбня: К истор[ии] звук[ов] р[усского] яз[ыка]; «Пр.» — «Правда» 1867—1880; Пу. — Пулюй Иван; Пт. — Петренко Михайло; Р — Рудченко И.: Южнор[усские] сказки; Рч. — Рудченко: Чумацькі пісні; Ру. — Руданський Степан; «Св.» — «Сніп» україн[ський] новоріч[ний], 1841; С — Стороженко Олекса; Ст. — Старицький Михайло*; Сб. — Сборник этнограф[ический], Спб., 1853—1858; Св. — Свенціцький Павлин; Т — Тяничкевич Данило; Те. — Терлецький Володимир; У — Устиянович Николай; Ф — Федькович Йосиф; Фр. — Франко Иван; Це. — Целевич Юліян; Ч — Чубинський Павло: Труды этногр[афическо]-стат[истической] экспедиции в Западно-русский край, I—VII; Ш. — Шевченко; Шл. — Шевченкові листи; Шар. — Шараневич Изидор; Шй. — Шейковський К. Быт подол[ян]; Lw. Gr. — Lewicki. Grammatik der kleinrus[sischen] Sprache; Łoz. — Łozinski J. Gramatyka malor[uskiego] j[ęzyka]; Luts. — Lutskaj. Gramatica; Mi. — Miklosich: Vergl[eichende] Gram[matik] d[er] slav[ischen] Spr[achen]; Pam. t. t. — Pamiętniki tow[arzystwa] tatrzańsk[iego]; TP — Tymko Padura; W — Weglinskij, Nowi poezji; Wa. — Waclaw z Oleska. Pieśni ludu gal[icyjskiego]; ZP. — Zegota Pauli. Pieśni ludu rusk[iego]; R — Ruskoje wesile, opys[anoje] Łozin[skim] J.; Wgr. — Wagilewicz I. Gramatyka ma[or[usko]ho] j[azyka].

В е м е р к у н г е н :

Unter eigentlichen Namen einzelner Schriftsteller sind auch die betreffenden Pseudonyma mitbegriffen, welche ich bei eventueller Drucklegung des Wörterbuches mitzuführen werde.

Von den Schriftstellern: Verxratskyj Ivan; Головацький Яків, Максимович Михайло und Метлинський Амвросій sind sowohl ihre eigenen Werke als auch ihre ethnographischen Sammlungen ausgebeutet werden.

B — bezieht sich auf «Знадоби до словаря южнорусского» і «Початки до номенкл[атури]»; Гол. mit einer Zahl bezieht

* У рукопису помилково: Микола.

sich auf seine «Песни Галицкой и Угорской Руси», I—IV; Макс. mit e[iner] Zahl b[ezieht] s[ich] auf seine Volkslieder-Sammlungen; Me. mit e[iner] Zahl b[ezieht] s[ich] auf seine «Народные малор[оссийские] песни» 1854.

Ausser den hier angeführten bedeutenderen Schriftstellern sind von dem Verfasser den Wörterbuchen sehr viele minder bedeutende gedruckte Quellen, so wie auch das ihm zu Gebote stehende handschriftliche Material ausgebeutet werden. Nicht versäumt sind die bis heute erschienenen Lexika, lexikalische Versuche, Vokabularien, Indizes u[nd] d[er] gl[eichen].

Lautzeichen u[nd] ihre Aufeinanderfolge: a, б, в, г, д, е und є, ж, з, и und ѣ, і und ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ю, я. An die Konson[anten] д, з, л, н, с, т, ц, schliessen sich an unmittelbar die erweichten — дь, зь, ль, нь, сь, ть, ць; і — ji(ѣ), z[um] B[eispiel], їсти — essen; во — jo (ѣ, io): всьо — alles.

Die Derivata und Komposita sind wegen der besseren Übersichtlichkeit besonders (a linea) angesetzt, welche Masregel eben bei der Verfassung des ersten Wörterbuches einer Sprache geboten zu sein scheint.

АНБ у Відні.— № 139/95—2. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, он. 1, сир. 2373.— Арк. 194, 200—201. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане професоре!

Прихильно зацікавлення підготовкою руського словника, яке вельмишановний пан професор ласкаво висловив мені і моєму приятелеві Олександрові Барвіпському¹, наслідую мене запропонувати окремі зразки [статей] написаного словника для доброзичливого перегляду.

При цьому дозволяю собі покійно просити вельмишановного пана професора ласкаво переслати мені уваги, які з найщирішою подякою врахую, оскільки на основі пересланих зразків план і реалізація даного словника вимагають змін. Список скорочень з зауваженнями доданий.

Довіряючи великодушності вельмишановного папа професора, відважуюся також просити ласкаво повідомити мене, чи можна б сподіватися на матеріальну підтримку і наскільки щодо коштів на друкування роботи з боку славетної цісарсько-королівської Академії наук або високого цісарсько-королівського міністерства освіти, тому що сам я не зможу дістати видавничих коштів, а оголошення на передплату не спроможне обіцяти успіху з огляду на наші галицькі умови, також через повністю відсутнє літературне спілкування з

рештою Малоросії та з огляду на німецьку мову, яка вживається в словнику.

На основі попереднього обчислення обсяг роботи становитиме приблизно 65 аркушів словникового формату у дві колонки не надто дрібного шрифту².

З найглибшою пошаною покійно підписуюся

Євген Желехівський,
цісарсько-королівський гімназійний учитель

Станіслав, 21 лютого 1882 р.

ДОДАТКИ

Скорочення

АГ — Артемовський-Гулак Петро; АД — Антонович-Драгоманов: Истор[ические] песни[и]; АЛ — Александров Степан; Аль. — Альбом Дедицького 1860 р.; Б. — Бучинський Мелітон; Б. — Білик Іван; Біл. — Білозерський Василь; В. — Верхратський Іван; ВВ — Володимир Барвінський; Ваг. — Вагилевич Іван; ВГ — Василь Гоголь; Вах. — Вахнянин Наталь; Вол. — Волян Василь; ВШ — Володимир Шашкевич; Га — Галька Ігнатій: Обряды и звичаї; ГБ — Ганна Барвінок; Гл. Б. — Глібов: Байки, Гн. — Гной душа в господарстве; Гол. — Головацький Яків; Гр. — Гребінка Євгеній; Гуш. — Гушалеви Іван; ГШ — Григорій Шашкевич: Граматика; Дгр. — Дячан Пилип: Граматика; Др. — Драгоманов Михайло; До. — Добрянський Антін; Зап. — Записки юго-западного отд[еления] геогр[афического] общ[ества]; Зар. — Заревич Федір; Зг. — Згарський Євгеній; Іг. — Ігнатій з Никлович: Казки; Іл. — Ільницький Василь; І — Єремія Галка; К. — Куліш Пантелеймон: I—II. Записки о Южной Руси, Кч.: Чорна рада; Кл. — Климкович Ксенофонт; Кн. — Кониський Олександр; Ко — Котляревський Іван; Ков. — Ковальський Василь; КУ — Корнило Устиянович; Кух. — Кухаренко Яків; Л. — Лавренко: Пісні про кохання; Ла — «Ластівка», альманах Гребінки; Лс. — Ліки своєпародні; ЛД — Лука Данкевич; Лев. — Левицький Йосиф: Граматика; М — Марко Вовчок; Мак. — Макаровський Михайло; Макс. — Максимович Михайло; Марк. — Маркевич Николай: Обычаи..; М+Б — Мирний Панас+Білик І.; Ме — Метлинський Амвросій; Мл. — Млака Данило; Мог. — Могильницький Антін; Мор. — Мордовців Данило; Мх. — Мох Рудольф; МШ — Маркіян Шашкевич; Н — Номис: Українські приказки...; На. — Наумович Іван; Не. — Нечуй Іван; О — Основ'яненко Григорій; ОБ — Олександр Барвінський; ОГ — Огоновський

Омелян (з вказівкою на сторінки праці «Studien auf dem Gebiete der ruth[enischen] Sprache»); Оп. — Опатович Стефан; «Осн.» — «Основа» — 1861, 1862; Оц. — Осадця Михайло: Граматика; Под. — Подолінський Сергій; Пол. — Полянський Михайло; Пар. — Партицький Омелян; П. п. — Пословицы и погов[орки] Галиц[кой] и Угор[ской] Р[уси]; Пот. — Потєбня: К истор[ии] звук[ов] р[усского] яз[ыка]; «Пр.» — «Правда» 1867—1880; Пу. — Пулюй Іван; Пт. — Петренко Михайло; Р — Рудченко И.: Южнор[усские] сказки; Рч. — Рудченко: Чумацькі пісні; Ру — Руданський Степан; «Сн» — «Сніп» україн[ський] новоріч[ний], 1841; С — Стороженко Олекса; Ст. — Старицький Михайло; Сб. — Сборник этнограф[ический], Спб., 1853—1858; Св. — Свенціцький Павлин; Т — Тапачкевич Данило; Те. — Терлецький Володимир; У — Устиянович Николай; Ф — Федькович Йосиф; Фр. — Франко Іван; Це — Целевич Юліян; Ч — Чубинський Павло: Труды этногр[афическо]-стат[истической] экспедиции в Западно-русский край, I—VII; Ш — Шевченко; Шл. — Шевченкові листи; Шар. — Шараневич Ісидор; Шей. — Шейковський К.: Быт подол[ян]; Lw. Gr. — Lewicki. Grammatik der kleiurus[ischen] Sprache; Łoz. — Łoziński J. Gramatyka r[uskiego] j[ęzyka]; Luts. — Lutskej. Gramatica; Mi. — Miklosich: Vergl[eichende] Gram[matik] d[er] slav[ischen] Spr[achen]; Pam. t. t. — Pamiętniki tow[arzystwa] tatrzańsk[iego]; TP — Tymko Padura; W — Wegliński: Nowi poezji; Wa — Wacław z Oleska. Pieśni ludu gal[icyjskiego]; ZP — Żegota Pauli. Pieśni ludu rusk[iego]; R — Ruskoje wesile, opys[anoje] Łozińskim J.; Wrg. — Wagilewicz I. Gramatyka małor[uskoho] i j[azyka].

Зауваження:

Поряд із власними іменами окремих письменників включені також відповідні псевдоніми, які я теж наведу при можливому друкуванні словника.

Письменників Верхратського Івана, Головацького Якова, Максимовича Михайла і Метлинського Амвросія-використані власні твори та їх етнографічні збірки.

В — стосується «Знадобів до словника южпоруского» та «Початків до номенкл[атури]»; *Гол.* з [римським] числом відноситься до його [твору] «Пісні Галицкой и Угорской Руси», I—IV; *Макс.* з [доданим] числом стосується його збірок народних пісень; *Ме* з [доданим] числом відноситься до його «Народних малоросійських песен», 1854.

Крім наведених тут визначніших письменників, автор словника використав дуже багато менш відомих друківаних джерел, також рукописний матеріал, що є в його розпоря-

дження. Не пропущені лексикони, лексикографічні дослідження, словники, списки [слів], які до цього часу не були в обігу і т. п.

Позначення звуків і їх послідовність [така]: а, б, в, г, д, е та є, ж, з, и та й, і та ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ш, щ, ю, я. До приголосних д, з, л, н, с, т, ц безпосередньо додаються пом'якшення — дь, зь, ль, нь, сь, ть, ць; і — ji(ĭ), наприклад, їсти — essen; ю — jo (e, io): esjo — alles. Похідні та складні слова для більшої виразності пишуться з нового рядка. Це правило, здається, відповідає саме при складанні першого словника якоїсь мови.

¹ Барвінський Олександр — див. прим. до листа № 1.

² Остаточний обсяг двох томів словника після надрукування становить 1117 сторінок, або близько 70 друкованих аркушів.

№ 24

1882 р., березня 5. Станіслав

Hohgeehrter Herr Professor!

Für das werteste Schreiben des Hochgeehrten Herrn Professors ersuche ich meinen verbindlichsten Dank entgegennehmen zu wollen.

Die freundlichen Wonke in Bezug auf die Behandlung und Verteilung der Schlagwörter werde ich bereitwillig befolgen. Den Namen von B habe ich in der Form вѣди deshalb gesetzt, weil er so in der ruthenischen Sprache lautet; in die Klammer werde ich auch вѣдѣ aufnehmen.

Die übersendete Probe, die so unansehnlich ist, bitte ich gütigst behalten zu wollen.

Es fehlen mir wirklich Worte um dem Hochgeehrten Herrn Professor für die so wohlwollend erteilten Anhaltspunkte und Ratschläge betreffs der Druckkosten des Wörterbuches und für die werktätige Gönnerschaft de Hochgeehrten Herrn Professors Selbst würdig und genügend zu danken!

Ich werde mir erlauben dem Hochgeehrten Herrn Professor zu berichten was ich bezüglich der Drucklegung dieses Wörterbuches unternehmen werde.

In tiefster Hochachtung zeichne ich mich als Euer Hochwohlgeboren ergebenster und dankbarster Diener

Eugen Zelechowski,

k[aiserlich]-k[öniglicher] Gymnasialprofessor

Stanislaw, am 5. März 1882

АНБ у Відні.— № 139/95—3. Автограф; ЦДІА України у Львові,— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 195. Рукопис, Копія.

Вельмишановний пане професоре!

Прошу ласкаво прийняти мою найщирішу подяку за дуже цінний лист вельмишановного пана професора.

Доброзичливі зауваження щодо опрацювання і розміщення речстрових слів я охоче виконаю. Букву В я поставив у формі вѣди, тому що вона так звучить у руській мові; в дужці поміщу також вѣдѣ.

Пересланий зразок [словникових статей], який є таким непоказним, прошу ласкаво затримати.

Мені справді не вистачає слів, щоб достойно і в повній мірі подякувати вельмишановному пану професорові за так доброзичливо подані відправні точки та поради щодо коштів друкування словника та діву особисту підтримку пана професора!

Я дозволяю собі повідомляти вельмишановного пана професора, які робитиму заходи у зв'язку з друкуванням цього словника.

З найглибшою повагою підписуюся, Вашої високоблагородності найвідданіший і найвдячніший слуга

Евген Желехівський,
цісарсько-королівський учитель гімназії

Станіслав, 5 березня 1882 р.

№ 25

1882 р., вересня 19

Hochzuverehrender Herr Professor!

Ich nehme mir die Freiheit dem Hochzuverehrenden Herrn Professor 1 Exemplar des 1. Heftes meines Wörterbuches (unter Kreuzband) ehrfurchtsroll zu übersenden und durch Ihre hochgeschätzte Gönnerschaft ermutigt, hiebei Folgendes zu berichten:

Den Druck eines Bogens (16 Seiten) bezahle ich mit 40 Gulden. Das folgende Heft wird auch schon gedruckt.

An Subskription habe ich vor der Erscheinung dieses 1 Heftes 100 Gulden gesammelt, und hoffe jetzt nach dem Erscheinen desselben wieder gegen 100 Gulden einzusammeln. Auf den gütigen Vorschlag des Hochzuverehrenden Herrn Professors werde ich mich mit dem untätigsten Gesuche an die Munifizenz Seiner Majestät wenden, und gleichfalls ein Gesuch an das Hohe Staats- u[nd] Unterrichtsministerium richten. Auch bin ich gesonnen die beiden Landtage von Gali-

zien und Bukovina anzugehen, um eine Geldunterstützung für die Bestreitung der bedeutenden Druckkosten zu erlangen.

In dem vorliegenden Hefte unterlaufen mehrere Druckfehler in dem deutschen Teile, auch Inkonsequenzen in der deutschen Orthographie und in der Bezeichnung der Verba als v[erbum] a[ctivum], v[erbum] n[eutrum].

Ich werde angelegentlich trachten, dass in der Folge diese Mängel sich nicht mehr wiederholen.

In tiefster Hochachtung des Hochzuverehrenden Herrn Professors dankbarster Diener

Eugen Zelechowski,
k[aiserlich]-k[öniglicher] Gymnasialprofessor
in Stanislau

Am 19. Septemb[er] 1882

АНБ у Відні.— № 139/95—5. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 196. Рукопис. Копія.

Високоповажаний пане професоре!

З глибокою пошаною я дозволяю собі переслати високоповажаному панові професору один примірник першого зошита (як бандероль) і, заохочений Вашим неоціненним сприянням, повідомити при цьому таке.

За друк одного аркуша (16 сторінок) я плачу 40 гульденів. Наступний зошит також вже друкується.

З передплати зібрав я перед появою цього першого зошита 100 гульденів і тепер сподіваюся після його появи знову зібрати приблизно 100 гульденів. На ласкаву пропозицію високоповажаного пана професора я звернувся з найпокірнішим проханням до щедрості його величності й водночас подам заяву до високого державного міністерства освіти. Також маю намір звернутися з проханням до обох сеймів Галичини й Буковини, щоб одержати грошову підмогу для покриття великих видатків за друкування.

У німецькій частині зошита, який вийшов, трапляються численні друкарські помилки, також непослідовності у німецькій орфографії та у визначенні дієслів, як дієслово активне і дієслово неактивне (тепер вживаються терміни: транзитивне — перехідне та інтранзитивне — неперехідне).

Я намагатимуся, щоб пізніше більше такі недоліки не траплялися.

З найглибшою пошаною високоповажаного пана професора найвідданіший слуга

Еugen Желехівський,
цісарсько-королівський гімназійний учитель
у Станіславі

19 вересня 1882 р.

1882 р., жовтня 3. Станіслав

Hochzuverehrender Herr Professor!

Ich bitte ergeben um gütige Entschuldigung, dass ich nicht gleich nach der Empfangnahme des gnädigen Geschenkes, das Hochzuverehrender Herr Professor mir angedeihen liessen, meinen Empfang bestätigt und den schuldigsten Dank ausgesprochen habe.

Unterdessen habe ich in der Zeitschrift «Діло» eine Danksagung¹ für die hochherzige Güte des Hochzuverehrenden Herrn Professors veröffentlicht und nehme mir die Freiheit diese Danksagung im Ausschnitt beizulegen.

Ich spreche nochmals den tiefgefühlten Dank für die gnädige Unterstützung und Förderung des mir so teuren Werkes.

An Seine kais[erlich] kön[igliche] apos[tolische] majestät habe ich ein untertänigstes Gesuch um Unterstützung den 26. September d[ieses] J[ahres] eingereicht.

Der Druck schreitet vor, wiewohl langsam. Das 2. Heft wird 3 Bogen enthalten.

Indem ich mich der weiteren hochgeschätzten Protektion des Hochzuverehrenden Herrn Professors empfehle verbleibe ich in tiefster Hochachtung dankbarster und ergebenster Diener

Eugen Zelechowski

Stanislau, am 3. Oktober 1882

АНБ у Відні.— № 139/95—5. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 197. Рукопис. Копія.

Високоповажаний пане професоре!

Прошу покірно ласкаво вибачити мені, що я після отримання милого подарунка, який високоповажаний пан професор мені переслав, не відразу повідомив про його одержання і висловив належну подяку.

Тим часом я опублікував у газеті «Діло» подяку¹ за великодушну доброту високоповажаного пана професора і дозволю собі долучити вирізок з цією подякою.

Я ще раз висловлюю глибоку подяку за ласкаву підтримку і сприяння у праці, яка мені така дорога.

До його цісарсько-королівської апостольської величності подав я найпокірнішу заяву про підтримку 26 вересня цього року.

Друкування посувається, хоча поволі. Другий зошит буде мати три аркуші.

Віддаючи себе дальшому неоціненному сприянню високоповажаного пана професора, залишаюся з найглибшою пошаною найвдячніший і найвідданіший слуга

Євген Желехівський

Станіслав, 3 жовтня 1882 р.

¹ Про яку подяку йдеться, не встановлено. Відома, однак, стаття Є. Желехівського, присвячена 70-річчю від дня народження Ф. Міклошича (Діло.— 1882.— 9(21) жовтня.— № 78). У ній Є. Желехівський зробив огляд важливіших праць Ф. Міклошича, відзначив заслуги перед славістикою, а щодо української мови зауважив, що вчений «підніс і розвітив самостійність нашого язика» та «щиро займався нашою словесністю».

№ 27

1883 р., березня 30. Станіслав

Euer Hochwohlgeboren!
Hochgeehrtester Herr Professor!

Die hochgeschätzte Gönnerschaft und die edelste Güte des Hochgeehrten Herrn Professors, deren ich bereits teilhaftig wurde, verleiht mir die Ermutigung wiederum meinen Hochzuverehrenden Gönner ergebenst um eine grosse Wohltat anzusprechen.

Wie es der wertesten Teilnahme des Herrn Professors bekannt ist, ist mein würdiger Freund P[ater] Ignaz Onyszkiewicz¹, Professor der ruthenischen Sprache und Literatur an der k[aiserlich]-k[öniglichen] Universität in Czernowitz, gestorben. Derselbe verdankte diese Anstellung hauptsächlich eben der gütigen Befürwortung seitens Euer Hochwohlgeboren des Herrn Professors.

Obwohl mir das Glück nicht zuteil wurde Schüler des Hochgeehrten Herrn Professors zu sein, ja nicht einmal persönlich bekannt bin, so dennoch, gestützt auf die bewährte Güte Euer Hochwohlgeboren, wage ich ergebenst zu bitten, dass Euer Hochwohlgeboren meine Bestrebungen um die Erlangung der erledigten Lehrstelle an der Czernowitzer Universität gütigst unterstützen mögen.

Was meine derzeitige Anstellung betrifft, so habe ich die Prüfung aus der lateinischen, griechischen und deutschen Sprache fürs Untergymnasium, und aus der ruthenischen Sprache fürs ganze Gymnasium, bestanden zu Krakau vor dem Hochgeehrten Professor Maximilian Iskrzycki². Ausser

des angefangenen Wörterbuches habe ich kleinere wissenschaftliche Studien im Bereiche der ruthenischen Literatur und Manches Belletristische in ruthenischen Zeitschriften veröffentlicht³.

In tiefster Hochachtung dem Hochgeehrtesten Herrn Professor meine Bitte empfehlend verbleibe ich als der dankbarste Diener

Eugen Zelechowski,
k[aiserlich]-k[öniglicher] Gymnasialprofessor

Stanislaw, am 30. März 1883

АНБ у Відні.— № 139/95—6. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 197. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!
Вельмишановний пане професоре!

Неоціненне сприяння і найблагородніша вельмишановного пана професора доброта, які я вже зазнав, додають мені відваги просити мого високоповажаного покровителя про велике добродійство.

Як співчуваючому пану професору відомо, помер мій достойний приятель отець Гнат Онишкевич¹, професор руської мови і літератури в цісарсько-королівському університеті у Чернівцях. Він завдячував це призначення на посаду, головним чином, саме доброзичливому ставленню з боку Вашої високоблагородності пана професора.

Хоч я не мав щастя бути учнем вельмишановного пана професора і навіть не є особисто знайомий, все ж таки, спираючись на Вашу високоблагородність доведену доброту, відважуюся покійно просити, щоб Ваша високоблагородність ласкаво підтримала мої старання щодо посідання звільненої викладацької посади в Чернівецькому університеті.

Щодо моєї теперішньої посади, то я склав іспит з латинської, грецької та німецької мов для нижчих класів гімназії, а з руської мови для цілої гімназії у Кракові вельмишановному професорові Максиміліану Іскрицькому². Крім розпочатого словника, я опублікував менші наукові студії у галузі руської літератури і дещо з белетристики в руських газетах³.

Передаючи з найглибшою пошаною вельмишановному панові професору моє прохання, залишаюся найвідданішим слугою

Євген Желехівський,
цісарсько-королівський гімназіальний учитель

Станіслав, 30 березня 1883 р.

¹ Онишкевич — див. прим. до листа № 79.

² Іскрицький — див. прим. до листа № 28.

³ Перелік «наукових студій у галузі руської літератури і децю з белетристики» Є. Желехівського — див. прим. до листа № 22.

ІСКРИЦЬКИЙ МАКСИМІЛІАН

№ 28

1871 р., травня 25. Краків

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich erhielt eben vom Herrn Kaluzniacki¹ ein Schreiben, worin er mich ersucht, die Nestor-Literatur, die ich vor einem Jahre vom Herrn Hofrat für ihn nach Krakau gebracht und die er nach seiner Übersiedlung nach Rzeszow bei mir zurückgelassen, nach Wien zurückzuschicken. Nachdem ich die 8 Bücher übersende, nehme ich mir die Freiheit, Herrn Hofrat zu bitten, die Übersetzung Nestors ins Lateinische mir anvertrauen zu wollen: ich verspreche und hoffe, mit der Arbeit in möglichst kurzer Zeit fertig zu werden².

Empfangen Herr Hofrat den Ausdruck der ehrfurchtsvollsten Hochachtung Ihres dankbaren Schülers

Maximilian Iskrzycki

Krakau, den 25. Mai 1871

АНБ у Відні.— № 135/52—1. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 198—199. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Я саме отримав від пана Калужняцького¹ листа, в якому він просить мене відіслати у Відень літературу про Нестора, яку я торік для нього привіз від пана надвірного радника до Кракова, а він залишив [її] у мене після свого переїзду в Жешів. Пересилаючи цих вісім книжок, дозволяю собі попросити пана надвірного радника довірити мені ласкаво переклад Нестора латинською мовою: я обіцяю і маю надію закінчити роботу якнайшвидше².

Прошу прийняти, пане надвірний раднику, вияв найглибшої пошани Вашого вдячного учня

Максиміліан Іскрицький

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich erhielt eben vom Herrn Kaluzniacki ein Schreiben, worin er mich ersucht, die Nestor-Literatur, die ich vor einem Jahre vom Herrn Hofrat für ihn nach Krakau gebracht und die er nach seiner Übersiedlung nach Rzeszow bei mir zurückgelassen, nach Wien zurückzuschicken. Nachdem ich die 8 Bücher übersende, nehme ich mir die Freiheit, Herrn Hofrat zu bitten, die Übersetzung Nestors ins Lateinische mir anvertrauen zu wollen: ich verspreche und hoffe, mit der Arbeit in möglichst kurzer Zeit fertig zu werden.

Empfangen Herr Hofrat den Ausdruck der ehrfurchtsvollsten Hochachtung

Ihres dankbaren Schülers

Maximilian Iskrzycki

Krakau den 25. Mai 1871

Лист М. Іскрицького. 25 травня 1871 р. Краків, № 28

Краків, 25 травня 1871 р.

Іскрицький (Максим) Максиміліан (1837—1891) — український і польський філолог-класик. Від 1868 р. вчитель гімназії у Жешові (Ряшеві), 1870 р. — професор класичної філології у Краківському університеті. Автор розвідок і рецензій з грецької та римської літератур, зокрема «O scholiach do Odyssei».

¹ Калужняцький — див. прим. до листа № 29.

² Чи здійснив М. Іскрицький переклад літопису Нестора латинською мовою (очевидно, малася на увазі «Повість временных літ»), невідомо, принаймні така праця не публікувалася. Давньоруська пам'ятка на той час і раніше, починаючи з 30—40-х років, викликала загальне зацікавлення серед славистів. Сприяв популяризації пам'ятки значною мірою Ф. Міклошич, який приділив їй велику увагу у своєму лекційному курсі. Йому належать також такі її публікації та дослідження, як: «Über die Sprache der ältesten russischen Chronisten vorzüglich Nestor» (Wien, 1855); «Chronika Nestoris. Textum russo-slovenicum versione latinam. Glossarium» (Vol. 1, Vin-doboniae, 1860) та ін.

КАЛУЖНЯЦЬКИЙ ОМЕЛЯН ІСРОНІМОВИЧ

№ 29

1868 р., травня 30. Тур'є

Hochgeachteter Herr Doktor!

Hoffe, dass ich noch nicht vollständig aus dem Gedächtnis des Herrn Doktor vertilgt bin. Die mir gütigst zugestandene Erlaubnis der Korrespondenz verschafft mir die Gelegenheit jene Hoffnung zu unterstützen und zugleich Ausdrücke der Hochachtung dem Herrn Doktor zu entsenden, auch in Betreff meiner dies und jenes zu berichten. Freilich sind bereits gar sechs ganze Monate verflossen, seitdem ich Wien verlassen habe; die Zeit entflieht rasend schnell. Wegen des Wohlbefindens Euer bin ich aus zweiter Hand sicher. Wegen meiner konnte ich bis d[e]tto nichts von Bedeutung melden. Erst jetzt eben kommt mir die offizielle Nachricht zu, dass ich von der galizischen Schulbehörde eine Anstellung in Krakau erhalten habe, wohin ich mich den 20 August I[aufenden] J[ahres] zu begeben habe. Hiemit wäre mein Schicksal wenigstens formell nach dieser Seite hin entschieden. Habe ich dabei gewonnen, oder ist vielmehr damit die Schwierigkeit meiner Lage erhoben? Dies ist eben die Frage für mich. Die Umstände, in denen ich mich befinde, erlauben mir nicht nach Berlin

zu gehen, wohin ich mich, wie bekannt, begeben wollte, um dort den Wissenschaften obzuliegen und sich für eine Zeit, bis die Verhältnisse sich würden geändert haben, aus Galizien zu verlieren. Dass diese Verhältnisse sich bald ändern werden ist nicht zu ersehen; also war ich aus Rücksichten für den Lebensunterhalt genötigt den Schritt zu tun, der mich schliesslich nach Krakau führte. Es ist offenbar, dass die polnische Schulbehörde in bewusster Ansicht mich nach Krakau versetzte, insofern sie meinem Wunsche, mich in Lemberg anzustellen, nicht zu willfahren beliebte. Dies ist im System begründet, dass man Kandidaten ruthenischer Nationalität nach Westgalizien versetzt, die Polen wieder in Ostgalizien anstellt. Es sind unserer drei für Westgalizien, nämlich Biłous¹, gew[esener] Direktor in Kołomea, nach Bochnia, Iskrzycki² nach Rzeszów, ich nach Krakau, — bestimmt. Von meinem Gesichtspunkte gesehen, denke ich, dass wir wenigstens den Vorteil haben, die Polen polnisch zu unterrichten. Hierauf habe ich meinerseits noch die Genugtuung, dass ich in Krakau Institute und Mittel zur weiteren wissenschaftlichen Bildung, worum es sich mir vorzugsweise handelt, finden kann. Habe ich aber Hoffnung die Zufriedenheit zu erlangen? Dies ist eben auch die Frage; denn insofern der wissenschaftlichen Betätigung ungeheure Hindernisse im Wege stehen, ist meine ganze Lage äusserst problematisch. Suche ich doch für den bedrängten Geist, dessen Zeit des Strebens noch nicht zu Ende ist, insofern auch mein Lebensdrama eben erst begonnen hat, — Hilfe in der Zukunft, — und strebe fort, und denke fort, um zum Ziele zu gelangen. So bin ich dem gefesselten Prometheus vergleichbar, ich muss ungeduldig wie er an den Ketten, welche die feindliche Macht der Verhältnisse um mich geschlagen, zerren und leiden und hoffen. Kommt je die Zeit der Befreiung? Das Ende der Mythe vom Prometheus ist freilich nicht bekannt; aber eben in dieser Gestalt ist die Bedeutung dieser Mythe um so inhaltsreicher und furchtbarer, indem sie das restlose Streben die endlosen Mühen eines suchenden Geistes und zugleich die Ketten in einem Bilde darstellt. Kann die Ironie all unseres opferreichen Strebens und Schaffens gelungener persifliert werden?...* Die Gedanken, die dabei wild in meinem Gehirn durcheinandertreiben, möchte ich nicht verkörpern...* Herr Diktor, Sie werden mich sicher begreifen, wenn ich Ihnen sage, dass mein Geist sich eine ideale Welt geschaffen habe, ein Land der Sehnsucht, wo ich Harmonien klingen höre, wo die Menschen durchgehends gut sind, u[nd]

* Крапка у тексті.

Омелян Калужняцький

„[o] w[eiter]. Die feindliche Macht der Verhältnisse ist es, die mich * befürchten lässt, dass der Fluch jener Mythe mich in vollem Masse traf. Die Richtung ist es, die ich suche, um wenigstens einen Teil der Ideen, die in meiner Brust Wurzel gefasst hatten, zu realisieren, um eben die Richtung betreff der wissenschaftlichen Betätigung lässt sich gegenüber diesen besonderen Verhältnissen, in denen ich mich befinde, nicht so gut finden. Oder soll anders alles, was ich in langen Jahren gesammelt, alles was ich Grosses und Schönes gelacht und entworfen habe, mit mir zu Grunde gehen?...*** Sollte ich umsonst gebacht und entworfen haben?...*** Diesen Gedanken kann meine Seele nicht ertragen!...*** Herr Doktor, ich bitte, raten Sie mir in dieser Bedrängnis!

Wollen Sie gefälligst entschuldigen, Herr Doktor, wenn ich Sie belästigen sollte. Doch das Zutrauen, dass ich gegenüber Ihnen immer bewahre, machte jene Erklärung beinahe zur Pflicht mir und gewährt mir die Hoffnung, dass Sie meiner werden nicht vergessen haben. Dürfte ich auf eine gütige Antwort rechnen, so bitte ich nach Staremiasto in Galisien³ zu adressieren, woselbst ich mir den Brief abholen werde.— Man ist in den Karpathen von der ganzen Welt förmlich abgeschlossen. Ohne Zweifel haben Herr Doktor etwas Neues geschrieben. Dürfte ich in diesem Falle um die Zusendung ersuchen?

Verbleibe mit schuldiger Hochachtung, Euer ergebenster Diener

Kaluzniacki

30/5 1868, in Turze

[Примітка]: Von den Handschriften fand ich nichts von Bedeutung. Das Leben h[eiligen] Wladimirs des Grossen bietet nicht viel mythologische Ausbeute, wie mir Aug[ust] Bielowski, Autor der M[onu]m[enta] Poloniae⁴ sagte, Sie ist in Lemberg bei S[ant] Georg zu erfragen. Ich habe sie noch nicht ansehen *** können⁵. Neuestens soll man, wie ich aus der Zeitung erfahre, in Lemberg auf dem Schlossberge einen Stein ausgegraben haben, der die Leiden Christi darstellt. Das Jahr der Fertigung ist 998. im Stein eingegraben; Näheres ist noch nicht bekannt⁶. Nächste Woche werde ich dem Herrn Doktor eine Abschrift der Stiftungsurkunde Mona-

* У рукопису: mir.

** Крапки у тексті.

*** У рукопису: einsehen.

sterii Lawrowiensis zuzenden. XIII J[ahr] h[undert] 7. Erst im Monat Juli verreise ich nach einigen Bezirken Galiziens, wosodann es mir vielleicht gelingt dies und jenes zu finden.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 27—28. Рукопис. Копія.

Високоповажаний пане докторе!

Я сподіваюся, що ще не зовсім викреслений з пам'яті пана доктора. Виявлена мені ласкаво згода на листування дає нагоду підтримати цю надію і водночас висловити пану доктору високу пошану, а також повідомити дещо про себе.

Уже минуло, очевидно, понад цілих шість місяців відтоді, як я залишив Відень. Час летить шалено швидко. Про Ваше добре самопочуття я впевнений на підставі відомостей від інших людей. Про себе я, однак, не міг нічого важливого сповістити. Щойно одержав офіційне повідомлення про призначення мене галицькою шкільною владою на посаду в Кракові, куди я маю з'явитися 20 серпня цього року. Цим самим принаймні моя доля була б з цього боку формально вирішена. Виграв я при цьому чи навпаки стане моє становище важчим, це мені невідомо. Обставини, в яких я знаходжуся, не дозволяють мені поїхати в Берлін, куди я, як відомо, мав намір вирушити, щоб віддатися науці й на деякий час зникнути з Галичини, поки там не стануть іншими відносинами. Не видно, [однак], щоб [ці] відносини незабаром змінилися; я, отже, був змушений зробити цей крок з огляду на прожиток, який мене кінець кінцем привів до Кракова. Очевидно, що польська шкільна влада, оскільки не захотіла задовольнити моє бажання і надати посаду у Львові, свідомо перевела мене до Кракова. Це мотивується системою, [згідно якої] кандидатів руської національності переводять у Західну Галичину, зате полякам дають посади у Східній Галичині. Нас трьох призначено у Західну Галичину, а саме: колишнього директора в Коломиї Білоуса¹ у Бохно, Іскрицького² в Жешів, мене у Краків. Оцінюючи це зі свого становища, вважаю, що ми принаймні маємо [те] задоволення, що навчаємо по-польськи поляків. Втім, для себе маю ще й користь, що я у Кракові можу знайти заклади і засоби для подальшого наукового росту, що для мене особливо важливо. Чи надіюся я, однак, одержати задоволення? Саме останнє і є питанням; тому що на перешкоді моїй науковій діяльності стоять величезні труднощі, моє становище є дуже проблематичним. Якщо я все ж таки шукатиму для скovanого духа, якому час устремління ще не закінчився, допомоги в майбутньому, оскільки також моя життєва драма саме тіль-

ки-но почалася, буду прагнути досягти мети. Тому я схожий на прикованого Прометея, мушу, як він, не втрачаючи терпеливості, розривати ланцюги, в які ворожа сила відносин мене закула, страждати і сподіватися. Чи прийде колись час звільнення? Кінець міфа про Прометея, очевидно, невідомий. Але саме в цьому розумінні значення даного міфа тим змістовніше і жахливіше, бо він являє собою в одному образі невпинне стремління, безкінечні муки й одночасно кайдани шукаючого духа. Чи можна більш тонко з іронією глумитися над усіма нашими прагненнями і діями, що сповнені жертв?... Думки, які при цьому шалено вирують у моєму мозку, я не хотів би передати словами... Ви, пане докторе, напевно зрозумієте мене, коли я скажу, що мій дух створив собі ідеальний світ, країну туги, де я чую звуки гармоній, де всі люди добрі і тому подібне. Але ворожа сила відносин змушує мене боятися, що прокляття цього міфа мене зустріло в повній мірі. Я шукаю напряду, щоб принаймні реалізувати частину тих ідей, які пустили у моїй душі коріння, і саме в зв'язку з цими особливими відносинами, в яких я знаходжуся, не можна легко знайти цей напрямок наукової діяльності. В іншому випадку чи має все те, що я довгі роки збирав, все те велике і гарне, про що я думав і планував, загинути разом зі мною?.. Чи я даремно думав і планував?.. Цієї думки моя душа не може перенести!.. Пане докторе, я прошу поради у цьому скрутному становищі!

Прошу ласкаво вибачити мені, пане докторе, якщо порушую Ваш спокій. Але довір'я, яке я до Вас завжди зберігав, майже зобов'язало мене про це заявити і воно сповняє мене надією, що Ви про мене не забули. Якщо б я міг сподіватися на ласкаву відповідь, то прошу адресувати у Старе Місто в Галичині³, де я сам візьму свій лист. У Карпатах людина повністю відірвана від усього світу. Пан доктор, напевно, написав щось нове, чи міг би я у цьому випадку просити про надіслання?

Залишаюся з належною повагою Ваш найвідданіший слуга

Калужняцький

Тур'є, 30 травня 1868 р.

[Примітка:] З рукописів я не знайшов нічого важливого. Життя святого Володимира Великого не дає, як мені повідомив Август Бельовський, автор «Monumenta Poloniae»⁴, багато міфологічного матеріалу. Його можна знайти у Львові в святому Юрі. Я ще не зміг його оглянути⁵. Недавно, як я довідався з газети, мали викопати на Замковій горі у Львові камінь, на якому зображені муки Христа. Рік виготовлен-

ня 998-ий вибитий на камені. Більш детальні подробиці ще не відомі⁶. Наступного тижня пошлю я панові доктору відпис грамоти про заснування монастиря у Лаврові XIII століття⁷. Лише у липні буду подорожувати по деяких повітах Галичини, де тоді мені, можливо, вдасться дещо знайти.

Калужняцький Омелян Ієронімович (1845—1914) — український філолог-славіст, палеограф; видавець давньоруських та староукраїнських писемних пам'яток. Після навчання у Львівському та Віденському університетах працював учителем у гімназіях Кракова, Жешова та Львова. У 1875 р. займав посаду звичайного професора слов'янських мов та літератури у Чернівецькому університеті, 1877 р. — декан, а в 1890 р. — ректор цього ж закладу. З 1891 р. член-кореспондент Петербурзької АН. Автор близько 100 наукових і науково-популярних праць, серед яких основні: «Обзор славяно-русских памятников языка и письма, находящихся в библиотеках и архивах львовских» (К., 1877), «Über die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpathen» (Wien, 1879; у співавторстві з Ф. Міклошичем), «Historische Übersicht der Graphik und der Orthographie der Polen» (Wien, 1882), «Beiträge zur älteren Geheimschrift der Slaven» (Wien, 1883), «Игумена Нафанаила «Книга о вере», ее источники и значение в истории южнорусской полемической литературы» (М., 1887), «Monumenta linguae palaeoslovenicae... T. 1. Evangeliarum Putnanum» (Vindobonae et Teschenae, 1888), «Actus epistolaeque Apostolorum palaeoslovenicae. Ad fidem codicis Christonopolitani saeculo XII scripti» (Vindobonae, 1896), «Zur älteren Paraskevaliteratur der Griechen, Slaven und Rumänen» (Wien, 1899), «Werke der Patriarchen von Bulgarian Euthemius (1375—1393), nach den besten Handschriften» (Wien, 1901). «Кирилловское письмо в румын» (Пг., 1915), «Альбом снимков с кирилловских рукописей румынского происхождения» (Пг., 1916, у співавторстві з О. Соболевським).

¹ Білоус Федір (1827—1892) — український педагог, філолог, історик. З 1854 р., учитель Другої гімназії у Львові, з 1861 р. — директор гімназії у Коломиї. 1868 р. переведений спочатку вчителем, а згодом директором гімназії у м. Бохні (Польща). Писав статті на історичні сюжети (про князів Острозьких та ін.), художні твори.

² Іскрицький — див. прим. до листа № 28.

³ Старе Місто — нині Старий Самбір, райцентр Львівської області.

⁴ Йдеться про видання «Monumenta Poloniae historica» (t. 1—2, 1864—1872), фундатором і редактором якого був польський історик, археограф, поет Август Бельовський (1806—1876). У цьому виданні А. Бельовський опублікував польські та слов'янські хроніки, аннали, літописи (з І. Вагилевичем «Повість временних літ» і Київський літопис), життя та інші пам'ятки давньої писемності. А. Бельовський відомий також як автор ряду розвідок з історико-етнографічної проблематики, наприклад «Wstęp krytyczny do dziejów Polski» (Lwów, 1850), «Pokusie» (Kraków, 1857), як перекладач давньоруських пам'яток польською мовою: «Wyprawa Igora na Połowców. Poemat słowiański» (Lwów, 1833) та ін.

⁵ О. Калужняцький, повідомляючи Ф. Міклошича про життя Володимира Великого, очевидно, мав на увазі «Повчання Володимира Всеволодовича Мономаха», вміщене у Лаврентівському списку літо-

писного кодексу під 1096 р. Можливо також, що йшлося про менш відомі життя цього ж князя, наприклад, про хрещення Володимира у Києві Константином-філософом, подію, що не була пов'язана з походом князя на Корсунь та одруженням з грецькою царівною (Ивакин И. М. Князь Владимир Мономах и его поучения. — Ч. 1. — М., 1901; Возняк М. Старе українське письменство. — Львів, 1922. — С. 74—75; Орлов А. С. Владимир Мономах. — М. — Л., 1946). У якому конволюті та списку А. Калужняцький оглядав чи мав оглядати вгадане життя у фондах колишнього митрополичого архіву у Львові, повідомимо.

⁶ Повідомлення газети 1868 р. про те, що на території Замкової гори (Високого Замку) у Львові знайдено «камінь, на якому зображені муки Христа. Рік виготовлення 998 вибитий на камені», було журналістською вигадкою, розрахованою на сенсацію. Ніхто з тогочасних і пізніших дослідників міста Львова, зокрема тих, хто безпосередньо брав участь у розкопках і реконструкції гори у 60-х роках, наприклад А. Шнайдер, ніколи не згадував про дану знахідку. Шаніше в листах до Ф. Міклошича про цей «факт» О. Калужняцький, з причин його очевидної надуманості, не згадує.

⁷ Йдеться про грамоту, писану від імені галицького князя Льва Даниловича для перемишльського єпископа Антонія з датою «1292 жовтня 3, Перемишль», згідно якої князь підтвердив заснування Онуфріївського монастиря у Лаврові і надав йому землі. Грамота с фальсифікатом XVI ст.

№ 30

1868 р., жовтня 3. Краків

Hochgeachteter Herr Doktor, Mein Freund!

Unter der Voraussetzung, dass mein Brief Herrn Doktor bereits in Wien treffen dürfte, beehre ich mich Ihnen zu berichten, dass ich seit dem 1. September 1[aufenden] J[ahres] meine Berufspflichten angetreten habe. Die Arbeit ist sehr beschwerlich. Die Direktion hat mir 24 Stunden wöchentlich angewiesen, so dass für jeden Tag 4 Stunden entfallen, angenommen Mittwoch und Samstag. Dass viel zu tun ist will ich gar nicht bestreiten, aber hinzufügen müsste ich es, dass ich nicht Befriedigung und Genugtuung finden kann, erstens, weil die Schüler nicht lernen wollen, zweitens, weil ich durch die Schularbeit immer so erschöpft werde, dass ich gar nicht im Stande bin ein Buch in die Hände zu nehmen, ausser es trifft sich ein Feiertag. Alle Gegenstände werden polnisch gelehrt es dürfte vielleicht erst unter dem Einfluß der neuesten Ereignisse, deren Folgen sich übrigens noch nicht ermessen lassen, eine oder die andere Massregel ergriffen werden, wodurch der polnischen Herrschaft Schranken gesetzt werden dürften.

Ich wüsste nicht, inwiefern der Sturz der gräflich-Götschowskischen¹ Herrlichkeit sich für die Ihnen, Herr Doktor, bewusste bischöfliche Angelegenheit² ausbeuten liesse? Doch

lieber möchte ich bezweifeln, ob das Ministerium im Stande wäre in dieser Sache was immer zu tun, nachdem es bereits Alles, was geschehen „als das Ergebnis eines“ und zwar „nach sorgfältiger Erwägung aller Umstände mit dem heiligen Stuhle getroffenen Übereinkommens“ dargestellt hat; gezeichnet ist Herbst³. Herr Doktor, ich sage Ihnen frei heraus, dass ich nie geglaubt hätte, dass ein Minister so albern antworten kann, wenn ich es nicht mit meinen eigenen Augen gelesen hätte. Auch wüsste ich nicht, warum Herbst unterzeichnet hat, wenn das Blanquet „Kultus und Unterricht“ markiert ist. Aber S[ein]e Exzellenz hat auch eine Antwort erhalten, an der er genug wird zu kauen haben; ich füge eine Abschrift bei, nur weiss ich nicht, ob der Ruf, welcher verbreitet, dass die Stellung des Ministers Herbst wanke, etwas Wahres an sich hat. Man begreift überhaupt gar nicht, woran wir sind, und wie dies Alles endigen werde? Die Sachen stehen gerade so, als sollte alles samt und sonders aus den Fugen gehen.

Bei dieser Gelegenheit füge ich dem Herrn Doktor die versprochene Stiftungsurkunde des Basilianerklosters in Lawrow, Samborer Kreises bei⁴. Viele Aktenstücke, recht interessante sollen hier auch sein, sind eben 1868 im 1. Bande (85 Aktenstücke, das älteste 1244) durch die Kommission, welche die Erforschung jenes Archivums im Bernardinerkloster in Lemberg* zur Aufgabe hat, herausgegeben worden⁵. Diese Sammlung wird wohl bereits auch in der Hofbibliothek sein.

In der Hoffnung, dass Herr Doktor mir bald antworten werden, habe ich die Ehre mich zu empfehlen, Euer Wohlgeborenen ergebenster Diener

Emil Kaluzniacki

Krakau 3.10.1868

Adresse: S[ankt]ae Anna[e] Gymnasium in Krakau.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 27—28. Рукопис. Копія.

Високоповажаний пане докторе, мій приятелю!

Припускаючи, що мій лист повинен застати пана доктора вже у Відні, маю честь повідомити, що з 1 вересня цього року я приступив до виконання своїх професійних обов'язків. Робота дуже обтяжлива. Дирекція призначила мені тижнево 21 годину, так що на кожний день, крім середи й суботи, припадає чотири уроки. Я зовсім не хочу оспорювати [те], що маю багато роботи, однак мушу додати, що у цьому не можу знайти задоволення.

* Caesaregium antiquorum actorum terrestrium et castrensium aliciensium officium. [Прим. автора].

По-перше, тому, що учні не хочуть вчитися, по-друге, що робота в школі мене завжди настільки виснажує, що я зовсім неспроможний взяти в руки книжку, хіба що трапиться свято. Всі предмети викладають по-польськи. Можливо, що це лише під впливом найновіших подій, наслідки яких, врештою, ще не можна визначити, будуть прийняті ті чи інші заходи, котрі обмежать польське панування.

Я не знаю, наскільки можна би використати для відомої Вам, пане докторе, єпископської справи падіння графської вельможності Голуховського¹? Однак я б швидше сумнівався, чи міністерство у цій справі спроможне що-небудь зробити, після того як воно вже все, що сталося, представило «як результат домовленості з святим престолом» і таке, що було «оформлено після старанного зваження всіх обставин». Підписався Гербст². Пане докторе, відверто Вам скажу, що я ніколи не повірив би, що міністр може так по-дурному відповісти, якби не читав цього власними очима. Також мені не відомо, чому Гербст підписався, коли бланк «Віровизнання і освіта» фірмовий. Але Ваша вельможність також одержала відповідь, яку довго буде розбирати; я додаю копію. Водночас не знаю, чи чутка про те, що статус міністра Гербста захитався, правдива. Взагалі не можна зрозуміти, яке наше становище і чим все закінчиться? Справи такі, немовби все разом має розхитатися.

При цій нагоді я подаю пану докторові обіцяну грамоту про заснування монастиря василіан у Лаврові Самбірського повіту³. Багато актів, що є досить інтересні, повинні також тут знаходитися, вони були саме видані 1868 р. у I томі (85 актів, найстарший 1244 р.) комісією, яка має завдання дослідити цей архів у монастирі бернардинів у Львові^{4*}. Ця [опублікована] збірка напевно вже є у надвірній бібліотеці.

Надіючись, що пан доктор мені незабаром відповість, маю честь відрекомендуватися Вашої вельможності найвіданіший слуга

Омелян Калужняцький

Краків, 3 жовтня 1868 р.

Адреса: Гімназія святої Анни у Кракові.

¹ Голуховський Агепор (1812—1875) — граф, польський поміщик й австрійський державний діяч, реакціонер. З червня 1848 р. був віце-губернатором, а з 15 січня 1849 р. по 1859 р. — намісником Галичини, в 1859—1860 рр. — міністром внутрішніх справ Австро-Угорщини, в 1866—1868 та 1871—1875 рр. — знову намісником Галичини.

* Царсько-королівський галицький уряд земських і гродських давніх актів.

² Герbst Едуард (1820—1892) — австрійський державний діяч, професор права Львівського, потім Празького університетів, міністр юстиції Австро-Угорщини з 1867 по 1870 р., пізніше голова лівої фракції австрійського парламенту. Автор книжки «Handbuch des allgemeinen östereichischen Strafrechtes» (Bd 1—2, Wien, 1871), ряду статей з питань цивільного і кримінального права.

³ Див. прим. 7 до листа № 29.

⁴ Йдеться про перший том 25-томного видання актових джерел «Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernadyńskiego we Lwowie w skutek fundacji A. Stadnickiego» (Lwów, 1868), яке друкувалося під наглядом комісії Галицької крайової президії. Редактори тому О. Петруський та Л. Татомір. У підборі документів і підготовці їх до друку брали участь також українські вчені І. Вагилевич, І. Шараневич. До тому увійшли 84 документи за 1244—1768 рр.

№ 31

1868 р., грудень, між 20—30

Hochgeachteter Herr Doktor, Mein Freund!

Sie haben mir eine grosse Freude mit dem schätzbaren und sehr freundlichen Brief vom 22/10. [19] 68. gemacht, wofür ich mich schönstens zu danken verpflichtet fühle. Die Antwort verzögerte sich unterdessen in so hohem Grade, dass ich dieses Umstandes wegen in genauer Verlegenheit bin; aber, indem ich in Zukunft fleissiger zu sein verspreche, möchte ich dennoch ganz vorzüglich betont haben, dass die Verzögerung nicht in Folge des Unfleisses geschehen, denn ich habe schon mehrere Male Briefe an Herrn Doktor angefangen, aber ich bin in Folge der Häufung der Geschäfte von der angenehmen Beschäftigung immer wieder abgezogen worden.

Vor allem anderen möchte ich zuerst gestehen, dass die mir vom Herrn Doktor so freundlich erteilte Aufmunterung sich vortrefflich bewährt hatte, indem ich die Erfahrung gemacht habe, dass eine praktische Betätigung vorzugsweise geeignet ist die jugendliche Schwermut zu zerstreuen. Auch überzeugte ich mich, dass man dabei doch in gewisser Hinsicht den vorgesezten Absichten nahe rücken kann. Freilich nehmen die Schullektionen geraume Zeit in Anspruch; aber es bleibt noch immer Zeit genug übrig, so dass man dies und jenes lesen kann, denn sonst müsste man im Lehramte beinahe Alles vergessen, was man früher gewusst hatte. Die Herrn Kollegen, mit denen mich das Schicksal zusammenführte, sind mit wenigen Ausnahmen recht ordinäre Käuze; wenn ich hiemit auf mich selbst angewiesen bin, so habe ich wenigstens die Genugtuung, dass ich kein Tier bin.

Die hiesige Bibliothek ist in gewissem Grade sehr reich, aber andererseits, und namentlich in Hinsicht auf slavische Literatur und Philologie sehr armselig. Hier sind im ganzen 3 slavische Handschriften, und zwar ein Εϋχολόγιον auf Leder und zwei papierene Minäen, eine für Oktober, die andere für November. Alle drei sind südslavischer Rezension. Die lederne ist ein Polimsest¹.

Die Lektüre der Wostokowschen Beschreibung des Rumjanzewschen Museums² u[nd] ganz besonders Pypins^{3*} Einleitung dazu, ferner Sreznewskis paläographische Arbeiten⁴ und Lamanskis: „Описание славянских рукописей въ Белграде“⁵, endlich Keppens⁶ „Beiträge“⁶ setzten mich in den Stand, dass ich mir ein ziemlich sicheres Urtheil in Betreff altslovenischer Handschriften ausgebildet habe. Auf Grund dessen habe ich die Absicht im Schulpreramm dieses Jahres eine Beschreibung jener erwähnten Handschriften und meiner efgenen zu liefern. Die eben erwähnten Handschriften sind nicht lange Eigentum der hiesigen Bibliothek und nach nirgends beschrieben; aber es dürfte mir einige Schwierigkeiten die pergamentene Haidchrift verursachen und namentlich in Bezug auf die griechische Unterlage, die freilich abgewaschen ist, aber sonst noch ziemlich lesbar, weil ich in der griechischen Paläographie nicht bewandert bin, und doch eine Beurteilung des griechischen Theils vorausgehen muss, ehe ein sicheres Urtheil in Betreff des Slovenischen wird gefällt werden können. Darum werde ich so frei sein, wenn es Überhaupt nur möglich sein sollte, dem Herrn Doktor Mittel zu verschaffen betreff dessen zu urtheilen, um hierauf auf Grund dessen die Beschreibung vollenden zu können. Hiemit erwarte ich die nötigen Aufträge mit dem Hinzufügen, dass ich erst während der kleinen Ferien, Anfang Februar, die nötigen Materialien herbeischaffen könnte.

Die mir versprochene Sendung der Vergl[eichenden] Syntax⁷ hat mich sehr angenehm überrascht und ich freue mich auf deren Lektüre sehr, indem ich hoffe, dass die binnen kurzer Frist das Licht der Welt erblicken dürfte [...] **

[Zwischen den 20—30 December 1868] ***

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 29—31.
Рукопис. Копія.

* Dieser Pypin scheint mir der aufgeklärteste russische Gelehrte zu sein, aber auch ohne Anmassung. [Прим. автора.]

** Закінчення листа втрачено.

*** Аркуш з датою не зберігся. Виходячи із згадки в листі, що О. Калужняцький востаннє отримав відповідь від Ф. Міклошпича 22 жовтня 1868 р., можна припустити, що він писався незабаром

Високоповажаний пане докторе, мій приятелю!

Цим шановним і дуже дружнім листом від 22 жовтня 1868 р. Ви мені зробили велику радість, за що я почуваю себе зобов'язаним якнайшциріше подякувати. Відповідь тим часом так затяглася, що я почуваю себе вельми ніяково. Проте, обіцяючи бути в майбутньому більш акуратним, хотів би я спочатку все-таки особливо підкреслити, що це запізнення, яке щораз далі відтягало мене від цього приемного заняття, сталося не внаслідок лінощів, тому що я вже кілька разів починав писати до пана доктора листи, а через нагромадження справ.

Перш за все на початку я хотів би признатися, що доброзичливе підбадьорювання пана доктора дуже себе виправдало, і я переконався, що практична діяльність переважно придатна для того, щоб розвіяти молодечу меланхолію. Також я переконався, що при цьому можна все-таки дещо наблизитися до поставленої мети. Звичайно, шкільні лекції забирають досить багато часу, але його завжди ще багато залишається, отже, можна дещо прочитати, в противному випадку на посаді вчителя забув би майже все те, про що колись дізнався. Панове колеги, з якими звела мене доля, за малим винятком досить ординарні типи. Через те я покладаюся на самого себе, і втім принаймні маю те задоволення, що я не є твариною.

Тутешня бібліотека загалом дуже багата, але з другого боку, щодо слов'янської літератури і філології, надто бідна. Тут є всього три слов'янські рукописи, а саме: один на пергаменті Євхологійон та дві паперові Мінеї — одна для жовтня, а друга для листопада. Всі три південнослов'янської редакції. Пергаментний є палімпсест¹.

Прочитання «Опису Музею Румянцева» Востокова² і особливо «Огляду» Пипіна^{3*}, потім палеографічних праць Срезневського⁴ й «Опису слов'янських рукописів у Белграді» Ламанського⁵, нарешті «Причинків» Кеппена⁶ дало мені змогу створити для себе досить чітку картину про старосло-

після одержання листа з Відня, принаймні десь на початку листопада. Проте далі О. Калужняцький зазначає, що його «відповідь тим часом так затяглася, що я почуваю себе вельми ніяково». Припускаємо в зв'язку з цим, що лист написаний не в листопаді, а в останній декаді грудня. Непрямо про це може свідчити помітка на першій копії листа, зроблена олівцем рукою копіюста: «кінець 1868 р.» (ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 29). Пропоноване датування між 20—30 грудня 1868 р.—приблизне.

* Мені здається, що Пипін є найбільш освіченим російським ученим і також не має зарозумілості.

■'янські рукописи. На цій підставі я у цьому році хочу виписати у шкільній програмі опис названих і своїх власних рукописів. Вище подані рукописи є віднедавна власністю тутешньої бібліотеки і ще ніде не описані. Проте деякі труднощі викликати пергаментний рукопис, саме щодо грецького оригіналу, який хоч загалом змитий, але досить чіткий. Це пов'язано з тим, що я не досвідчений у грецькій палеографії, а характеристику грецької частини все-таки треба навести, перш ніж дати правильну оцінку слов'янської мови. У зв'язку з цим дозволю собі, якщо це взагалі можливо, переслати панові доктору для оцінки матеріали цієї [частини], щоб на цій підставі мати змогу пізніше завершити опис. Отже, очікую потрібних вказівок, додаючи, що я щойно під час малих канікул, з початком лютого, зміг би доставити необхідні матеріали.

Обіцяна мені [праця] «Vergleichende Syntax»⁷ дуже мене обрадувала, і я вельми тішуся з [майбутнього] читання, сподіваючись, що вона незабаром побачить світ.

Між 20—30 грудня 1868 р.

¹ О. Калужняцький повідомляв Ф. Міклошича про слов'янські рукописи Ягеллонської бібліотеки у Кракові. Над описом цих рукописів та аналізом мовних особливостей текстів дослідник працював протягом двох років, результати чого пізніше опублікував у розвідці «Descriptio codicum slovenicorum, qui in Bibliotheca Universitatis Jagell. inveniuntur...» (Leopoli, 1871). Згаданий у листі палімпсест («Codex rescriptus») складається з двох частин, перша — грецька, яку, на думку О. Калужняцького, можна датувати XII—XIII ст., друга — слов'янська, з XIV ст. Новий (верхній) слов'янський текст-палімпсеста відноситься до XVII ст. Пам'ятка належить Успенському храмові Трескавецького монастиря у Македонії. При зіставленні змісту листа стосовно рукописів з опублікованими даними зауважені окремі розходження: згадана перша Мінея не з жовтня, а з вересня, нічого не мовиться про Євхологійон (Требник), зате додатково описаний Октоїх з XVI ст., про який довідник не згадує, подана інформація про фрагмент кириличного Євангелія XVI ст. тощо.

² Йдеться про книгу: Востоков А. Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музея.— Спб., 1842.

³ Пипін Олександр Миколайович (1811—1904) — російський історик культури, літературознавець, етнограф, член Археографічної комісії (1860—1866), член-кореспондент Петербурзької АН (1891), академік (з 1898 р.). Автор близько 1200 праць. Основні з них: «Обзор истории славянских литератур» (Спб., 1865, у співавторстві з В. Спасовичем), «История славянских литератур» (т. 1—2, Спб., 1879—1881), «Характеристика литературных мнений от 20-х до 50-х годов» (Спб., 1906). Згадуючи «Purins Einleitung», О. Калужняцький мав на увазі «Обзор истории славянских литератур».

⁴ Срезневський Ізмаїл Іванович (1812—1880) — російський та український славист, спеціаліст з історії західних і південних сло-

в'ян і слов'янської філології, знавець вітчизняних джерел. Видав «Український альманах» (разом з І. Розкошенком), збирав українські пісні та думи, опублікував їх у збірці «Запорозька старина». Протягом 1847—1880 рр.—професор слов'янознавства Петербурзького університету. Автор багатьох праць, присвячених фольклористиці, історії, мові. Основні з них: «Взгляд на памятники малорусской народной словесности» (Харьков, 1834), «Историческое обозрение серболужицкой литературы» (Харьков, 1844), «Древнейшие памятники русского письма и языка X—XII вв.» (Спб., 1866), «Древнейшие глаголические памятники, в сравнении с памятниками кириллицы» (Спб., 1866), «Введение в славянскую филологию» (Спб., 1869); «Материалы для словаря древнерусского языка» (т. 1—3, Спб., 1893—1912). Згадка О. Калужняцького у листі, очевидно, стосується обох названих «палеографічних праць», що вийшли у 1866 р.

⁶ Вказане дослідження російського історика й філолога, академіка Петербурзької АН В. І. Ламанського (1835—1914), під назвою «О некоторых славянских рукописях в Белграде, Загребе и Вене с филологическими и историческими примечаниями» друкувалося у «Приложении» до щостого тому «Записок императорской Академии наук» (Спб., 1864.— № 1.— С. 1—167).

⁶ Які праці російського бібліографа, археографа, етнографа та статистика Петра Івановича Кеппена (1793—1864) мав на увазі О. Калужняцький під назвою «Weitträge», сьогодні важко встановити. Можна лише припустити, що йшлося про статті й дослідження у виданих ним «Библиографических листах» (№ 1—49, 1825—1826) або «Собрании славянских памятников, находящихся вне России» (1827, кн. 1, с. 1). Пор.: *Куник А. А.* Литературные труды П. И. Кеппена // Сборник императорской Академии наук по отделению русского языка и словесности.— 1866.— Т. 2.— Прил. 6).

⁷ Йдеться про перше видання книги «Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen», яка вийшла як четвертий том «Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen» (Wien, 1868).

№ 32

1869 р., березня 21. Краків

Hochgeehrter Herr Doktor, Mein Freund!

Vor allem möchte ich mich für die „Syntax“¹, welche Sie mir zu senden so freundlich gewesen sind; es tut mir nurleid, dass der Diener, welcher die Einpackung besorgte, anstatt dieselbe per Fracht zu senden, sie rekkommandiert aufgab und dafür so viel Geld bezahlte. Dem Auftrage des Herrn Doktors würde ich mich gern unterziehen, nur weiss ich nicht sicher, welche Partie ganz vorzüglich berücksichtigt werden müsste, zweitens weiss ich nicht, ob das Altslovenische oder Polnische gemeint ist; weil ich eben mit den Handschriften mich befasse, so notiere ich hie und da manche merkwürdige syntaktische Wendungen.

Die Arbeit, die ich in Angriff habe, geht, wenn auch langsam, so doch vorwärts: Ich erlaube mir hiebei die Bemerkung

zu machen, dass es vielleicht keine mühsamere und weniger dankbare Arbeit geben kann als eben die Beschreibung der Handschriften; man sitzt ja zwei Monate über einem Buche und schreibt schliesslich zwei Blätter darüber. Vergleichbar ist sie nur mit einer physiologischen, die eben so viel Mühen kostet, dem grossen Haufen aber gar nicht verständlich * ist.

Über die Handschriften der Krakauer Bibliothek hat bereits F. Matejko ** in einer recht elenden Kompilation gemeldet², aber auch nur gemeldet. Die pergamentene ist aus vielen äusseren und inneren Gründen sehr schwer zu beleuchten, zumal es in Krakau keinen so weit gelehrten Philologen gibt, dass er in der griechischen Paläographie bewandert wäre. Nach vielen Umständen habe ich endlich erreicht, dass man ein Blatt wird photographieren lassen, welches ich dem Herrn Doktor zur Beurteilung zu übermitteln, mir die Freiheit nehmen werde. Die Schwierigkeit der Aufgabe wird noch mehr gehoben durch den Mangel an Hilfsmitteln und durch die Wahl der lateinischen Sprache, welche ich in der Abhandlung anwende. Die anderen Handschriften erweisen sich gefügiger, um so mehr als ich mir bereits die nötige Fertigkeit angeeignet habe.

Ich erlaube mir bei dieser Gelegenheit um das Vaterland der altslovenischen Sprache zu bitten: es ist nämlich Ihre Ansicht, das Kärnthen ein solches gewesen ist? Wie soll ich ferner diese Wendung verstehen, welche ich in der Einleitung ins Lexikon finde: apud Bulgaros, quos rectius Slovenos nobinabis. Unter einem ersuche ich mir gefälligst zu schreiben, ob sich nicht in der k[aiserlichen] Hofbibliothek welche altslovenische Handschriften rumänischer Rezension vorfinden

Und da ich vom Herrn Doktor Abschied nehme, kann ich nicht das Gefühl unterdrücken, dass der Tod so grausam gewaltet habe, wenn er uns in so kurzer Zeit so viele aus gezeichnete Philologen geraubt hatte³. Ruhe ihrer Asche!

Empfangen Sie die Versicherung der ausgezeichneten Achtung von Ihrem ergebenen Diener

Kaluzniacki

Krakau, 21. März 1869

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309. оп. 1, спр. 2373.— Арк. 32—33.
Рукопис. Копія

* У рукопису помиякрово: verständig.

** «O początku i rozkwicie literatury starosłowiańskiej w Bułgarji». [Прим. автора.]

Вельмишановний пане докторе, мій приятелю!

Перш за все хотів би я подякувати за «Syntax», який Ви мені ласкаво надіслали. Мені лише прикро, що службовець, який зайнявся упакуванням, замість оформити його посилкою, переслав рекомендованою бандероллю і заплатив за це так багато грошей. Доручення пана доктора я радо виконав би, проте не впевнений, на яку частину слід особливо звернути увагу, по-друге, не знаю, чи йдеться про старослов'янську, чи польську мову: оскільки я саме вивчаю рукописи, то з різних місць виписую деякі особливі синтаксичні звороти.

Робота, до якої я приступив, хоча йде повільно, але все ж таки посувається. Я дозволю собі при цьому зауважити, що, можливо, не існує більш кропіткої і менш вдячної роботи, ніж опис рукописів, адже сидиш два місяці над книжкою і врешті напишеш про це два аркуші. Її можна порівняти лише з роботою фізіолога, яка вимагає так само багато зусиль, але зовсім не зрозуміла широкому загалу.

Про рукописи Краківської бібліотеки вже повідомив у до-світ убогій компіляції Ф. Матейко *, але тільки повідомив ². Рукопис на пергаменті дуже важко описати з багатьох зовнішніх і внутрішніх причин, тим більше що у Кракові немає настільки вченого філолога, який був би обізнаний з грецькою палеографією. Після ряду заходів я нарешті досягнув того, що сфотографують одну сторінку, яку я дозволю собі передати панові доктору для оцінки. Завдання стає ще важчим через недостачу технічних засобів та й з огляду на латинську мову, якою я послуговуюся у розвідці. Інші рукописи виявилися легшими, тим більше що я вже засвоїв необхідні навички.

При цій нагоді я дозволяю собі [також] просити про [визначення] батьківщини старослов'янської мови: чи Ви дотримуєтеся саме цієї думки, що Каринтія була нею? Як я повинен розуміти цей зворот, який знаходиться у вступі до «Лексикону»: «у Болгарію, яких правильніше назвеш Словенами»? ³

Водночас прошу написати мені ласкаво, чи немає у цісарській надвірній бібліотеці якихось старослов'янських рукописів румунської редакції.

Прощаючись з паном доктором, не можу не висловити жалю з приводу смерті, яка так невблаганно лютувала і в

* Про початки і розквіт старослов'янської літератури у Болгарії.

тикому короткому часі забрала від нас багатьох славнозвісних філологів ⁴. Нехай спокійно спочивають!

Прийміть запевнення найглибшої пошани від Вашого відданого слуги
Калужняцького.

Краків, 21 березня 1869 р.

¹ Див. прим. 7 до листа № 31.

² О. Калужняцький має на увазі публікацію розвідки «O początku i rozkwicie literatury starosłowiańskiej w Bułgarii» польського мовознавця Франца Матейка у журналі «Biblioteka Warszawska» за 1864 р. Про які саме рукописи згадує Ф. Матейко, невідомо.

³ Цитату взято з праці: Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum emendatum auctum.— Vindobonae, 1862—1865.— S. 10.

⁴ Пишучи про смерть «багатьох славнозвісних філологів» як подію, що відбулася недавно, треба думати, що О. Калужняцький мав на увазі кончину німецького мовознавця Франца Боппа (1791—1867), теоретика слов'янських мов, індоевропеїста, члена-кореспондента Петербурзької АН німецького мовознавця Августа Шлейхера (1821—1868) й польського мовознавця Іполита Цегельського (1815—1868).

№ 33

1869 р., квітня 9. Краків

Hochgeachteter Herr Doktor, Mein Freund!

In Erwiderung des mir sehr werten Schreibens vom 25/3 1869. beeile ich mich Sie zu benachrichtigen, dass die Zitate, die ich richtig erhalten habe, in kürzester Zeit expediert werden.

Hiebei sehe ich mich verpflichtet Herrn Doktor zu melden, dass ich über die Slovenen noch immer nicht im reinen bin. Deshalb wende ich mich an Sie mit der gewohnten Offenheit, indem ich überzeugt bin dass Sie gegenüber den Ansichten anderer sehr tolerant sind.

1. Ist nicht gerade eben deshalb, weil die bulgar[ischen] Slaven ihre Sprache slovenisch nennen, ihre Heimat das Vaterland derselben? Dieser Punkt scheint ausser Zweifel zu liegen*.

2. Ist es nicht wahrscheinlich, dass Kyrillos und Methodius eben dort diese slovenische Sprache erlernten, welche sie in Pannonien¹ zur Übersetzung der H[eiligen] Schrift anwendeten?

* Auch die Slaven Pannoniens nennen sie so. Der Name entscheidet also die Sache nicht. [Зауваження Ф. Міклошича на полі листа.]

Die Erlernung einer slavischen Sprache ist in der Tat noch gewärtig, wo sie in Grammatiken und Wörterbüchern so gut gerichtet ist, für einen Fremden mit fast unüberwindlichen Schwierigkeiten verbunden; es konnte auch früher nicht anders sein. Die altslovenische Sprache welche in Beziehung auf Lautlehre, und Formen u[nd] Etymologie reicher ist als alle anderen, konnte dennoch ohne Zweifel von K[yrillos] u[nd] M[ethodius] nur durch lange, lebendige Übung in ihrer Heimat selbst erlernt werden*. Über diese Sache kann nicht lange gestritten werden, wenn man erwägt, dass dieselben in Pannonien ohne weiters an das Werk des Lehrens und des Übersetzens geschritten sind, dass sie also mit einer bereits fertigen und ihnen vollkommen geläufigen Sprache an dem Orte ihres Berufes erschienen waren**. Freilich konnte das Verständnis dieser Sprache dem slov[enischen] Volke, welches Pannonien und die Nachbarländer bewohnte nicht viele Schwierigkeiten verursachen, weil ihr Volksdialekt, dessen Probe die Monumenta Frising[orum]² liefern, jener sehr ähnlich war***. Kopitar³ drückt sich in Glag[olita] Cloz[iarum] folgendermassen pag[ina] LXXX aus: „dialectum II. Slavorum utriusque ritus sacram, nunc emortuam, sec[ulo] nono fuisse vernaculam S[ancti] M[ethodii] archiep[iscop]i Pannoniensis dioeceseos, Slavorum nimirum Pannoniae, seu (ut passim vocantur illius aevi annalium scriptoribus) Carantani, pluribus ante S[anctum] M[ethodium] et K[yrillos] fratres saeculis per missionarios alemann[os] seu bavar[os] christianis sacris initiatorum. Hunc ergo suae dioeceseos dialectum“ ecc. Dies scheint mir nicht richtig, denn wiewohl die Sprache der Monumenta Frising[orum] eine engere Verwandtschaft mit der altslov[enischen] verrät als die Sprache Libusas Gericht⁴ es erweisen kann, liefert sie dennoch wofern sie dem X. J[ahr]h[undert] gehört, den besten Beleg dafür, dass sie eine besondere Mundart ist, dass demnach K[yrillos] u[nd] M[ethodius] sich ihrer nicht bedient hatten, während anderseits die Blüte der altslov[enischen] Literatur in Simeons Zeitalter in Bulgarien⁵ und das Vorhandensein der Nasallaute in

* M[ethodius] und Kyrillos von Haus aus des Slav[ischen] kundig? Möglich einiger massen. [Зауваження Ф. Міклошича на полі листа.]

** Für Pannonien spricht die Menge deutscher Worte, die in Bulgarien unmöglich sind Kyr[illos] u[nd] M[ethodius] selbs übersetzt? Gehilfen? Also gleich übersetzt? [Зауваження Ф. Міклошича на полі листа.]

*** Frising[en] allerdings verschieden. [Зауваження Ф. Міклошича на полі листа.]

der Sprache der bulg[arischen] Slovenen bis in eine ziemlich späte Zeit hinauf, einen historischen und einen natürlichen Zusammenhang beider zu erweisen scheinen.

Die Ansicht Kopitars will mir infolgedessen gar nicht überzeugen ebenso wie die Ansicht Dümmlers⁶ nicht, wie originell sie auch sein mag.

Ich ersuche Herrn Doktor noch einmal es mir nicht übel zu nehmen, dass ich meine Ansicht so frei ausspreche, ich tue es aber, weil ich über diese Frage Gewissheit erlangen möchte, indem ich meiner Abhandlung eine Einleitung „De fatis linguae palaeoslovenicae“, beifügen möchte. Deshalb ersuche ich sie inständigst meine Gründe erwägen zu wollen und mir gefälligst zu antworten, ob ich meine Ansicht in dieser Weise motiviert, ausserdem durch Quellenbelege ergründet, bestehen lassen kann?

Übrigens werden Sie die ganze Abhandlung noch bevor sie in Druck erscheint zur gefälligen Einsicht empfangen wollen, weil der Druck in Wien geschehen muss, zumal in Krakau keine slavischen Typen zu finden sind. Dies veranlasst mich die freundliche Gewogenheit Euer in Anspruch zu nehmen, und zwar wage ich Sie um Rat zu fragen, wie die Sache anzustellen sei? Ich bin weit entfernt davon, dass ich Sie selbst belästigen wollte; im Gegenteil ich werde meinen Kollegen Zahajkiewicz, Studierenden in Wien⁷, ersuchen, dass er alles Nötige besorge, falls ich nur weiss, wie dies einzurichten sei.

Bevor ich aber vom Herrn Doktor mich verabschieden kann, hätte ich noch ein Anliegen anzubringen. Ich habe da in Krakau einen Freund Tułasiewicz Joseph⁸, Supplent am Gymnasium, welcher einer Gymnasiallehrerprüfung sich unterzogen hatte. Die Fragen erhielt er aus Wien 27/7 [18]68. und eine 8 wöchentliche Verlängerung 16/2 [18]69; Die Arbeiten sind aber noch nicht fertig, darum ist eine Verlängerung des Termins nochmals notwendig. Dass er die Arbeiten nicht vollendet hatte, rührt davon, dass er von Berufsgeschäften in Anspruch genommen ist; er ist aber sehr ehrgeizig und denkt, dass dies eine nachteilige Wirkung haben könnte, wenn er noch einmal einreichen würde. Deshalb bitte ich Sie mir gefälligst zu wissen zu geben, ob er einreichen soll, oder ob es ohne weiteres auf meine Verwendung geschehen ist.

Und indem ich mich* schliesslich ergebenst entschuldigen muss, dass ich die Güte Herrn Doktors so lange in Anspruch

* У рукопису слово «тїч» відсутє.

nehme, habe ich die Ehre Sie meiner ausgezeichneten Hochachtung zu versichern ergebenster Diener

Kałużniacki

Krakau, 9 April 1869

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 34—38.
Рукопис. Копія.

Високоповажаний пане докторе, мій приятелю!

Відповідаючи на дуже цінний для мене лист від 25 березня 1869 р., спішу повідомити Вас, що цитати, які я власне отримав, будуть в найближчому часі повернуті. При цьому почуваю себе зобов'язаним повідомити пана доктора, що все ще не маю чіткого погляду щодо слов'ян. Тому, будучи переконаним, що Ви стосовно інших поглядів дуже толерантні, звертаюся до Вас зі звичайною для себе відвертістю.

1. Чи саме не тому, що болгарські слов'яни називають свою мову слов'янською, їх батьківщина є вітчизною цієї ж [мови]? Цей момент, здається, поза всяким сумнівом*.

2. Чи не правдоподібно, що Кирило і Мефодій саме там вивчили цю слов'янську мову, яку використали у Паннонії¹ для перекладу Святого письма?

Вивчення слов'янської мови ще й тепер, коли вона так добре представлена у граматиках і словниках, дається чужинцеві майже з неподоланими труднощами. Раніше також не могло бути інакше. Старослов'янську мову, яка є багатшою від усіх інших щодо фонетики, форм й етимології, Кирило і Мефодій могли безсумнівно все-таки вивчити на самій її батьківщині тільки шляхом тривалої живої практики**. Про це не можна довго сперечатися, якщо зважити, що вони відразу приступили в Паннонії до навчання і перекладання, отже, з'явилися на місці для застосування своєї професії вже з готовою мовою, якою повністю володіли***. Звичайно, що розуміння цієї мови не могло чинити великої перешкоди слов'янському населенню, яке заселяло Паннонію і сусідні країни, бо його народний діалект, зразок якого дають «пам'ятки фризів»², був дуже подібний до неї****. Копітар³ висловлюється у «Клоцовій глаголиці» на с. LXXX так:

* Також слов'яни Паннонії так її називають. Отже, назва не вирішує справи.

** Чи Мефодій і Кирило знали з дитинства слов'янську мову? Можливо, до певної міри.

*** На користь Паннонії свідчить велика кількість німецьких слів, які у Болгарії неможливі. Кирило і Мефодій самі перекладали? Помічники? Отже, зразу перекладали?

**** Без сумніву, відрізняються.

«Священна мова слов'ян обох обрядів, що тепер віджила, в IX столітті в дієцезіях св. Мефодія, архієпископа паннонського, була, без сумніву, вжитковою мовою серед паннонських слов'ян або (як їх без розбору називають автори давніх анналів) хорватів, які вже за багато віків до св. братів Кирила і Мефодія при сприянні германських або баварських місіонерів здійснювали священні християнські таїнства. Отже, цю мову своєї дієцезії і т. п. На мій погляд, це невірно, бо хоч мова пам'яток фризів виявляє тісніше споріднення з старослов'янською, ніж мова «Суду Любушиного»⁴, вона, оскільки належить до X століття, все ж таки дає найкращий доказ того, що є особливим діалектом, а отже, тому Кирило і Мефодій нею не послуговувалися; тим часом, з другого боку, розквіт старослов'янської літератури в добу Симеона в Болгарії⁵ і наявність носових звуків у мові болгарських слов'ян [яка датується] досить пізнім часом, ніби вказують на історичний і природний зв'язок обох мов.

З огляду на це твердження Копітара, ніяк не може мене переконати також погляд Дюммлера⁶, який би він оригінальний не був.

Я ще раз прошу пана доктора не сердитись, що я настільки вільно висловлюю свою думку. Роблю це тому, що, додаючи до своєї розвідки вступ «De fatis linguae palaeoslouensae», бажав би досягти ясності в цьому питанні. А тому дуже Вас прошу ласкаво зважити на мої аргументи і відповісти, чи можу я залишитися при своїй думці, мотивуючи її в указаний спосіб і, крім цього, підтверджуючи прикладами з джерел?

Зрештою, ви отримаєте ласкаво для люб'язного перегляду розвідку, ще поки вона буде опублікована, оскільки друкування повинно здійснитися у Відні, бо в Кракові не можна знайти слов'янських шрифтів. Це змушує мене використати Вашу дружню прихильність, а саме, я відважуюся просити Вашої поради, як організувати цю справу [друкування]. В жодному разі я не хочу Вас особисто турбувати, навпаки, звернуся до свого товариша Загайкевича, який є студентом у Відні⁷, щоб, як тільки дізнаюся, як це можна влаштувати, він подбав про все необхідне.

Перш ніж попрощатися з паном доктором, хотів би висловити ще одне прохання. Тут, у Кракові, я маю приятеля, помічника вчителя гімназії Йосипа Туласевича⁸, який повинен складати педагогічний екзамен на гімназійального вчителя. Він одержав 27 липня 1868 р. питання з Відня і восьмитижневе продовження до 16 лютого 1869 р. Проте роботи ще не готові, в зв'язку з чим потрібне ще одне продовження терміну. Те, що він поки не закінчив роботи, пов'язане з погли-

ненням його у професійній діяльності, однак він дуже честолюбний і вважає, якби він ще раз подав заяву, то це могло б мати під'ємний наслідок. Тому прошу Вас ласкаво мене повідомити, чи він має подавати заяву, чи це просто полагодиться завдяки моему втручанню.

Нарешті змушений покійно просити пробачення, що я так довго використав доброту пана доктора, маю честь Вас запевнити у своїй глибокій пошані найвідданіший слуга

Калужняцький

Краків, 9 квітня 1869 р.

¹ Паннонія — стародавня провінція Риму, розташована на території між ріками Дунаєм та Савою, тепер землі західної Угорщини, східної Австрії та північної Югославії. Заселялася паннонами — іллірами. Головні міста: Віндобона (Відень), Карнунтум, Саварія (Шомбатхей), Аквінум (Буда) і Сірмій (Сремське Мітровце).

² «Пам'ятки фризів». — Маються на увазі найдавніші писемні пам'ятки мови фризів, які належать до західногерманської підгрупи германської групи мов. Засвідчені у текстах «Фризької правди» («Lex Frisionum») — збірки норм звичаєвого права фризів (перша частина збірки відноситься до XVIII ст.). Основана на запозиченнях з Алеманської та Рипуарської правд (*Heck Ph. Die Entstehung der Lex Frisionum.* — Stuttgart, 1927). Пам'ятка опублікована у виданні: *Monumenta Germaniae historica: Leges.* — Т. 3. — Hannoverae, 1863.

³ Копітар Варфоломій (словін. Ерней; 1780—1844) — словінський філолог, учень Й. Добровського, один з діячів слов'янського культурно-національного руху, творець слов'янської філології. Автор першої наукової слов'янської граматики: «Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark» (Vindobonae, 1808), монографій — «Glagolita Clozianus id est codicis glagolitici inter suos facile antiquissimit...» (Vindobonae, 1836), «Hesyhii glossographi discipulus et ἁσσοί russus in ipsa Constantinopoli sec. XII—XIII» (Vindobonae, 1839). Основні праці В. Копітара перевидав Ф. Міклошич окремою збіркою: *Kopitars Barth. Kleine Schriften sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts.* — Bd 1. — Wien, 1857.

⁴ «Суд Любушин» — уривок з твору «Зеленогорський рукопис», який є фальсифікатом, виконаним під пам'ятку раннього середньовіччя Вацлавом Ганкою (1819). Підробка В. Ганки та Й. Лінди була розкрита лише наприкінці 70-х років XIX ст. (див. прим. 1 до листа № 92). О. Калужняцький, Ф. Міклошич, як і багато інших учених, не знали у 1869 р., що твір є підробкою, тому перекладали і будували на його основі відповідні філологічні студії. Див. прим. 5 до листа № 8.

⁵ Під «добою Симеона в Болгарії» розуміють час найбільшої могутності і культурного піднесення у Першому Болгарському царстві. За князя, а від 919 р. царя Симеона (бл. 867—927) Болгарія значно розширила свої території, освоїла величезну кількість грецьких творів, впровадила давню церковнослов'янську мову і підняла її до рівня літературної. Серед письменників «доби Симеона» відомі: болгарський екзарх Іоанн, який переклав «Шестиднев» Василя Великого, Чорноризець Храбр, що залишив велику оповідь «О письменах». Не чужою була літературна творчість для самого Симео-

на. З його іменем пов'язується походження протографа «Изборник Святослава».

⁶ Дюммлер Ерст (1830—1902) — німецький історик, професор університету в місті Галле, голова комісії по виданню «*Monumenta Germaniae Historica*». Крім участі в колективних виданнях, він автор таких праць: «*Geschichte des Ostfränkischen Reichs*» (Leipzig, 1862—1865), «*Das Formelbuch des Bischof Salomon III von Konstanz*» (Leipzig, 1857), «*Auxilius und Bulgarius*» (Leipzig, 1866). О. Калужняцький, вказуючи на оригінальні погляди Е. Дюммлера, очевидно, мав на увазі розвідку «*Die pannonische Legende vom heiligen Methodius*» (*Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen.* — XIII. — Bd 3. — Heft 1. — S. 147—199).

⁷ Загайкевич. — Ймовірно, мова йде про Віктора Загайкевича, пізніше вчителя гімназії у Тернополі, автора філологічної розвідки «*Die Verba perfectiva und imperfectiva in der kleinrussischen Sprache mit Berücksichtigung des Accents und aller anderen Einzelheiten*» (Ternopol, 1883).

⁸ Туласевич Йосип — гімназійний учитель, спочатку в Кракові, а в 70—80-х роках у м. Тарпові.

№ 34

1870 р., травня 17. Краків

Hochgeachteter Herr Doktor, Mein Freund!

Ich habe schon lange, lange, Herr Dortok, an Sie nicht geschrieben, obwohl ich zu meiner Rechtfertigung bekennen muss, dass meine Gedanken sehr oft nach Wien gerichtet waren. Ich bekenne weiter, dass Ihre ziemlich lange Krankheit kein Geheimnis für mich geblieben, worüber ich mich auch ganz aufrichtig grämte. Doch ich zweifle nicht, dass Sie gegenwärtig der besten Gesundheit sich erfreuen.

Die Arbeit, die ich übernommen habe, will sich nicht recht fügen, woran vielleicht auch äussere Umstände, die mich immer von neuem in Anspruch nehmen, sodann die 21 Schulstunden wöchentlich u[nd]d[er]gl[eichen] m[ehr] schuld sein mögen. Je mehr man übrigens in dieser Richtung vorwärts geht, ist man gezwungen auf die sich beständig häufenden Schwierigkeiten zu stossen, da mancher Ausdruck geraume Erwägung erfordert, weshalb ich gestehe, dass ich zu übereilt geurteilt, wenn ich die Dauer der Übersetzung auf ein Jahr angeschlagen habe¹. Ich überzeuge mich auch, dass ich mir* aus vielen Gründen das Latein der Vulgata aneignen muss, wenn ich die nötige Fertigkeit gewinnen soll.

In der ersten Hälfte des [aufenden] Monats haben die hiesigen Zeitungen die Nachricht gebracht, dass laut kais[er-

* У рукопису: mich.

lichem] Bescheiddie betreffende Lehrstelle an der Krak[auer] Universität an Iskrzycki verliehen worden ist. Sein Dekret ist[noch] nicht angelangt².

Die neuesten Ereignisse haben gar vieles verändert, und die Tragweite derselben lässt sich noch gar nicht recht bemessen. Ist auch wahr, dass die Regierung Giskra's³ unter obwaltenden Verhältnissen nie von Dauer sein konnte, wer würde ein Ministerium Potocki gehofft haben?⁴ Ich hoffe, dass ich in der ersten Hälfte des Juli auf einige Tage nach Fien kommen werde, wo sodann meine erste angenehme Pflicht sein wird, Herrn Doktor meine schuldige Aufwartung zu machen. (Die übrige Zeit der Ferien möchte ich meiner Arbeit widmen und glaube, dass dieselbe doch vorwärtsschreiten muss).

Ich habe schliesslich die Ehre, Herrn Doktor meiner angezeigener Hochachtung zu versichern, indem ich mich empfehle Dero ergebenster Diener

Kaluzniacki

Krakau, 17. Mai 1870

[P. S.] Ich erlaube mir noch diese Nachschrift, worin ich Ihnen berichten möchte, dass die Krak[auer] Jagiell[onsche] Bibliothek eine Anzahl lat[einischer] Handschriften vom XIII—XV. J[ahr] h[undert] besitzt, welche mit poln[ischen] Glossen versehen sind. Ich trage mich mit den Gedanken um ein Wörterbüchlein derselben anzulegen. Sollte dieser Gedanke Ihren Beifall finden?

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 39—40.
Рукопис. Копія.

Високоповажаний пане докторе, мій приятелю!

Я вже давно-давно, пане докторе, Вам не писав, хоч на виправдання мушу признатися, що мої думки часто були звернені до Відня. Я признаюся також, що Ваша досить тривала хвороба, яка мене також щиро засмутила, не була для мене таємницею. Я все-таки не сумнівався, що Ви тепер почуваете себе зовсім здоровим.

Робота, за яку я взявся, не дуже вдається, в чому, можливо, винні також зовнішні обставини, що знову і знову мене відривають, та щотижня 21 шкільний урок і тому подібне. Зрештою, чим більше людина у цьому напрямку заглиблюється, тим більше вона змушена зустрічати постійно зростаючі труднощі, тому що окремі слова вимагають довшого розгляду. В зв'язку з цим я признаюся, що, розрахо-

вуючи виконати переклад за один рік, я зробив надто поспішний висновок¹. З багатьох причин я також переконався, що мушу засвоїти народну латину, якщо хочу набути необхідні навички.

У першій половині цього місяця місцеві газети повідомили, що згідно з цісарським рішенням дана викладацька посада у Краківському університеті була призначена Іскрицькому. Наказ на нього ще не надійшов².

Найновіші події багато що змінили і ще не можна повністю визначити їхній обсяг. Правда також, що в існуючих умовах уряд Гіскри³ ніколи не зможе довго втриматися. Хто міг сподіватися, що Потоцький стане міністром?⁴

Я сподіваюся, що в першій половині липня приїду на кілька днів до Відня, і тоді моїм першим приемним обов'язком буде візит до пана доктора. (Решту канікул хотів би я присвятити своїй роботі і думаю, що вона все-таки мусить посуватися вперед.)

Нарешті я маю честь, прощаючись, запевнити пана доктора у моїй глибокій повазі, Ваш відданий слуга

Калужняцький

Краків, 17 травня 1870 р.

P. S. Я дозволяю собі ще цю дописку, в якій хотів би Вас повідомити, що Ягеллонська бібліотека у Кракові має деяку кількість латинських рукописів XIII—XV ст., які містять польські глоси. Плекаю думку, щоб виготовити для них словничок. Чи цю пропозицію Ви можете схвалити?

¹ Йдеться про переклад латинською мовою «Повісті времєних літ», можливо, й Київського літопису. О. Калужняцький слідом за І. Вагплевичем, А. Бельовським, Ф. Міклошичем та ін. називав пам'ятку «Хронікою Нестора», або просто «Нестор» (див. лист № 35). У той же час, за рекомендацією Ф. Міклошича, над перекладом пам'ятки латинською мовою, ймовірно, працював інший учень вченого М. Іскрицький (див. лист № 28 та прим. 2 до нього). Чи завершив О. Калужняцький переклад цієї найдавнішої частини літопису, невідомо.

² На посаду професора класичної філології Краківського університету М. Іскрицький був переведений у липні 1870 р.

³ Мається на увазі уряд, очолюваний міністром внутрішніх справ Австрії протягом 1867—1870 рр. Карлом Гіскрою (1820—1879). К. Гіскра — один із активних членів австрійської ліберальної партії, реакціонер, до кінця життя відстоював ідеї пангерманізму.

⁴ Потоцький Альфред (1817—1889) — австрійський політик консервативного напрямку. З 1870 р. голова австрійського кабінету міністрів, у 1875—1883 рр. — намісник Галичини.

1870 р., червня 29. Тур'є

Hochgeachteter Herr Doktor!

Ich beehre mich, Herr Doktor, wieder an Sie zu schreiben, wengleich ich mir so werthe Antwort auf meinen letzten Brief noch nicht erhalten habe, weil es leicht möglich ist, dass dieselbe an mich nicht gelangt ist, da ich bereits am 15/6 I [aufenden] J [ahres] Krakau verlassen habe, um auf dem Lande bei den Eltern meine stark angegriffene Gesundheit herzustellen.

Ich bin eigentlich seit Anfang Mai dieses Jahres leidend, da infolge anstrengenden Schulberufes die Lunge affiziert worden ist, so dass ich so schnell als möglich fortreisen musste, um einer möglichen Brustkrankheit vorzubeugen. Dieser Beruf ist überhaupt aus sehr vielen Gründen ungemein beschwerlich, am meisten wegen der übertrieben grossen Anzahl Stunden wöchentlich; ich bin aber ausser allen Standes, so sehr ich auch wünschen möchte — eine andere, meinen Kräften mehr zusagende Stellung zu gewinnen!...* Auch ist meine gegenwärtige Lage um so weniger beneidenswert, als da gar nicht Hoffnung vorhanden ist, dass dieselbe so bald einer anderen, mehr günstigen weichen werde!..*

Der Nestor ist freilich mit mir auf dem Lande¹. Ich hoffe auch bei einer so vollkommenen Musse (wenn ich nur alsbald zu Kräften kommen könnte) in der betreffenden Arbeit vorzuschreiten.

Ich ersuche Sie, Herr Doktor, dass Sie mich gefälligst in meiner Einsamkeit mit einigen Zeilen beehren wollen, indem ich mich zugleich mit aller schuldigen Hochachtung empfehle, Dero ergebenster Diener

Kaluźniacki

Turze, 29. Juni 1870

P[oste]r[estante]: Staremiasto, Galizien.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 41—42. Рукопис. Копія.

Високоповажаний пане докторе!

Я знову, пане докторе, маю честь Вам писати, хоч ще не отримав цінної для мене відповіді на останнього листа, очевидно, вона до мене ще не дійшла, тому що я 15 червня

* Крапки у тексті.

цього року виїхав з Кракова, аби у батьків на селі поправити своє дуже підупале здоров'я.

Я, власне кажучи, почуваю себе хворим від початку травня цього року. Внаслідок напружених занять шкільного вчителя були уражені легені, так що я якнайшвидше мусив виїхати, щоб не допустити до можливої недуги легень. Ця професія взагалі з багатьох причин дуже важка, головним чином через дуже велику кількість уроків на тиждень, але я не можу, як би я цього не бажав, одержати іншої посади, яка б більше відповідала моїм силам! Моє теперішнє становище тим менше є завидне, оскільки відсутня будь-яка надія, що незабаром воно зміниться на інше, більш сприяюче!

Розуміється, що «Нестор» є зі мною на селі¹. Я сподіваюся, що навіть під час цього повного відпочинку (якби я лише міг позабаром поздоровшати) буду продовжувати працювати над даною роботою.

Прошу вас, пане докторе, виявіть ласкаво бажання удостоїти мене в моїй самотності кількома рядками, прощаюся водночас з усією належною повагою Ваш найвідданіший слуга

Калужняцький

Тур'є, 29 червня 1870 р.

До зачитання: Старе Місто, Галичина.

¹ О. Калужняцький повідомляє, що продовжує працювати над перекладом літопису («Повість временних літ») латинською мовою. Див. прим. 1 до листа № 34.

1874 р., березня 30. Львів

Euer Hochwohlgeboren!

Ich erlaube mir Euer Hochwohlgeboren in einer für mich sehr wichtigen Angelegenheit um gefällige Berücksichtigung zu bitten, und ich tue es um so zuversichtlicher in der festesten Hoffnung und Vertrauen auf die beständige Güte und Gewogenheit Euer Hochwohlgeboren.

Ich erlaube mir insbesondere Euer Hochwohlgeboren zu eröffne dass ich von der philosoph[ischen] Fakultät der Krakauer Universität in der Zahl der Professors-Kandidaten für die vergl[eichende] slavische Philologie aufgenommen bin, und dass diese Angelegenheit binnen kurzem zur vorschriftmässigen Erledigung gelangen werde. Die anderen Kandidaten sind: 1. Baudouin de Courtanay aus Petersburg, Verfasser

mehrerer kleineren sprachvergl[eichender] Abhandlungen und namentlich durch die Abhandlung über das „Altpolnische“ bekannt¹, und 2. ein gewisser Lucian Malinowski, Gymnasialprofessor aus Warschau². Da aber die Fakultät den Beschluss gefasst hat, über die wissenschaftliche Befähigung der Kandidaten die Meinung Euer Hochwohlgeboren einzuholen, so wird die entgeltliche Besetzung der betreffenden Lehrkanzel von der Erklärung Euer Hochwohlgeboren abhängen und auch sofort erfolgen müssen. Hiemit befindet sich aber auch die ganze Angelegenheit und das Schicksal der Kandidaten in Euer Hochwohlgeboren unbeschränkter Befugnis, und ich glaube einer so glücklichen Fügung der Umstände gegenüber, weder meine Freude verbergen noch meine schönsten Hoffnungen verleugnen zu sollen.

Ich begreife freilich meine ziemlich schwierige Lage gegenüber diesem Umstände insbesondere, dass von den sämtlichen Arbeiten von mir, die ich in Angriff genommen und eben jetzt behandle, keine noch so weit gediehen, dass ich sie vorlegen könnte. Dagegen bitte ich aber andererseits gefälligst erwägen zu wollen, dass meine wissenschaftlichen Versuche sich über ziemlich weite Gebiete erstrecken und dass es eigentlich nur die letzten zwei Jahre waren, dass sich für diese Gebiete auch tatsächlich eröffneten, seit ich nach Lemberg gekommen. Bei so vielfachen und anstrengenden Berufspflichten konnten die beziehungsweise sehr zahlreichen Handschriften der Lemberger Bibliotheken und Archive nur in den freien Stunden erforscht und ausgebeutet werden, und es mussten alle Kräfte in Bewegung gesetzt werden, um in der Arbeit vorzurücken, fortzuschreiten. Dennoch habe ich z[um] B[eispiel] die grössere Anzahl der Handschriften der Lemberger Universitäts-Bibliothek und beinahe alle slov[enischen] Handschriften der S[anc]t Onuphriusbibliothek nach verschiedenen Richtungen hin verarbeitet und eben dadurch * sehr reichhaltige philologische und paläogr[aphische] Materialien gewonnen, andererseits aber alle wertvolleren Lebensbeschreibungen und andere schätzenswerte literarische Denkmäler gesammelt und abgeschrieben, um sie successive zu veröffentlichen. Auf diese Weise habe ich unter anderen zwei sehr wichtige russisch-polemische Denkmäler gefunden und eines von diesen zum Zwecke der Veröffentlichung vollständig abgeschrieben; habe sodann an 200. ruthenische Diplome von rumänischen und ruthenischen Fürsten, so wie an 800 Diplome und Verordnungen der Kiewer, Lemberger und Przemyśler — Bischöfe gesammelt und nächstens zum Drucke vorbereitet.

* У рукопису: durch.

Unter anderen habe ich auch an 40 Bogen kirchlicher Materialien nach den in Galizien noch vorhandenen Denkmälern des Kanonischen Rechtes bereits bis zur Hälfte druckfertig verarbeitet u[nd] d[er] gl[eichen] m[ehr].

Um nun meine in Bearbeitung begriffene Geschichte der slowenischen Sprache sowie die eben angeführten Materialien, den wissenschaftlichen Anforderungen gemäss, zu bearbeiten und ihre Veröffentlichung zu beschleunigen, wäre ich gerne bereit die sich anbietende Stellung an der Krakauer Universität anzunehmen, wenn mich nur Euer Hochwohlgeboren bei dieser Bewerbung gütigst unterstützen wollen, so weit dies tunlich und möglich.

Da Baudouin eben in diesen Tagen zum wirklichen Professor der Kazaner-Universität ernannt ist und hiemit im Besitz einer beziehungsweise sehr schönen Stellung, sich befindet, so würde ihm gewiss kein Unrecht geschehen, während mir durch die sich anbietende Beförderung in vielen Beziehungen geholfen werden könnte, worum ich denn auch Euer Hochwohlgeboren inständig bitte.

Auch hoffe ich, dass Euer Hochwohlgeboren einem der treuesten Schüler diese Offenherzigkeit und eine gewisse Gradheit nicht verübeln möchten.

Mit dem Ausdrucke ausgezeichnete Ergebenheit Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Emil Kałuzniacki

Lemberg, den 30. März 1874

АНБ у Відні.— № 135/75—1. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 43—46. Рукопис.

Ваше високоблагородносте!

Я дозволяю собі просити Вашу високоблагородність про ласкаву підтримку в одній дуже важливій для мене справі, і це я роблю з тим більшою впевненістю, сподіваючись і довірливої незмінної доброти та прихильності Вашої величності.

Я, зокрема, дозволяю собі довести Вашій високоблагородності до відома, що філософський факультет Краківського університету включив мене у список кандидатів на професора порівняльної слов'янської філології і що ця справа буде в найближчому часі, згідно з встановленими порядками, полагоджена. Іншими кандидатами виступають: 1) Бодуен де Куртене з Петербурга, автор кількох невеликих праць з порівняльного мовознавства і відомий саме через свою роботу про старопольську мову¹ та 2) якийсь Лудіан Маліновський,

учитель гімназії з Варшави². Проте у зв'язку з тим, що факультет вирішив врахувати думку Вашої величності щодо наукових здібностей кандидатів, остаточне комплектування даної кафедри, яке незабаром відбудеться, залежатиме від думки Вашої високоблагородності. Отже, вся справа і доля кандидатів знаходиться також у повному розпорядженні Вашої величності, і я в зв'язку з таким щасливим збігом обставин не думаю, що повинен не виявляти своєї радості і відмовлятися від своїх найкращих сподівань.

Звичайно, я розумію своє досить важке становище, особливо тому, що жодна з робіт, які я саме тепер опрацьовую, не є достатньою мірою завершена, щоб можна було її представити. Прошу, з другого боку, ласкаво зважити, що мої наукові спроби охоплюють досить широке коло питань і що ці питання, власне кажучи, лише в останні два роки посправжньому постали переді мною відтоді, як я переїхав до Львова. При таких різноманітних і напружених професійних обов'язках можна було лише у вільний час досліджувати і використовувати відносно численні рукописи львівських бібліотек та архівів і треба було зібратися з силами, щоб посуватися вперед у роботі. Незважаючи на те, я опрацював, наприклад, під різним кутом зору більшу частину рукописів Львівської університетської бібліотеки і майже усі слов'янські рукописи бібліотеки святого Онуфрія і на їх основі дізнався про багатий фідологічний і палеографічний матеріал, а з другого боку, зібрав і скопіював усі більш вартісні житія та інші цінні літературні пам'ятки, щоб їх пізніше опублікувати. Так я, між іншим, знайшов дві важливі полемічні російські пам'ятки й одну з них повністю переписав для опублікування; зібрав також близько 200 [писаних] руською [мовою] грамот румунських і руських володарів, а також близько 800 грамот і розпоряджень київських, львівських і перемишльських єпископів та підготував для друку. Також опрацював я для публікації половину з близько 40 аркушів церковних матеріалів з пам'ятками канонічного права, які ще збереглися, і тому подібне.

Щоб згідно з науковими вимогами опрацювати мою історію слов'янської мови, яку я готую, а також щойно згадані матеріали і прискорити їх публікацію, я радо б прийняв посаду у Краківському університеті, яка тепер відкривається, аби тільки Ваша високоблагородність підтримала ласкаво, наскільки це можливо, ці [мої] заходи.

У зв'язку з тим, що саме цими днями Бодуен призначений звичайним професором Казанського університету і тому має відносно хорошу посаду, йому, напевно, не буде прикро, тоді як мені це підвищення у званні у багатьох відношеннях

допомогло б, тому дуже прошу про це Вашу високоблагородність.

Також сподіваюся, що Ваша високоблагородність не обрадиться за цю відвертість і деяку прямолінійність від одного зі своїх найвірніших учнів.

З висловленнями найбільшої відданості Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Омельян Калужняцький

Львів, 30 березня 1874 р.

¹ Бодуен де Куртене Іван (Ян) Олександрович (1845—1929) — польський і російський філолог-славист, теоретик мовознавства, професор Петербурзького, Казанського, Дерптського, Краківського та Варшавського університетів. Автор понад 300 праць, які заклали основу для нових наукових напрямів у лінгвістичній науці другої половини XIX ст. Загальне визнання досліднику принесли праці кінця 60-х — початку 70-х років: «Einige Falle der Wirkung der Analogie in der polnischen Deklination» (1868) та «О древнепольском языке до XIV столетия» (Лейпциг, 1870). Виступав проти заборони царським урядом української мови, листувався з І. Франком та іншими українськими діячами культури та літератури.

² Малиновський Луціан (1839—1898) — польський мовознавець-славист. З 1877 р. професор слов'янських мов у Краківському університеті. Основні праці: «Beiträge zur slavischen Dialektologie» (Bd 1, Leipzig, 1873), «Studia śląskie» (Kraków, 1882), «Studia nad etymologią ludową» (t. 1—3, Kraków, 1885, 1888, 1891), «Materiały do historii języka polskiego z końca XIV i początku XV st...» (Kraków, 1898). Л. Малиновський співавтор «Słownika staropolskiego języka», засновник та редактор «Sprawozdań Komisji Językowej AU» (t. 1—4, 1885—1893), очолював видання «Rozprawy Wydziału Filologicznego AU». Писав розвідки на літературознавчі теми.

№ 37

1874 р., квітня 7. Львів

Euer Hochwohlgeboren!

Kaum dass ich meinen letzten Brief an Euer Hochwohlgeboren auf die Post übergeben, als ich nicht lange darauf mit ziemlich bedeutenden Berichtigungen nachkomme, die ich weder voraussehen konnte, noch mochte. Die bewusste Gelegenheit ist nämlich einigen sehr unliebsamen Veränderungen erlegen, da auf Veranlassung des Baudouin, der den Rufan die Krakauer Universität unter gewissen Bedingungen angenommen, die Fakultät den Beschluss fasste, zunächst nur die Kandidatur des eben Genannten in Erwägung zu ziehen und auch vorläufig ihn allein in Vorschlag zu bringen. Dieser Vorschlag soll also an das Unterrichts-Ministerium gelangen, aber mit dieser ganz eigentümlicher Zumutung, dass die österreichische

Regierung Massregeln vornehme, um für Baudouin die Befreiung (oder Beurlaubung, ich weiss es nicht genau) aus dem russischen Dienste zu erwirken. Dies ist jedenfalls eine sehr sonderbare Zumutung an die österr[eichische] Diplomatie, dass sie für einen Petersburger Linguisten Schritte tue, diemer doch selbst ausführen sollte. Erst wenn die österr[eichische] Regierung die betreffenden Vorschläge und das ganze Ansinnen zurückweisen werde, sollen sodann auch die nächstfolgenden Kandidaturen der Reihe nach, aber auch einzelwise vorgelegt werden. Hiemit würde ich an zweiter Stelle zum Vorschlag gelangen, wenn nerhaupt anzunehmen ist, dass die Fakultät auch dann noch bei meiner Kandidatur werde verharren wollen. Gegenüber genannten * Umständen ist ja alles möglich.

Dem Gesagten zufolge bleibt mir nichts anderes übrig, als zu warten und Euer Hochwohlgeboren zu ersuchen, mich nach Möglichkeit unterstützen zu wollen, falls höheren Orts sich eine Veranlassung darbieten sollte. Am meisten ist Ziemialkowski¹ zu fürchten, da er von seinem Standpunkte aus die Regierung zu Schritten bestimmen könnte, die sie für den Verfasser der Analogien, Assimilationen, Dissimilationen und anderer, ganz mechanischen linguistischen Operationen eigentlich nicht vornehmen sollte, wenn ja im Inlande selbst halbwegs taugliche Kandidaten aufzubringen sind. Die Regierung hätte umsoweniger Ursache sich für Baudouin gewinnen zu lassen, da doch ** in Krakau die vergl[eichende] slavische Philologie zu besetzen ist, für die der Genannte nicht gerade die erforderlichen Studien mitbringen dürfte². Die Angelegenheit wird sich jedenfalls verschleppen müssen.

Da ich in einem mittelslovenischen Prologus eine bulgarische Lebensbeschreibung des h[eiligen] Kyrillos gefunden habe un dieselbe nun mit allen anderen Legenden nämlichen Inhalts vergleichen möchte, mir aber die durch Bodjanski aus alten Prologen gesammelten Legenden³ abgehen und auch nicht aufzubringen sind, so wend'ich mich an Euer Hochwohlgeboren mit der Bitte, mir dieses Buch für eine kurze Zeit leihen zu wollen. Auch möchte ich bei dieser Gelegenheit Euer Hochwohlgeboren um einige Fingerzeige in Betreff eines gewissen bulg[arischen] Patriarchen Euthimius ersuchn. Ich habe nämlich in dem bereits genannten * Prologus eine Homilie über den Kaiser Konstantinus u[nd] die Kais[erin] Helena, von diesem Patr[iarchen] Euthimius verfasst, vorgefunden, aber bis jetzt in den mir zugänglichen Werken

* У рукопису: gedachten.

** У рукопису: noch.

vorgebens nach dem Namen und dem Zeitalter des Verfassers geforscht⁴. Vielleicht werden Euer Hochwohlgeboren sich dieser Frage gütigst annehmen wollen. Der Titel dieser 68. Seiten starken Homilie lautet: „Евѣмѣа патриарха Тръновскаго похвалное (слово) стым великим и равноапостолным царем Константіноу и Сленъ“.

Ich verbleibe mit ausgezeichnetster Hochachtung und treuester Anhänglichkeit Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzniacki

Lemberg, den 7. April 1874

АНБ у Відні.— № 135/75—2. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 47—49. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!

Не встиг я подати на пошті останнього листа до Вашої високоблагородності, як після цього знову поспішаю з досить важливими новинами, які я ніяк не міг і не хотів передбачити. Згадана попередньо справа зазнала деяких дуже прикрих змін, тому що на вимогу Бодуена, який прийняв з деякими умовами запрошення до Краківського університету, факультет вирішив розглядати насамперед тільки його кандидатуру і лише її пропонувати. Отже, ця пропозиція має бути надіслана до міністерства освіти, але з такою особливою умовою, що австрійський уряд робитиме заходи, щоб добитися для Бодуена звільнення (чи відпустки, я цього точно не знаю) з російської служби. Це в кожному випадку є надто особливою вимогою для австрійської дипломатії, щоб вона робила заходи для петербурзького лінгвіста, які він повинен би зробити сам. Лише після того як австрійський уряд відкине названі пропозиції і всю зухвалу вимогу, повинні бути представлені по черзі наступні кандидатури, також і кожна зокрема. Тому мене б запропонували на другому місці, якщо взагалі можна допустити, що факультет тоді ще захоче підтримати мою кандидатуру. Зважаючи на ці обставини, все, отже, можливе.

Тому мені не лишається нічого іншого як чекати і просити Вашу високоблагородність ласкаво мене підтримати, якщо це можливо й у вищих інстанціях трапиться для цього нагода. Найбільше треба боятися Зем'ялковського¹, тому що він міг би з свого боку вжити заходів і вплинути на уряд, який, власне кажучи, не повинен би робити для автора аналогій, асиміляцій, дисиміляцій та інших зовсім механічних лінгвістичних комбінацій, якщо в самій країні можна знайти хоч до деякої міри відповідні кандидатури. Уряд мав

би тим менше підстав виявляти прихильність до Бодуена, адже в Кракові необхідно укомплектувати кафедру порівняльної слов'янської філології, до якої названий учений не має, мабуть, відповідних студій². Справа, в кожному випадку, мусить затягнутися.

Тому що я знайшов у середньослов'янському Пролозі болгарський опис святого Кирила і його хотів би порівняти з усіма іншими легендами цього ж змісту, але не маю легенд, які зібрав Бодянський³ зі старих Прологів і також не можна їх дістати, звертаюся до Вашої високоблагородності з проханням ласкаво позичити мені цю книжку на короткий час. Також хотів би я при цій нагоді просити Вашу високоблагородність дати мені деякі вказівки щодо якогось болгарського патріарха Євфимія. Я саме у названому вже вище Пролозі знайшов похвалу царю Константину і цариці Олені, яку написав цей патріарх Євфимій, але до цього часу я даремно шукав у доступних мені працях згадку про це ім'я і час, в якому жив автор⁴. Може, Ваша високоблагородність поцікавиться ласкаво цим питанням. Заголовок цієї похвали, яка налічує 68 сторінок, звучить: «Євфиміа патріарха Тръновскаго похвалное (слово) стым великым и равноапостольным царем Константиноу и Єленѣ».

Прощаюся з глибокою повагою і найвірнішою відданістю Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

Львів, 7 квітня 1874 р.

¹ Зем'яковський Флоріан (1817—1900) — польський політик угодського напрямку. З 1867 р. посол до галицького сейму та австро-угорського парламенту, у 1873—1888 рр. — міністр для Галичини». Видав збірку власних праць «Pamiętniki...» (cz. 1—4, Kraków, 1848—1871).

² Негативна оцінка О. Калужняцьким методів дослідження мов І. Бодуена де Куртене та його наукової кваліфікації не витримує критики і свідчить про суб'єктивізм оцінок Калужняцького, що, очевидно, впливали з його намагань отримати посаду у Краківському університеті, на яку претендував також І. Бодуен де Куртене. О. Калужняцький не збагував у його працях зародження нових напрямів у лінгвістичній науці, які полягали у системному показі еволюції мови, функціональному коливанні її елементів, у щораз більшій поступальній спеціалізації. І. Бодуен де Куртене вперше порушив питання про роль граматичної аналогії в історії мови, значення процесів перерозподілу у морфології, відносну хронологію мовних явищ, теорію фонем і т. п. Ці теоретичні засади, покладені в основу мовознавчих праць вченого, стали підставою для заснування казанської фонетичної школи, пізніше празької фонетичної школи (Щерба Л. В. И. А. Бодуен де Куртене // Известия по русскому языку и словесности АН СССР. — 1930. — Т. 3. Кн. 1. — С. 316—319 та ін.; Кравчук Р. В. З історії слов'янського мовознавства. — К., 1961. — С. 31—37).

³ Бодянський Осип Максимович (1808—1877) — український та російський філолог-славист, історик, письменник, належав до ліберального крила слов'янознавства. Видавець багатьох давньоруських та староукраїнських історичних і літературних пам'яток, фольклорних матеріалів. Як редактор «Чтеній в Обществѣ истории и древностей российских» (1846—1848, 1857—1877) опублікував «Историю русов», «Летопись Самовидца о войне Богдана Хмельницкого», «Краткое описание о казацком малороссийском народе» П. Симоновського, окремо «Реестра всего Войска Запорожского...» (М., 1875) та ін. Йому належать теоретичні розвідки з питань історії: «О мнениях касательно происхождения Руси» (М., 1835), «О времени происхождения славянских письмен» (М., 1855); історії мови: «Рассмотрение различных мнений о древнем языке северных и южных русов» (М., 1835), фольклористики: «О народной поэзии славянских племен» (М., 1837). Він автор збірки «Насъки украиньски казки» (М., 1835), перекладач П. Шафарика, Ф. Палацького, ініціатор видання праць Д. Зубрицького, Я. Головацького та ін.

О. Калужняцький, згадуючи в листі легенди, які «зібрав Бодянський із старих Прологів», очевидно, мав на увазі цитовані ним уривки у книзі «О времени происхождения славянских письмен». О. Бодянському належать також дослідження, присвячене Програмі: «Об одном Прологе библиотеки Московской духовной типографии» (М., 1846) (Срезневский И. И. На память о Бодянском, Григоровиче и Прейсе — первых преподавателях славянской филологии // Сборник отделения русского языка и словесности АН. — 1878. — Т. 18. — № 6. — С. 41—47; Марченко М. І. Українська історіографія: З давніх часів до середини ХІХ ст. — К., 1959. — С. 154—162).

⁴ Йдеться про Євфимія Тирпавського (1320 — бл. 1401/1402) — болгарського патріарха (1374—1393) і письменника, ініціатора впровадження єдиного правопису й орфографії для всіх слов'ян (його принципи були засвоєні у Болгарії і частково перенесені на інші слов'янські землі). Він автор ряду похвал історичним особам і біблійним персонажам, повістей про оновлення храмів, житій. Видалена О. Калужняцьким «Похвала» Константину та Олені пізніше включена ним в огляд «Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius» (Wien, 1901). Найповніший список цього твору вміщено у рукописному збірнику, що зберігається у Павлівському монастирі на Афоні (Сырку П. К. История исправления книг в Болгарии в XIV в. — Т. 1; Время и жизнь патриарха Евфимия Тырновского. — Спб., 1898; Диневков П. Стара българска литература. — Т. 1—2. — София. — 1950—1953).

№ 38

1875 р., лютого 14

Hochgeehrter Herr Professor!

Es hat mich sehr schmerzlich berührt, dass Euer Wohlgeboren mein letztes Schreiben unbeantwortet liessan und hiedurch die für mich keinewegs angenehme Befürchtung anregten, dass ich mich in irgendeiner, wenngleich gewiss nicht wissentlichen Weise konnte verschuldet haben. Dies musste mich um so schmerzlicher berühren, als da ich den mir

von Euer Hochwohlgeboren zuteil gewordenen und auch dankbar entgegengenommenen Zeichen einer freundschaftlichen und lange ungeschmalerten Gewogenheit mit einer um so grösseren Verehrung nachzukommen gewohnt war und in diesem Sinne auch ganz sicherlich ausserstande wäre, von den Anforderungen einer tiefgefühlten Ergebenheit wenn auch nur im entferntesten abzuweichen; wenigstens mit Wissen und Absicht abzuweichen ausserstande wäre. In diesem einfach aufrichtigen Bewusstsein also und in den eben angezogenen * Tatsachen finde ich aber auch Mut und Offenherzigkeit genug, um über alle irrelevanten und in gewissen Verhältnissen gar nicht zulässige Zweifel hinweg an Euer Hochwohlgeboren mit dem inständigsten Ersuchen zu treten, mich bei meiner Bewerbung an der Krakauer Universität um so gütiger und um so sicherer zu unterstützen, als die ganze Angelegenheit (nach vorangegangener Abfertigung der Anträge des de — Courtenay) ¹ durch Beschluss der Fakultät in die Hände Euer Hochwohlgeboren gelegt und hiemit auch von Euer Hochwohlgeboren Meinung abhängig gemacht ist. Es werden wohl die wissenschaftlichen Leistungen meiner und des Malinowski ² in eine ganz ernstliche Erwägung gezogen werden müssen; Euer Hochwohlgeboren werden jedoch andererseits vielleicht auch noch gewisse Rücksichten der Billigkeit gelten lassen und insbesondere vielleicht in Rechnung bringen wollen, dass ich unter besseren Umständen würde bei weitem mehr geleistet haben, als ich bis nun zu (bei 20 bis 23 wöchentliche Stunden Berufspflicht) habe wirklich leisten können.

Indem ich also meine zukünftigen Geschicke und meine ganze Zukunft Euer Hochwohlgeboren noch einmal auf das Wärmste empfehle, verbleibe ich mit dem Ausdrucke tiefsinnigster Verehrung und ausgezeichnete Hochachtung und Ergebenheit Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluźniacki

14.2.1875

АНБ у Відні,— № 135/75—3. Автограф; ЦДА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 50—51. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане професоре!

Я пережив дуже боляче, що Ваша високоблагородність залишила мій останній лист без відповіді і викликала тим самим у мене неприємні побоювання, що я міг якимсь чином провинитися, хоча напевно несвідомо. Це мусило мене тим болочіше вразити, що я завжди відповідав з вдячністю і

* Більш правильно: angeführten.

великою повагою на прояви дружньої і тривалий час незмінної прихильності до мене з боку Вашої високоблагородності і в цьому розумінні напевно не міг би відступити хоч найменше від вимог глибоко відчуті вдячності, принаймні не зміг би відступити свідомо і навмисне. В цьому чесному переконанні, отже, і в цих поданих фактах я знаходжу достатньо мужності і відвертості, щоб, незважаючи на всі несуттєві і в деяких обставинах зовсім не допустимі сумніви, звернутися до Вашої високоблагородності з великим проханням, щоб з так великою доброзичливістю і впевненістю підтримали мене у моїх заходах щодо Краківського університету. І це тому, що вся справа (після попереднього відхилення заяви де Куртене) ¹, згідно з рішенням факультету, передана в руки Вашої високоблагородності і залежить тим самим від думки Вашої величності. Мої та Малиновського ² наукові доробки будуть напевно цілком серйозно порівнюватися. Ваша високоблагородність все-таки, можливо, віддасть належне справедливості і візьме ласкаво до уваги, зокрема, те, що я в кращих умовах зробив би набагато більше, ніж міг дотепер зробити (при 20—23 уроках професійного обов'язку тижнево).

Відаючи ще раз якнайциріше свою майбутню долю і все своє майбутнє Вашій високоблагородності, залишаюся з виявом найглибшої любові і найбільшої поваги та вірності Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

14 лютого 1875 р.

¹ Бодуен де Куртене — див. прим. 1 до листа № 36.

² Малиновський — див. прим. 2 до листа № 36.

№ 39

1875 р., березня 7

Hochgeehrter Herr Professor!

Ich beeile mich Euer Hochwohlgeborensowohl für das gütige Schreiben vom 24.2.75. als auch für die mir während meiner Abwesenheit in Wien persönlich zugesicherten Gesinnungen den wärmsten Dank abzustatten. Ich sehe seitdem meiner nächsten Zukunft mir grösserer Zuversicht und Ruhe entgegen, wengleich auch die sogenannte akademische Partei, im Gegensatz zu der mich unterstützenden eigentlichen Universitätspartei, für meine ganz bescheidene Kandidatur nicht weniger als freundlich gesinnt ist. Unter anderen waren die

Herrn Akademiker (wie ich dies erst bei meiner Rückkehr aus Wien vernommen habe) nahe daran, meine paläographischen Arbeiten im Verhältnis zu den sprachhistorischen als viel zu prävalierend anzugreifen, und sie hätten sich nicht gescheut über dieselben, als über nicht zur Sache gehörigen Schriften, ein vollständiges Todesurteil zu verhängen, wenn dies nur in ihrer Macht gelegen wäre. Da aber die guten Herrn von der Akademie sich hier offenbar in einem vorsätzlichen Irrtum befinden, und weil wir Slavisten von Fach auf unsere paläographischen Kenntnisse nicht so leichthin verzichten dürfen, so werden Euer Hochwohlgeboren vielleicht die Güte und Gewogenheit haben, meine Herrn Widersacher auch in diesem Punkte des Besseren zu belehren und zu diesem Zwecke ebenso meine paläographischen, als auch die historischen Kenntnisse vielmehr zu meinem Vorteil als zu meinem Nachteil hervorzuheben. Bei dieser Gelegenheit erlaube ich mir auchum die bewusste Abhandlung Bilarski's¹ ergebenst zu bitten.

Ich verbleibe in beständiger Ergebenheit und tiefsinnigster Hochachtung Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzniacki

7.3. 75

АНБ у Відні.— № 135/75—4. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, сир. 2373.— Арк. 52—53. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане професоре!

Я поспішаю найщиріше подякувати Вашій високоблагородності за доброзичливий лист від 24 лютого 1875 р., а також за наміри, в яких Ви мене особисто запевнили під час мого перебування у Відні. Відтоді дивлюся на своє найближче майбутнє з більшою надією і спокоєм, хоча так звана академічна партія протилежно до властиво університетської партії, яка мене підтримує, в жодному випадку не настроєна прихильно до моєї дуже скромної кандидатури. Панове академіки (про що я дізнався щойно після повернення з Відня) готові були між іншим критикувати мої палеографічні праці, яких значно більше, ніж робіт з історії мови, і вони не завагалися б винести цим роботам як таким, що не відповідають темі, справжній смертний вирок, якби це залежало лише від них. У зв'язку з тим, що ці добрі панове з Академії тут, очевидно, навмисно помиляються, то ми, славісти-фахівці, не маємо права так легко відмовлятися від наших палеографічних знань, що Ваша високоблагородність може ласкаво роз'яснити моїм противникам і з цієї метою підкреслити мої палеографічні та історичні знання більше

на мою користь, ніж на некористь. При цій нагоді дозволяю собі уклінно просити про відому розвідку Білярського¹.

Залишаюся у постійній вірності і найглибшій повазі Вашої високоблагородності відданий слуга

Калужняцький

7 березня 1875 р.

¹ Очевидно, О. Калужняцький мав на увазі працю «Судьбы первоного языка», яка складалася з двох книг: «О среднеболгарском вокализме по патриаршему списку летописи Манассии» (Спб., 1847, перевид, 1858) та «О кирилловской части Реймского Евангелия» (Спб., 1848), написану професором Новоросійського університету П. С. Білярським (1819—1867). Він також автор відомої праці «Замечания о языке Сказания о св. Борисе и Глебе» (1862), перекладу російською мовою роботи В. Гумбольта «О различии организма человеческого языка» (1859).

№ 40

1875 р., червня 20

Euer Hochwohlgeboren!

Ich habe seit meinem letzten Schreiben darum so lange gezögert, weil ich die Ehre haben wollte, Euer Hochwohlgeboren über die bewusste Krakauer Angelegenheit persönlich berichten zu dürfen. Da sich aber indessen meine Wiener Reise von Woche zu Woche verzogen hatte und schliesslich kaum noch vor dem 20. Juli laufenden Jahres vor sich gehen dürfte, so werden es Euer Hochwohlgeboren wohl entschuldigen und gestatten, das durch unvorhergesehene Umstände Versämmte nun also schriftlich nachzuholen, wie folgt. Nachdem nämlich Euer Hochwohlgeboren so gütig waren, sich dem Krakauer Professoren-Kollegium gegenüber zu meinem Gunsten auszusprechen, so haben die geehrten Herrn von der Akademie, als die vorzüglichsten Verfechter einer von ihnen — ich glaube kaum dass richtig — so genannten polnischen Wissenschaft, alsogleich dann * eine schwer zu definierende Agitation gegen mich eingeleitet und sich alle erdenkliche Mühe gegeben, die ganze philosophische Fakultät gegen mich umzustimmen. Anstatt also eine bei Euer Hochwohlgeboren freiwillig erbetene Äusserung ganz einfach zum Beschluss zu erheben, haben sich einige Mitglieder der Fakultät durch die eben erwähnten Agitationen und eine von jenen gleichzeitig angestimmte ** Zeitungshetze (es sind dies eben techt galizische Umstände)

* У рукопису: denn.

** У рукопису: angestrenge

so weit verleiten lassen, dass sie den traurigen Mut hatten mit Verleugnung alles Anstandsgefühles gegen die für mich stimmende Majorität ein sechsstimmiges Separatvotum protokollarisch einzulegen und zu befürworten. Der von meiner Gegenpartei geltend gemachte Vorwurf spitzt sich lächerlicherweise darin zu, dass ich der polnischen Sprache kaum so gut mächtig sein dürfte, um an einer polnischen Universität mit Erfolg lehren zu können, d[as] i[st] dass ich wohl kaum je in meinem Leben im Stande sein dürfte, weder den allen echt wissenschaftlichen Bestrebungen inwohnenden kosmopolitischen Zug aufzugeben, noch auf meine bisherigen, durch fortgesetztes ernstes Streben geläuterten Begriffe von Wissenschaft und Lehramt gegen die ziemlich albernen und oft auch höchst kuriosen Anforderungen eine eines einseitigen polnischen Patriotismus so ohne weiters umzutauschen. Diesen, also umschriebenen Einwand haben die verehrten Herrn Akademiker Szujski¹ und Tarnowski² (sie sind überhaupt Publizisten vielmehr als Gelehrte) ohne Zweifel auch beim galizischen Statthaltereipräsidium und bei Ziemiałkowski³ zur Geltung zu bringen gewusst, scheinen sich aber diesfalls verrechnet zu haben, indem die Statthalterei sowohl als auch Ziemiałkowski keine positiven Anhaltspunkte haben, gegen meine Krakauer-Kandidatur sich zu ereifern, folglich also Anstand nehmen dürften, weniger loyal zu erscheinen als die Majorität des Krakauer philosophischen Professoren-Kollegiums. Unsere * gegenseitige Fehde mit Krakau ist übrigens nicht neu und [wird], so glaube ich hoffen zu sollen, wahrscheinlich auch zu meinem Gunsten entschieden. Im allerschlimmsten Falle wird man schliesslich auf Czernowitz reflektieren müssen.

Da Euer Hochwohlgeboren, Herr Hofrat, sich gewöhnlich bis Ende Juli noch in Wien aufzuhalten pflegen, so hoffe ich während meiner Anwesenheit daselbst wohl ganz gewiss die Ehre zu haben, für die mir erwiesene Gewogenheit Euer Hochwohlgeboren persönlich danken zu dürfen. Wenn aber meine Hoffnung zufälliger Weise nicht zutreffen sollte, so möchte ich alsdann um gütige Angabe des für diesen Sommer in Aussicht genommenen Aufenthaltsortes bitten, auf dass ich im Stande sein könnte, über den weiteren Verlauf dieser Angelegenheit an Euer Hochwohlgeboren alsogleich berichten zu können. Auch möchte ich bei meiner persönlichen Begegnung mit Euer Hochwohlgeboren einige wichtigere Einzelheiten über die pannonische Abstammung des Altslowenischen zur Sprache bringen, um sodann mit dem nächsten Studienjahre, an der Hand der von mir seit einem ganzen Quinquennium reichlich

* У рукопису: unfern.

angesammelten Quellenbelege, an die systematische Ausführung einer „Geschichte der slovenischen Sprache“⁴ (in allen ihren Modifikationen) zu treten.— Den von mir bis zu einem gewissen Grade liebgewonnenen Ausdruck mittelslovenische Handschriften“ habe ich schliesslich ganz fallen lassen und ersetze ihn durch den viel richtigeren **: bulgarisch slovenische Denkmäler, Handschriften u[nd] d[er] gl[eichen].

Genehmigen Euer Hochwohlgeboren endlich auch den Ausdruck meiner ausgezeichneten Hochachtung und innigen Verehrung, in der ich beständig zu verharren die Ehre habe, Euer Hochwohlgeboren, Herrn Hofrats ergebenster Diener

Katuzniacki

20.6.1875

АНБ у Відні.— № 135/75—5. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 54—57. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!

Від часу мого останнього листа я довго зволікав з відповіддю, бо хотів мати честь особисто сповістити Вашій високоблагородності про відому краківську справу. Але оскільки моя поїздка у Відень з тижня на тиждень відкладалася і вренті ледве чи зможе відбутися до 20 липня цього року, прошу Вашу високоблагородність пробачити мені і дозволити надолужити в письмовій формі те, що не було виконане у зв'язку з непередбаченими обставинами. Власне, після того як Ваша високоблагородність ласкаво виступили в мою користь перед колегією краківських професорів, шановні панове з Академії як головні захисники — щоправда, навряд вони є ними,— так званої польської науки негайно почали проти мене агітацію, яку важко охарактеризувати, і доклали усіх зусиль, щоб настроїти проти мене весь філософський факультет. Отже, замість просто прийняти рішення згідно з порадами Вашої високоблагородності, до якої вони з власної волі звернулися, деякі члени факультету дозволили собі піти так далеко шляхом згаданої агітації та одночасно викликаного нимг цькування у пресі (ось це і є справді по-галицьки), що мали сумну відвагу, нехтуючи всяким почуттям пристойності, наперекір більшості, яка голосувала за мене, записати в протокол її обстоювати окрему позицію шістьох голосуючих. Закид, якому падали значення мої противники, сміхотворно зводиться до того, що я ледве чи володію па-

** У рукопису: wichtigeren.

стільки польською мовою, щоб був спроможний з успіхом викладати в польському університеті, це значить, що ані не зміг би будь-коли відмовитися від космополітичного духу, властивого усім справжнім науковим намаганням, ані проміняти свої дотеперішні уявлення про науки і викладацьку професію, які в мене стали благородними завдяки постійній і серйозній праці, на досить безглузді і часто вкрай курйозні домагання одностороннього польського патріотизму. Отже, згаданий закид шановні панове академіки Шуйський¹ і Тарновський² (вони взагалі швидше публіцисти, ніж учені) зуміли, без сумніву, подати до відома також президії Галицького намісництва та Зем'ялковського³, але здається, що у цьому випадку помилилися, тому що ні намісництво, ні Зем'ялковський не мають конкретних підстав виступати проти моєї краківської кандидатури, отже, повинні б стриматися робити враження менш лояльних, ніж більшість краківської філософської колегії професорів. Недавня взаємна суперечка з Краковом, зрештою, не нова, тому я можу сподіватися, що вона також вирішиться на мою користь. У найгіршому випадку кінець кінцем треба буде розраховувати на Чернівці.

У зв'язку з тим, що Ваша високоблагородність, пане надвірний раднику, має звичку до кінця липня залишатися у Відні, сподіваюся, що під час мого там перебування цілком певно матиму честь особисто подякувати Вашій високоблагородності за виявлену до мене прихильність. Коли б моє сподівання випадково не здійснилося, то хотів би тоді просити про ласкаві пропозиції щодо запланованих Вами на це літо місць перебування, які б мені підходили, щоб я зміг негайно повідомити Вашу високоблагородність про подальший хід цієї справи. Також хотів би я при моїй особистій зустрічі з Вашою високоблагородністю поговорити про деякі важливіші подробиці щодо панпопського походження давніх слов'ян, аби пізніше в наступному навчальному році на основі багатого джерельного матеріалу, який я зібрав протягом п'ятиріччя, приступити до систематичного викладу «Geschichte der slovenischen Sprache»⁴ (в усіх її модифікаціях). Від свого до деякої міри улюбленого терміна «середньослов'янські рукописи» я врешті зовсім відмовився і його замінюю набагато правильнішим: болгарсько-слов'янські пам'ятки, рукописи і тому подібне.

Прошу Вашу високоблагородність прийняти врешті також вияв моєї глибокої поваги і щирої пошани, які я маю честь постійно відчувати, Вашої високоблагородності пана надвірного радника віддавши слуга

Калужняцький

30 червня 1875 р.

¹ Шуйський Юзеф (1835—1883) — польський історик, політик та письменник консервативного напрямку, автор праці «Dzieje Polski» (t. 1—2, Lwów, 1862—1866), повісті «Halszka z Ostroga» (Kraków, 1859) та ін.

² Тарновський Станіслав (1837—1917) — польський літературознавець, професор Краківського університету, автор праць з питань літературознавства, зокрема «Historji literatury polskiej» (t. 1—5, Kraków, 1900; t. 6 (cz. 1—2), 1905—1907).

³ Зем'ялковський — див. прим. 1 до листа № 37.

⁴ Праця «Geschichte der slovenischen Sprache» не була підготовлена до друку О. Калужняцьким. Пор. прим. 3 до листа № 59.

№ 41

1876 р., грудня 18

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich bedaure sehr Ihnen den letzten Band der „Izvestija“ nicht schicken zu können; er ist eben in unserer Bibliothek vorläufig noch nicht zu haben. Ich benütze aber diese Gelegenheit, um Ihnen den in meinen Händen befindlichen X Band der „Izvestija“¹, sowie die „Chronik Manasias“² mit gebührendem Danke zurückzustellen. Auch erlaube ich mir Ihnen zu der zweiten Auflage Ihrer nunmehr seit Jahresfrist zu Ende gebrachten Grammatik meine besten³, meine innigsten Glückwünsche darzubringen. In den nächsten Wochen werden Sie auch eine Schrift von mir, die in den „Berichten“ des archäolog[ischen] Kongresses zu Kiew vom Jahre 1874⁴ gedruckt wird, zugesendet erhalten, und ich hoffe, dass Sie dieselbe freundlichst annehmen werden als ein Zeichen meiner aufrichtigen Verehrung, mit der ich beständig verharre, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzniacki

18. XII 1876

АНБ у Відні.— № 135/75—6. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 58. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Я дуже шкодую, що не можу Вам вислати останній том «Известий», Оскільки його ще нема у нашій бібліотеці. Проте я користуюся цією нагодою, щоб переслати Вам з належною вдячністю X том «Известий»¹, який знаходиться у мене, а також «Хроніку Манасії»². Також дозволю собі передати Вам мої найкращі, найщиріші поздоровлення а

приводу другого видання Вашої граматики³, яка вже рік тому була завершена. У найближчі тижні Ви також отримаєте від мене мою статтю, яка друкується у «Повідомленнях» Археологічного з'їзду в Києві за 1874 рік⁴, і я сподіваюся, що Ви приймете її прихильно як вияв моєї щирої пошани, з якою я завжди залишаюся Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

18 грудня 1876 р.

¹ Ймовірно, йдеться про «Известия императорской Академии наук по отделению русского языка и словесности» (1861, т. 10, вып. 2), в яких опублікована (с. 143—151) рецензія П. С. Білярського на працю Ф. Міклошича «Die Slavischen Elemente im Rumunischen» (Wien, 1861).

² Мається на увазі віршована «Хроніка Манасії» (επινοια ζωτορικη), твір візантійського літописця та письменника XII ст. Константина Манасії (номер 1187 р.). «Хроніка» перекладалася староцерковнослов'янською мовою. Ці переклади відомі у сербській (два списки) та болгарській (три списки) редакціях. Одна із болгарських копій «Хроніки» була широко відома в Молдавії і на Україні. Опублікована у виданні: «Constantini Manassis breviarum historiae metricum» (Bonnae, 1837).

³ О. Калужняцький, очевидно, вітає Ф. Міклошича з виходом у світ третього тому граматики «Vergleichende Grammatik der Slavischen Sprachen» з підзаголовком «Vergleichende Wortbildungslehre der Slavischen Sprachen», друге видання якого появилось саме у 1876 р.

⁴ У «Додатку» до другого тому «Трудов Третього археологічного съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 года» (К., 1878) опублікована розвідка О. Калужняцького «Обзор славянорусских памятников языка и письма, находящихся в библиотеках и архивах львовских» (с. 213—321).

№ 42

1877 р., лютого 10

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich habe nach gewissenhaften Vorstudien unter anderem auch die Absicht gefasst, durch eine möglichs beschleunigte Herausgabe der Institutiones palaeographiae slavicae (in lateinischer Sprache) eine Aufgabe zu vollführen, die gewiss nicht unentbehrlich, am allerwenigsten aber unzeitgemäss sein dürfte. Da mir jedoch der zu diesem Zwecke nachgesuchte sechsmonatliche Urlaub von unserem Ministerium in Wien bis dato noch nicht gewährt ist, und ich sogar eine abschlägige Antwort befürchte, so erlaube ich mir an Sie, Herr Hofrat, die inständigste Bitte zu stellen, ob Sie nicht vielleicht die

Geneigtheit hätten, sich für diese Sache irgendwie zu verwenden? Es ist mir zwar sehr wohl bekannt, dass Sie mit ministeriellen Kreisen aus eigener Initiative nur ungerne verkehren. Weil ich aber andererseits in ganz Wien Niemanden kenne, der sich für diese Angelegenheit mit einer grösseren Aussicht auf Erfolg als Sie, Herr Hofrat, verwenden könnte, so kann ich nicht umhin, Sie noch dieses eine Mal um geneigte Fürsprache zu bitten und zu hoffen, dass Sie es nicht abschlagen werden dem Ihnen mit ausgezeichnete Hochachtung und unwandelbaren Anhänglichkeit, stets ergebenem

Калужняцький

10.11 1877

АНБ у Відні.— № 135/75—7. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 59. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Я, між іншим, вирішив після сумлінних попередніх студій [та] по можливості найшвидшого видання «Institutiones Palaeographiae slavicae» (латинською мовою) виконати завдання, яке, напевно, не є особливо потрібне, але в жодному випадку не повинно би бути несвочасним. Однак у зв'язку з тим, що мені все ж таки наше міністерство у Відні до сьогодні не дало для цього шестимісячної відпустки, про яку я просив, бо я навіть побоююся, що отримаю негативну відповідь, тому дозволю собі, пане надвірний раднику, звернутися до Вас з великим проханням, не були б Ви згодні якось виступити на захист у цій справі? Мені, зрештою, дуже добре відомо, що Ви з власної ініціативи дуже перадо спілкуєтеся з міністерськими колами. Але тому що, з другого боку, я у всьому Відні нікого не знаю, хто з більшою надією на успіх, ніж Ви, пане надвірний раднику, зміг би заступитися за цю справу, то я не можу не просити Вас ще цей один раз про прихильну підтримку і не сподіватися, що Ви не відмовите.

Завжди Вам з глибокою пошаною і незмінною прихильністю відданий

Калужняцький

10 лютого 1877 р.

1878 р., лютого 13. Чернівці

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich habe soeben von dem Dekan der Fakultät die Mitteilung erhalten, dass die gutächtlіche Äusserung, um die Herr Hofrat von hieraus gebeten wurden, bereits seit mehreren Tagen da ist, und vollkommen zu meinem Gunsten laute. Ich ergreife daher mit Freuden die Gelegenheit, um Ihnen, hochgeehrter Herr Hofrat, für all das Gute, dass Sie mir seit einer Reihe von Jahren stets zuteil werden liessen, meinen wärmsten Dank zu sagen samt der Versicherung, dass ich gesonnen bin, dies Gefühl der Dankbarkeit für Sie auch fernerhin und für ewige Zeiten mit derselben Treue zu wahren und zu pflegen wie heute. Ich 'Ihnen nochmalls aus vollem Herzen zu: Vergelt' es Ihnen Gott!

Bei dieser Gelegenheit ist es mir auch sehr angenehm, Herrn Hofrat mitteilen zu können, dass ich in der letzten Zeit zwei weitere Arbeiten zu Ende gebracht habe, von denen die eine unter dem Titel: „Handelsverträge und sonstige Urkunden moldauischer und walachischer Fürsten“ als Separatbeilage zum VII Bande der „Akta grodzkie i ziemskie“ des Prof[essors] Liske¹, die andere dagegen unter dem Titel: „Das Leben Moses des Ungarn“ im IV Bande der „Monumenta Poloniae Historica“² gedruckt werden soll. Ich bin überzeugt, dass namentlich die Urkunden moldauischer und walachischer Fürsten für den Herrn Hofrat nicht ohne Interessen sein dürften, und werde mir daher die Ehre nehmen, selbe, sobald sie nur erscheinen (vielleicht schon Ende Mai), an Ihre werthe Adresse zu schicken. Auch glaube ich Herrn Hofrat mit teilen zu sollen, dass die hiesige Universitätsbibliothek sich gegenwärtig im Besitze vieler, sonst unzugänglicher russischer Publikationen befindet, unter denen namentlich die „Ученые записки“³ und viele andere Publikationen der Petersb[urger] Akademie der Wissenschaften, sowie die Ausgaben der diversen archäologischen Gesellschaften in Russland ganz besonders hervorragen.

Und in der Hoffnung, dass Herr Hofrat mich bei Gelegenheit vielleicht auch mit einigen Zeilen beehren werden, zeichne ich mich mit dem Ausdrucke tiefster Verehrung als Ihr ergebenster Diener *

Kaluzniacki

* У рукопису: als ihren ergebensten Diener,

ЛНБ у Відні.— № 135/75—8. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 60—61. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Я щойно отримав від декана факультету повідомлення, що відгук, про який звідси запитували пана надвірного радника, вже кілька днів знаходиться тут і написаний повністю на мою користь. Тому я з радістю використовую нагоду, щоб висловити Вам, вельмишановний пане раднику, найгярічішу подяку за все це добро, яке постійно мав від вас протягом багатьох років, і водночас запевнити Вас, що я це почуття вдячності до Вас також надалі і на віки вічні з цією ж вірністю зберігатиму і плекатиму, як сьогодні. І ще раз звертаюся до Вас з побажанням від щирого серця: хай бог Вам віддачить!

При цій нагоді мені також дуже приємно, що можу сповістити пана надвірного радника про те, що я останнім часом закінчив ще дві роботи, одна з них має друкуватися під заголовком «Торговельні договори та інші грамоти молдавських і волоських князів» як окремий додаток до VII тому «Akta grodzkie i ziemskie» професора Ліске¹, а друга під заголовком «Житіє Мойсея Угриня» у IV томі «Monumenta Poloniae Historica»². Я переконаний, що саме грамоти молдавських і волоських князів становлять інтерес для пана надвірного радника, тому я магиму честь негайно, як тільки вони появляться (може, вже наприкінці травня), надіслати на Вашу адресу. Я думаю також, що повинен сповістити пана надвірного радника, що тутешня університетська бібліотека тепер має багато малодоступних російських видань, серед яких вирізняються «Ученые записки»³ і багато інших публікацій Петербурзької Академії наук, а також видання різних археологічних товариств Росії.

Сподіваючись, що пан надвірний радник зробить мені честь, написавши кілька рядків, підписуюся з словами найглибшої пошани Ваш найвідданіший слуга

Калужняцький

Чернівці, 13 лютого 1876 р.

¹ Ліске Ксавері (1838—1891) — польський історик, археограф, професор Львівського університету, ініціатор створення у Львові «Історичного товариства» (1886). Автор багатьох праць з питань історії і допоміжних історичних дисциплін, фундатор і редактор «Kwartalnika Historycznego» (з 1887 р.), упорядник і керівник від 2-го по 15-й том багатотомного видання «Akta grodzkie i ziemskie» (Lwów, 1870—1891), матеріали якого мають особливе значення для

вивчення історії західноукраїнських земель. Названа О. Калужняцьким добірка актів під заголовком «Dokumenta moldawskie i multanski z archiwów Lwowa» ввійшла до 7-го тому «Aktów» (Lwów, 1878). Оубліковано 14 грамот, короткий вступ та коментар.

² Йдеться про публікацію Життя Мойсея Угриня — прибічника князя Бориса (помер у Києві 1043 р.), автором якого О. Калужняцький вважав київського ченця Полікарпа. Написане життя між 1223 і 1233 р., згідно з О. Калужняцьким близько 1231 р. Повна назва публікації: «Polikarpa mnicha kijowskich pieczar, zywot Mojzesza Wegrzyna». Надрукована пам'ятка у виданні «Monumenta Poloniae Historica» (t. 4.—Lwów, 1884.—S. 797—817) через шість років після подачі тексту до редакції. Текст життя подано мовою оригіналу та в польському перекладі з додатком передмови і приміток. У публікації використано три списки: так званий тверський (1406), київський (1460) та львівський (1619), який писаний десь на Волині чи в Галичині.

№ 44

1878 р., лютого 19. Чернівці

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Nach langem Warten und nachdem ich zweimal übergangen worden bin, ist es schliesslich dazu gekommen, dass das Professoren-Kollegium der philosophischen Fakultät aus eigener Initiative den Beschluss fasste, mich zum Ordinarius vorzuschlagen. Allein dieser Beschluss des Professoren-Kollegiums tritt erst dann in Kraft, wenn Sie, hochgeehrter Herr Hofrat, die Güte haben werden, zu bestätigen, dass auch Sie von Ihrem fachmännischen Standpunkt aus keine Bedenken dagegen erheben würden. D[as] h[eisst] die Angelegenheit steht gegenwärtig so, dass gleichwie meine Ernennung zum Extraordinarius, so auch jetzt meine Beförderung zum ordentlichen Professor ganz in die Hände Euer Hochwohlgeboren gelegt ist, und es von Ihrer gefälligen Äusserung abhängt, ob diese Beförderung überhaupt zustande kommt oder nicht. Und wie wohl ich weiss, dass Herr Hofrat mir stets gewogen waren und überall, wo Sie mir nur irgendwie nützen konnten, es zu tun nie versäumten, so erachte ich es doch für meine angenehme Pflicht, an Euer Hochwohlgeboren die inständigste Bitte zu stellen, dass Sie mir auch diesmal Ihre gütige Unterstützung nicht versagen. Auch erlaube ich mir auch diesmal Ihre gütige Unterstützung nicht versagen. Auch erlaube ich mir beizufügen, dass es mir höchst erwünscht wäre, wenn Herr Hofrat das diesbezügliche Hochachten, das ja nur in sehr allgemeinen Ausdrücken gehalten zu werden braucht, vielleicht schon in der ersten Hälfte des Monats März einsenden wollten. In diesem letzteren Falle

hätte ich sodann diesen Vorteil, dass der eventuell gefasste Beschluss des Professoren-Kollegiums schon gleich in der nächsten Sitzung, die ganz bestimmt am 15. März d[ieses] J[ahres] stattfindet, in einen definitiven verwandelt werden könnte, und ich vielleicht noch in diesem Schuljahr zum Ordinarius promovieren würde.

Bei dieser Gelegenheit bitt'ich Sie zugleich auch den Ausdruck meiner ausgezeichneten Hochachtung zu genehmigen, mit der ich zu verbleiben die Ehre habe, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzniacki

Czernowitz, den 19. Februar 1878

АНБ у Відні.— № 135/75—9. Автограф. ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 62—63. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Після тривалого вичікування та після того, як мене двічі обходили, дійшло нарешті до того, що колегія професорів філософського факультету з власної ініціативи прийняла рішення, щоб рекомендувати мене на посаду звичайного професора. Але це рішення колегії професорів щойно тоді набере силу, коли Ви, вельмишановний пане надвірний раднику, ласкаво підтвердите, що й Ви з Вашого професійного погляду не будете мати жодних застережень щодо цього. Отже, справа тепер розгортається так, що як свого часу моє призначення незвичайним професором, так тепер моє підвищення на посаду звичайного професора знаходиться у руках Вашої високоблагородності і від Вашої ласкавої думки залежить, чи це підвищення взагалі відбудеться, чи ні. І хоча я добре знаю, що Ви, пане надвірний раднику, завжди ставилися до мене прихильно і, як тільки могли мені якомсь допомогти, ніколи не відмовлялися це зробити, я все-таки вважаю своїм приємним обов'язком звернутися до Вашої високоблагородності з настійним проханням, щоб мені і в цьому випадку не відмовили у ласкавій підтримці. Також дозволяю собі додати, що було б для мене дуже бажаним, аби пан надвірний радник свій висновок щодо цього, який може бути виражений лише в дуже загальних словах, переслали ласкаво по можливості вже у першій половині березня. У цьому останньому випадку я мав би ту перевагу, що прийняте як попереднє рішення колегії професорів вже під час найближчого засідання, яке напевно відбудеться 15 березня цього року, могло б стати остаточним, і я, можливо, ще в цьому навчальному році отримав би звання звичайного професора.

При цій нагоді прошу Вас прийняти водночас вияв моєї найглибшої поваги, з якою маю честь залишатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Чернівці, 19 лютого 1878 р.

Калужняцький

№ 45

1878 р., жовтня 22

Euer Hochwohlgeboren, Hochgeehrter Herr Hofrat!

Vor allem erlauben Sie mir, Herr Hofrat, dass ich Ihnen für die gütigen Worte, womit Sie meine Ernennung zum Ordinarius begleiten, meinen herzlichsten Dank ausspreche. Sie haben eben das meiste hierzu beigetragen, und ich werde Ihnen das Gute, dass Sie mir seit mehr als 10 Jahren beständig erweisen, Zeit meines Lebens gewiss nicht vergessen.

Was die Materialien anbelangt, welche über die Ansiedlungen der Walachen in Galizien Licht verschaffen könnten, werde ich bestrebt sein, alles nur irgendwie Eruierebare zu Ihrer Kenntnis zu bringen; nur muss ich gleich im vorhinein bemerken, dass soweit mir der Gegenstand schon heute geläufig ist, die Ausbeute nicht gerade eine sehr nennenswerte sein dürfte.

Auch wird es mir zum besonderen Vergnügen gereichen, wenn ich in die Lage kommen sollte, dem Herrn Hofrat mit einigen Novitäten auf dem Gebiete der Sprache dienen zu können; gegenwärtig ist jedoch bei uns nicht dergleichen zu verzeichnen.

Der bewusste Herr aus Ungarn hat sich bis dato zu keinem von uns gemeldet.

Mit dem Ausdrucke tiefster Verehrung, habe ich die Ehre zu verbleiben, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Katuzniacki

22.X [18]78

P. S. Bis wann etwa würden Herr Hofrat die Notizen zur Geschichte der walachischen Ansiedlungen in Galizien benötigen?

АПБ у Відні.— № 135/75—10. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373,— Арк. 64—65, Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте, вельмишпановний пане надвірний раднику!

Передусім дозвольте мені, пане надвірний раднику, висловити Вам найсердечнішу подяку за добрі слова, якими Ви супроводите моє призначення на звичайного професора. Саме Ви найбільше спричинилися до цього, і я, поки житиму, ніколи не забуду доброти, яку Ви у ставленні до мене більш як десять років постійно виявляєте.

Щодо матеріалів, які могли б пролити світло на поселення волохів у Галичині, буду намагатися все, про що якимось чином дізнаюся, подати до Вашого відома, проте зразу ж спочатку мушу зауважити, що наскільки сьогодні я вже ознайомлений з предметом, цей матеріал не можете вважати гідним уваги.

Також було б мені особливо приємно, коли б я мав можливість прислужитися пану надвірному раднику новими виданнями у галузі мови, хоч зараз у нас не можна жодного з них відзначити.

Відомий пан з Угорщини дотепер до жодного з нас не зголосився.

З виявом найглибшої пошани маю честь залишатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

22 жовтня 1878 р.

P. S. До якого часу приблизно потрібні будуть Вам, пане надвірний раднику, матеріали з історії волоських поселень у Галичині?

№ 46

1881 р., травня 10

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich bin so frei, Sie mit der Bitte zu belästigen, beifolgende Abhandlung, die den Titel: „Historische Übersicht der Graphik und der Orthographie der Polen“¹ führt, der k[aiserlichen] Akademie der W[issenschaften] zur Annahme zu empfehlen. Ich kann Sie versichern, dass ich an dieser Schrift gewissenhaft gearbeitet habe, und dass alle Tatsachen, die ich mitteile, auf langwieriger, selbständiger Forschung beruhen. So klein die Schrift auch ist, sie hat mehr als ein Jahr in Anspruch genommen. Dies dürfte aber ihre beste Empfehlung sein.

Meine Bitte noch einmal wiederholend, verbleibe ich mit der innigster Hochachtung, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Emil Kaluzňacki

10.5. 1881

NB. Nachdem ich von dieser Arbeit keine Abschrift besitze, so werden Euer Hochwohlgeboren vielleicht die Güte haben, auf diesen Umstand auch die Aufmerksamkeit der Sekretäre der Akademie zu lenken.

АНБ у Відні.— № 135/75—11. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 66. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Я дозволю собі турбувати Вас проханням, щоб Ви рекомендували до друку у цісарській Академії наук додану статтю під заголовком «Historische übersicht der Graphik und der Orthographie der Polen»¹. Я можу Вас запевнити, що сумлінно працював над цією роботою і що всі факти, які я наводжу, виявлено внаслідок тривалого та самостійного дослідження. Хоч праця невелика, але забрала більше року часу. Це повинно б бути для неї найкращою рекомендацією.

Повторюючи моє прохання ще раз, залишаюся з найглибшою повагою Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Омельян Калужняцький

10 травня 1881 р.

NB. У зв'язку з тим, що я не маю копії цієї роботи, то, може, Ваша високоблагородність ласкаво зверне увагу на цю обставину секретаря Академії.

¹ Стаття О. Калужняцького з певними скороченнями надрукована у вид.: Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe.— 1882.— Bd 99.— Heft 2.— S. 947—986, та окремим відбитком (Wien, 1882, S. 1—42). Про підготовку статті та сприяння Ф. Мікклошича в апробації до друку див. листи № 49, 51.

1881 р., червня 4. Чернівці

Hohegehrter Herr Hofrat!

Ich habe noch am 10. Mai d[ieses] J[ahres] eine Abhandlung an Sie abgeschickt mit der ergebenen Bitte, Sie möchten dieselbe der k[aiserlichen] Akademie der Wissenschaft[en] zur Annahme empfehlen. Nachdem aber seit dieser Zeit mehr als drei Wochen verstrichen sind, und ich weder einen Brief von Ihnen habe, noch sonst etwas in dieser Angelegenheit erfahren konnte, so bin ich etwas unruhig geworden und fürchte, ob die Sendung nicht irgendwie in Verlust geraten ist, was für mich bei dem Umstande, als ich von dieser Arbeit (mit Ausnahme des letzten Teiles) keine Abschrift besitze, doppelt schmerzlich sein müsste. Ich ersuche Sie daher, mir wenigstens mittelst einer Korrespondenzkarte recht bald die Sicherheit zu geben, dass Sie die Abhandlung erhalten haben und nicht abgeneigt sein wollen, selbe, falls sie sich dessen als würdig erweisen sollte, bei Gelegenheit der k[aiserlichen] A[kademie] d[er] W[issenschaften] zur Annahme zu empfehlen.

Mit dem Ausdrücke der innigsten Hochachtung, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzňacki

Czernowitz, den 4. Juni 1881

АНБ у Відні.— № 135/75—12. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 67. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Я ще 10 травня цього року послав Вам статтю з укліпним проханням, щоб Ви ласкаво рекомендували її цісарській Академії наук. Через те, що відтоді минуло більше як три тижні, а я не маю від Вас листа і нічого в цій справі не можу дізнатися, то я почав трохи хвилюватися і боюся, чи бандероль якось не загубилася, що в зв'язку з відсутністю копії цієї роботи (за винятком останньої частини) мушило б бути для мене подвійно прикро. Тому я прошу Вас запевнити мене якнайшвидше, принаймні поштовою листівкою, що Ви одержали статтю і не відмовляєтеся її рекомендувати при нагоді і цісарській Академії наук, якщо вона на це заслуговуватиме.

З виявом найглибшої пошани Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Чернівці. 4 червня 1881 р.

Калужняцький

№ 48

1881 р., липня 31. Кимполунг

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ihr werthes [Schreiben] vom 21 d[ieses] M[onats] habe ich erst am 30. dieses [Monats] in Dorna-Watra¹, am äussersten Ende der Bukowina, erhalten. Ich habe also, wie sehr ich auch gewünscht hätte, Ihrem verehrten Wunsche bis jetzt nicht nachkommen können. Um aber wenigstens etwas zu tun, schicke ich mit diesem Brief zugleich eine Weisung an die Universitätsbuchhandlung in Czernowitz und ersuche sie Ihnen das gewünschte Buch sobald als möglich nach Wien zu schicken. Die Kalendarien werden Herr Hofrat dagegen erst um den 10. August und die Abschriften von Urkunden erst um den 20. desselben Monats erhalten. Für die Photographien aus dem „Glagolita Clozianus“² statte ich meinen verbindlichsten Dank ab und werde mir die übrigen Glagolitica erst nach meiner Rückkehr nach Czernowitz erbitten.

Mit den Ausdrücke treuester Anhänglichkeit und Hochachtung verbleibe ich, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluźnacki

Kimpolung, den 31 Juli 1881

АНБ у Відні.— № 135/75—13. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 68. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Ваш цінний лист від 21 цього місяця отримав я лише 30 цього місяця у Дорна-Ватрі, що на самому кінці Буковини¹. Я не зміг, отже, дотепер, як я цього не хотів би, виконати Ваше ласкаве побажання. Проте, аби принаймні щось зробити, посплаю я водночас з цим листом звернення до університетської книгарні у Чернівцях, в якому я прошу надіслати Вам якнайшвидше бажану книжку до Відня. Календарі отримає пан надвірний радник лише близько

10 серпня, а копії грамот приблизно 20 цього ж місяця. За фотографії з «Glagolita Clozianus»² я глибоко вдячний, а про решту глаголичних матеріалів попрошу тільки після свого повернення у Чернівці.

Залишаюся з вираженням найвірнішої любові і пошани до Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

Кимполунг, 31 липня 1881 р.

¹ Дорна-Ватра — село Кимполунзької округи у Південній Буковині, нині Ватра Дорней (Watra Dornei) Сучавського повітру (Румунія).

² Йдеться про відбитки з праці В. Копітара «Glagolita Clozianus id est codicis glagolitici inter suos facile antiquissim...» (Windobonae, 1836). У збірці вміщені уривки найдавніших на сьогодні відомих глаголичних пам'яток (здебільшого Повчань, похвальних Слів) X або XI ст., які походять з острова Крк в Адриатичному морі (Югославія), пізніше потрапили у Північну Італію, а далі як спадок перейшли до графа Паріда Клоца (1774—1856; звідси назва праці), що жив у м. Триденті (тепер Тренто, Італія). До війни зберігалися у бібліотеці Тридента. У книзі В. Копітар, крім текстів пам'ятки (14 аркушів), для порівняння павів уривки з Остромирового, Зографського, Мар'їнського та інших євангелій, Київських глаголичних листів, уривки житій і т. п., тут же зробив мовний та палеографічний аналіз пам'ятки. Збірку досліджували Ф. Міклошич (Zum Glagolita Clozianus...—Wien, 1860), пізніше В. Воядрак з додатком фотокопій пам'ятки (Glagolita Glozův.—Praha, 1893) та ін.

№ 49

1881 р., жовтня 11. Чернівці

Euer Hochwohlgeboren!

Verzeihen Sie gefälligst, wenn ich mir die Ehre nehme, Sie mit meiner eigenen Angelegenheit zu beschäftigen. Da jedoch der Gegenstand, den ich in meiner historischen Übersicht der Graphik und Orthographie der Polen benandle, sehr heikel ist und zur grössten Vorsicht mahnt, so möcht' ich für den Fall, dass die zur Begutachtung dieser Arbeit¹ eingesetzte Kommission sich für derer Drucklegung aussprechen sollte, an Euer Hochwohlgeboren die ergebene Bitte stellen, der betreffenden Druckerei die Verständigung zukommen zu lassen, dass ich die letzte Korrektur selber zu führen wünsche. Sollte dies aber aus irgend einem Grunde nicht tunlich sein, so würden mich Euer Hochwohlgeboren recht wohl verbinden,

wenn Sie mir wenigstens das Manuskript behufs Vornahme einer nochmaligen Revision anher senden liessen und wenn Sie unter einem vielleicht auch die Verfügung treffen wollten, dass ich die Typen, die auf Grund meiner Vorschläge neu gegossen werden sollen, im geeigneten Wege zur Ansicht erhalte.

Bei dieser Gelegenheit bitt'ich Euer Hochwohlgeboren auch den Ausdruck der tiefen Hochachtung zu genehmigen, mit dem ich zu verbleiben die Ehre habe, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener Prof[essor]

Emil Kałużński

Czernowitz, den 11. Oktober 1881

АНБ у Відні.— № 135/75—14. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 69. Рукопис. Копія,

Ваша високоблагородносте!

Прошу ласкаво вибачити, що я дозволяю собі турбувати Вас своєю власною справою. Але тому, що все-таки предмет, яким я займаюся у моєму історичному огляді графіки й орфографії поляків, дуже делікатний і вимагає надто великої обережності, то я хотів би звернутися до Вашої високоблагородності з покірним проханням, щоб на випадок, якби комісія, створена для обговорення цієї роботи¹, висловила за її друкування, Ви довели до відома даній друкарні, що я сам бажаю зробити останню коректу [праці]. Якщо це з якихось причин не вдалося б здійснити, я був би дуже зобов'язаний Вашій високоблагородності, якби доручили повернути мені рукопис, аби я зробив ще одну звірку, а одночасно, може, також ласкаво розпорядилися, щоб я найзручнішим способом одержав для ознайомлення шрифти, які потрібно наново відлити згідно з моїми пропозиціями.

При цій нагоді прошу Вашу високоблагородність прийняти також вияв найглибшої пошани, з якою маю честь залишатися Вашої високоблагородності пайвідданіший слуга професор

Омелян Калужняцький

Чернівці, 11 жовтня 1881 р.

¹ Йдеться про статтю О. Калужняцького «Historische Übersicht der Graphik und der Orthographie der Polen». Див. листи № 46 та прим. до нього, № 51.

1881 р., жовтня 18. Чернівці

Highgeehrter Herr Hofrat!

Vor allem gestatten Sie, dass ich Ihnen zu Ihrer Wiedergenesung meine innigsten Glückwünsche darbringe. Gebe Gott, dass Sie künftighin von solchen Heimsuchungen verschont bleiben mögen!

Da Blažević¹ im Buchhandel nicht mehr zu bekommen ist, so habe ich mich in Betreff seiner an Private gewendet und bitte Sie, das beifolgende Exemplar als Ihr Eigentum zu betrachten. Auch die „Куледжере де провербурп“² von A. Pann folgen im Anschlusse bei und stehen Euer Hochwohlgeboren für so lange zur Verfügung, für wie lange Sie es selbst wünschen. In Betreff de Eigentümlichkeiten der Bukowiner Mundart, die ich Ihrem Wunsche gemäss mit Beispielen belegte, muss ich mir jedoch die Bemerkung erlauben, dass laut einer Versicherung des Prof[essors] Sbiera³, den ich in dieser Hinsicht bei einer früheren Gelegenheit um seine Meinung befragte, die meisten von den hier angeführten Punkten auch in den übrigen rumänisch sprechenden Gebieten zu finden wären. Auch habe ich mir ferner sagen lassen, dass die Rumunen Siebenbürgens, wohl unter dem Einflusse des Magyrischen ihr *t* und *d* weich aussprechen, während die in der Walachei, um Bukarest, wohnenden Rumunen das *e* in *pe* und *de* in der Regel *weioe-z* prononciieren. Inwieweit alle diese Versicherungen auf Wahrheit beruhen, bin ich allerdings nicht im Stande zu beurteilen; allein ich hielt es für meine Pflicht, Euer Hochwohlgeboren hievon Mitteilung zu machen, indem ich von der Ansicht ausgehe, dass selbst eine minder richtige Meinung, wenn man sich auf ihre Prüfung verlegt, nicht selten zu überraschenden Resultaten führt.

Indem ich noch einmal beste Gesundheit und unwandelbare Arbeitslust wünsche, habe ich die Ehre zu verbleiben, Euer Hochwohlgeboren anhänglichster Diener

Kałużński

Czernowitz, 18.X 1881

P. S. Für die Glagolitica sage ich meinen besten Dank und werde nicht ermangeln, den Herrn Metropolit von Ihrem Auftrage binnen kurzem in Kenntnis zu setzen.

АНБ у Відні.— № 135/75—15. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 70—71. Рукопис. Копія,

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Передусім дозвольте найсердечніше привітати Вас з приводу Вашого видужання. Дай боже, щоб в майбутньому оминали Вас такі випробування.

Оскільки [книжки] Блажевича¹ вже не можна дістати в книгарнях, то я звернувся по неї до приватних осіб і прошу Вас вважати доданий примірник своєю власністю. Посилаю Вам також А. Павна «Куледжере де провербурі»², нехай ця книжка залишається стільки в розпорядженні Вашої високоблагородності, скільки Ви самі цього бажаєте. Щодо особливостей буковинського діалекту, які я згідно з Вашим побажанням проілюстрував прикладами, мушу все-таки дозволити собі зробити зауваження, що на підставі запису професора Сбієри, якого я при нагоді питав колись думку щодо цього питання, можна знайти більшість пунктів, тут наведених, також в інших областях, де говорять по-румунськи. Мені також ще сказали, що румуни Семигороддя вимовляють, мабуть, під впливом угорської мови, своє *t* та *d* м'яко, тоді як румуни, що живуть на Волощині, в околиці Бухареста, як правило, вимовляють *e* у [складах] *pe* та *de* як *oe* — *ъ*. Наскільки всі ці відомості є правдивими, судити звичайно не можу, однак вважаю своїм обов'язком повідомити про це Вашу високоблагородність, виходячи з переконання, що навіть не цілком правильна думка, якщо її перевірити, приводить нерідко до несподіваних результатів.

Бажаючи ще раз найкращого здоров'я і незмінної працездатності, маю честь залишатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

Чернівці, 18 жовтня 1881 р.

Р. С. За глаголичні матеріали висловлюю найбільшу подяку й обов'язково сповіщу в короткому часі митрополита про Ваше доручення.

¹ Очевидно, малася на увазі книжка митрополита Буковини та Далмації Феоктиста Блажевича (1807—1877) «Theoretisch-praktische Grammatik der dako-romanischen d. i. der moldauischen und wallachischen Sprache nach ganz neuen Grundsätzen und einer leichtfasslichen Methode bearbeitet» (Lemberg, 1844). Друге доповнене видання цієї праці появилось у 1856 р. під заголовком «Theoretisch-praktische Grammatik der romanischen Sprache zum Selbstunterrichte für Deutsche» (Lemberg, 1856). Див.: Буковинско-руський календарь на год 1878.— Черновцы. 1877.— С. 53—55.

² Павн Антон (Антоній Петрован; 1796—1854) — церковний співак, учитель співу в духовних семінаріях, серб за національністю,

з 40-х років власник друкарні, де опублікував кілька збірок творів, «зібраних між людом», серед яких найбільшої популярності набуло видання «Буледжере де провербурі».

³ Сбієра Іон Г. (1836—1916) — фольклорист, професор Чернівецького університету, вважається «основоположником збирання румунського фольклору». Один з засновників «Товариства румунської культури і літератури на Буковині», член Румунської Академії наук (з 1866 р.). Видав «Румунські народні казки» (Чернівці, 1886), «Юлядки, пісні з зіркою, весільні привітання» (Чернівці, 1888) та ін. автор ряду публікацій з фольклору.

№ 51

1881 р., жовтня 21

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich werde Sorge tragen, dass Sie die glag[olitischen] Blätter von A. Mihanović¹ sobald als möglich zurückbekommen. Inzwischen werd'ich sie wohlverwahren und bitte Euer Hochwohlgeboren in betreff ihrer vollkommen beruhigt zu sein.

Was dagegen die Abhandlung anlangt², so habe ich wohl selbst gefühlt, dass das letzte Kapitel der Rücksicht für praktische Anforderungen viel zu viel Raum gebe, habe mich aber mit der erfahrungsmässig festgestellten Tatsache getröstet, dass eine streng wissenschaftliche Schreibweise fast ein Ding der Unmöglichkeit sei, und dass es sich vorläufig nur darum handeln könne, an die Stelle einer sehr schlechten eine minder schlechte Schreibweise zu setzen. Nachdem aber E[uer] Hochwohlgeboren der Ansicht sind, dass das 5. Kapitel dem wissenschaftlichen Werte des Ganzen schaden könnte, so bin ich gerne bereit, die daselbst erhaltenen Reformvorschläge ganz fallen zu lassen und anstatt dessen eine etwas ausführlichere Besprechung des Malinowskischen³, des Gilferdingschen⁴ u[nd] des B[audouin] de Courtenayischen⁵ Reformversuches zu geben. Es würde dies sodann nicht nur zum Titel der Abhandlung passen, sondern es würde mir zugleich auch Gelegenheit bieten, mich über die im XIX. Jahrh[undert] unternommenen Reformversuche, die ich gegen Ende des 4. Kapitels viel zu summarisch abfertige etwas eingehender auszusprechen. Um jedoch die Drucklegung, die sich durch zahlreiche, erst herzustellende Typen so wie so verzögern dürfte, nicht noch mehr zu verzögern, würde ich an E[uer] Hochwohlgeboren die ergebene Bitte stellen, der K[aiserlichen] A[kademie] d[er] W[issenschaften] den Vorschlag zu machen, die ersten 4 Kapitel bis zu den Worten: „Und heutzutage?“ schon jetzt in Druck zu übernehmen, das Übrige hingegen mir mit der Weisung zurückzuschicken, dass ich es in

der von mir angedeuteten Weise umarbeite und binnen einer Frist von zwei Wochen an die Akademie einsende. Sollten aber Euer Hochwohlgeb[oren] der Ansicht sein, dass das im Kap[itel] 4 Gesagte ausreichen würde und eine Erweiterung der Arbeit in dem von mir angedeuteten Sinne überflüssig wäre, so möchte ich in diesem letzteren Falle bloss die Änderung vorschlagen, dass Euer Hochwohlgeb[oren] das Kapitel 4 in zwei Teile trennen und vor die Worte: „Und heutzutage?“ die Überschrift: V. Neuere Reformversuche“ setzen. Schliesslich erbitte ich mir bei E[uer] Hochwohlgeboren auch noch die Gunst, mir auf diesen Brief mit ein paar Worten antworten zu wollen.

Mit dem Ausdrücke treuester Anhänglichkeit habe ich die Ehre zu verbleiben, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzňacki

21.X 1881

NB. Da das 5. Kap[itel] wegfällt so dürftebe vielleicht angezeigt sein, wenn E[uer] Hochwohlgeboren auch in der Schreibung meines Namens auf dem Titelblatte eine entsprechende Änderung vornehmen.

Die gewünschten Bücher sind bereits gestern abgegangen.

АНБ у Відні.— № 135/75—16. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 72—73. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Я постараюся, щоб Ви по можливості якнайшвидше одержали глаголичні аркуші А. Мігановича¹. Тим часом буду їх добре зберігати і прошу Вашу високоблагородність бути щодо них зовсім спокійним.

Зате що стосується розвідки², то я сам добре відчував, що в останній главі присвячено забагато уваги практичним потребам, але я потішав себе фактом, який встановлений досвідом, що строго наукова орфографія майже неможлива і що на даному етапі може йти мова лише про те, щоб замінити дуже погану орфографію менш поганою. Однак якщо Ваша високоблагородність вважає, що 5-а глава могла б пошкодити науковій вартості цілості, то я радо пропущу реформаторські пропозиції, у ній викладені, і замість цього дещо ширше обговорю реформаторські спроби Маліновського³, Гільфердінга⁴ та Бодуена де Куртене⁵. Тоді це не тільки відповідало б назві розвідки, але й дало б мені та кож нагоду показати більш вичерпно [матеріал] про реформаторські спроби у ХІХ столітті, які я розглядаю дуже

загально наприкінці 4-ої глави. Але щоб далі не затягувати з друкуванням, яке і так затримується через численні шрифти, котрі тільки тепер повинні бути виготовлені, я звертаюся до Вашої високоблагородності з покірним проханням, щоб Ви запропонували цісарській Академії наук розпочати вже зараз друк перших чотирьох глав до слів: «А у наш час?», а решту відіслати мені з вказівкою, щоб я доопрацював у намічений мною спосіб і за два тижні переслав до Академії. Проте якщо Ваша високоблагородність вважає, що сказаного у 4-й главі достатньо і розширення роботи в накресленому мною плані зайве, то я хотів би у цьому останньому випадку лише запропонувати виправлення, а саме, щоб Ваша високоблагородність поділила четверту главу на дві частини і поставила перед словами «А у наш час?» заголовок: «V. Новіші реформаторські спроби». Нарешті, прошу Вашу високоблагородність ще такої благодійності, щоб Ви ласкаво мені відповіли кількома словами на цей лист.

З виявом найвірнішої прихильності маю честь залишатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

21 жовтня 1881 р.

NB. У зв'язку з тим, що ця глава пропускається, то, може, було б доречно, щоб Ваша високоблагородність відповідно змінила написання мого імені на титульній сторінці.

Бажані книжки вже вчора відправлені.

¹ Міганович Антон (1797—1862) — хорватський філолог і видавець, громадський діяч, австрійський дипломат. Автор праць: *Über die Verwandtschaft der slovenischen Sprache mit dem Sanskrit.*— Wien, 1823; *Reč domovini od hasnovitosti pišanja u domorodnim jeziku.*— Wien, 1825. У листі йдеться про глаголичні уривки Євангелія від Матфея (два пергаментні аркуші малого формату), саме, 124 рядки 5-ої та 6-ої (пеповпа) глав, які віднайшов та вперше ввів у науковий обіг А. Міганович. Припускають, що походження уривків генетично пов'язано із Зографським Четвероевангелієм (кінець XI — початок XII ст.). Наукову публікацію уривків див.: *Safařík Pavel Josef. Památky hláholského písemnictví.*— Praha, 1853.— S. 50—52.

² Йдеться про статтю О. Калужняцького «Historische Übersicht der Graphik und der Orthographie der Polen». Див. листи № 46 прим. 1; № 49.

³ Маліновський — див. прим. 2 до листа № 36.

⁴ Гільфердінг Олександр Федорович (1831—1872) — російський фольклорист, історик-славист, публіцист, один із представників слов'янофілів. Науково-літературна та громадсько-публіцистична діяльність головним чином присвячена історії західних і південних слов'ян, слов'янській філології і російській фольклористичній. Автор праць: «О родстве языка славянского с санскритом» (Спб., 1853),

«Об отношении языка славянского к языкам родственным» (М., 1853), «Славянские народы в Австрии и Турции» (1856), «Развитие народности у западных славян» (1858). З фольклорних праць основні: «Старинный сборник сербских пословиц» (Спб., 1868), «Онежские былины» (Спб., 1873).

⁵ Бодуен де Куртене — див. прим. 1 до листа № 36.

№ 52

1881 р., жовтня 22

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Meinem Versprechen gemäss stelle ich Ihnen die glagol[ische] Blätter aus dem sogenannten Athosvangelium¹ mit grossem Dank zurück und hoffe, dass Euer Hochwohlgeboren mir diese Saumseligkeit nicht übel nehmen werden. Ich würde Ihnen gerne auch die übrigen, mir leihweise zugeschickten glagolitischen Originalurkunden und Faksimilien zurückstellen, muss Sie aber bitten, mir dieselben noch eine Zeitlang zu belassen. Der Grund liegt einerseits in der Schwierigkeit der Entzifferung (und ich wüsste nicht, dass diese Urkunden bereits gedruckt wären), andererseits aber in der Ungeschicklichkeit der hiesigen Photographen.

Da das glagolitische Material, trotz der Förderung, die ich Euer Hochwohlgeboren verdanke, noch immer sehr spärlich ist, würden mich Herr Hofrat recht sehr verbinden, wenn Sie die Güte hätten, mir die Wege zu weisen, wie so ich in den Besitz einiger weiteren, vornehmlich kroatischen Überreste der Glagolitica gelangen könnte. Wäre es nicht unbescheiden, sich diesbezüglich an die S[üd] sl[awische] A[kademie] zu Agram² zu wenden?

Haben Herr Hofrat nicht ein überflüssiges Exemplar der 1. Nummer der „Beiträge zur Lautlehre der rum[änischen] Dialekte“³?

Mit dem Ausdruck der tiefsten Hochachtung zeichne, Euer Hochwohlgeboren ergebenster

Katuznacki

22.X 1881

АНБ у Відні.— № 135/75—17. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 74. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Згідно з обіцянкою, відсилаю Вас з великою подякою глаголичні аркуші з так званого Афонського Євангелія¹ і сподіваюся, що Ваша високоблагородність не буде гніва-

тись за це записання. Я радо відіслав би Вам також інші позичені оригінальні глаголичні грамоти і факсиміле, але мушу просити, щоб Ви їх на деякий час мені залишили. Причина, з одного боку, полягає в труднощах відчитання (і мені невідомо, щоб ці грамоти вже публікувалися), а з другого — у недосвідченості місцевих фотографів.

З огляду на те, що глаголичний матеріал, незважаючи на сприяння, яке я завдячую Вашій високоблагородності, все ще дуже убогий, я був би дуже зобов'язаний Вашій високоблагородності, якби Ви ласкаво вказали мені шляхи, в який спосіб міг би я одержати ще деякий глаголичний матеріал, особливо хорватські глаголичні залишки. Чи це не було б нескромно, якби я звернувся з цим питанням до Південнослов'яської Академії в Аграм?²

Чи в пана надвірного радника нема зайвого примірника першого номера «Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte»³?

З виявом найглибшої пошани підписуюся Вашій високоблагородності найвідданіший

Калужняцький

22 жовтня 1881 р.

¹ Ймовірно, О. Калужняцький мав на увазі окремі аркуші так званого Зографського Четвероевангелія (кінець XI — початок XII ст.), яке знаходилося у Зографському монастирі на Афонській горі. Див.: *Safařík Pavel Josef. Památky hlaholského písemnictví.*— Praha, 1853.— S. IX; *Дмитриев-Петкович К. П. Обзор афонских древностей // Приложение к 6-му тому «Записок императорской Академии наук».*— Спб., 1865.— № 4.— С. 1—69; *Jagiš V. Studien über das altslovenisch-glagolitische Zographos Evangelium // Archiv für Slavische Philologie.*— 1877.— Bd 2.— S. 201—269.

² Аграм — див. прим. 6 до листа № 14.

³ Йдеться про першу частину праці Ф. Міклошича «Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte», яка була опублікована у Відні 1881 р. Того ж року з'явилася друком також друга частина праці.

№ 53

1882 р., січня 26, Чернівці

Euer Hochwohlgeboren,
Hochgeehrter Herr Hofrat!

„Die Rumun[ischen] Untersuchungen“ (beide Abt[eilungen])¹, sowie die „Beiträge zur Lautlehre der rumun[ischen] Dialekte“, N 1—2², habe ich erhalten und statt Ihnen für die freundliche Erinnerung an mich meinen besten Dank ab.

Hätten Herr Hofrat für die Slaven nicht bereits so viel getan, ich müsste die Rumunen um die ansehnliche Bereicherung, die ihrer wissenschaftlichen Literatur hiemit zuteil wird, fast beneiden. Glücklich und beneidenswert aber in erster Linie Der, Dem es vergönnt war, alles dies zu vollbringen, und Dem ich aus ganzer Seele nur das eine lebhaft wünsche, dass Ihm diese so über alle Massen fruchtbringende Lust an der Arbeit auch fernerhin erhalten bleiben möge!

Ich meinerseits arbeite noch immer an der slavischen Palaeographie, zur Abwechslung allerdings auch an anderen Dingen. So habe ich z[um] B[eispiel] diese Tage zwei weitere Abhandlungen fertiggestellt, von denen die eine den Titel: „Kleinere altpolnische Texte aus Handschriften des 15. und des Anfangs des 16. Jahrh[underts]“³, die andere den Titel: „Beiträge zur älteren Geheimschrift der Slaven“⁴ führt. Da ich aber keinen eigentlichen Verleger habe, und das „Archiv f[ür] slav[ische] Phil[ologie]“ viel zu sehr von seinen eigenen Redakteuren in Anspruch genommen ist, als dass man Hoffnung auf Unterkunft haben könnte, so blieb mir nichts anderes übrig, als mich auch mit diesen beiden Kleinigkeiten an die k[aiserliche] Akademie der Wissenschaften zu wenden und Euer Hochwohlgeboren, wie gewöhnlich, um Ihre gütige Befürwortung zu ersuchen. Ich bin fest überzeugt, dass, falls diese Arbeiten sich als halbwegs tauglich erweisen sollten, Euer Hochwohlgeboren mir Ihre Unterstützung gewiss nicht versagen werden.

Mit dem Ausdruck innigsten Verehrung und Hochachtung,
Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluźniacki

Czernow[itiz], 26 Jänner 1882

АНБ у Відні.— № 135/75—18. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 75—76. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородність,
вельмишановний пане надвірний раднику!

„Die rumunischen Untersuchungen“ (обидві частини)¹, а також „Die Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte“, № 1-2² одержав і дуже вдячний за ласкаву пам'ять про мене. Якби Ви, пане надвірний раднику, не зробили вже так багато для слов'ян, то мусив би я майже позаздрити румунам у зв'язку з цим поважним вкладом, яким, завдяки цим працям, збагатилася їхня наукова література. Але щасливий і гідний заздрощів насамперед той, кому судилося все це виконати і кому я від щирої душі тільки одне зичу,

щоб він і надалі зберіг це надзвичайно плодотворне бажання працювати.

Я зі свого боку все ще працюю над слов'янською палеографією, але для різноманітності звичайно також над іншими питаннями. Так, наприклад, я підготував цими днями дві наступні статті, а саме одну під заголовком „Kleinere altpolnische Texte aus Handschriften des 15. und des Anfangs des 16. Jahrhunderts“³, а другу „Beiträge zur älteren Geheimschrift der Slaven“⁴. Проте, оскільки я не маю відповідного видавця, а „Archiv für slavische Philologie“ надто зайнятий своїми власними редакторами, щоб я міг сподіватися знайти там притулок, то мені нічого іншого не залишилося, як звернутися також з цими двома дрібницями до цісарської Академії наук і просити, як звичайно, Вашу високоблагородність про ласкаву підтримку. Я впевнений, що коли ці роботи виявляться чим-небудь придатними, то Ваша високоблагородність напевно не відмовить мені у своїй підтримці.

З виявом найщирішої пошани і поваги Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калуźняцький

Чернівці, 26 січня 1882 р.

¹ Праця Ф. Міклошича «Die Rumunischen Untersuchungen. Istro- und macedo-rumunische Sprachdenkmäler» (ч. 1—2) вийшла у Відні в 1881—1882 рр.

² Див. прим. 3 до листа № 52 та прим. 3 до листа № 54.

³ Стаття надрукована у віденському журналі-булетені: Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe.— 1882.— Bd 101.— Heft 1.— S. 267—317, та окремим відбитком (Wien, 1882, S. 1—54).

⁴ Стаття опублікована у виданні: Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe.— 1882.— Bd 102.— Heft 1.— S. 287—308, та окремим відбитком (Wien, 1883, S. 1—24).

№ 54

1882 р., травня 29

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Es ist mir von der kais[erlichen] Akademie der Wissenschaft[en] soeben die Verständigung zugekommen, dass die beiden Abhandlungen, die ich ihr vorzulegen mir erlaubte¹, in der Sitzung vom 17. Mai angenommen wurden. Da ich nun weiss, dass ich dieses, für mich so erfreuliche Resultat Euer Hochwohlgeboren zu danken habe, so bitte ich Sie, für diesen neuerlichen Beweise Ihrer unabänderlichen Güte und Gewogenheit meinen ehrerbietigsten Dank entgegenzunehmen.

Ich habe Ihrem Wunsche gemäss sehr eifrig nach Dialektischem gefahndet, allein vergeblich. Weder auf dem Gebiete des Rumunischen, noch auf dem des Kleinrussischen ist mir irgend etwas bekannt geworden, das in die Sphäre der Dialektologie einschlagen würde, oder worin wenigstens Materialien wären, die sich entsprechend verwerten liessen. Es ist, als wenn man hier zu Lande in dieser Beziehung sich fast ganz auf fremde Arbeit verlassen wollte! Nicht einmal eine verhältnismässig so leichte Aufgabe, wie die Sammlung von Idiotismen, oder wie die Aufzeichnung von ein paar Märchen mit allen, dieser oder jener Gegend anhaftenden Nuancen ist den hiesigen Landeskindern irgendwie begreiflich zu machen! Man verspricht zwar alles, hält aber in der Regel gar nichts...* Oder würden Sie wohl für möglich halten, dass Professor S[tock]i...*² dem ich Ihre „Beiträge“ und Ihre „Denkmäler“³ vor Monaten auslieh, selbe bis heute noch gar nicht geles⁴ hat?...* Und dennoch, er Rat es mir heute selber gestanden!...

Mit dem Ausdrucke innigster Verehrung und Hochachtung,
Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzniacki

29. Mai 1882.

АНБ у Відні.— № 135/75—19. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 77—78. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Щойно вручили мені з цісарської Академії наук повідомлення, що обидві статті, які я дозволив собі їй запропонувати¹, були прийняті на засіданні 17 травня. Але оскільки я знаю, що цей для мене радісний результат мушу завдячувати Вашій високоблагородності, то прошу прийняти мою сповнену поваги подяку за цей недавній доказ Вашої незмінної доброти і прихильності.

Згідно з Вашим бажанням шукав я дуже старанно діалектологічні праці, але даремно. Ні в галузі румунської, ні малоруської мови не знайшов я чого-небудь, що належало б до сфери діалектології або де були б принаймні матеріали, які можна було б відповідно використати. Справа має такий вигляд, немов у цій місцевості в цьому випадку майже всі без винятку сподіваються, що хтось інший зробить цю роботу повністю! Місцевих жителів навіть не можна якось навчити виконати таке відносно легке завдання, як збирання мовних зворотів або запис кількох казок зі всіма пікансами, які притаманні тій чи іншій околиці! Хоч вони обі-

* Крапки у тексті.

цяють все, але, як правило, не дотримують слова ні в чому. Або чи Ви вважали б правдоподібним, що професор Стоцький², якому я позичив Ваші «Beiträge» і «Denkmäler»³ кілька місяців тому, сьогодні їх ще зовсім не читав? А все ж це так, він сьогодні мені сам у цьому признався!

З виявом найглибшої поваги і пошани Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

29 травня 1882 р.

¹ Мова йде про статті О. Калужняцького, присвячені старопольським рукописним писемним пам'яткам XV і XVI ст. та давньому тайнопису слов'ян. Див. прим. 3 та 4 до листа № 53.

² Стоцький — див. прим. до листа № 102.

³ Під згадкою про «Beiträge» О. Калужняцький, ймовірно, мав на увазі дві перші частини праці Ф. Міклошича «Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte» (Wien, 1881, третя частина вийшла у 1883 р.). Щодо згадки про «Denkmäler», то яка саме праця Ф. Міклошича чи іншого автора мається на увазі, невідомо.

№ 55 .

1882 р., вересня 3. Чернівці

Hochverehrter Herr Hofrat!

Gewohnt, Ihrem verehrten Ratschlage in allem und jedem zu folgen, bin ich sofort bereit, die paläographische Kleinigkeit¹, die so grosse Schwierigkeiten und Kosten verursacht, zurückzuziehen. Doch ehe ich dies tue, möcht ich an Euer Hochwohlgeboren xuvor noch die Anfrage richten, ob es nicht zulässig wäre, der kais[erlichen] Akademie der Wissenschaft[afte]n den Vorschlag zu machen, die über den Durchschnittspreis eines Bogens hinausreichenden Druckkosten aus dem auf mich entfallenden Honorare zu bestreiten. Auf diese Weise wäre sowohl der Kostenpunkt beseitigt, als auch die paläographische Kleinigkeit, die allerdings nur einem sehr relativen wissenschaftlichen Wert hat, gerettet. Im Falle dies nicht statthaft sein sollte, werde ich, wie bereits bemerkt wurde, die Arbeit zurücknehmen.

Ihrer gütigen Antwort entgegensehend, habe ich die Ehre zu zeichnen, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzniacki

Czernowitz, den 3. September 1882

АНБ у Відні.— № 135/75—20. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 79. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Привичаний у всьому слухати Вашої ласкавої поради, я готовий відразу забрати свою замітку з палеографії¹, яка спричинює такі великі труднощі й видатки. Проте перш ніж я це зроблю, хотів би ще звернутися до Вашої високоблагородності з запитанням, чи не можна б звернутися з пропозицією до цісарської Академії наук, щоб вона покрила видатки за друкування, які перевищують пересічну ціну за аркуш, з мого гонорару. Таким чином була б ліквідована проблема видатків, а також врятований цей палеографічний дріб'язок, який, зрештою, має лише дуже відносну наукову вартість. Якщо це неможливо, то я, як вже сказав, заберу роботу.

Очікуючи Вашої ласкавої відповіді, маю честь підписатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

Чернівці, 3 вересня 1882 р.

¹ Про яку конкретно замітку з палеографії йдеться у листі О. Калужняцького, невідомо. Припускаємо, що мова йде про «Beitrag zur älteren Geheimschrift der Slaven». Див. листи № 53, прим. 4; № 57.

№ 56

1882 р., вересня 11. Чернівці

Hochverehrter Herr Hofrat!

Ich habe in meinem Briefe vom 3. September Ihr Verehrtes [Schreiben] vom 1. d[ieses] M[onats] dahin beantwortet, dass ich sofort bereit bin, die paläographische Kleinigkeit¹, die so viele Schwierigkeiten und Kosten verursacht, zurückzunehmen, dass ich jedoch an Euer Hochwohlgeboren zwar noch die Anfrage richten möchte, ob es nicht möglich wäre, die Drucklegung dieser Arbeit auf diese Weise ins Werk zu setzen, dass ich der Akademie den Vorschlag machen würde, die das gewöhnliche Mass überschreitenden Druckkosten aus meinem Honorar zu bestreiten. Da nun set dieser Zeit mehr als 8 Tage verstrichen sind und ich bis heute noch immer keine Antwort habe, so beginne ich zu fürchten, ob nicht entweder mein Brief oder die werthe Antwort Euer Hochwohlgeboren irgendwie in Verlust geraten ist. Ich wiederhole daher noch einmal meine Bitte und bitte Sie inständigst mir auf meinen Brief vom 3., beziehungsweise vom heutigen[Tage]

möglichst bald eine Antwort zu senden und mir in positiver Form einen Rat zu erteilen, wie ich mich zu verhalten habe. Sollten Euer Hochwohlgeboren die Zurücknahme dieser Arbeit vielleicht noch aus einem anderen als dem rein pekuniären Grunde wünschen, so bitte ich Sie, mir das ganz offen zu sagen, und ich werde gewiss keine Minute zögern, Ihrem verehrten Wunsche nachzukommen.

Mit dem Ausdrucke innigster Verehrung und Hochachtung,
Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kaluzniacki

Czernowitz, 11.IX. 1882

[P. S.] Da ich am 14. d[ieses] M[onats] nach Lemberg verreise, so würden mich E[uer] H[ochwohlgeboren] recht sehr verbinden, wenn Sie die Güte hätten, direkt nach Lemberg. Ulica Kurkowa 21, zu adressir[e]n².

АНБ у Відні.— № 135/75—21. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 80—81. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

У листі від 3 вересня я відповів на Ваш цінний лист від 1-го цього місяця, що готовий негайно забрати замітку з палеографії¹, оскільки з нею пов'язані такі труднощі та видатки, однак я все ж таки хотів би звернутися до Вашої високоблагородності з запитанням, чи можливо організувати друкування цієї роботи так, щоб я запропонував Академії покрити з мого гонорару друкарські видатки, які перевищують звичайну норму. Але оскільки з того часу минуло більше як 8 днів і я до сьогодні все ще не маю відповіді, то починаю хвилюватися, що або мій лист, або цінна відповідь Вашої високоблагородності десь загубилася. У зв'язку з цим я ще раз повторюю моє прохання і настійно Вас прошу по можливості якнайшвидше відповісти на мій лист від 3-го або на сьогоднішній і порадити мені у прийнятній формі, що я повинен зробити. Якщо Ваша високоблагородність побажала б, аби я забрав цю роботу, можливо, ще з іншої, не лише пов'язаної з грішми причини, то прошу Вас повідомити мене про це відверто, а я папевно не буду зволікати ні хвилини, щоб виконати Ваше шановне бажання.

З виявом найглибшої поваги і пошани Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

Чернівці, 11 вересня 1882 р.

Р. С. Тому що я 14-го цього місяця від'їжджаю до Львова, то був би дуже зобов'язаний Вашій високоблагородності, якби Ви ласкаво адресували прямо до Львова, вулиця Куркова, 21².

¹ Див. прим. 1 до листа № 55.

² Вулиця Куркова, 21 — тепер вулиця Лисенка, 21.

№ 57

1882 р., вересня 30. Львів

Hochverehrter Herr Hofrat!

In Erwartung Ihrer gütigen Antwort, auf die ich von einem Tage auf den anderen hoffte, habe ich in der bewussten Angelegenheit nichts Positives unternehmen können. Inzwischen erhielt ich am 22. d[ieses] M[onats] via Czernowitz, die ersten 3 Blätter meiner „Kleineren altpoln[ischen] Texte“¹ zur Korrektur und ausserdem einen Brief von Holzhausen², in dem er mich ersucht, zu sagen, ob der Schnitt der diesem Brief beigefügten 5 Buchstaben des Eusthatischen Alphabets N 1 so richtig sei. Ich habe daraus den Schluss gezogen, dass, obschon mir Euer Hochwohlgeboren nicht geantwortet haben, die Angelegenheit so oder anders beigelegt worden sei. Aus dem Briefe Euer Hochwohlgeboren vom 28. d[ieses] M[onats] ersehe ich aber, dass dem nicht so ist und dass die Angelegenheit, um die es sich hier handelt, noch immer zu den schwebenden gehört. Ich erlaube mir daher an Euer Hochwohlgeboren die ergebene Bitte zu stellen, Sie möchten, um die Angelegenheit nicht länger in der Schweben zu lassen, vielleicht die Güte haben, der k[aiserlichen] Akademie der W[issenschaften] die Mitteilung zu machen, dass ich, falls das auf mich für die „Kleineren altpoln[ischen] Texte“ und eventuell auch für die „Beiträge z[ur]ält[eren] Geheimschrift“³ entfallende Honorar zur Bestreitung der Kosten der neuen Lettern nicht ausreichen sollte, oder falls die Akademie auf diesen Vorschlag aus anderen Gründen nicht eingehen könnte, — diese letztere Arbeit als zurückgezogen betrachte und um deren Rückstellung bitte. Denn dass die Akademie für eine verhältnismässig so geringfügige Arbeit (samt dem Honorar) mehr 200 fl[orinen] ausgabe, kann ich billiger Weise selbst nicht verlangen.

Mit dem Ausdrücke der innigsten Verehrung und Hochachtung hab'ich die Ehre zu zeichnen, Euer Hochwohlgeboren ergebenster Diener

Kalužntackl

Lemberg, den 30.IX [18]82

АПБ у Відні.— № 135/35—22. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 82—83. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Очікуючи Вашу ласкаву відповідь, якої я сподівався з дня на день, не міг я у відомій Вам справі розпочати нічого позитивного. Тим часом отримав я 22-го цього місяця через Чернівці для коректури перші три аркуші моїх «Kleinere altpolnische Texte»¹, крім цього, листа від Гольцгаузена², в якому він мене просить сказати, чи форма букв евстатичного алфавіту № 1, які додані до цього листа, є правильна. Я зробив з цього висновок, незважаючи на те, що Ваша високоблагородність мені не відповіла, що справа так чи інакше поладжена. Але з листа Вашої високоблагородності від 28 цього місяця я побачив, що це не так і що справа, про яку тут йдеться, все ще не з'ясована. У зв'язку з цим дозволю собі звернутися до Вашої високоблагородності з покірним проханням не залишати справу далі невирішеною та ласкаво повідомити цісарську Академію наук, що я, якщо гонорару, який повинен мені належати за «Kleinere altpolnische Texte» і в залежності від обставин також за «Beiträge zur älteren Geheimschrift»³, не вистачить на покриття коштів за нові літери або якщо Академія з якихось причин не може прийняти цієї пропозиції, вважаю останню роботу знятою і прошу її мені повернути. І це тому, що я особисто, виходячи з реального стану речей, не можу вимагати, щоб Академія платила за таку відносно невелику роботу (разом з гонораром) більш як 200 флоринів

З виявом найглибшої поваги і пошани маю честь підписатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Калужняцький

Львів, 30 вересня 1882

¹ Див. повну назву статті — прим. 3 до листа № 53.

² Гольцгаузен Адольф — власник друкарні у Відні, яка друкувала численні філологічні праці та періодичні видання.

³ Див. повну назву статті та її місце публікації, лист № 53 та прим. 4 до нього.

№ 58

1882 р., грудня 31. Чернівці

Hochverehrter Herr Hofrat!

Ich werde in meinen Vorträgen über Geschichte der slavischen Philologie bald bei dem Abschnitte angelangt sein, der von dem Leben und den Werken Euer Hochwohlgeboren

Hochverehrter Herr

Hofrath!

Ich werde in meinen Vorträgen über Geschichte der slavischen Philologie bald bei dem Abhandlung anknüpfen, die von dem Leben und den Werken Euer Hochwohlgeboren handelt. Wie sehr ich mich über auch bemüht habe, die Daten, die auf das Leben Euer Hochwohlgeboren Bezug haben, kennen zu lernen, es ist mir nicht gelungen, für die Periode von 1813-1865, in welchem Jahre ich das Glück hatte Ihr Schüler zu werden, etwas mehr zu erfahren, als dasjenige ist, was sich beispielsweise im „Slovník naučný“, V, S[eite] 312 findet. Da jedoch eingehende biographische Daten für das Verständnis der einschlägigen literarischen Thatsachen nicht selten von der grössten Tragweite sind, so bleibt mir angesichts dieses Umstandes nichts anderes übrig, als mich

Початок листа О. Калужняцького. 31 грудня 1882 р., Чернівці, № 58

handelt. Wie sehr ich mich aber auch bemüht habe, die Daten, die auf das Leben Euer Hochwohlgeboren Bezug haben, kennenzulernen, es ist mir nicht gelungen, für die Periode von 1813-1865, in welchem Jahre ich das Glück hatte Ihr Schüler zu werden, etwas mehr zu erfahren, als dasjenige ist, was sich beispielsweise im „Slovník naučný“, V, S[eite] 312 findet¹. Da jedoch eingehende biographische Daten für das Verständnis der einschlägigen literarischen Tatsachen nicht selten von der grössten Tragweite sind, so bleibt mir angesichts dieses Umstandes nichts anderes übrig, als mich an Euer Hochwohlgeboren mit der ergebenen Bitte zu wenden, Sie möchten die Güte haben, mir in dieser Angelegenheit vielleicht selbst einige Mitteilungen zu machen. Insbesondere möchte ich aber Euer Hochwohlgeboren bitten mir zu schreiben, welcher Art die Umstände waren, die Sie bewogen haben, die Lehrerstelle, die Sie an der philosophischen Lehranstalt zu Graz² inne hatten, mit der praktischen Juristerei zu vertauschen, um sich sodann mit um so grösserer Macht einem Berufe zu widmen, in dem Ihnen seit dem Jahre 1844 ganz unbestritten die Führerschaft gebührt. Im „Slovník naučný“ wird dieser letztere Umschwung auf den Einfluss Kopitars³ zurückgeführt. Ist dies aber auch richtig?

Ihrer gütigen Antwort entgegensehend, habe ich die Ehre zu zeichnen, Euer Hochwohlgeboren tiefst ergebener Diener

Kaluzniacki

Czernowitz, den 31.XII 1882

АНБ у Відні.— № 135/75—23. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 84—85. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

У своїх лекціях з історії слов'янської філології незабаром я буду говорити на тему, в якій йдеться про життя і твори Вашої високоблагородності. Як я не намагався дізнатися про дати, які відносяться до життя Вашої високоблагородності, мені за період 1813—1865 рр., тобто [до того як] я мав щастя стати Вашим учнем, не вдалося довідатися більше, ніж подає, наприклад, «Slovník naučný» у 5-му томі на 312-й сторінці¹. Оскільки точні біографічні дати часто мають величезне значення для пізнання відповідних бібліографічних фактів, то мені в зв'язку з цією обставиною нічого іншого не залишається, як звернутися до Вашої високоблагородності з покірним проханням, щоб Ви були так ласкаві і дали мені самі у цій справі деяку інформацію. Особливо хотів би я просити Вашу високоблагородність на-

писати мені, які обставини спонукали Вас замість викладацьку посаду, котру Ви займали у філософському навчальному закладі в місті Грацу², на практичну юриспруденцію, щоб пізніше з щораз більшою силою присвятити себе професії, у якій вам з 1844 року безперечно належить провідна роль. Цей останній поворот «Slovník naučný» пояснює впливом Копітара³. Але чи це справді так?

Очікуючи Вашої ласкавої відповіді, маю честь підписатися Вашої високоблагородності глибоко відданий слуга

Калужняцький

Чернівці, 31 грудня 1882 р.

¹ Йдеться про статтю «Miklosich Frantisek», уміщену за підписом «Cb.» у чеській енциклопедії «Slovník naučný» (Praha, 1866.— Т. 5.— С. 312—315), що виходила у Празі під редакцією Ф. Л. Пірера. Стаття про Ф. Міклошича справді не вичерпує біографічних відомостей про вченого. Значно ширшою є стаття Ф. Пастрнека у новій чеській енциклопедії «Ottův slovník naučný» (Praha, 1901.— Т. 17.— С. 290—295).

² Грац — адміністративний центр землі Штірія (Австрія), місто, в якому знаходиться багато вищих навчальних закладів та академічних наукових установ.

³ Копітар — див. прим. 3 до листа № 33.

№ 59

1883 р., лютого 20. Чернівці

Hochverehrter Herr Hofrat!

Indem ich Ihnen für die Beiträge zur rumunischen Lautlehre, wie nicht minder für die gütige Beantwortung meiner Fragen den ehrerbietigsten Dank abstatte, kann ich nicht umhin, den stillen Wunsch zu äussern, dass Euer Hochwohlgeborer die Güte haben mögen, mir in dieser Angelegenheit noch etwas mehr zu schreiben. Dieses mehr erbitte ich mir aber nicht so sehr um der Vorträge als solcher, als vielmehr um der Absicht willen, diesen Vorträgen mit der Zeit wenigstens annähernd die Gestalt zu geben, wie sie beispielsweise Rudolf Raumer¹ der Geschichte der germanischen Philologie gegeben. Und wie in der Geschichte der germanischen Philologie von R. Raumer die Partie, welche von den Brüdern Grimm² handelt, allgemein als die beste und ansprechendste gelobt wird, so möchte ich, dass auch in der von mir abzufassenden „Geschichte der slavischen Philologie“³ der Partie, welche von E[uer] Hochwohlgeborer handelt, etwas Ähnliches widerfahren möge. Wie soll dies aber ohne Ihre gütige Mitwirkung auch nur denkbar sein?...* Wie kann ich, enn mir E[uer]

Hochwohlgeborer nicht wohlwollend unter die Arme greifen, auch nur den Mut fassen, an ein Thema zu treten, wo Pietät, Dankbarkeit und Verdienste um den Vorrang streiten?...*

Aus diesem Grunde und um der Absicht auch die Tat in nicht gar zu ferner Zeit folgen zu lassen, erlaube ich mir, an Euer Hochwohlgeborer die ergebene Bitte zu stellen, Sie möchten, falls Sie nicht vorziehen, später einmal eine förmliche Autobiographie zu veröffentlichen, mir bei freier Zeit Daten übermitteln, die mich in den Stand setzen sollen, obige Absicht so genau als möglich und so rechtschaffen als möglich zu verwirklichen. Insbesondere würde ich Sie aber um gefällige Ausfüllung von nachstehenden Rubriken bitten:

- I. Erinnerungen aus Ihrem Kindesalter;
- II. Erinnerungen aus Ihrer Schulzeit;
- III. Gang Ihrer Studien bis zur Bekanntschaft mit Kopitar⁴;
- IV. Beziehungen zu Kopitar, seine Persönlichkeit und seine Gedankenrichtung;
- V. Beziehungen zu Vuk Karadžić, seine Persönlichkeit und seine Gedankenrichtung⁵;
- VI. Beziehungen zu Daničić⁶.

Ich würde allerdings noch manches Andere zu fragen haben, lass'es aber sein. Wenn mir E[uer] Hochwohlgeborer nur die voranstehenden 6 Rubriken ausfüllen möchten, würd'ich dies als einen Beweis von Gewogenheit ansehen, die das Mass der Dankbarkeit, zu der ich ohne dies verpflichtet bin und zu der ich mich stets sehr gerne bekenne, bedeutend erhöhen müsste.

Und indem ich hoffe, dass E[uer] Hochwohlgeborer mir diese meine Zudringlichkeit nicht übel nehmen werden, habe ich die Ehre zu zeichnen, Euer Hochwohlgeborer ergebenster Diener

Kalužniacki

Czern[owitz]. 20.II [18]83

АНБ у Відні.— № 135/75—24. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 86—87. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Складаючи Вам глибоку подяку за «Beiträge zur rumunischen Lautlehre», а також не меншу за ласкаву відповідь на мої питання, не можу не висловити бажання, щоб Ваша високоблагородність ласкаво мені в цій справі дещо більше написала. Але про це я прошу не так з уваги на саму [підготовку] лекцій, як швидше через мій намір з часом надати цим лекціям принаймні наближеної форми до

* Крапки у тексті.

«Geschichte der germanischen Philologie» Рудольфа Раумера¹. І як в історії германської філології Р. Раумера вважається найкращою і найцікавішою та частина, в якій йде мова про братів Грімм², так і я хотів би, щоб також в «Geschichte der slavischen Philologie», яку я маю намір написати³, сталося щось подібне з частиною, де йдеться про Вашу високоблагородність. Але як це можливе без Вашого ласкавого сприяння? Як можу я, якщо Ваша високоблагородність мене доброзичливо не підтримує, відважитися приступити до теми, в якій сперечаються за першість палка відданість, вдячність і заслуги?

З цієї причини, а також аби в не дуже далекому часі настало за наміром діло, дозволяю собі звернутися до Вашої високоблагородності з покірним проханням, щоб Ви, якщо не побажаєте колись пізніше опублікувати справжню автобіографію, у вільні хвилини подали мені дати, які дали б можливість якнайточніше і найправдивіше здійснити цей намір. Зокрема просив би я Вас ласкаво заповнити такі пункти:

I. Спогади про Ваші дитячі роки;

II. Спогади про Ваші шкільні роки;

III. Ваші студії до часу знайомства з Копітаром⁴;

IV. Ставлення до Копітара, особистість [вченого] і його напрям думок;

V. Ставлення до Вука Караджича, його особистість та напрям думок⁵;

VI. Ставлення до Данічича⁶.

Я запитав би, розуміється, також про дещо інше, але залишаю це. Якби Ваша високоблагородність лише ласкаво відповіла на вказані пункти, я вважав би це доказом прихильності, яка мусила б значно підвищити міру вдячності, до якої я і без цього зобов'язаний, про що завжди дуже радо зізнаюся.

Сподіваюся, що Вашу високоблагородність не подразнюватиме моя настирливість, маю честь підписатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга.

Калужняцький

Чернівці, 20 лютого 1883 р.

¹ Повна назва праці: *Raumer Rudolf. Geschichte der germanischen Philologie vorzugsweise in Deutschland.*— München, 1870.

² Йдеться про відомих німецьких філологів—творця германського порівняльного мовознавства Якоба Грімма (1785—1868) та його брата філолога і фольклориста Вільгельма Грімма (1786—1859). Крім окремо написаних ними праць, наприклад Якобом Гріммом «*Deutsche Grammatik*» (Bd 1—4, 1819—1837), вони спільно опрацю-

вали й видали «*Die deutsche Heldensage*» (1829), «*Altdänische Heldenlieder, Balladen und Märchen*» (1811), чотири перших томи «*Deutsches Wörterbuch*».

³ Задум О. Калужняцького створити «Історію слов'янської філології», як і раніше «Історію слов'янської мови» (див. прим. 4 до листа № 40), залишився не здійсненим. Ряд питань з цієї тематики фігурували в лекційних курсах, які читав Калужняцький у Чернівецькому університеті протягом 1887—1912 рр. Див.: *Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen in der k[aiserlich]-k[öniglichen] Franz Jozef Universität zu Gernowitz.— Czernowitz, 1914.— S. 100.*

⁴ Копітар — див. прим. 3 до листа № 33.

⁵ Караджич Вук Стефанович (1787—1864) — мовознавець, етнограф, історик, реформатор сербохорватської книжної мови. Член-кореспондент Віденської (з 1848 р.), Берлінської (з 1850 р.) та Петербурзької (1851 р.) Академії наук. Основні праці: «*Mala prostona rodna slaveno-serbska Pesmarica*» (1814), «*Narodna Srbska Pjesmarica*» (Кн. 1—2, 1815), «*Srpski rječnik, istolkovan nemačkim i latinskim riječima*» (1818), «*Gramatički spisi*» (1817). Більшість праць В. Караджича перевидано: «*Граматички и поломички списи*» (кн. 1—3, Београд, 1894—1896), «*Srpski rječnik*» (Београд, 1935).

⁶ Данічич Джура (1825—1882) — сербохорватський філолог, один із реформаторів сербохорватської літературної мови, соратник Вука Караджича і продовжувач його справи, близький приятель Ф. Міклошича. Праці: «*Razlike između jezika srpskoga ili hrvatskog*» (1857). «*Rječnik iz književnih starina srpskih*» (С. 1—3, 1863—1864), «*Žitije sv. Simeona i sv. Save od Domestijana*» (1855), «*Istorija oblika*» (1874). Ряд філологічних праць опубліковано у журналах «*Slavische Bibliothek*», «*Glasnik Društva srpske slovesnosti*», «*Rad Jugoslovenske Akademije*» та ін.

№ 60

1884 р., жовтня 30. Чернівці

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Durch so manches in Anspruch genommen, kann ich Ihnen erst heute in einer Angelegenheit schreiben, die, wie ich glaube, auch für Sie nicht ganz ohne Interesse sein wird. In den ersten Tagen dieses Monats kam nämlich D[okto]r Stocki¹ zu mir und fragte mich, ob er, da das Ministerium den ihm von hieraus erstatteten Vorschlag in Betreff der Neubesetzung der ruthenischen Lehrkanzel der Fakultät zu retourneren gedanke und Herr Hofrat ohnedies ganz entschieden auf seiner Seite wären, darauf rechnen könne, bei dem eventuell zu gewärtigenden neuen Vorschlage in Betracht zu kommen. Ich entgegnete ihm, dass ich zwar nicht wissen kann, wie sich die Fakultät in ihrer Mehrheit zu der Frage stellen werde, dass aber ich für meinen Teil starke Bedenken gegen ihn habe und ihn überhaupt nur unter gewisser Voraussetzunge

vorschlagen könnte. Als die wichtigste Voraussetzung galt aber für mich auch damals schon die, zu erfahren, ob die Mitteilung Stocki's, dass Herr Hofrat ganz entschieden auf seiner Seite wären, in der Tat auch auf Wahrheit beruht. Dann, so sonderbar dies auch lauten mag, im Interesse der öffentlichen Moral muss ich es gleichwohl bekennen, dass auf die Aussagen Stocki's, insbesondere aber in Angelegenheiten, bei denen sein persönlicher Vorteil in Frage kommt, in der Regel kein Verlass ist. So hat er, um nur das nächstliegende Faktum anzuführen, sowohl hier als auch in Wien vor zahlreichen, auch dem hochverehrten Herrn Hofrat sehr wohl bekannten Personen die freche Lüge verbreitet, dass er sich mit seinen Habilitationsplänen² nur darum nach Wien geflüchtet habe, weil ich ihm in Czernowitz unübersteigbare Schwierigkeiten in den Weg legte und ihn auch sonst nicht leiden möge. Indessen kann ich Sie bei meinem Ehrenwort versichern, dass ich schon aus dem Grunde nicht in der Lage war, dem Herrn Stocki in Bezug auf seine Habilitationspläne irgendwelche Schwierigkeiten in den Weg zu legen, weil ich von diesen Plänen absolut keine Kunde hatte und dass ich überdies, ehe ich ihn eben noch durchschaut habe, stets zu denjenigen gehörte, die ihn bei jeder, sich nur irgendwie anbietenden Gelegenheit (so bei Befreiung von Kollegengeldern, bei Stipendienverleihungen u[nd] s[o] w[eiter]) auf das eifrigste unterstützt habe, aber nicht genug daran; aus der Vergangenheit Stocki's lassen sich Beweise beibringen, dass er nicht bloss ein notorischer Lügner und Verleumder ist, sondern dass er sich in ebenso vortrefflicher Weise auch auf allerlei Schwindeleien versteht und noch dazu eine ausgesprochene Anlage zum Plagiator hat. Als Beweis dessen kann die offiziell beglaubigte Tatsache angeführt werden, dass er im Sommer des Jahres 1882 dem Prof[essor] Wrobel³ eine griechische Seminararbeit vorlegte, die mit Ausnahme einiger wenigen, von ihm selbst herrührenden Seiten wörtlich, aber wörtlich aus Dindorf⁴ abgeschrieben war. Infolge dessen hat er selbstverständlich das Seminarstipendium verloren. Und auch von seinen Prüfungsarbeiten, die er ebenfalls noch im Jahre 1882 (im April) übernahm, erzählt man sich, dass er dieselben nicht selbst machte, sondern sie sich von eigens biez u gedungenen Helfern machen liess, die er sich, um nicht so leicht demaskiert werden zu können, absichtlich unter Kommilitonen wählte (es wird nämlich ein gewisser Folwarkow⁵ genannt), die dazumal schon in Russland waren. Da ihn diese jedoch im Stiche liessen, der ihm gesetzlich zustehende Termin inzwischen aber um war und auch zwei weitere Fristverlängerungen in der Dauer von sechs Monaten zu keinem Resultat führten,

so blieb dem Herrn Stocki nichts anderes übrig, als von der Gymnasiallehrerprüfung abzustehen und wohl aus dem Grunde auch der hiesigen Universität den Rücken zu kehren.

In Erwägung aller dieser Umstände nun (von vielen anderen, ihn im höchsten Grade schädigenden Tatsachen und Gerüchten schweig'ich absichtlich) hoffe ich, dass Herr Hofrat mir nicht übel nehmen werden, wenn ich mit Bezug auf Stocki etwas vorsichtiger geworden bin und ihm auch in betreff jener Mitteilung, dass Sie ganz entschieden auf seiner Seite wären, nicht sofort Glauben schenken mochte. Für den Fall aber, dass er Wahrheit gesprochen hat, möcht'ich Sie bitten, mir zu schreiben, ob Sie an den wohlwollenden Absichten, die Sie seinerseits für ihn hegten, auch heute noch festhalten. Mein Gefühl sagt mir zwar, dass dies kaum möglich sei, aber ich will Ihren Entschliessungen in keiner Weise vorgreifen und werde, falls Euer Hochwohlgeboren finden sollten, dass die Bedenken, die ich soeben angeführt habe, für das tatsächliche Wissen und den künftigen Charakter Stocki's nichts, oder wenigstens nicht so viel, wie ich annehme, präjudizieren, mich mit der grössten Bereitwilligkeit Ihrem hochverehrten Votum fügen. Die Autorität Ihres Namens geht mir aber viel höher als alle, im gegebenen Augenblick mir noch so wichtig scheinenden Bedenken, als sogar das leicht begreifliche Interesse an der Frage, wen ich zu meinem nächsten Fachgenossen erhalte.

Mit dem Ausdrucke der innigsten Hochachtung und Verehrung, habe ich die Ehre zu zeichnen Euer Hochwohlgeboren ohrerbietigster Diener

Katuzniacki.

Czernowitz, den 30. Oktober 1884

NB. Zur Charakteristik Stocki's füge ich überdies noch bei, dass der famose Mann sich vortrefflich auch auf Zeitungsreklame versteht und dem hiesigen Publikum in einer hier erscheinenden polnischen Zeitung noch im Sommer dieses Jahres berichtet hat, dass er zum Professor der ruthenischen Sprache an der Universität zu Czernowitz ausersehen sei. In mehreren mir soeben zukommenden ruthenischen Blättern las ich aber, dass der „Slavist“ Stocki seine Vorlesungen inzwischen an der Wiener Universität begonnen hat, sowie dass er zwei wissenschaftliche Arbeiten verfasst hat, von denen die eine, über die Analogiebildungen im Slavischen handelnd, demnächst im „Archiv f[ür] slav[ische] Phil[ologie]“ von Jagić⁶, die andere (ihr Titel ist eigentümlicher Weise nicht genannt) in der „kürzesten“ Zeit in den Sitzungsberichten

der k[aiserlichen] Akademie der Wissenschaften erscheinen wird! Ich mache hiezu keine Bemerkuns...*

АНБ у Відні.— № 135/75—25. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 88—91. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Зайнятий різними справами, можу Вам лише сьогодні написати у справі, яка, сподіваюся, також і для Вас не буде зовсім байдужою. А саме, в перших днях цього місяця прийшов до мене доктор Стоцький¹ і запитав, чи він може розраховувати, що на випадок очікуваної пропозиції буде братися до уваги його кандидатура, тому що міністерство має намір надіслати зроблену йому тут пропозицію щодо нового комплектування кафедри руської [мови] на факультеті і пан надвірний радник до того ж повністю на його боці. Я йому відповів, що хоч не знаю, як до цього питання у своїй більшості поставиться факультет, але я сам маю великі застереження щодо його особи та міг би його пропонувати лише з певною умовою. Найважливішою передумовою я вважав також уже тоді, щоб дізнатися, чи повідомлення Стоцького, що пан надвірний радник був повністю на його боці, дійсно відповідає правді. Тому що, як не дивно це звучить, я мушу все-таки в інтересах громадської моралі признатися, що, як правило, не можна покладатися на висловлювання Стоцького, зокрема в справах, у яких відіграє роль його особиста користь. Так, наведу лише останній факт: він розголошував і тут, і у Відні перед численними, також вельмишановному пану раднику дуже добре знайомими особами зухвалу брехню, що зі своїми габілітаційними планами² подався до Відня лише тому, що я створював йому в Чернівцях непереборні перешкоди і взагалі його не терплю. Тим часом я можу Вас запевнити чесним словом, що вже тому не міг робити пану Стоцькому жодних перешкод в його габілітаційних планах, що мені були зовсім не відомі ці плани, і я, крім того, поки його збагнув паскрізь, завжди належав до тих, хто при кожній нагоді, яка будь-коли траплялася (наприклад, при звільненні від плати за навчання, під час призначення стипендії тощо), дуже енергійно підтримував, проте це ще не все. З минулого Стоцького можна навести докази, що він не лише відомий брехун і наклепник, а й також розуміється досконало на всяких шахрайствах і, крім того, має виразну схильність до плагіату. На підтвердження цього можна навести офіційно пе-

* Крапки у тексті

ревірений факт, що він влітку 1882 року здав професору Вробелю³ семінарську роботу з грецької [мови], яка, за винятком небагатьох сторінок, що є його власними, була дослівно, саме дослівно списана з Діндорфа⁴. Само собою розуміється, внаслідок цього він втратив семінарську стипендію. Подібне розказують про його екзаменаційні роботи, до яких він також приступив ще 1882 року (у квітні), але їх не викопував сам, а доручив писати помічникам, що з цією метою були найняті, і щоб не бути розкритим, вибрав навмисне серед колег (називають саме якогось Фільваркова⁵) тих, хто тоді вже був у Росії. У зв'язку з тим, що вони його залишили напризволяще, а тим часом минув строк, на який він мав юридичне право, а також два п'ятиступні продовження терміну до шести місяців не принесли жодного результату, то не залишилося папу Стоцькому нічого іншого, як відмовитися від педагогічного екзамену на гімназійного вчителя і, мабуть, з цієї причини також залишити тутешній університет.

Зважаючи тепер усі ці обставини (про багато інших фактів і чуток, які йому великою мірою шкодять, мовчу свідомо), сподіваюся, що пан надвірний радник не буде мене осуджувати, якщо я став у ставленні до Стоцького дещо більш обережний і тому не міг відразу повірити його повідомленню, що Ви повністю на його боці. У тому випадку, коли він говорив правду, хотів би я Вас просити написати, чи Ви ще тепер залишаєтеся твердо при своїх доброзичливих намірах, які Ви колись мали щодо його особи? Моє відчуття підказує, що навряд чи це можливо, однак я аж ніяк не хочу випереджувати Ваші рішення, і якщо б Ваша високоблагородність вважала, що сумніви, які я щойно навів, безпідставні або принаймні не дуже шкодять фактичним знанням або майбутньому характеру Стоцького, то я з найбільшою готовністю підтримаю Вашу шановну думку. Авторитет Вашого імені для мене набагато важливіший, ніж усі сумніви, які здавалися б мені в даній хвилині такими важливими, і як навіть повністю зрозуміла зацікавленість у питанні, хто буде моїм найближчим колегою за фахом.

З виявом найцирішої пошани і поваги маю честь підписатися Вашої високоблагородності найпокірніший слуга

Калужняцький

Чернівці, 30 жовтня 1884 р.

NB. До характеристики Стоцького я додаю ще, крім цього, те, що ця славетна людина також досконало розуміється на газетній рекламі. Він ще влітку цього року сповістив

місцеву громадськість у польській газеті, яка тут видається, що призначений професором руської мови у Чернівецькому університеті. Знову ж у кількох руських газетах, які щойно до мене надійшли, я прочитав, що «славист» Стоцький почав тим часом [читати] лекції у Віденському університеті, а також, що він написав дві наукові праці, одна з яких розглядає аналогічні утворення у слов'янських мовах і незабаром буде опублікована в «Archiv für slavische Philologie» Ягича⁶, друга (заголовок чомусь не називається) незабаром з'явиться в «Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften». Я до цього не роблю зауваження.

¹ Стоцький — див. прим. до листа № 102.

² Габілітація — захист дисертації з метою здобуття наукових звань і права посідати вищі викладацькі посади в університетах.

³ Вробель Йоганн (1831 — ?) — професор Чернівецького університету, у 1884/1885 навчальному році його ректор. Фахівець у галузі класичних мов.

⁴ Діндорф К. Вільгельм (1802—1833) — німецький філолог, автор численних праць з питань класичної філології, основні з яких: «Grammatici graeci» (багатомне видання), «Thesaurus linguae graecae» (у співавторстві з братом Людвігом Діндорфом). Дослідникові належать також видання творів Гомера, Софокла, Аристофана, Сократа, Демосфена та ін.

⁵ Фільварків — студент-філолог Чернівецького університету, пізніше вчитель на Волині.

⁶ «Archiv für slavische Philologie» — перший міжнародний славістичний журнал, який видавався у Берліні протягом 1875—1920 рр. Заснував і видавав його (з 1875 до 1914 р.) В. Ягич. Див. прим. 2 до листа № 11.

КИРИЛОВИЧ ЛЕВ

№ 61

1875 р., лютого 23. Чернівці

Euer Hochwohlgeboren!

Nicht ohne Verlegenheit näherte ich mich diesmal Euer Hochwohlgeboren mit einer Bitte, da ich einerseits befürchte, Euer Hochwohlgeboren die kostbare Zeit zu rauben, andererseits wieder nicht gerne Veranlassung geben möchte zu einem mitleidigen Lächeln über mich. Die edle Menschenfreundlichkeit Euer Hochwohlgeboren jedoch verschafft mir Beruhigung und verleiht mir Mut, Euer Hochwohlgeboren gegenüber offenherzig zu sein.

Nach den offiziellen Zeitungen soll die H[oh]e Regierung geneigt sein, bei der Besetzung der Lehrkanzeln an der phi-

losophischen Fakultät der Czernowitzer Universität, die im nächsten Schuljahre ins Leben zu treten hat, wissenschaftlich hervorragende Direktoren und Professoren an Mittelschulen besonders zu berücksichtigen.— Wet entfernt, um mir auch nur im geringsten einbilden zu wollen, die obigen Worte auf mich beziehen zu können, bin ich vielmehr meiner äusserst bescheidenen wissenschaftlichen Ausbildung mir sehr wohl bewusst, und würde mich nicht vermessen, nach der Lehrkanzel eines ordentlichen Professors zu langen. Nachdem jedoch an der betreffenden Stelle auch von ausserordentlichen Professoren für Spezialfächer die Rede ist, wohin vielleicht etwa auch die ruthenische Sprache zu zählen sei wenn dieselbe nicht schon unter dem Titel „slavische Sprache“ zu verstehen ist, und gestützt darauf, dass ich Lust und Liebe zum Studium hege, fühle ich mich verleitet nach den Bedingungen zu forschen, unter welchen die Lehrkanzel eines ausserordentlichen Professors oder eines Privatdozenten an der Universität erreichbar ist. Sollte mein Streben nicht als ein zu weit gehendes erscheinen und ich Euer Hochwohlgeboren mit meiner ergebenster Bitte nicht zur Last fallen, so würde ich um eine kleine Information über die gesetzlichen Formalitäten und Bedingungen höflichst ersuchen, die den Zutritt zu den Universitäts-Kathedern ermöglichen.

Indem ich mich dem hochgeneigten Wohlwollen Euer Hochwohlgeboren bestens empfehle, bitte ich, in gnädiger Berücksichtigung der Beweggründe zu diesem Schritte meine Zudringlichkeit zu verzeihen und verbleibe mit aller Hochachtung, Euer Hochwohlgeboren ganz ergebenster Diener

Leon Kirilowicz

Czernowitz, den 23. Februar 1875

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 143—144. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!

Не без збентеження звертаюся до Вашої високоблагородності з проханням, тому що я, з одного боку, боюся забирати у Вашої високоблагородності цінний час, а з другого — знову не дуже хотів би дати привід, щоб співчутливо усміхнулися. Але благородна людяність Вашої високоблагородності заспокоює мене і додає мені відваги бути відвертим перед Вашою високоблагородністю.

Згідно з офіційними газетними повідомленнями високий уряд схильний при заміщенні посад на кафедрах філософ-

Лев Кирилович

ського факультету Чернівецького університету, яке має відбуватися у наступному навчальному році, взяти до уваги, зокрема, директорів і професорів середніх шкіл, які виділяються у науковому відношенні. Далекий від того, щоб хоч у малій мірі уявити собі, що наведені слова стосуються і мене, навпаки, повністю усвідомлюючи мою надзвичайно скромну наукову підготовку, я не наважився б посісти кафедру звичайного професора. Але якщо в даному випадку мовиться також про незвичайних професорів для спеціальних дисциплін, до яких, може, зараховується також руська мова, якщо її не слід вже відносити до рубрики «слов'янська мова», та па тій підставі, що я маю бажання і охоту до студій, відважуюся дізнатися про умови, згідно яких можна отримати в університеті кафедру незвичайного професора або приватного доцента. Якщо мої намагання не будуть видаватися надто далекосяжними і моє найпокірніше прохання для Вашої високоблагородності не буде тягарем, то я найввічливіше просив би дати мені маленьку інформацію про юридичні формальності та умови, які роблять можливим доступ до університетських кафедр.

Відаючись незвичайно прихильній доброзичливості Вашої високоблагородності, прошу ласкаво, враховуючи причини, які спонукали мене до цього кроку, вибачити мені мою настирливість.

З найглибшою повагою Вашої високоблагородності дуже відданий слуга

Лев Кирилович

Чернівці, 23 лютого 1875 р.

Кирилович Лев (1840 — ?) — учитель української мови, громадський діяч на Буковині. Навчався у Віденському університеті (1865—1870), з 1871 р. учитель вищої реальної школи у Чернівцях. Один із засновників товариств «Руська бесіда» та «Руська рада» у Чернівцях. Прибічник етимологічного правопису української мови. Автор (разом з С. Білінкевичем та І. Глібовицьким) розвідок: «Einige Bemerkungen zu dem... in Angelegenheit der ruthenischen Orthographie veröffentlichten «Nachtrag» (Czernowitz, 1888), «Entgegnung... in Angelegenheit der ruthenischen Orthographie verfasste und als Manuskript gedruckte «Minoritätsvotum» (Czernowitz, 1888), укладач (разом з М. Шкурганом та О. Поповичем) підручника для початкових шкіл: «Перва руська читанка для шкіл народних в Буковині» (Відень, 1887).

1875 р., травня 27. Чернівці

Euer Hochwohlgeboren!

Die zahlreichen Beweise von besonderer Gnade, die mir von Euer Hochwohlgeboren zutell wurden, müssten meine Zudringlichkeit als unverzeihlich erscheinen lassen, wenn ich Euer Hochwohlgeboren ohne irgenwelche genügende Veranlassung wieder zur Last fallen wollte. Nachdem jedoch Euer Hochwohlgeboren in Betreff der Czernowitzer Universität mir wiederholt hilfreiche Hand zu bieten so gnädig waren, so glaube ich auch diesmal auf gnädige Nachsicht von Seiten Euer Hochwohlgeboren bauen zu dürfen, wenn ich mich mit der untertänigsten Bitte um gütigen Rat nähere, ob es tunlich wäre, sich um die ruthenische Lehrkanzel an der gedachten Universität direkt an S[ein]e Exzellenz den Herrn Unterrichts-Minister zu wenden, falls kein Konkurs würde ausgeschrieben werden, und ob ich nicht zu spät komme, wenn ich meine beabsichtigte literarische Arbeit erst am Anfange des Monats Juli 1[aufenden] J[ahres] der Öffentlichkeit übergebe¹.

Indem ich vielmals um gnädige Nachsicht für meine Zudringlichkeit höflichst bitte, habe ich die Ehre, mit vollster Hochachtung mich zu zeichnen Euer Hochwohlgeboren untertänigster Diener

Leon Kirilowicz

Czernowitz, 27. Mai 1875

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 145. Рук.коп. Копія.

Ваша високоблагородносте!

З уваги на численні докази особливої ласки, які я мав від Вашої високоблагородності, моя нав'язливість мусила б видатися непробачною, якби я знову без якоїсь достатньої причини наслідився бути тягарем для Вашої високоблагородності. Але після того як Ваша високоблагородність мені ласкаво неодноразово допомагала щодо Чернівецького університету, то і цього разу вірю, що могу надіятися на ласкаву поблажливість Вашої високоблагородності, коли найпокірніше попрошу поради, чи випадає звертатися в справі руської кафедри у вказаному університеті прямо до його ексцеленції пана міністра освіти, якщо не був би оголошений конкурс, і чи я не запізнюся, коли опублікую свою заплановану літературну роботу тільки на початку липня цього року¹.

Просячи найввічливіше бути ласкаво поблажливим до моєї настирливості, маю честь з найбільшою повагою підписатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Лев Кирилович

Чернівці, 27 травня 1875 р.

¹ Про яку працю йдеться, коли і де вона друкувалася, невідомо.

1876 р., травня 23. Чернівці

Euer Hochwohlgeboren!

In den ersten Tagen des Monates Juni dürfte von der Czernowitzer Universität der Vorschlag betreffend die Besetzung der ruthenischer Lehrkanzel an der eben genannten Hochschule im k[aiserlich]-k[öniglichen] Unterrichtsministerium anlangen und in kurzer Zeit die Ernennung des zukünftigen Professors dieses Faches erfolgen.

Ich hege die Hoffnung, dass ich in den erwähnten Vorschlag werde aufgenommen werden.

Mit Rücksicht darauf, dass durch die Erlangung dieser Lehrkanzel einerseits meine materielle Lage sich bedeutend bessern würde, andererseits für meine weitere Ausbildung im Slavischen die Möglichkeit gewonnen wäre, und dass endlich so günstige Gelegenheit zum Vorrücken für mich vielleicht sich nie wieder bieten dürfte, wage ich, auf die oft bewährte Gnade Euer Hochwohlgeboren bauend, die ergebenste Bitte zu stellen: Euer Hochwohlgeboren an geeigneter Stelle noch Ihren bedeutenden Einfluss geltend zu machen und durch günstige Anempfehlungen meine Ernennung für die Lehrstelle der ruthenischen Sprache an der Czernowitzer Universität zu sichern.

Ich müsste befürchten, mich mit meiner Bitte einer unverzeihlicher Zudringlichkeit schuldig gemacht zu haben, wenn ich nicht auf die edle Menschenfreundlichkeit Euer Hochwohlgeboren bauen dürfte, der ich alles zu verdanken habe, indem ich auch diesmal mich der Überzeugung hingebende, dass meine Bitte gnädig wird aufgenommen werden, bitte ich um gütige Nachsicht für meine Zudringlichkeit und habe die Ehre mich zu zeichnen, mit der grössten Hochachtung Euer Hochwohlgeboren ganz ergebenster Diener

Leon Kirilowicz

Czernowitz, 23/5. 1876

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 146—147. Рук.коп. Копія.

Ваша високоблагородносте!

У перших днях червня повинна надійти до цісарсько-королівського міністерства освіти пропозиція від Чернівецького університету щодо комплектування посад руської кафедри в цій вищій школі і відбутися затвердження майбутнього професора по цій спеціальності.

Сподіваюся, що мене включать в цю пропозицію.

З огляду на те, що, з одного боку, через осягнення цієї кафедри значно поліпшилося б моє матеріальне становище, а з другого — виникла б можливість для мого подальшого розвитку в галузі славистики і, нарешті, ця сприяюча нагода для мого просування вперед, можливо, ніколи більше не трапиться, відважуюся, покладаючи надії на часто доведену на ділі ласку Вашої високоблагородності, висловити найпокірніше прохання, щоб Ваша високоблагородність ласкаво використала у відповідному місці свій великий вплив і zapewnila прихильними рекомендаціями моє призначення на посаду професора руської мови у Чернівецькому університеті.

Я мусив би боятися, що через своє прохання стягну на себе вину непростимої настирливості, якби я не міг поклати надії на благородну людяність Вашої високоблагородності, якій мушу завдячувати.

Перекоаний і цим разом, що моє прохання буде ласкаво прийняте, прошу про ласкаву поблажливість щодо моєї нав'язливості. Маю честь з найбільшою повагою підписатися Вашої високоблагородності найвідданіший слуга

Лев Кирилович

Чернівці, 23 травня 1876 р.

**КУЗЕМСЬКИЙ
МИХАЙЛО ЄВСТАХІЙОВИЧ**

№ 64

1867 р., листопада 5. Львів

Euer Hochwohlgeboren!
Hochverehrter Herr!

Eine lange Kette unglücklicher Verhältnisse hat uns Ruthenen in Galizien dahin gebracht, dass wir auf dem Punkte stehen national total erdrückt zu werden.

Das neueste für Galizien erlassene Gesetz wegen Einfüh-

rung der polnischen Unterrichtssprache in Ostgalizien und die genehmigte Landesschulbehörde sind für uns höchst verderblich.

Da aber im h[ohen] Herrenhause die Beratung über das Schulgesetz vorgenommen werden wird, so sehen wir uns veranlasst, an das h[oh]e Herrenhaus eine Petition zu überreichen¹, damit wenigstens die Landesschulbehörde in der von den Polen gewünschten Zusammenstellung nicht zu Stande komme, und damit die Einsetzung einer solchen auch für Galizien nach der für die übrigen Königreiche und Länder diesseits der Leitha² vorgeschriebenen Norm erfolgt.

Ich nehme mir die Ehre diese Petition Euer Hochwohlgeboren im Anschluss zu übermitteln mit der Bitte: dieselbe, wenn Euer Hochwohlgeboren es für gut finden werden, dem h[ohen] Herrenhause zu überreichen. Sollten jedoch Euer Hochwohlgeboren erschten, dass diese Petition nicht an der Zeit, oder es sonst angedeutet wäre diesen Gegenstand gar nicht zu berühren, so bitte ich dieselbe zurückzubehalten um so mehr, als ich absichtlich vermieden habe für dieselbe Unterschriften zu sammeln, weil in Galizien derzeit bei den Ruthenen jede Regung eines National'sinnes verpönt ist, und nur Unannehmlichkeiten aller Art nach sich zieht.

Mit tiefer Verehrung, Euer Hochwohlgeboren ergebener Diener

Kuziemski

Lemberg, den 5. Nov[ember] 1867

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 21—22.
Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!
Високоповажаний пане!

Довгий ландюг нещасливих обставин привів нас, русинів, у Галичині до того, що нам загрожує повне національне придушення.

Найновіший закон, виданий для Галичини відносно впровадження польської мови викладання у [школах] Східної Галичини та затвердження Крайової шкільної ради¹, є зовсім згубним для нас.

Однак тому що у високій верхній палаті відбуватиметься обговорення шкільного закону, ми змушені передати у високу верхню палату петицію, щоб принаймні Крайова шкільна рада не була призначена в складі, якого бажають поляки, щоб створення такої шкільної ради відбувалося для галичан згідно з регламентом, який є обов'язковим для інших королівств і країн по той бік Лейтн².

Михайло Куземський

Дозволю собі переслати разом з листом до Вашої високоблагородності цю петицію з проханням передати її, якщо Ваша високоблагородність буде вважати це за можливе, у високу верхню палату. Водночас, якщо б Ваша високоблагородність вважала, що ця петиція не на часі або були якись уваги, щоб цієї справи не порушувати, то прошу її затримати, тим більше що я свідомо не збирав під нею підписів, тому що тепер у Галичині засуджується кожний прояв національної свідомості русинів, який тягне за собою лише всілякі неприємності.

З глибокою повагою, Вашої високоблагородності відданий слуга

Куземський

Львів, 5 листопада 1867 р.

Куземський Михайло Євстахійович (1809—1878) — український культурно-освітній та церковний діяч у Галичині. Протягом тривалого часу керував, як член Львівської консисторії, шкільною освітою Східної Галичини, під його наглядом засновано близько тисячі народних шкіл на західноукраїнських землях. У 1848 р. один із організаторів Головної руської ради у Львові та її філіалу у Яворові, фундатор Народного дому у Львові, в 1868—1870 рр. холмський єпископ. Куземський — один із тих діячів, які різко виступили проти насильних намагань польських правлячих кіл, за словами І. Франка, «відмовити руській народності прав до самостійного розвитку, а руську мову називати відміною польської» (Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. — К., 1986. — Т. 47. — С. 119) і в 1859 р. замінити в українській писемності слов'янський шрифт латинським. Автор статей і розвідок: «Річ на з'їзді учених руських» (Львів, 1850), «Вступне слово на засіданні Комісії управляючої строєнієм Народного дома...» (Зоря Галицька, — 1853. — № 21—22), «Ansichten über den Antrag: Das ruthenische mit lateinischen Schriftzeichen zu schreiben» (Lemberg, 1861), «В справі Дому Народного» (Слово. — 1867. — № 7—8) та ін.

¹ Крайова шкільна рада — вищий орган управління і контролю за початковою та середньою шкільною освітою в Галичині, одна із складових частин австрійського державного апарату, який здійснював політику германізації і полонізації на західноукраїнських землях. Створена як орган «автономного» управління при намісництві у Львові, згідно з імператорським розпорядженням від 25 червня 1867 р., рада почала діяти з 24 січня 1868 р. Поділялася на три секції — народних шкіл і вчительських семінарій, середніх шкіл (гімназій, реальних шкіл) та торговельних і промислових шкіл. Мала відповідні органи у повітах (окружні ради) і містах. Крайові, окружні і міські шкільні ради склалися переважно з польського духовенства й урядовців, мали бюрократичний характер. На чолі Крайової шкільної ради стояв намісник Галичини. Ліквідована у 1921 р.

² Лейта (Leitha) — ріка, правий доплив Дунаю.

КУЛИШ
ПАНТЕЛЕЙМОН ОЛЕКСАНДРОВИЧ

№ 65

1871 р., квітня 5. Відень

S[eine]r Wohlgeboren
Herrn D[okto]r Fr[anz] Miklosich!
Geehrter Herr!

Ss macht mir viel Vergnügen Ihnen meinem herzlichen Dank auszudrücken für Ihre gerechten Bemerkungen, die Sie bei der Revision der russinischen Bibelübersetzung gemacht haben. Da ich so viele freie Übersetzungen in allen modernen Sprachen vor sich hatte, so glaube ich auch die russinische Übersetzung mit mehr Freiheit durchführen zu können. Das Resultat Ihrer Revision überzeugte mich indessen von der Notwendigkeit einer genauen, wörtlichen Übersetzung¹. Wie weit ich dieser Übersetzung treu geblieben bin, werden Sie, nach gütiger Einsichtnahme, aus dem Evangelisten Mat[thäus]², den ich Ihnen zu verehren das Vergnügen habe, erfahren.

Achtungsvoll

P. Kulisch

Wien, den 5-t[en] April 1871

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 105. Рукопис. Копія.

Його вельможності
панові доктору Францу Міклошичу!
Вельмишановний пане!

Мені дуже приємно сердечно Вам подякувати за Ваші слушні зауваження, які Ви зробили при перевірці руського перекладу Біблії. Тому що я мав перед собою так багато вільних перекладів на всіх сучасних мовах, то думав, що можу виконати також український переклад більш вільно. Результат Вашої перевірки переконав мене тим часом у необхідності точного, дослівного перекладу¹. Наскільки залишився я вірний точному перекладу, Ви дізнаєтеся після ласкавого перегляду євангеліста Матфея², якого маю честь Вам подарувати.

З пошаною

П. Куліш

Відень, 5 квітня 1871 р.

Куліш Пантелеймон Олександрович (1819—1897) — український письменник, історик, фольклорист, етнограф, критик, перекладач. Навчався у Київському університеті (1839—1841). Був членом Кирило-Мефодіївського товариства, в якому займав ліберально-реформістську і помірковану позицію. Викладач ряду гімназій та училищ. Редактор журналу «Основа» (1861—1862), альманаху «Хата». Автор багатьох публіцистичних і художніх творів, упорядник збірки фольклорних і фольклорно-історичних матеріалів «Українские народные предания» (кн. 1, М., 1847), опублікував «Записки о Южной Руси» (т. 1—2, Спб., 1856—1857), підручник з української мови під заголовком «Грамматка» (Спб., 1857), цикл статей «Виховання дітей». Йому ж належить «Опыт биографии Н. В. Гоголя со включением до сорока писем» (Спб., 1854). Видав твори Т. Шевченка, Марка Вовчка, переклав українською мовою О. Пушкіна, А. Міцкевича, В. Шекспіра, Ф. Шіллера, Дж. Байрона та інших письменників, Біблію.

¹ Лист викликаний рукописною рецензією Ф. Міклошича на переклад П. Куліша Нового завіту та подальшою працею над його текстом. Переклад Нового завіту передав Ф. Міклошичу не П. Куліш, а уповноважений Британського біблійного товариства Миллярд, якому перекладач (через І. Пулюя) запропонував придбати український рукопис для опублікування. Одержавши рукопис, Миллярд надіслав його до Львова на рецензію фахівцям. Відповідь була негативною (рецензували І. Наумович, І. Глібовицький, І. Шараневич та ін.). Тоді Миллярд для безсторонньої фахової оцінки передав рукопис Ф. Міклошичу. Його відгук про переклад, незважаючи на добре ставлення до перекладача, також не був позитивний: він, на думку вченого, «не зовсім» відповідав грецькому оригіналові і являв собою «тільки парафразу оригіналу». У зв'язку з цим у половині лютого 1861 р. П. Куліш приїхав у Відень для доопрацювання тексту (запросивши у співперекладачі І. Пулюя), а згодом, переклавши по-новому й опублікувавши його частину, написав Ф. Міклошичу одного листа (див. листи М. Подолинського до П. Куліша від 24 липня 1869 р. та М. Бучинського до І. Рудченка від 12 квітня 1872 р.— Галичина й Україна в листуванні 1862—1884 рр., Кн. 1/Підготовка до друку акад. К. Студинського.— Харків—Київ, 1931.— С. 135, 171; *Куліш П. О.* Матеріали і розвідки, Ч. 2 // Збірник філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка.— Львів, 1930.— Т. 22/2.— С. 26—31 та ін.). Починаючи з квітня 1871 р. у віденській друкарні Л. Соммера переклад виходить окремими випусками, а згодом під цією ж датою (насправді лише у 1880 р.) окремою книжкою під заголовком «Новий завіт. У перекладі П. О. Куліша та І. П. Пулюя» (пізніші перевид.: Львів, 1887, 1893). Згадане Британське товариство видало Старий і Новий завіти у перекладі П. О. Куліша, І. С. Левицького та І. П. Пулюя тільки у 1903 р. Незважаючи на тривалу працю і багаторазові видання Євангелія, переклади П. Куліша та інших викликали різку критику І. Франка й П. Житецького. Останній закидав перекладачам штучність мови, добирання хоч і народних, але рідковживаних або не вживаних на Україні слів, використання церковнослов'янських форм «механічно і часто без ніякої потреби» (*Житецький П. И.* О перекладах Євангелія на малорусский язык // *Известия отделения русского языка и словесности Академии наук.*— Спб., 1906.— Кн. 65.— С. 30—32).

² Разом з листом Куліш надіслав перший випуск доопрацьова-

Пантелеймон Куліш

шого, згідно зауважень Ф. Міклошича, перекладу Нового завіту: Євангеліє по св. Матфєєві (Святе письмо). Переклад український / Коштом громадським.— Відень, 3 друкарні Коммера у Відні, 1871.

КУПЧАНКО
ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ

№ 66

1885 р., грудня 22. Відень

Euer Hochwohlgeboren,
Sehr verehrter Herr Professor!

Vom k[aiserlich]-k[öniglichen] Regierungsrate J. Ritter von Weilen, als Redakteur der deutschen Ausgabe des Werkes unseres durchlauchtigsten Kronprinzen, Erzherzog Rudolf, „Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild“¹ in Kenntnis gesetzt, dass ich als Mitarbeiter dieses Werkes u[nd] z[war] für die ethnographische Beschreibung der Ruthenen in der Bukowina — meiner Landsleute, Stammes- und Glaubensgenossen — vorgemerkt worden sei, habe ich eine ethnographische Beschreibung des ruthenischen Volkes in der Bukowina verfasst und bin nun im Begriffe, mein Manuskript Seiner k[aiserlichen] u[nd] k[öniglichen] Hoheit, unserem Kronprinzen, vorzulegen².

Vorher möchte ich aber gern erfahren, woher eigentlich der Name der ruthenischen Gebirgsbewohner in der Bukowina, welche allgemein Huzulen-Huzulý genannt werden, stamme.

Es bestehen über die Abstammung des Stammes *Huzul* allerlei einander widersprechende Behauptungen. So behaupten die Rumänen, dass dieser Name aus dem rumänischen Worte *Hoz* (?) * der Räuber und dem rum[änischen] Artikel *ul* bestehe und dass die Huzulen eigentlich ruthenische Rumänen (!) * seien. Andere behaupten, dass der Name *Huzulen* identisch mit *Uzen* (!) * sei u[nd] s[o] w[eiter]. Ich halte alle diese Ansichten für falsch und glaube, dass der Name *Huzul* rein slavischer Herkunft sei, indem derselbe von dem ruthenischen Worte *Uzol*, *Wuzol* — *Huzol*, „das Bündel“, stamme, indem die Huzulen auf ihren Reisen sehr viele Bündel tragen und ihre Pferde tragen lassen. Diesen Namen scheinen die Huzulen von ihren Brüdern aus der Ebene, den Podoljanen oder Podoljaken (Podolier, Ruthenen aus der Prut-

* Так у рукопису.

und Dniesterebene) erhalten zu haben, da diesen die vielen Bündel der Huzulen, welche bei den Podoliern nicht angewendet werden, auffielen und sie ihre im Gebirge wohnenden Stammes- und Glaubensgenossen darnach benannten. Der ruthenische Bauer spricht die mit Vokalen anfangenden Wörter nicht gerne aus, darum setzt er denselben Konsonanten vor: so sagt er z[um] B[eispiel] anstatt *Ucho* — *Wucho* — „das Ohr“, anstatt *Arescht* — *Harescht* — „der Arrest“; *Owes* — *Howes* — „der Hafer“ u[nd] s[o] w[eiter]. So, denke ich mir, hat er auch aus *Uzol*, *Huzol* und dann *Huzul* gebildet... * Oder sollte der Name von dem ruthenischen Worte *Guz*, *Huz*, *der Knoten Huzek* — *der Knopf*, herkommen? Das wäre auch möglich, denn die Huzulen tragen auf ihren Hüften, an ihren Röcken und an ihren ledernen Gürteln eine Anzahl Knoten und Knöpfe, deren grosse Liebhaber sie sind...³ *

Da ich über die Abstammung des Namens *Huzul* im Unklaren bin, in meiner ethnographischen Skizze aber nicht gerne etwas Unrichtiges aufnehmen möchte, welche ich mich an Euer Hochwohlgeboren mit der ergebenster Bitte, mir gütigst die Abstammung des Namens *Huzul* mitteilen zu wollen.

Ich gebe mich der angenehmen Hoffnung hin, dass E[uer] Hochwohlgeboren diese meine ergebene Bitte berücksichtigen werden und danke daher verbindlichst.

Genehmogen E[uer] Hochwohlgeboren die Versicherung meiner Hochachtung und tiefster Ergebenheit, mit welcher ich zeichne, E[uer] Hochwohlgeboren dankbarer Schüler

Gregor Kupczanko

[Примітка олівцем:] Red[akteur] der russ[ischen] Korrespondenz, Wien-II, Valeriestr[asse], 2.

Wien, 22 Dezember 1885

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 209—211. Рукпис. Копія.

Ваша високоблагородносте,
високоповажаний пане професоре!

Повідомлений цісарсько-королівським урядовим радником Й. Ріттером фон Вейленом, редактором німецького видання твору нашої величності наслідника престолу ерцгерцога Рудольфа «Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild»¹, що мене призначено співавтором цього твору, а саме для етнографічного опису русинів на Буковині — моїх земляків, одноплемінників та одновірців, написав я етнографічний парис про руський народ на Буковині

* Крапки у тексті,

Григорій Купчанко

і тепер збираюся передати мій рукопис його цісарській і королівській величності, нашому наслідникові престолу².

Проте перед тим я дуже хотів би дізнатися, звідки саме походить назва руських гірських мешканців на Буковині, яких у цілому називають гуцулами.

Про походження слова *гуцул* існують різні суперечливі думки. Так, румуни твердять, що ця назва складається з румунського слова *гоц* (?) — розбійник і румунського артикля *уль* і що гуцули, власне, є руські румуни (!). Інші запевняють, що назва *гуцули* тотожна з *уцен* (!) і тому подібне. Я думаю, що ці погляди хибні, і вважаю, що назва *гуцул* чисто слов'янського походження і походить від руського слова *узол*, *вузол* — *в'язка*, тому що гуцули під час своїх подорожей носять дуже багато клунків і навантажують ними своїх коней. Цю назву, здається, отримали гуцули від своїх братів з долини — подолян або подоляків (подоляни — русини долини Пруту і Дністра), тому що вони звернули увагу на багато клунків гуцулів, якими подоляки не користуються, і назвали по цьому своїх одноплемінників й одновірців, які живуть у горах. Руський селянин не радо вимовляє слова, які починаються з голосних, у зв'язку з чим ставить перед ними приголосні: так, наприклад, він говорить замість *ухо* — *вухо* — «вухо», замість *арешт* — *гарешт* — «в'язниця», *овес* — *говес* — «овес» і тому подібне. Так, думав я, утворив він з *узол* — *гузол* і пізніше *гуцул*... Чи, може, ця назва походить від руського слова *гуз*, *гуз*, *гузек* — «гузик»? Це також можливе, тому що гуцули носять на своїх капелюхах, свитках і шкіряних поясках багато вузлів і гудзиків, якими вони захоплюються³.

Але тому, що я не маю чіткої думки про походження назви *гуцул* і не хотів би помітити щось неправильне в своєму етнографічному нарисі, звертаюся до Вашої високоблагородності з найпокірнішим проханням повідомити мене ласкаво про походження назви *гуцул*.

З приємністю сподіваюся, що Ваша високоблагородність візьме до уваги моє покірне прохання, і тому дуже чемно дякую.

Прошу дозволити висловити Вашій високоблагородності запевнення моєї пошани і найглибшої відданості, з якою підписуюся Вашої високоблагородності вдячний учень

Григорій Купчанко

Відень, 22 грудня 1885 р.

[Примітка олівцем:] Редактор руської кореспонденції. Відень-II, вулиця Валері, 2.

Купчанко Григорій Іванович (1849—1902) — український фольклорист, етнограф, письменник, громадсько-політичний діяч. Навчався у Віденському університеті. Основна наукова та збирацька діяльність припадає на 70—80-ті роки і стосується здебільшого Буковини. Публікував праці з фольклористики та етнографії: «Из сборника буковинских простонародных песен, сказок, повестей, пословиц, суеверий и пр.» (Буковинська зоря.— 1870.— № 10—11, 13—16), «Из народных обычаев и обрядов буковинско-русского народа...» (Временник Института Ставропольского...— Львов, 1871, 1872), «Сборник песен буковинского народа» (К., 1875), «Die Ruthenen in der Bukowina» (Ausland.— 1887.— N 3), «Die Schicksale der Ruthenen» (Leipzig, 1887); нариси на історичні теми: «Некоторые историко-географические сведения о Буковине» (К., 1875), «Следы славянства в юго-западной Австрии» (Слово.— 1880.— № 138—139); «Галичина и ее жители» (Відень, 1896). «Угорская Русь и ей русски жители» (Відень, 1897); статті, присвячені шкільництву: «Короткий очерк истории народных школ на Буковине» (Слово.— 1880.— № 38); мовознавству: «Русско-славянские слова в румунском языке» (Учитель.— № 10—16), «Славно-русские слова в языке мадярском» (Учитель.— 1875.— № 5—10). Писав художні твори: «Князь и старушка», «Мои стихотворения», «Разбойники». Перекладав пімєцькою мовою твори М. Гоголя; у Відні редагував газети «Русская правда» (1888—1891), «Просвещение» (1893—1899).

¹ Видання «Die Osterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild» (Wien, 1886—1902) складалося з 24 томів. Том, що опублікований у 1890 р., присвячений Буковині, 1898 р.— Галичині. Серед авторів тому, присвяченого Буковині, прізвище Г. Купчанка не значиться, в зв'язку з чим треба вважати, що згаданий у листі парис не був прийнятий редакцією. Розділи про русинів—буковинців і гуцулів написали О. Монастирський та Ф. Кайндль. Розділи про мову, літературу і музику населення Буковини склали О. Калужницький та С. Воробкевич.

² Мається на увазі австрійський престолонаслідник, син цісаря Франца Йосифа, ерц-герцог Рудольф (1858—1881). Див. прим. 12 до листа № 19.

³ Походження слів *гуцул*, *гуцули* на сьогодні залишається не з'ясованим. Їх тлумачення має близько десяти гіпотез, і жодна з них не може бути визнана переконливою. Цьому питанню присвячено чимало праць (Кобилянський В. В. Діалект і літературна мова. Східнокарпатський і покутський діалекти, походження і відношення до української мови.— К., 1960.— С. 143—151). Останнім часом з'явилися ще одні пояснення етноніма *гуцули*, яке групується на його зв'язку з антропонімом Гуцул як деривата, засвідченого писемними пам'ятками антропоніма Гуць (Худаш М. М. До питання походження назви гуцули // Мовознавство.— 1984.— № 5.— С. 57—62).

ЛЕПКИЙ
ОНУФРИЙ МИХАЙЛОВИЧ

№ 67

1875 р., березня 11. Львів

Hochwohlgeborener,
Hochzuverehrender Herr Hofrat!

Das hochgeschätzte Wohlwollen, das von Seiten Euer Hochwohlgeboren mir während meiner Studienzeit an der Wiener Universität zuteil wurde, flösst mir den Mut ein mich an Euer Hochwohlgeboren zu wenden und um die hochgeneigte Unterstützung bei meiner Bewerbung um die Lehrkanzel der slavischen Philologie oder eventuell der ruthenischen Sprache an der Universität in Czernowitz ehrfurchtsvoll zu bitten, denn ich bin überzeugt, dass dieser Lehrposten, für den ich die erforderlichen Fähigkeiten und Kenntnisse zu besitzen mir schmeichle, ohne die hochgeneigte Anempfehlung durch Euer Hochwohlgeboren für mich unerreichbar sein dürfte.

Ich habe das Glück gehabt unter der ausgezeichneten Leitung Euer Hochwohlgeboren die slavische Philologie durch 4 Jahre zu studieren, und wurde am 4. Juli 1864. von der k[aiserlich]-k[öniglichen] wissenschaftlichen Gymnasial-Prüfungskommission in Wien approbiert das Ruthenische und Polnische unter Gebrauch des Deutschen, Polnischen und Ruthenischen als Unterrichtssprache am ganzen Gymnasium zu lehren. Hierauf habe ich als Lehrer der ruthenischen Sprache am Lemberger k[aiserlich]-k[öniglichen] II Obergymnasium¹ vom Jahre 1865 bis 1873. und seit März 1873 als griechisch-kath[olischer] Religionslehrer am k[aiserlich]-k[öniglichen] Franz-Josefs-Gymnasium in Lemberg², an welchem ich auch die polnische Sprache in der 5-ten Klasse lehre, mich mit dem Studium der slavischen Philologie mit besonderer Vorliebe befasst, und einige Proben meiner Tätigkeit auch durch den Druck veröffentlicht, wobei ich freilich meine Aufmerksamkeit mehr auf die Bedürfnisse der Schule und des hierländischen Lesepublikums als auf die gelehrte Welt richtete. So erschienen von mir: 1. Короткое обозрение руськой письменности. Ч. 1. Львов, 1869; 2. Указатель на употребленье некоторых букв в руськой правописи. Львов, 1870; 3. Акты относящиеся к истории Южно-Западной Руси. Львов, 1870 *;

* У рукопису помилково: 1871.

Онуфрій Лепкий

4. Несколько слов о греческо-славянской грамматиці, пзданной во Львові 1591 р. Львов, 1872³ und nebst diesen noch mehrere Abhandlungen aus dem Gebiete der slavischen Philologie in den Lemberger periodischen Zeitschriften. Es dürfte auch der Umstand für mich sprechen, dass ich die rumänische Sprache ziemlich gut verstehe.

Ich nehme mir daher die Freiheit Euer Hochwohlgeboren zu bitten, Ihren mächtigen Schutz bei der Bewerbung um die obgedachte Lehrkanzel Ihrem ehemaligen Schüler hochgeneigt angedeihen lassen zu wollen, der durch wissenschaftliches Streben stets eifrigst bemüht sein wird der hochgeneigten Empfehlung Euer Hochwohlgeboren sich würdig zu machen.

Schliesslich erlaube ich mir Euer Hochwohlgeboren ein Exemplar des von mir neulich herausgegebenen D[okto]r K. Schenkl's griechischen Übungsbuchs ehrfurchtsvoll zu verehren⁴.

Mit ausgezeichnete Hochachtung des Hochwohlgeborenen Hochzuverehrenden Herrn Hofrats dankbarster

Onufrius Lepki

Lemberg, am 11. März 1875

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 148—150. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте, високоповажаний пане надвірний раднику!

Незвичайно цінна прихильність, яку я відчув з боку Вашої високоблагородності під час свого навчання у Віденському університеті, додає мені відваги звернутися до Вашої високоблагородності і просити про прихильну підтримку в моєму клопотанні про кафедру слов'янської філології або руської мови в Чернівецькому університеті. Я перекопаний, що ця викладацька посада, для якої, потішаючи себе, маю необхідні здібності та знання, без прихильної рекомендації Вашої високоблагородності була б для мене недосяжною.

Я мав щастя чотири роки вивчати слов'янську філологію під чудовим керівництвом Вашої високоблагородності і був 4 липня 1864 року затверджений цісарсько-королівською науковою гімназіальною екзаменаційною комісією у Відні викладачем руської і польської мов у всіх [класах] гімназії з німецькою, польською та руською мовами викладання. Після цього від 1865 до 1873 р. працював учителем руської мови вищих класів у Львівській цісарсько-королівській 2-й вищій гімназії¹, а від березня 1873 р. учителем греко-католицької релігії в цісарсько-королівській гімназії Франца Йосифа у Львові², в якій я також викладаю в 5-му класі польську

мову. Я з особливою насолодою займався слов'янською філологією й опублікував також кілька спроб моєї діяльності, причому, очевидно, приділяв більше уваги запитам школи і місцевої читацької публіки, ніж ученому світові. Так з'явилися: 1. Короткое обозрение руськой письменности. Ч. 1. Львов, 1869; 2. Указатель на употребление гдекоторых букв в руськой правописи. Львов. 1870; 3. Акты относящиеся к истории Южно-Западной Руси. Львов, 1870; 4. Несколько слов о греческо-славянской грамматиці, наданной во Львові 1591 р. Львів, 1872³ і, крім цього, ще кілька статей з питань слов'янської філології у львівських періодичних журналах. Повинна свідчити позитивно про мене також та обставина, що я досить добре розумію румунську мову.

У зв'язку із сказаним відважуюся ласкаво просити Вашу високоблагородність проявити прихильно своє вагоме заступництво своєму колишньому учневі при його клопотанні про вищезгадану кафедру, який своїм науковим прагненням до науки завжди намагатиметься виявити себе гідним прихильної рекомендації Вашої високоблагородності.

Нарешті сповнений високої поваги відважуюся подарувати Вашій високоблагородності один примірник недавно виданого мною посібника з грецькими вправами доктора К. Шепкля⁴.

З найбільшою повагою до високоблагородного і вельмишановного пана надвірного радника, дуже вдячний

Онуфрій Лепкий

Львів, 11 березня 1875 р.

Лепкий Онуфрій Михайлович (1838—1905) — український філолог, громадський діяч, священик. Член-кореспондент Польської АН. Навчався у Львівському та Віденському університетах. Від 1864 р. учитель у Сталіславі, Бережанах, Львові. Автор ряду літературознавчих розвідок про давньоруську та староукраїнську писемність: «Короткое обозрение руськой письменности. Ч. 1. От введения християнства до пришествия татар» (Львов, 1869), «Несколько слов о греческо-славянской грамматиці, наданной во Львові 1591 г.» (Львів, 1872), «Погляд на просвещение и письменность на Руси за времен княжеских» (Временник Института Стравропольского.— Львов, 1884). Опублікував Життя про Георгія (Львів, 1869), Онуфрія (Львів, 1870), «Изборник... чинол» (Львов, 1873). У 1876 р. доопрацював і перелав (разом з Г. Опішкевичем) «Граматику руського языка» Михайла Осадці, переклав і видав «Грецькі вправи для гімназії К. Шепкля» (Львів, 1871, 1874), а в періодичних виданнях («Учитель», «Руський Сіон») друкував статті з питань граматики і правопису української мови; видав «Акты, относящиеся к истории Южно-Западной Руси» (Львов, 1870) та ін.

¹ 2-а гімназія у Львові заснована 1818 р. як «домініканська». У 1850 р. на її базі створено головну восьмикласну гімназію з

польською мовою викладання. Нова перебудова структури школи відбулася 1889 р. Існувала до 1989 р.

² Гімназія ім. Франца Йосифа у Львові — див. прим. 1 до листа № 6.

³ У розвідці йдеться про підручник граматики грецької мови, який був підготовлений «спудеями» Львівської братської школи і надрукований у Львові 1591 р. під назвою «АДЕΛΦΟΤΗΣ». Граматика языка совершенного искусства осми частей слова». Являє собою одне із перших у вітчизняній літературі наукових досліджень про пам'ятку.

⁴ Повна назва посібника: Д[окто]ра Кароля Шенкля книжка для науки греческого языка в III и IV класі гімназійній до руського языка приспособлена О. Лепким...— Львів, 1871.

ЛОБОЙКО ІВАН МИКОЛАЙОВИЧ

№ 68

1853 р., травня 28. Відень

Достопочтеннейший профессор!

К крайнему моему сожалению, продолжительная тяжкая болезнь лишила меня отрады пользоваться в Вене драгоценным для меня знакомством и благорасположением Вашим. Утрата эта для мене невознаградима, но должно было покориться судьбе. В утешение мое я постараюсь перед выездом моим в Ишгль¹ посетить Вас в доме Вашем. Между тем покорнейше прошу Вас доставить мне, как и в прошедшем году, die Eintrittskarte * к предстоящему торжественному заседанию Академии наук. Я квартирую в той же гостинице «Zum wilden Mann, in N 27» **.

Поручая себя Вашей памяти, пребуду навсегда Ваш покорнейший слуга

Иван Лобойко

Вена, 28 mai/16 мая 1853

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 231. Рукопис. Копія.

Лобойко Іван Миколайович (1786—1861) — літвіст, історик, літературознавець. Закінчив Харківську гімназію та університет (1804—1810). Спочатку вчитель словесності, логіки і психології у Новгород-Сіверській гімназії, з 1811 р. — літератури і німецької мови у Харківській слобідсько-українській гімназії. У 1815—1821 рр. займав різні чиновницькі посади, головним чином у Петербурзі. У 1822—

* Вхідний квиток, перепустка (нім.).

** «До дикої людини, під № 27» (нім.).

1832 рр. ординарний професор Вільнюського університету, а у 1833—1840 рр.— Медико-хірургічної та Духовної римсько-католицької академії у Вільнюсі. У Вільнюському університеті викладав російську літературу, російську, польську та старослов'янську мови, порівняльну граматику слов'янських мов (з 1824 р.). Член «Вольного общества любителей российской словесности, знайомий з декабристами К. Рилевим, О. Бестужевим, В. Кюхельбекером та ін. Тривалий час співробітничав з Й. Лелевелем (праця над «Литовським статутом», над складанням лексикологічної карти «Поширення різних мов»), Г. Даниловичем, Зоряном Доленгою-Ходаковським та ін. Основні праці: «О важнейших изданиях записок Герберштейна о России» (Спб., 1817), «Взгляд на древнюю словесность скандинавского севера» (Спб., 1827), статті в журналах «Одесский вестник», «Dziennik Wileński», «Спогади» (Інститут російської літератури і мистецтва. Пушкінський Дім.— Ф. 154, № 55).

¹ Ішгль (Ischgl) — курортне містечко у Тирольських Альпах в Австрії.

ЛУКАШЕВИЧ ПЛАТОН ЯКИМОВИЧ

№ 69

1879 р., серпня 24. Березань

Милостивейший государ!

Из Киева от одного знакомого я получил приятное уведомление, что Вы нам не отказываете в посильных присылках книг. До этого я уже имел честь в бандероле отправить двое моих сочинений в Вену знаменитому тамошн [ему] профес [сору] Францу Миклошичу, не ведая, Вы ли это или Ваш однофамилец. Теперь решился при сем препроводить к Вам в бандероле же «Астрономические выкладки»¹ по девятирчному счету, употреблявшемуся некогда, по преданиям, на Руси, чему есть весьма любопытные указания, особенно у нас в Малороссии, ровно как и о первобытной вере славян, наших предков. На сем основании я произвожу не только астроном [ические] вычисления, но и вычисления первпнных тел химии, весомых и невесомых.

Прошу удостоить меня извещением, получили ли эту книжку или нет? Также можно ли в посылках через почту выслать к Вам русские книги и Вам адресовать на них. Получаются ли они у Вас или нет?

Правда ли этому, что книги не доходят при такой пересылке. Известите меня, можно ли к Вам выслать мои «Корнесловы» языка греч [еского] и латинского².

Если книги пропадают, то нехай они нашим врагам на позвонне. В таком разе можно сказать, что жида могут свободно сообщаться между собою, а мы стоим ниже их; следовательно [тельно], история ничего подобного не может представить. Я не в состоянии этому даже и верить.

С истинным уважением имеют честь именоваться Вашим покорнейшим слугою

Платон Лукашевич

1879 года. 24 августа, м. Березань

П[ост]с[криптум]. Мой адрес: Его благ[ородию] Платону Якимов[ичу] Лукашевичу в Пирятине Полтав[ской] губернии; а оттуда в м. Березаць Переяславского уезда. Прошу, если можно, свой адрес полностью.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 141—142. Рукопис. Копія.

Лукашевич Платон Якимович (1806—1887) — український етнограф, фольклорист, філолог. Навчався у Ніжинському ліцеї вищих наук й Одеському Рішельєвському ліцеї (1828). Видав «Малороссийские и черноворусские народные думы и песни» (СПб., 1836). Автор досліджень в етнографії: «Предисторический славянский мир» (Москва, 1843, — Ч. 6), «Чаромутне или священный язык магов, волхвов и жрецов...» (СПб., 1846), «Примеры всесветного славянского чаромутня астрономических выкладок, с присоединением объяснений обратного чтения названий букв алфавитов греческого и коптского» (М., 1855) та ін.; філології: «Корнеслов греческого языка» (К., 1869), «Корнеслов латинского языка» (К., 1871), «Мнимый индогерманский мир или истинное начало и образование языков немецкого, английского, французского и других западноевропейских» (К., 1873), «Объяснения ассирийских имен» і т. п. Останньою працею була двотомна «Микроскопическая астрономия». Оцінював народну творчість з консервативно-романтичних позицій. Не розумів творчості Т. Г. Шевченка, особливо поеми «Сон».

¹ Під такою назвою праця П. Лукашевича невідома. Ймовірно, це одна з його етнографічно-хронологічних і демонологічних праць. Ряд астрономічних обчислень містить робота «Примеры всесветного славянского чаромутня астрономических выкладок...» (М., 1855).

² Йдеться про праці: «Корнеслов греческого языка» (К., 1869) та «Корнеслов латинского языка» (К., 1871).

Платон Лукашевич

МАЛИНОВСЬКИЙ МИХАЙЛО

№ 70

1841 р., жовтня 16. Львів

Hochgeehrter Herr!

Auf die an mich gerichteten, geehrten Zuschriften Euer Hochwohlgeboren konnte ich bis daher darum nicht antworten, weil ich, unlängst vom Lande zurückgekehrt, vieles von meinen Pflichten in Ordnung zu bringen hatte, und weil ich der gegebenen Weisung gemäss die gedruckte und geschriebene Geschichte des Lebens der h[eiligen] Kyrill und Method, der Slavenapostel untersuchte, worin sie sich unterscheiden. Ich antworte also:

Das Manuskript wird auf dem Berge Athos bei der Anordnung der dortigen Bibliothek schwerlich anzufinden sein. Die ins XIII. Jahrhundert reichende Abschrift desselben, welche den hiesigen Basilianern von einem Moldauer Metyten¹, der hier in Verbannung lebte, geschenkt wurde, ist daher den Basilianern sehr teuer, dabei befinden sich auch andere Abhandlungen: sie wollen sie aus ihrer Bibliothek nicht geben. In dem Buche „Житія святихъ“ ist die Darstellung nicht gleichlautend, vieles von Neueren hinzugeschoben: Auch haben hier die Basilianer eine im XVI Jahrhundert gemachte Abschrift davon in einem alten M[ess]b[uche], worin die drei Liturgien des h[eiligen] Apostols Jakob, Johann Chrysostom und Basilius² vorkommen. Darin sind auch viele Einschübel anzutreffen, welche dartun sollen, dass diese h[eiligen] Männer in Russland gewirkt haben. Sie sollen nach diesem M[ess]b[uche] eine slavische Übersetzung der h[eiligen] Schriften unter den hiesigen Bewohnern angetroffen haben. Der h[eilige] Theodoret schreibt auch davon. Unter den Chasaren, welche damals über Südrussland herrschten, waren sie wohl, wenigstens Method³. Das Christentum war hier schon vor ihnen.

Es sind also drei Varianten dieses Lebens. Abschreiber werden um diesen Preis wohl zu finden sein, aber sollen denn alle diese Varianten abgeschrieben werden? Indessen werde ich das Älteste dieser Varianten abschreiben lassen, bis ich eine Antwort mit dem Auftrage erhalten haben werde.

Indem ich dieses hinterbringe, unterzeichne ich mich mit aller Hochachtung.

M. Malinowski,
Studienpräfekt im g[riechisch]-k[atholischen]
Lemberg[er] Seminar

Михайло Малиновський

Вельмишановний пане!

На цінні листи, з якими Ваша високоблагородність до мене зверталася, я не міг дотепер відповісти, тому що, повернувшись недавно з села, мусив довести до ладу багато чого з моїх справ, а також тому, що, згідно з даним мені дорученням, працював над друкованою і рукописною історіями життя святих апостолів слов'ян Кирила і Мефодія і над їх відмінностями. Я відповідаю, отже: навряд чи можна розшукати рукопис на горі Афон при існуючому порядку тамтешньої бібліотеки. Копія цього рукопису, що відноситься до XIII століття, подарована тутешнім василіанам молдавським метитом¹, який жив тут на заслання, тому є для василіан дуже дорогою. У ній [копії] є інші твори. Василіани їх зі своєї бібліотеки не хочуть позичати. У книзі «Життя святих» текст не є тотожний, містить багато новіших вставок. Його копію також мають василіани у давньому Служебнику, виготовленому в XVI столітті, в якому вміщені три літургії святих апостолів Якова, Івана Золотоустого та Василя². У ньому ж можна натрапити також на багато вставок, які мають свідчити, що ці святі мужі діяли на Русі. Згідно з даними цього Служебника вони ніби знайшли у тутешнього населення слов'янський переклад Святого письма. Святий Феодоріт також про це пише. Серед хозар, які тоді панували на Південній Русі, воли, принаймні Мефодій³, також перебували. Вже до них тут було християнство.

Існують, отже, три варіанти цього житія. Переписувачів напевно можна знайти за вказану ціну, але чи треба переписувати всі ці варіанти? Тимчасом поки я отримаю відповідь з вказівкою, дам переписати найдавніший з варіантів.

Повідомляючи про це, підписуюся з усією повагою

М. Малиновський,
префект греко-католицької Львівської семінарії

Львів, 16 жовтня 1841 р.

Малиновський Михайло (1812—1894) — український церковний і громадський діяч. Один із засновників Головної руської ради. У 50—60-х роках стояв на боці галицької інтелігенції, яка захищала права українського народу на свою мову від нападок австрійських урядових кіл та польської шляхти. Перебував у тісних контактах з багатьма діячами культури і науки, зокрема В. Копітаром, А. Тейнером. Рішуче виступав проти заходу уряду в справі заміни слов'янського шрифту латинським для українців Галичини (1859), по-

пуляризатор і публікатор історичних джерел. У 1863 р. член Комісії для укладання руських гімназійних підручників. Автор близько 60 праць із загальної історії та історії церкви, етнографії та мовознавства, освіти, культури, джерелознавства. Основні з них. «О языке вообще и о индоевропейских в частности» (Зоря Галицька, — 1850, — № 65—66), «О старославянском словаре Миклошича» (Зоря Галицька, — 1850, — № 12), «О древнеславянском кумпре Святковиде» (Зоря Галицька, — 1851, — № 46—47), «Обозрение истории церкви русской, изряднее Галицкой» (Львов, 1852), «О летосчисленях вообще, христианском и руськом в частности» (Зоря Галицька як альбум, 1860, — С. 270—285), «Грамоты до истории церкви руськой» (Зоря Галицька як альбум, — 1860, — С. 270—285), «Грамоты до истории церкви руськой» (Зоря Галицька як альбум, — 1860, — С. 196—224), «Die Kirchen- und Staatssatzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien» (Lemberg, 1861), «Языческие або поганские верования у славян и русинов» (Временник Института Ставропигийского на год 1867, — С. 85—141), «Мысли на исторической подставі о равноуправленію русской народности в Галиции» (Временник Института Ставропигийского на 1874 год, — С. 129—139), «Историческая відомість о митрополіи руськой в Галиччѣ» (Львів, 1875), «Як то ся запроваджают старожитности наши» (Рускій Сіон, — 1876, — № 11), «Исторична відомість о крилосах в Галиччѣ, Львові і Перемишлѣ» (Львів, 1876—1878) і т. п. Видав матеріали дискусії за захист слов'янської азбуки для українців-галичан: «Die ruthenische Sprach- und Schriftfrage in Galizien» (Lemberg, 1861), працю М. Гарасевича «Annales Ecclesiae Ruthenae...» (Leopoli, 1862) з власними доповненнями (Галичанин, — 1894, — 26—27 лютого).

¹ Вірогідно, М. Малиновський мав на увазі тодішнього митрополита Досифея, який перебував на західноукраїнських землях у вигнанні в 90-х роках XVII ст. Про яку саме копію Житія Кирила і Мефодія з XIII ст. інформує Ф. Миклошича автор листа і в який збірник з «іншими творами» вона входила, невідомо.

² Йдеться про сербську редакцію списку житія «Паметь и житіє бжєженаго оучителѣа нашего Костанѣтина философа прѣваго наставника словенѣскамѣ езикѣ...», що датується XVI ст. і вміщена в рукописному збірнику XVI—XVII ст. Текст пам'ятки зберігся не повністю: закінчується оповіддю про прибуття Кирила у Венецію, його диспути з духовенством. Спочатку житіє знаходилося в архіві Онуфріївського монастиря у Львові, де ним користувався М. Малиновський, пізніше в колекції А. Петрушевича («Сєвєрнѣцький І. Опис рукописів Народного дому з колекції А. Петрушевича. — Львів, 1906. — Ч. 1. — № 8. — С. 69—70), нині — ЛНБ АН України, Від. рук., ф. 77 (А. С. Петрушевич), спр. 8, арк. 165—196.

Вперше про згадане житіє Я. Головацький інформує в листі до П. Шафарика від 20 вересня 1837 р. (Korespondence P. J. Šafařika. — Praha, 1927. — Т. 1. — С. 280—282), водночас впроваджує у науковий обіг, описуючи його у розвідці «Коротка відомість о рукописах слов'янських і руських, паходящихся в книжниці монастиря св. Василя Великого у Львові» (Русалка Дністровая. — Будим, 1837. — № 20. — С. 126). Про пам'ятку знав Д. Зубрицький, а через нього з 1846 р. В. Копітар (*Працев В. А. Письма к Вячеславу Ганке из славянских земель. — Варшава, 1905. — С. 384*). Першу публікацію житія здійснив Ф. Миклошич (Die Legende vom heiligen Cyrillus. — Wien, 1870. — S. 228—229), пізніше його перевидали Ф. Пастрнек (Dejiny slovanských apostolu Cyrilla a Methoda. — Praha, 1902. — S. 154—215,

з латинським перекладом), А. Теодоров-Балан (Кирил и Методи.— Софія, 1920.— Т. 1.— С. 29—67).

³ Імовірно, йдеться про перебування Кирила в Херсонесі під час його подорожі до хозар 860 р., де він награвив, згідно списку Паннонського життя, на Євангеліє і Псалтир (за М. Малиновським — Святе письмо), які були писані «руськими письмецьми». Думка про поїздку до хозар саме Мефодія, а не Кирила не знаходить аргументованого підтвердження в сучасній науці (Пор.: Лавров П. А. Матеріали по історії виникнення древнейшей славянской письменности // Труды славянской комиссии АН СССР.— Л., 1930.— Т. 1.— С. 12; Русанівський В. М., Німчук В. В. Співвідношення редакцій давньоруської і старослов'янської мов у Київській Русі (XI—XIII ст.) // IX Міжнародний з'їзд славістів: Слов'янське мовознавство.— К., 1983.— С. 185).

№ 71

1858 р., серпень. Львів

Hochgeehrter Herr!

Mein Schreiben kann Euer Wohlgeboren befremden, allein ich rechtfertige es damit, dass Euer Wohlgeboren, sozusagen, der Nachfolger des seligen Kopitars¹ seid, mit welchem ich als geistlicher Zögling des k[aiserlich]-k[öniglichen] Wiener Stadt-Konviktes² in den Jahren 1834—1837 in persönlicher Berührung stand, und hierauf korrespondierte. Wollen daher Euer Wohlgeboren dieses Schreiben als Fortsetzung jener Korrespondenz gütig entgegennehmen, und wie der verblichene Kopitar, den Geburtswehen unserer ruthenischen Literatur in Gnaden beistehen. Teuer ist uns Ruthenen das Andenken des in Gott ruhenden Kopitars, und wir werden auch Euer Wohlgeboren für die uns jetzt notwendige Hilfe dankbar sein.

Unsere ruthenische Nation in Galizien, gegenwärtig nach hundertjährigen Widerwärtigkeiten, bloss eine Ruine dessen, was sie ehemals gewesen ist, aber noch immer über 2 Millionen Seelen zählend... Niederschlagen wäre da nichts, weil die Ruthenen von der ehemaligen polnischen Regierung ohnehin so tief als möglich herabgedrückt worden waren, weshalb sie sich gegen die Hiebe Polens mit den Worten verwehren konnten: *Juz my ciszej wody nizej ziemi*. Da ist nur unter die Arme zu greifen, um dieser Provinz des österreichischen Vaterlandes ein erträgliches und fröhlicheres Aussehen zu geben. Unter den Ruthenen Galiziens leben auch die Polen, ohne jedoch hier dasjenige zu bilden, was man eine Nation nennen könnte, aber sie waren seit dem XIV. Jahrhundert die Domnierenden. Leider verfiel das Polentum in die früher auch in anderen Ländern nach der Bemerkung eines Geschichtsschrei-

bers „Wehe den Besiegten“ gangbare Sünde, die Ruthenen heilsüchtig und unbarmherzig zu benachteiligen*, und diese alte Sünde des Polentums lastet bis nun zu auch unter der österreichischen Herrschaft, welche in Galizien im Jahre 1772 angehoben hat, sehr schwer auf den Ruthenen, und zwar bis zu dieser Missgunst, dass es in ihrer Emporhebung seine Schwächung, sein Unglück und seinen nationalen Verfall sieht. Bekannt ist es aber, dass die Polen für ihre National-sache zu allerlei Wagnissen bereit sind, deren Schauplatz vor zehn Jahren ganz Europa war, die aber jetzt zumeist auf Galizien² konzentriert sind, und auf den Ruthenen sehr verderblich lasten. Die Menschen pflegen sehr schlaue für die ungerechteste Sache einen gerechten Vorwand aufzustellen, und ihr und anderer Gewissen zu betäuben, und um sodann unter dem Schein des Rechtes Unrecht zu tun. So hat das Polentum in dem bekannten Projekte zur Ausrottung der Ruthenen vom J[ahre] 1717³ den Grundsatz aufgestellt, sie auch mit erdichteten Vorwürfen vor der Innen- und Aussenwelt zu brandmarken, um desto mehr Vorwand zu jener Ausrottung zu haben. Daher kam es, dass nicht nur die Desunierten, sondern auch die unierten Ruthenen bei allen ihren unleugbaren und eklatanten Beweisen der Treue an die ehemalige polnische und später an die k[aiserlich]-k[önigliche] österreichische Regierung des Moskovitismus gezeiht wurden. In der Gefahr hat die polnische und die österreichische Regierung dieses schlangenenähnliche Zischen gegen die Ruthenen nicht beachtet, war aber die Gefahr worüber, so konnte es nicht überhört werden, weil da nichts anderes zu hören war, und die Ruthenen mussten oft den Spruch einstecken: „Man soll mehr vor Freunden als vor Feinden auf der Hut sein“. Die Treue der Ruthenen für die österreichische Regierung machte die polnischen Politiker und Tonangeber nur noch grimmiger, um sie desto gravierender zu verdächtigen. Nach überstandenen politischen Verwirrungen fand man für gut, die Polen auf Kosten* der Ruthenen zu beschwichtigen, um sie zu gewinnen. Leider wiederholte sich oft die Notwendigkeit der für die Ruthenen verderbliche Wiedergewinnung der Polen. Da aber die Unruhen der Polen den Ruthenen die Gelegenheit gaben, ihre Treue zu beweisen, um hervorgehoben zu werden, so griffen die Polen mit desto grösserer Wut zu der Waffe gegen die Ruthenen: calumniare audacter semper aliquid herebit, und spekulierten sehr schlaue darauf, dass ihre unaufhörlichen Verdächtigungen doch zuletzt der österreichischen Regierung nicht gleichgültig

* У рукопису помилково: bevorteilen.

* У рукопису: die Umkosten.

bleiben können, und dass sie dadurch nicht nur an den Ruthenen für den vermeinten Verrat ihrer polnischen Sache die Rache nehmen, und ihre eigene Sache fordern werden, sondern auch dieselben gegen die Regierung miszstimmen müssen. Diese Miszstimmung der Ruthenen trachten die Polen mit Wort zu fixieren, indem sie ihnen vorzuhalten pflegen, dass sie sich an der österreichischen Regierung verrechnen, dass es nicht so leicht kommt, diese hier gangbare Verschmitztheit mit gehörig passenden, und gewandten Worten wiederzugeben und auszugleichen. Man kann sich denken, wie die jetzige Spannung zwischen Österreich und Russland⁴ diesen Menschen willkommen sein muss, um auf die Empfindlichkeit Österreichs mit der ob[en]angeführten Verdächtigung der Ruthenen zu rechnen. Weit und breit erscholl daher neulich die Stimme, dass die Ruthenen sich zum Moskovitismus u[nd] Schisma hinneigen, und ganz zufällige und gleichgültige Worte und Vorfälle wurden recht bunt und hochroth zu Beweisen ausstaffiert, dass man über die verwegenste Dreistigkeit der Ruthenen in dieser Richtung staunen musste, obgleich ein denkender Mann sich gewiss des Verdachtes nicht erwehren konnte, dass dem nicht so sein kann, weil, wenn auch Russland sich soweit erniedrigen konnte, die Revoltanten im Revoltieren nachzuäfen, die Ruthenen doch soviel gesunden Sinn haben sollten die Sache nicht so arg anzustellen.

Gegenwärtig haben unsere Gegner mit diesem Vorwurf eingehalten, und wir meinen, dass sie einen Wink von oben bekommen haben mussten von diesem ad nauseam [!] wiederholten Gerede abzulassen, worunter sich auch grossrussische, schismatische Umtriebe einschleichen und unbemerkt wuchern könnten. Vielleicht liess man diese Verdächtigung auch aus Rücksicht für[auf] Russland nach, denn es ist bekannt, und man kann es jetzt sehr merken, dass die unruhigen politisierenden Köpfe in Galizien von der Lust befallen werden, auf Russland zu spekulieren.

Um jedoch auf den eigentlichen Gegenstand des gegenwärtigen Schreibens zu kommen, wollen unsere Gegner uns immer noch keine Ruhe gönnen, und schlagen jetzt einen anderen konkreteren und auf unseren Ruin mehr berechneten Weg ein, nämlich diesen, um uns damit zu brandmarken: „als ob unsere altslavischen Kirchenbücher nicht mehr die ursprünglichen wären, als ob sie in der neueren Zeit russifiziert, moskovitisch wurden, als ob sie deshalb die Träger des Moskovitismus bilden und auf unsere ruthenische Sprache (deren Gewährung in den Schulen sie nicht ertragen können) in dieser Richtung einen für Österreich nachtheiligen Einfluss ausüben“.

Diese neueste Form unserer Verfolgung ist nach ihrer sehr schlaun Berechnung gewiss sehr geeignet, unser kirchliches und wissenschaftliches Leben in den Augen der Regierung sehr stark zu gravieren, um diese unsere letzten Lebensregungen zu paralisieren, und um uns nur in dem Bereiche der „miseris contribuens plebs“ vegetieren zu lassen, da wir sonst an politischen Umtriebe nicht gewöhnt, gleich ihnen mit dem Politisieren nicht schielen wollen; da wir fast auf den Bettelstab durch die ehemalige polnische Regierung gebracht, recht schwitzen müssen, um das tägliche Brot zu haben, und das mit wenigem Zeit- und Kraftaufwande verbundene, aber höchst bewegte Börsenleben zu führen ausser Stande sind, (was leider in gewissen Augen uns um alle Bedeutung nach der alten Erfahrung „pauper ubique jacet“ bringt).

Bei der völligen Unkenntnis unserer Zustände ist das obgedachte Netz auf uns unstreitig sehr verschmitzt angelegt, und aus dieser unserer Verstrickung sind gewisse Massnahmen gegen unsere Sprache in den Schulen sehr leicht erklärlich und wir haben noch bei einer solchen Schattenseite gewiss viele Unannehmlichkeiten zu gewärtigen und dies um so mehr, als man mit uns kurze Prozesse zu machen pflegt, als unsere Gegner Gelegenheit haben, in den Ohren hoher Personen zu liegen, als unsere Stimme verdächtig erscheinen kann, und als wir nach oben nicht so leicht gelangen können.

Wir könnten freilich anführen, dass die Grossrussen den altslavischen Text der Kirchenbücher nicht russifiziert haben, dass im Gegenteile im XVII Jahrhundert der sogenannte Grieche (recte Bulgar) Maxim darum nach Moskau berufen war⁵, um zur Drucklegung dieser Bücher den altslavischen Text, welcher in Kijów ruthenisiert war (wie es der selige Kopitar ganz richtig bemerkt hat)⁶, herzustellen, und dass die ältesten altslavischen M[anu]s[kripte] der Kirchenbücher mit den in Russland gedruckten Ausgaben derselben sehr harmonieren; doch das Grossrussische geht uns nicht an, und wir wollten für dasselbe um so weniger einstehen, als wir leicht einen Verdacht auf uns laden könnten.

Wir kehren also zu unserer rein ruthenische Sache zurück. Wir haben altslavische gedruckte Kirchenbücher, welche bei uns noch vor den grossrussischen Ausgaben, namentlich jenen die mit dem XVII Jahrhunderte zu erscheinen anfangen, veranstaltet wurden. Mit der Erneuerung der h[eiligen] Union, deren Zerreißung für uns unheilvoll war, hat die ruthenisch-unierte Synode zu Zamość⁷ die Revision unserer altslavischen Kirchenbücher angeordnet, welche auch in den J[ahren] 1730—1732 zu Lemberg durch eine eigene, vom h[eiligen] Apostolischen Stuhle aus den Theologen und Sprachkennern

beider Ritus unter einem Delegaten der Apostol[ischen] Nuntiatur von Warschau niedergesetzte Kommission erfolgt ist⁸, die alle unsere liturg[ischen] Bücher genau untersucht, und ihre Drucklegung der Lemberger Stauropigiondruckerei übertragen hat. Der authentische Akt hierüber wird bis nun zu in unserem Archiv aufbewahrt⁹, und seit vollen hundert Jahren gebrauchen wir nur aus jener Druckerei nach der obgedachten Guttheissung hervorgegangenen liturg[ischen] Bücher. Wie kann da gesagt werden, dass diese Bücher zu uns das Grossrussentum einschmuggeln?

Alle Slaven greifen nach den wissenschaftlichen altslavischen Wörtern, auch die Polen, die unter anderen z[um] B[eispiel] die Wörter: *zertwa, potyrać, napaść, jestestwo* u[nd] s[o] w[eiter] aus dieser Sprache neulich entlehnt haben; denn es ist nicht zu leugnen, dass die altslavischen Wörter allen lebenden slavischen Dialekten sehr nahe stehen (ohne Vergleich näher, als die romanischen der lateinischen, und als die deutschen Volksdialekte der hochdeutschen Schriftsprache), und dass in denselben altslavische-Wörter und Formen vorkommen, wobei jedoch die slavischen Nationen sich nicht an alle äusseren Formen der altslavischen Sprache slavisch binden: wenn nun auch die Ruthenen nach der Gepflogenheit aller ihrer alten Schriftsteller aus der altslavischen Sprache, welche unter ihnen in der Kirche gilt, für die Wissenschaft Aushilfe nehmen, wobei jedoch der Zuschnitt der ruthenischen Sprachformen beobachtet wird, wie können sie da im Unrechte sein, und des Moskovitismus gezeiht werden? Die grossrussische Sprache hat ihren eigentümlichen Typus. Da sie aber auch eine slavische Sprache ist, so hat nicht nur die ruthenische, sondern auch jede andere slavische Sprache, und die polnische mehr als die ruthenische (man denke hier an die gegenwärtige Infinitivform der Zeitwörter im Grossrussischen auf *-уть*) im Polnischen auf *-ić*, und auf das Scharfe und Harte dieser Sprachen), mit ihr vieles gemein. Dieses Gemeinschaftliche liefert daher kein Kennzeichen des Moskovitismus. Hier muss ich bemerken, dass man gewiss den ruthenischen Schriftstellern das Recht einräumen wird, das mehr Generelle und Regelrechte ihrer Volksmundart zu berücksichtigen, um nicht z[um] B[eispiel] nach dem Sprachgebrauche in Szkło *be* statt *буде, ме* statt *мене* zu schreiben¹⁰, und nach der Art der Schafe zu meken und zu beken. Das mehr Generelle kann z[um] B[eispiel] aus den Volksliedern entlehnt werden. Eine Ausgabe dieser Lieder veranstaltete der Pole Waclaw z Oleska noch vor dem Jahre 1848¹¹, und mit polnischen Buchstaben, wo z[um] B[eispiel] der Verbalausgang auf *еть* statt *е* (*обнемаеть*) oft wiederkommt, und wo gewiss keine moskovi-

tischen Umtriebe vorausgesetzt werden können, da dieser Herausgeber auch gegen die ruthenische Sprache auftritt: „Sollen wir [Polen] etwa den Wunsch hegen, dass die ruth[enische] Sprache aufkommt? Nein! Wer mich aber nicht versteht, dem kann ich leider keine weitere Aufklärung darüber geben“. Bei aller Achtung für das Volksübliche wird man ferner den ruthenischen Schriftstellern die Etymologie und Rücksicht auf die wissenschaftlichen Arbeiten ihrer älteren Schriftstellern nicht verübeln wollen, um dies um so weniger, als die grossrussischen und polnischen Schriftsteller dieselben ausbeuten und als die Ruthenen zu diesem ihren Eigentume ein unbestreitbares Recht haben. Man wird zugeben, dass die Volksmundart mehr konkret ist, und für ihren beschränkten Kreis keine wissenschaftlichen Ausdrücke hat, dass die Wissenschaft ihre eigene Ausdrucksweise heranbilden muss, und aus anderen Sprachen das Gediene entlehnen kann. Man wird ferner damit einverstanden sein, um die Buchstaben nicht nach allerlei Gutdünken mit allerlei Satteln für das Schreiben und für den Druck zu erschweren, da dafür gewisse Regeln genügen werden. Endlich wird man das ohnehin lange kyrillische Alphabet nicht mit neu komponierten, unnützen Zeichen, z[um] b[eispiel] mit dem Zeichen *ж* überladen. Sogar die sogenannte *gradansche* Form der Kyrillis hat in Galizien in der Stratyner Druckerei des Lemberger ruth[enischen] Bischofs Balaban ihren Anfang statt der alten Frakturform genommen, weil das Auge das Runde und Gerade mehr erträgt¹².

Es sind so viele Schreier, welche gegen die ruthenischen Schriftsteller auftreten, dass sie nach dem Moskovitischen greifen: aber es ist bekannt, dass wenn es sich um die Kenner der ruthenischen Sprache handelt, dieselben nicht zu haben sind, und dass eben diese Schreier bei anderen Gelegenheiten auch * das Dasein der ruthenischen Sprache leugnen, und die Notwendigkeit ihrer Einführung in den Schulen bestreiten, damit sich die Ruthenen an das Polnische anlehnen¹³. Ist das nicht eine Fischerei im Trüben? Dieses Geschrei ist, um die Wahrheit zu sagen, darauf berechnet, die Ruthenen einzuschüchtern und ihnen die Feder aus der Hand zu stossen, damit die ruthenische Sprache verkümmere, und damit, wie die ruth[enische] Nation so auch ihre Sprache nur als ein Fantasiegebilde des seligen Grafen Stadion¹⁴ gebrandmarkt werde.

Diese rücksichtslose und böswillige Sekatur hat die ruth[enischen] Schriftsteller bewogen, nicht zu schreiben, und günstigere Zeiten abzuwarten, und sie glauben, dass die Regierung dieser Sache auf den Grund gehen, und ihr durch die

* У рукопису: auf.

Niedersetzung einer Kommission von Fachmännern den Weg vorzeichnen wird, um einerseits jenen liebelosen Sekaturen ein Ende zu machen, anderseits aber durch eitle Einbildungen, durch unreife Resultate und durch blosser Zufälligkeiten das Wahre nicht erdrücken zu lassen, welches sich geltend machen muss.

Es kann ja doch unmöglich der österreichischen Regierung zugemutet werden, dass sie die Ruthenen ausrotten wollte. Es muss vielmehr angenommen werden, dass die österreichische Regierung die Sekatur nicht dulden wird, welche wenn auch die Ruthenen ihre Sprache und ihren Ritus preisgeben würden, immer weitere Scheingründe so lange vorführen könnte bis die Ruthenen ausgerottet wären. Traurig ist es, dass wir verleumdet werden; trauriger ist es aber noch, dass auf Grund dieser Verleumdungen und Zumutungen gegen uns mit Massregeln eingeschritten wird, um das uns Zugestandene zu schmälern und zu behindern.

Die obige politische Verdächtigung der Ruthenen beuten andere zu ihren persönlichen Vorteilen aus, um sich durch den scheinbaren Kampf gegen dieselben bei der Unkenntnis des Sachverhaltes hochwichtig und notwendig zu machen, wodurch nicht wenig zur Verwirrung beigetragen wird, besonders wenn auf eine Information solcher Menschen ein Gewicht gelegt wird. Unstreitig hat die ruthenische Sprache auch von dieser Seite Unbilden zu erleiden, wie es aus vielem zu entnehmen ist.

Es muss wirklich auffallen, dass diesem rein philologischen Streite politische Umtriebe unterschoben werden, und dass die von Seite ihrer Treue und Anhänglichkeit an die k[aiserlich]-k[önigliche] österreichische Regierung früher bekannten Ruthenen gegenwärtig als Hochverräter und als Feinde ihres österreichischen Vaterlandes gezeigt darstellen. Man muss aber annehmen, dass die h[öhe] Regierung nicht länger ermangeln wird. Winke von oben zu geben, von jener gefährlichen Verdächtigung abzulassen und es wird gewiss dieses künstlich hervorgerufene Getöse sich legen.

Ich kann noch den Vorwurf hier nicht unberührt lassen, welcher den Ruthenen gemacht wird, dass einige unter ihnen grossrussisch zu schreiben versuchten, und neulich hat man in die Trompete geblasen, dass die ruthenische Jugend eine Konspiration angezettelt hat, deren Fäden tief nach Russland gehen. Da muss ich aber bemerken, dass der Hohn der ruthenischen Nation und ihrer Sprache, welche hierlands so sehr überhand genommen hat, diese Anklammerung * an die gros-

* У рукопису: Anklammerung.

srussische, (allenfalls bereits weitfortgeschrittene Literatur, mit Unterscheidung der grossrussischen Politik) eingeben könnte. Wäre das Ruthenische schon früher gehörig gepflegt gewesen, so würde es hinlängliche Befriedigung gewähren, und vom Haschen nach Fremden zurückhalten. Auch hat hier leicht eine Anstiftung gerade darum stattfinden können, um die Ruthenen zu kompromittieren. Es ist schwer die Ruthenen für alle Vorfälle hierlands verantwortlich zu machen, wo die Vulkane bald toben, bald unterirdisch gehen. Die obigen Versuche verschwanden bald aus Mangel an Teilnahme, was gewiss sehr zu Gunsten der Ruthenen spricht. Während man diese vereinzelt Fälle generalisiert, will man die generelle rein ruthenische Richtung unserer Skribenten nicht beachten, und gern stempelt man sie alle zu Mitschuldigen. An der erwähnten Konspiration haben sich zwar auch einige ruth[enische] Schulbuben beteiligt, (was freilich für die Ruthenen sehr schmerzhaft ist), allein die Überzahl bildeten die Polen, und es galt Polen herzustellen, wie dieses der Öffentliche Verhandlungsakt nachweist¹⁵.

Hiemit habe ich Euer Hochwohlgeboren meine Ansichten über die ruthenische Sprache und meine Bemerkungen über unsere altslavischen Kirchenbücher auseinandergelegt. Jede Korrektur daran wäre mir sehr willkommen, da Euer Wohlgeboren auch Forschungen auf diesem Gebiete angestellt haben, und da ich mich gegen wissenschaftliche Resultate eines Sachkenners nicht verschliessen will und, dieselben zu achten weiss. Anderseits aber bitte ich das worin wir Recht haben sollten, in Schutz zu nehmen, da Euer Wohlgeboren von Ihrem Standpunkte[aus] uns viel helfen können gerade in einem Zeitpunkte, wo unsere Sprach- und Kirchenangelegenheiten so sehr in den Vordergrund getreten sind, und wo wir grosse Nachteile unverschuldet, auf blosser Verleumdungen und Zumutungen, deren Ende nicht abzusehen ist, erleiden könnten. Unsere Zustände sind nicht gehörig bekannt, und werden absichtlich getrübt; wir werden daher dankbar sein, wenn Euer Wohlgeboren für uns in Wien ein gutes Wort einlegen werden. Gestatten nur Euer Wohlgeboren den Ausdruck der Hochachtung womit ich mich zeichne.

Michael Malinowskij,
g[reichisch]-k[atholischer] Dompfarrer zu S[an]t Georg
in Lemberg und Gremial Domherr

Lemberg, den August 1858 *

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 4—15. Рукопис. Копія.

* У рукопису число не прочитується.

Мій лист може видатися Вашій вельможності дивним, але я виправдовую його тим, що Ваша вельможність є, так би мовити, наступником покійного Копітара¹, з яким я як духовний вихованець цісарсько-королівського віденського міського конвікту² особисто зустрічався в 1834—1837 роках, а згодом листувався. Тому прошу Вашу вельможність доброзичливо прийняти цього листа як продовження тієї кореспонденції і, як покійний Копітар, ласкаво допомогти в болісному народженні нашої руської літератури. Дорогою є для нас, русинів, пам'ять про покійного Копітара, ми будемо вдячні й Вашій вельможності за так необхідну нам тепер підтримку.

Нині після столітніх лихоліть наша руська нація у Галичині є тільки руїною того, що було колись, та все ж ще наховує понад два мільйони душ... Придушувати тут не було що, бо русини і без того були так пригнічені й принижені тодішнім польським урядом, що могли боронитися від ударів Польщі лише словом,— ми вже тихіші води і нижчі трави. Цій провінції австрійської батьківщини лише потрібно допомогти надати приємнішого і веселішого вигляду. Серед русинів Галичини живуть також поляки, не створюючи того, що можна назвати нацією, але з XIV століття вони були панівними. На жаль, поляки допустилися поширеного раніше і в інших країнах гріха, який, за твердженням одного історика, можна передати словами «горе переможеним», що полягає в егоїстичному і безжалісному покривдженні русинів, і цей старий гріх Польщі тяжіє і нині над русинами під австрійським пануванням, яке почалося у Галичині у 1772 році. І [дійшло] це до такої міри, що вони [поляки] вбачають у піднесенні [русинів] своє ослаблення, своє нещастя і свій національний занепад. Проте відомо, що поляки для своєї національної справи готові на будь-які ризиковані дії, ареною яких була десять років тому вся Європа, а тепер концентруються переважно в Галичині і дуже згубно впливають на русинів. Ці люди мають дуже хитру звичку виставляти для найнесправедливішої справи справедливий привід і заглушувати своє власне сумління і сумління інших, щоб пізніше під виглядом права поступати несправедливо. Так, у відомому проєкті винищення русинів 1717 року³ поляки висунули принципи цькувати їх також вигаданими закидами у межах країни і перед закордоном, щоб мати більше підстав для цього винищування. З цієї причини обвинувачували в русофільстві не лише русинів, які не пристали до унії, а й уніятів, неважаючи на незаперечні і яскраві докази їхньої вір-

ності у ставленні до колишнього польського, а пізніше до цісарсько-королівського австрійського уряду. У небезпеці польський та австрійський уряди не звертали уваги на це гадюче шипіння проти русинів, але коли небезпека минула, не можна було почути і русинам доводилося часто вислуховувати гострі слова: «Треба більше стерегтися друзів, ніж ворогів». Прихильність русинів до австрійського уряду ще більше озлоблювала польських політиків, а також тих, хто задавав тон, кидав на них [русинів] ще важчі підозріння. Коли минули політичні заворушення, [австрійці] вважали, що добре заспокоювати поляків, прихилити їх до себе коштом русинів. На жаль, часто заново повторялася необхідність прихилити до себе поляків, яка була шкідливою для русинів. Але, оскільки заворушення поляків давали нагоду русинам проявляти свою вірність і збирати похвали, остільки поляки з щораз більшою люттю бралися до зброї проти русинів — «якщо очорнювати відважно, завжди щось залишиться» — і дуже хитро спекулювали на цьому, що нарешті австрійський уряд не міг залишатися байдужим до постійних підозрінь. У цей спосіб вони не лише мстяться русинам за вигадану зраду їхньої польської справи й просувають свою власну польську справу, а й настроюють напевно їх [русинів] неприхильно до уряду. Незадоволення русинів поляки намагаються визначити словами, звичайно дорікаючи їм, що вони помиляються, розраховуючи на австрійський уряд, одне слово, не так легко передати і порівняти досить відповідними і влучними виразами цю поширену тут хитрість. Можна собі уявити, наскільки бажане для цих людей теперішнє напруження між Австрією і Росією⁴, щоб розраховувати на вразливість Австрії щодо вищенаведених зазідозрювань русинів. Тому саме далеко і широко пролунав останнім часом голос, що русини схиляються до «москвофільства» та православ'я. З цієї метою яскраво й красномовно як докази наводяться зовсім випадкові і звичайні слова та факти. Можна було б дивуватися такій відчайдушній зухвалості русинів, хоча мисляча людина напевно не могла утриматися від підозри, що так не може бути, тому що навіть якби Росія до цієї міри могла принизитися і наслідувати бунтівників у бунтуванні, русини все ж таки повинні мати стільки здорового глузду, щоб не допускати цього.

Тепер наші вороги стримуються з цим закидом, і ми маємо, що напевно, вони одержали вказівку зверху кинути ці плітки, які повторювалися аж до лудоти, між якими-могли просуватися і непомітно поширюватися великоруські й православні інтриги. Можливо, відкинули ці зазідозрювання

також з огляду на Росію, бо відомо, і це особливо можна нині зауважити, що неспокійні політиканствуючі голови в Галичині мають охоту спекулювати Росією.

Аби перейти до безпосередньої теми цього листа, [повідомляю], що наші вороги все ще не бажають залишити нас у спокої, вступили тепер на інший, конкретніший і ще точніше розрахований на нашу загибель шлях, а саме шлях цькування: «немовби наші старослов'янські церковні книги є не оригінальні, немовби вони були в новіших часах русифіковані, стали московськими, немовби їх саме через те випускають представники «москвофільства» і тому [вони] мають у цьому напрямі на нашу руську мову (дозвіл [на впровадження] якої у школах воли не можуть перенести) шкідливий вплив для Австрії».

Ця найновіша форма нашого переслідування у зв'язку з їх надто хитрим розрахунком, напевно, дуже надається, щоб в очах уряду всебічно звинуватити наше церковне й наукове життя, щоб паралізувати ці останні прояви нашого життя та щоб дозволити нам жити лише в межах «неужденного належного народу». І це тому, що ми не при звичаєні до політичних підступів і не хочемо, як вони, вдаватися до політиканства, тому що ми, котрих колишній польський уряд майже пустив з торбами, мусимо багато напрацюватися, щоб заробити на хліб, і не спроможні вести жваве життя на біржі, яке пов'язане з малою затратою часу і сил, що, на жаль, позбавляє нас в очах деякого всякого значення, згідно з старим переконанням «бідний скрізь лежить».

Коли зовсім не знати наших відносин, то вищезгадані сіті, безперечно, дуже хитро на нас накинені і, внаслідок цієї нашої заплутаності, легко пояснити окремі заходи проти нашої мови у школах. У зв'язку з цим закидом мусимо напевно очікувати багато неприємностей, тим паче що з нами, звичайно, довго не загаяться — наші противники мають нагоду нашінтувати високим особам, а нам не так легко потрапити у високі сфери, через що наш голос може видатися підозрілим.

Звичайно, ми могли б послатися на те, що великороси не русифікували старослов'янський текст церковних книг, навпаки, у XVII столітті так званий грек (насправді болгарин) Максим саме для того був запрошений до Москви⁵, щоб для друкування цих книг відновити старослов'янський текст, який у Києві був українізований (це цілком слушно зауважив покійний Копітар)⁶. Найдавніші старослов'янські рукописні церковні книги відповідають надрукованим у Росії, однак великоруські видання нас не цікавлять, тим більше ми не

хочемо за них ручатися, бо легко можемо накликати на себе підозру.

Отже, ми повертаємося до нашої чисто руської справи. Маємо старослов'янські друковані церковні книги, що були у нас виготовлені ще до великоруських видань, зокрема тих, які почали появлятися у XVII столітті. З відновленням святої унії, скасування якої було для нас згубне, русько-уніатський синод у Замості⁷ розпорядився провести ревізію⁸ наших старослов'янських церковних книг. Це було зроблено місцевою комісією, призначеною святим апостольським престолом з теологів і знавців мови обох обрядів під керівництвом делегата апостольської нунціатури з Варшави у 1730—1732 роках у Львові. Ця комісія ґрунтовно перевірила всі наші літургійні книги і доручила їх друкувати Львівській Ставропігійській друкарні. Автентичний акт про це досі зберігається у нашому архіві⁹, і вже цілих сто років ми користуємося лише літургійними книгами, які вийшли з цієї друкарні у відповідності з вищезгаданою ухвалою. Як можна тут говорити, що ці книги справляють на нас великоруський вплив?

Усі слов'яни використовують наукову старослов'янську лексику, серед них і поляки, які, між іншим, наприклад, недавно запозичили такі слова з цієї мови, як: *zertwa*, *potyrać*, *napaść*, *jestestwo* і т. п. Незаперечним є факт, що старослов'янські слова дуже близькі до слів усіх живих слов'янських мов (без порівняння ближчі, ніж романські до латинської та німецькі народні діалекти до німецької літературної мови) і що у них зустрічаються старослов'янські слова та форми, однак слов'янські нації не буквально дотримуються усіх зовнішніх форм старослов'янської мови. Отже, якщо й русини за традицією всіх своїх давніх письменників використовують старослов'янську мову, яку виживають у них в церкві, в науці, де, однак, простежується збереження руських мовних форм, то як вони можуть бути тут неправі і звинувачуватися у «москвофільстві»? Великоруській мові притаманний свій своєрідний тип. Оскільки вона є також слов'янською мовою, то не тільки руська, але й будь-яка інша слов'янська мова, і польська ще більше, ніж руська, має з нею багато спільного (тут слід подумати про сучасну інфінітивну форму дієслів великоруської мови на *-ить*, а в польській мові на *-ic* і про гостроту та твердість цих мов). Ця спільність, однак, не є ознакою «москвофільства». Тут мушу зауважити, що, напевно, руським письменникам буде дозволено врахувати більш загальні закономірності їхньої народної мови і [вони] не писатимуть так, як, наприклад, це поширено у Шклі — *бе* замість *буде*, *ме* замість *мене* та *мекати* і *бекати*, як вів-

ці¹⁰. Ці більш загальні [закономірності мови] можуть бути, наприклад, почерпнуті з народних пісень. Видав ці пісні латинськими літерами ще напередодні 1848 року поляк Вацлав з Олеська¹¹, де, наприклад, часто повторюється дієслівне припускання московських хитрощів, бо й цей видавець та-закінчення *et o* замість *e* (обнемаєть) і де, напевно, не можна кож виступає проти руської мови: «чи ми [поляки] маємо бажати, щоб руська мова розвивалася? Ні! Але хто мене не розуміє, тому я, на жаль, не можу давати дальших пояснень про це». При всій повазі до народної мови не можна, крім того, ображатися на руських письменників за етимологію і використання наукових праць своїх старших попередників, тим більше що ними користуються великоруські і польські письменники, і русини, [отже], мають незаперечне право на ці свої надбання. Додаймо, що народна мова є конкретнішою і не має для свого обмеженого кола [понять] наукових термінів, тому наука мусить розвивати свій власний спосіб вираження і може запозичати краще з інших мов. З цим, певно, також погодяться, щоб, керуючись різними поглядами, не робити літер різними додатковими знаками, важчими для писання і друкування; для цього вистачить певних правил. Нарешті, не будуть надмірно завантажувати і без того довгий кириличний алфавіт новоутвореними зайвими знаками, наприклад, знаком *ж*. Навіть так звана гражданська форма кирилиці, започаткована у Галичині Стративською друкарнею львівського руського єпископа Балабана, замість старого готичного шрифту [вживала] для кращого сприймання круглі й прямі лінії [літер]¹².

Втім, є багато крикунів, які закидають руським письменникам, що вони перебувають під впливом московської мови, але відомо, що коли йдеться про спеціалістів руської мови, то їх немає. В інших випадках саме ці крикуни й заперечують існування руської мови і необхідність її впровадження у школах, [отже], щоб русини прийняли польську мову¹³. Чи це не ловлення риби в каламутній воді? Цей великий галас, правду кажучи, розрахований на те, аби залякати русинів і вирвати в них з руки перо, щоб руська мова загинула та щоб руська нація і її мова були затавровані як витвір фантазії покійного графа Стадіона¹⁴.

Це безоглядне і злобне цькування спонукало руських письменників не писати і вичікувати сприятливіших часів, сподіваючись, що уряд за допомогою призначеної комісії фахівців перевірить цю справу і накреслить для неї напрямок, щоб, з одного боку, закінчити це глумливе докучання, а з другого — не допустити, аби правда, яка мусить перемогти,

була придушена внаслідок пустих уяв, незрілих результатів і випадковостей.

Адже неможливо запідозрювати австрійський уряд у тому, що він хоче знищити русинів. Скоріше потрібно припустити, що австрійський уряд не буде терпіти цього звинувачення [поляків], які, коли б навіть русини й відмовилися від своєї мови та свого обряду, так довго висували б дальші вигадані причини, поки русини не були б повністю знищені. Сумно, що на нас зводять наклепи; але в тому найбільш прикро те, що на підставі цих наклепів і припущень здійснюються проти нас заходи, аби те, що вже нам дозволено, обмежити і не допустити до його здійснення.

Вищезгадане політичне запідозрювання русинів використовується іншими для особистої вигоди, щоб через уявну боротьбу проти [русинів] в [умовах] незнання справжнього стану речей зробити себе дуже важливими і потрібними, що в значній мірі сприяє розгубленості, особливо якщо інформація таких людей береться до уваги. Безперечно, руська мова і з цього боку мусить терпіти приниження; про це можна зробити висновок на підставі багатьох фактів.

Справді мусить дивувати, що в цій наскрізь філологічній суперечці вбачають політичні підступи, що русинів, які були раніше відомі своєю вірністю і відданістю цісарсько-королівському австрійському урядові, [нині] звинувачують як державних зрадників і ворогів австрійської батьківщини. Слід, однак, чекати, що високий уряд неодмінно накаже згори відкинути ці небезпечні запідозрювання, і цей штучно створений шум напевно вщухне.

Я не можу тут не згадати про недавнє звинувачення русинів у тому, що деякі з них намагалися писати по-російськи і що руська молодь задумала конспірацію, яка тісно зв'язана з Росією. Тут мушу зауважити, що висміювання руської нації та її мови, яке у нас дуже поширилося, могло викликати цей потяг до великоруської (у всякому разі, на відміну від великоруської політики, дуже передової) літератури. Якби вже раніше відповідно плекали руську мову, то це сприяло б їх [русинів] достатньому задоволенню і стримало б від погоні за чужим. Саме тому тут, щоб компрометувати русинів, легко могла знайтися нагода для підбурювання. Важко, однак, тут робити русинів відповідальними за всі події в краю, де вулкани то вибухають, то затихають під землею. Вищезгадані намагання швидко зникли через брак підтримки, що напевно надто добре говорить на користь русинів. Коли узагальнюються ці окремі випадковості, то не враховується загальний, зовсім руський напрямок наших письменників, і всіх їх радо засуджують як співучасників. Хоч у згаданій

конспірації брали участь і деякі руські школярі, (що, очевидно, дуже прикро для русинів), однак більшість були поляки, і йшлося про те, щоб реставрувати Польщу, про що свідчать офіційні судові акти¹⁵.

Цим я виклав Вашій високоблагородності свої погляди на руську мову і міркування з приводу наших старослов'янських церковних книг. Кожне зауваження щодо цього було б для мене дуже бажане, тому що Ваша вельможність проводила дослідження у цій галузі, і я хочу прислухатися до наукових результатів спеціаліста, які вмію цінувати. З другого боку, прошу взяти під захист те, в чому ми праві. Ваша вельможність може нам з свого боку багато допомогти, саме в момент, коли наші мовні й церковні справи так дуже висунулися на передній план і ми могли б незаслужено зазнати великої шкоди тільки через наклепи і припущення, яким не видно кінця. Наше становище не є добре відоме, і його навісисне затуманюють; тому ми будемо вдячні, якщо Ваша вельможність скаже в нашої оборони добре слово у Відні.

Прошу дозволити висловити Вашій вельможності моє поважання, з яким підписуюся,

Михайло Малиновський,
греко-каголицький кафедральний священник
святого Юрія у Львові і греміальний кафедральний канонік
Львів, серпень 1858 р.

¹ Копітар — див. прим. 3 до листа № 33.

² Йдеться про богословську семінарію св. Варвари у Відні, так званої «Барбареум», яка являла собою відділення богословського факультету Віденського університету. Заснована у XVIII ст., реорганізована на початку павчального 1852/1853 р., готувала кадри уніатського духовенства для західноукраїнських земель, зокрема Закарпаття. У 50—60-х роках була таємним пропагандистом симпатій до Росії, православія, панславізму. З початку 70-х років серед її вихованців-українців почали поширюватися українофільські ідеї австро-славистського напрямку. З 1854 р. студенти семінарії отримали дозвіл на відвідування лекцій Ф. Міклошича, зокрема з старослов'янської мови, слов'янознавства (*Гординський Я.* Віденська греко-латинська духовна семінарія в роках 1852—1855. — Львів, 1913. — С. 18—20 та ін.).

³ Мається на увазі польський пасквільний публіцистичний твір «Проект винищення Русі», в якому викладено перелік заходів шляхти з метою повного покатоличення українського і білоруського народів на переломі XVII—XVIII ст. Автор «Проекту», ставлячи за мету розправу над населенням, радить польській шляхті не давати русинам праці, яка б могла нести освіту, спрямувати свої зусилля на їх повне зубожіння та неграмотність, щоб вони не могли «ні гіршими розвестися, ні розумом собі давати раду». Особливо небезпечними для шляхти, на думку автора, є українські «владики» і «попи». Оригінал твору не зберігся, в літературі він датується 1717 р., хоч окремі дослідники його відносять до кінця XVII ст., а авторство

пов'язують з іменем сауїта Альойзія Кулаші, який помер у Вільнюсі 1706 р. (*Analecta ordinis sancti Basilii Magni — Leopoli, 1930. — Vol. 3. — P. 579—584*). «Проект» вперше ввійшов у науковий обіг завдяки дослідженням Ф. Бкля (*Jekel Fr. Jos. Polens Staatsveraenderungen und letzte Verfassung. — Teil 3. — Wien, 1803. — S. 132—134*). Пізніше його видали Д. Зубрицький (1850), М. Малиновський (1864), згодом він увійшов до збірника «Правда про унію. Документи і матеріали» (Львів, 1965, с. 73—80). Одна з рукописних копій знаходиться у ЦДА України у Львові. — Ф. 129, оп. 3, спр. 236. — Арк. 4—9.

⁴ Під цими словами М. Малиновський розумів ті політичні відносини, які склалися між Австрією та Росією в зв'язку з укладенням договору Франції з Росією, і намір Наполеона III та Олександра II відступити від основних положень Паризького мирного договору 1856 р. щодо Молдавії та Волощини як протекторату Порту. У 1857—1858 рр. Росія і Франція порушили питання про об'єднання Молдавії і Волощини та створення нової держави Румунії, проти чого виступили Туреччина, Австрія та Англія, які, таким чином, хотіли використати послаблення Росії внаслідок Кримської війни і закріпити свої позиції на Балканах. Однак Австрії та її союзникам це не вдалося.

⁵ М. Малиновський помилявся, вважаючи, що відомий публіцист, письменник та перекладач Максим Грек (бл. 1475—1556) прибув до Росії в XVII ст. Це відбулося 1518 р. Тоді цар Василь III запросив його зайнятися перекладами церковних книг, що він і робив. Максим Грек до приїзду в Росію жив у Болгарії, тому М. Малиновський робить уточнення, що він «болгарин». У літературі, однак, утвердилася назва «Максим Грек». Крім перекладів, Максим Грек написав ряд оригінальних праць, серед яких «О греческих гласных и согласных, о слогах, о надстрочных знаках греческих и славянских», «О просодии толкования именам по алфавиту» та ін.

⁶ Про привнесення українізмів у текст богослужбових книг під час перекладання і переписування у київських та інших скрипторіях України робить окремі натяки В. Копітар у книзі «Evangelia Slavice» (Parisiorum, 1843), статтях (див.: В. Kopitars Kleinere Schriften Sprachwissenschaftlichen, Geschichtlichen, Ethnographischen Inhalts, herausgegeben von Fr. Miklosich. — Theil 1. — Wien. — 1857) і, здається, чи не найширше у приватних листах до М. Малиновського.

⁷ Йдеться про синод уніатського духовенства у 1720 р. в м. Замокості, скликаний митрополитом Львом Кишкою, на якому, крім питань, пов'язаних з догматикою та літургією церкви, запровадженням нових релігійних свят, покликаних зближувати українську та білоруську церкви з католицькою, ставилось також питання про реформу монастирів, заснування семінарій, впровадження парафіальних метрик і передусім виправлення раніше друкованих і рукописних богослужбових книг.

⁸ «Ревізія» церковних книг на західноукраїнських та інших землях почалася не відразу після ухвали синоду 1720 р. Вона зустріла міцний опір духовенства. «Ревізія», якою фактично керував Ватікан, розпочалася тільки на початку 1730 р. Вона формально полягала в усуненні окремих місць текстів в основних книгах богослужбового призначення відповідно до догматичних засад католицької церкви і заміни їх новими, насправді в ліквідації величезної давньої східнослов'янської і старої української книжкової традиції взагалі. Про результати цього заходу католиків пізніше докладно розповів Я. Головацький під псевдонімом «Гаврило Русин» у розвідці «Zustände der Russen in Galizien» (*Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft. — Leipzig, 1846. — N 9—10*).

⁹ Місце зберігання автентичного акту про «ревізію» вказаних книг нині невідоме.

¹⁰ Йдеться про поширене у с. Шклі (Яворівського району Львівської області), та суміжних з ним територіях діалектне лвище — стягнення дієслівних форм типу *бе* — «буде», *ме* — «має», *ке* — «каже» (*він бе жав* — «він буде жати», *він не ме озоги* — «він не має охоти»). Що ж до займенникової форми «мене», то на цій діалектній території відома так звана екліптична форма *ме* (*мя, ня*). Див.: *Верхратський І.* Говір батьків.— Львів, 1912.— С. 1, 4—5, 31, 49, 55, 70; Атлас української мови.— К., 1988.— Т. 2.— Карта 272 та ін.

¹¹ Вацлав з Олеська (Залеський Вацлав Міхал; 1799—1849) — збирач і дослідник народних пісень, письменник, губернатор Галичини. Упорядкував і видав збірку «Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego» (Lwow, 1833).

¹² Літери, подібні до так званої «гражданки», вперше застосовані у страгінських виданнях Службник (1604) та Требник (1606), дещо пізніше у Київській лаврській друкарні при наборі Тріоди цвітної (1631). На це зверталася увага у дореволюційній науковій літературі, спеціально вивчається розвиток і використання цього шрифту в сучасних книгознавчих дослідженнях, що підтверджує правильність спостережень М. Малиновського (*Киселев Н. П.* Греческая печать на Украине в XVI веке: Книга: Исследования и материалы.— Сборник VII.— М., 1962.— С. 196—197; *Исаевич Я. Д.* Приемники первопечатника.— М., 1981.— С. 34).

¹³ Маються на увазі документи і відповідна друквана література за 1858 р., які засвідчують заходи австрійських властей і польської шляхти у справі впровадження для українців латинського шрифту замість традиційного кириличного, а згодом і введення польської мови як мови викладання і спілкування в українських школах: Українсько-руський архів.— Т. 8.— Львів, 1912; *Франко І.* Збір творів: У 50-ти т.— К., 1986.— Т. 47.— С. 111—122, 61—65. Див. також листи № 53, 97 та примітки до них.

¹⁴ Стадіон Франц Серафін (1806—1853) — австрійський державний діяч, губернатор Галичини (1847—1848), міністр внутрішніх справ Австрії (листопад 1848 — травень 1849 р.), виразник і захисник інтересів австрійського абсолютизму. Згадування М. Малиновським заперечення «руської нації і її мови», трактування їх як «вигадки фантазії покійного графа Стадіона» було не чим іншим, як вигадкою польських шляхетсько-буржуазних кіл. Така думка тенденційно дезорієнтувала громадськість, начебто національний рух українців Галичини під час буржуазно-демократичної революції 1848 р. був інспірований австрійською владою (Русалка Дністрова: Документи і матеріали.— К., 1989.— С. 318, 498, 504).

¹⁵ Події, пов'язані з конспірацією львівської молоді, безпосередньо стосуються діяльності львівського революційного гуртка 1857—1858 рр. М. Малиновський помилково називає його «по суті» польським. Під час слідства (гурток було викрито весною 1858 р., внаслідок чого арештовано понад 20 чоловік) встановлено, що головним організатором гуртка був керівник курсів підготовки вчителів при Ставропільському інституті Павло Пашківський, його помічник учень польської гімназії Олександр Данилович. До гуртка поряд з польською входила й українська молодь. Гурток ставив своїм завданням створення масової організації, яка, заручившись підтримкою селян, мала підготувати повстання проти Австро-Угорщини. Кінцевою метою гуртка було створення польсько-української держави, що відображало б ідеї федерації слов'янських народів (М. Ма-

липовський вбачав лише реставрацію Польщі), які пропагувалися під час революції 1848—1849 рр. (*Трусевич С. М.* Львівський революційний гурток 1857—1858 рр. // Матеріали звітної наукової сесії Інституту суспільних наук АН України 1971 року,— К., 1971.— С. 73—74). Основні документальні джерела про діяльність гуртка і конспірації зберігаються у ЦДІА України у Львові, у фондах «Галицьке намісництво» та «Дирекція львівської поліції».

ОГОНОВСЬКИЙ ОМЕЛЯН МИХАЙЛОВИЧ

№ 72

1870 р., грудня 19. Львів

Euer Hochgeboren!

In der Tat befürchte ich den Vorwurf der Zudringlichkeit, indem ich den Hochgeborenen Herrn Hofrat so oft mit meinen Anliegen belästige. Diesmal wollen Euer Hochwohlgeboren für die hochgeneigte Berücksichtigung meiner Bitte bezüglich meiner Ernennung zum Universitäts-Professor, meinen innigsten Dank annehmen. Gott segne den Hochgeehrten Herrn Hofrat samt den beiden hoffnungsvollen Söhnen und erhalte lange Dero ruhmgekrönte Wirksamkeit auf dem Gebiete der slavischen Sprachforschung!

Ich erlaube mir Euer Hochgeboren meine Abhandlung über die Präpositionen¹ zur gefälligen Einsichtnahme mit der Bitte vorzulegen, Hochgeehrtester Herr Hofrat wollen mir wo möglich Dero massgebenden Bemerkungen zum Behufe der Berichtigung und Ergänzung dieser Arbeit mitteilen.

Ich zeichne mich mit ausgezeichnete Hochachtung des Hochgeboren Herrn Hofrats untertänigster Diener

Emil Ogonowski

Lemberg, am 19. Dezember 1870

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 93. Рук. коп. Копія.

Ваша вельможносте!

Я справді боюся закиду в настирливості, турбуючи дуже часто вельможного пана надвірного радника своїми справами. На цей раз прошу Вашу високоблагородність прийняти мою найщирішу подяку за прихильне ставлення до мого прохання з приводу присвоєння мені звання професора університету. Хай бог благословить вельмишановного пана над-

Омелян Огоновський

нірного радника разом з обома синами, що подають надію, і надовго зберігає Вашу преславну діяльність у галузі слов'янського мовознавства.

Я дозволяю собі подати Вашій вельможності для ласкавого розгляду розвідку про прийменники¹ з проханням, щоб вельмишановний пан надвірний радник, якщо буде така можливість, повідомив мене про свої авторитетні зауваження для виправлення та доповнення цієї роботи.

Підписуюся з найглибшою повагою Вашої вельможності пана надвірного радника пайвідданіший слуга

Омелян Огоновський

Львів, 19 грудня 1870 р.

Огоновський Омелян Михайлович (1833—1894) — український літературознавець і мовознавець, культурно-освітній діяч. Павчався у Львівському та Віденському університетах. Як учитель львівських гімназій та освітній діяч у 1863 р. входив до складу Комісії для укладання руських гімназійних підручників, у 1868 р. — Комісії для укладання шкільних підручників, а пізніше — Комісії для видання популярних книжок для населення. З 1870 р. — професор Львівського університету, член президії, а з 1877 по 1894 р. голова товариства «Просвіта» у Львові.

Автор ряду розвідок з давньоруської літератури, першої великої «Історії літератур руської» (т. 1—5, ч. 1—7, Львів, 1887—1894), праць, присвячених «Руській Правді», «Слову о полку Ігоревім», зокрема «Погляд на староруський поетичний пам'ятник «Слово о полку Ігоревім» (Львів, 1875), «Видання перекладу поеми і приміток до неї» (Львів, 1876), а також творчості М. Смотрицького, П. Могили, Г. Квітки-Основ'япенка, Т. Шевченка, М. Пашкевича, С. Гоциньського. Праці з літературознавства, зокрема шевченкознавства, не раз критикували І. Франко та М. Драгоманов. Під його редакцією вийшов «Кобзар» Т. Шевченка (т. 1—4, Львів, 1893, 1895, 1898). Він автор просторої статті «Kleirussen», опублікованої у «Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste von Ersch und Gruber» (Teil 37, S. 16—34). Основні мовознавчі праці: «Короткий погляд на історію мови слов'янських, особливо ж історію мови руської» (Львів, 1872). «O przyimkach w języku starsłowiańskim, ruskim i polskim» (Kraków, 1877). «Einige Bemerkungen über die Sprache der altpolnischen Sophienbibel» (Archiv für slavische Philologie.— 1879.— Bd 4.— S. 243—272, 353—381), «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache» (Lemberg, 1880), «O ważniejszych właściwościach języka ruskiego» (Kraków, 1883) та «Грамматика руського язика» (Львів, 1889). Цінною є розвідка «Деякі замітки історично-літературні про руські школи в XVI і XVII віках» (Львів, 1876). Крім цього, йому належить переклад шкільного посібника «Латинські вправи Ф. Шульца» (Львів, 1872, 1883, 1886), підготовка «Хрестоматії староруської для вищих класів гімназійних» (Львів, 1881), ряд рецензій на мовознавчі праці Ф. Міклошича, П. Житецького та ін.

¹ Йдеться про розвідку під заголовком «O przyimkach w języku starsłowiańskim, ruskim i polskim». Як свідчить передмова до неї, після доопрацювання у грудні 1874 р. праця була подана до друку, проте опублікована тільки у 1877 р.: Rozprawy Akademii Umiejętności: Wydział filologiczny.— 1877.— Т. 5.— S. 3—222.

1871 р., лютого 8. Львів

Euer Hochgeboren!

Der Umstand, dass die Chrestomathia palaeoslovenica¹ in keiner Buchhandlung mehr um keinen Preis zu bekommen ist, nötigt mich und den Professor Małecki² einstweilen eine kleine Sammlung von altslowenischen Musterstücken zum Gebrauch für unsere Schüler herauszugeben³. Wir bitten somit Euer Hochgeboren, uns zu erlauben, zwei Stücke aus dem „Codex Suprasliensis“⁴, und zwei Stücke aus der „Chrestomathia“ zu benützen. Dabei würde jedenfalls bemerkt sein, woher die Stücke genommen sind. Falls der Hochgeborene Herr Hofrat dagegen nichts einzuwenden haben, so dürfte schon Dero Stillschweigen als ein Zeichen der Zustimmung gelten. Zugleich wage ich Euer Hochgeboren noch mit einer Bitte zu belästigen. Am 19. Dezember v[origen] J[ahres] habe ich Euer Hochgeboren meine Abhandlung über die Präpositionen zugeschickt. Da ich nun gegenwärtig dieses Manuskript benötige, so geruhen Euer Hochgeboren mir dasselbe wo möglich in diesem Monat zustellen zu lassen⁵.

Ich zeichne mich mit aufrichtiger Hochachtung des Hochgeborenen Herrn Hofrats ergebenster Diener

Emil Ogonowski

Lemberg, 8. Februar 1871

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 94. Рукопис. Копія.

Ваша вельможносте!

Обставина, що в жодній книгарні за жодну ціну не можна дістати «Chrestomathie palaeoslovenica»¹, змушує мене і професора Малецького² видати поки що малу збірку старослов'янських зразків [письма] для навчання нашим учням³. Ми просимо, отже, Вашу вельможність дозволити використати два зразки [письма] з «Codex Suprasliensis»⁴ і два з «Chrestomathia». При цьому буде обов'язково відзначено, звідки беруться ці зразки. Якщо Ваша вельможність пан надвірний радник не має жодних застережень, то вже Ваше мовчання буде вважатися доказом згоди. Водночас відважуюся турбувати Вашу вельможність ще одним проханням. 19 грудня минулого року я надіслав Вашій величності свою розвідку про прийменники. У зв'язку з тим, що нині потрібний цей рукопис, прошу ласкаво Вашу вельможність, в силу можливості, переслати його цього місяця⁵.

Підписуюся з глибокою повагою Вашої вельможності пана надвірного радника найвідданіший слуга

Омелян Огоновський

Львів, 8 лютого 1871 р.

¹ Йдеться про працю Ф. Міклошича «Chrestomathia palaeoslovenica» (Vindobonae, 1854) або про пізніше доопрацьоване і доповнене видання «Chrestomathia palaeoslovenica cum specimenibus reliquarum linguarum slavicarum» (Vindobonae, 1861).

² Малецький Антон Юзеф (1821—1913) — польський філолог-славіст і класик, історик. Учитель львівських гімназій, з 1866/1867 навчального року — декан філософського факультету Львівського університету. Автор «Gramatyki języka polskiego...» (1863), «Gramatyki historyczno-porównawczej języka polskiego» (cz. 1—2, 1879), праць на літературознавчі та історичні теми; публікував окремі польські історичні пам'ятки і хроніки.

³ Збірка старослов'янських текстів для гімназій вийшла друком у Львові 1871 р. під латинським заголовком: «Linguae palaeoslovenicae specimina quaedam e monumentis ab A. Vostokov et Fr. Miklosich». На виданні, однак, є прізвище тільки О. Огоновського. До збірки включено п'ять текстів з праць Ф. Міклошича «Monumenta linguae palaeoslovenicae e Codice Suprasliensi...» (Vindobonae, 1851) та «Chrestomathia palaeoslovenica» (Vindobonae, 1861). При подачі останнього тексту О. Огоновський посилається також на «Patrologie Graeco» (t. 58, Paris, 1862).

⁴ Мається на увазі праця Ф. Міклошича «Monumenta linguae palaeoslovenicae e Codice Suprasliensi...» (Vindobonae, 1851).

⁵ Ф. Міклошич позитивно відгукнувся на прохання О. Огоновського. Він відповів листом такого змісту: «Verehrter Herr Professor! Durch allerhand Geschäfte in spruch genommen habe ich Ihre Schrift nicht so genau studieren können, als sie gewiss verdient; doch glaube ich sagen zu können, dass Sie sich durch Veröffentlichung derselben ein Verdienst um die slavische Sprachforschung erwerben würden. Was die Benützung meiner «Chrestomathie» verlangt und die «Monumenta palaeoslovenica», so habe ich dagegen nichts einzuwenden.

Mit ganz besonderer Hochachtung Ihr ergebener. F. Miklosich. Wien, 18/2 [1871] («Вельмишановний пане професоре! Зайнятий різними справами, я не міг докладно проаналізувати Вашу роботу, чого вона, безперечно, заслуговує, однак вважаю, що можу сказати, коли її опублікують, то матимете заслуги перед слов'янським мовознавством. Щодо використання моєї хрестоматії і «Monumenta... palaeoslovenica», то я нічого не маю проти. З особливою пошаною Ваш відданий слуга Ф. Міклошич. Відень. 18 лютого 1871 р.» (ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 95).

1871 р., червня 5. Львів

Hochgeborener Herr Hofrat!

Verzeihen Euer Hochwohlgeboren, dass ich gegenwärtig in einer wichtigen Angelegenheit Dero geehrteste Person mit meinem Schreiben zu belästigen wage. Doch in Anbetracht

dessen, dass es sich um Aufklärung einer mich betreffenden prinzipiellen Frage betrifft, kann ich unmöglich mit der Abfassung dieser Zeilen zaudern.

Es ist mir nämlich aus zuverlässiger Quelle mitgeteilt worden, dass Herr Onyszkiewicz¹, Schüler des verehrtesten Herrn Professors, mich bei Ihnen nicht unbedeutend angeschwärzt hat. Unter anderem habe er gesagt, dass ich bei meinen Vorträgen Dero Werke und Verdienste geringschätze und überhaupt Dero Autorität beeinträchtige. Gegen derartige Anschuldigungen ist die Verteidigung freilich schwer, um so mehr, wenn man lediglich an die briefliche Rechtfertigung angewiesen ist. Doch selbst für den Fall, wenn mein aufrichtiges Geständnis keinen Glauben finden sollte, kann ich nicht umhin Folgendes niederzuschreiben: Wollen Euer Hochwohlgeboren mir auf mein Ehrenwort glauben, dass ich eher jede andere Kränkung, als eine ähnliche Verleumdung erwartet hätte. Überhaupt liegt die Beeinträchtigung eines anderen von meinem anspruchslosen Naturell fern, geschweige denn, dass ich mir eine Geringschätzung einer von uns Slaven so hoch geschätzten Persönlichkeit zuschulden kommen liesse. Mein Wissen in der slavischen Philologie—insofern es ein Wissen genannt werden kann—stützt sich ja namentlich auf die Werke unseres Lehrmeisters, und da sollte ich, ein Neuling im Gebiete der slavischen Sprachforschung, irgendetwas Wort der Selbstüberhebung fallen lassen? Ich berufe mich auf den Prof[essor] Malecki² und Prof[essor] Polański³, mit denen ich öfter über die Werke des verehrtesten Herrn Hofrats gesprochen habe, und namentlich berufe ich mich auf diejenigen von meinen Schülern, welche durch drei Jahre keine von meinen Vorlesungen versäumt haben. Im Gegenteile habe ich mich beinahe in jeder Vorlesung auf die Autorität des Herrn Professors berufen. Wirklich es ist nicht einmal denkbar, wie es denn anders geschehen könnte, ausser man müsste ein Charlatan oder ein Auswurf der Menschheit sein! Liegt denn etwa in den Augen des H[errn] Onyszkiewicz darin eine Geringschätzung der Verdienste der Herrn Professors, dass ich vor zwei Jahren in Wien von ihm gefragt, wie mir der Vortrag des Herrn Prof[essors] Miklosich gefiel, geantwortet habe, der Vortrag über die Heimat der kirchenslavischen Sprache habe mich wirklich interessiert, nur wäre ich damit nicht einverstanden, dass diese Sprache die altslovenische wäre? (Damals nämlich war ich der vorgefassten Meinung, dass das Kirchen-slavische die albulgarische Sprache wäre). Sonst habe ich vor dem Herrn Onyszkiewicz weder über die Werke, noch über die Verdienste des Herrn Hofrats irgendein Urteil abgegeben.— Wenn ich z[um] B[ei]spiel bei grammatischen Übun-

gen den Schülern sage, dass Miklosich in der Laut- und Formenlehre die erste Autorität ist, dass sein Werk über die vergleichende Wortbildungslehre noch nicht erschien, und dass somit Pott⁴ in der Etymologie massgebend ist, so glaube ich die Autorität unseres verehrtesten Meisters nicht zu beeinträchtigen. Ja, ich gestehe, dass ich auch erwähnt habe, dass, wenn z[um] B[ei]spiel zwischen einsilbigen Präpositionen und dem Pronomen das N eingeschaltet wird, dieses nicht zur Beseitigung des Hiatus, sondern aus euphonischen Gründen geschehe. Vom philologischen Standpunkte ausgehend, glaube ich nicht eigensinnig zu verfahren, wenn ich in paar Punkten von der Grammatik des verehrtesten Herrn Professors abweiche. Doch selbst in diesen wenigen Ausnahmefällen wurde meinerseits eine dezente Pietät gegen unsere erste Autorität beobachtet,— geschweige denn davon, dass ich eine etwaige Geringschätzung mit dem leisesten Winke angedeutet hätte. Der Grund dieser Verleumdung ist mir wohl bekannt, doch will ich lieber darüber schweigen. Allenfalls ist's mir sehr leid, dass gerade mein ehemaliger braver Gymnasialschüler⁵, den ich immer ausgezeichnet habe, mich unverdienter Weise verunglimpft hat. Mehr bringe ich su meiner Verteidigung nicht bei; meine öffentlichen Vorlesungen, mögen sie auch willkürlich gedeutet werden, sind die besten Zeugen meiner Unschuld.

Ich bitte Euer Hochwohlgeboren nochmals um Verzeihung, dass ich eine langweilige Rechtfertigung in meiner Angelegenheit geschrieben habe. Das Unrecht einer ähnlichen Verunglimpfung kann nur derjenige fühlen, der in einer ähnlichen Lage gewesen ist.

Schliesslich danke ich für die gegebene Erlaubnis, die altslov[enische] Chrestomathie und die Monumenta palaeoslovenica benutzen zu können, und lege dem Herrn Hofrate, eine so zu sagen neue Ausgabe der genannten Chrestom[athie] vor⁶.

Mit ausgezeichnete Hochachtung des verehrtesten Herrn Professors und Hofrats verbleibe ich Dero ergebenster Diener

E. Ogonowski

Lemberg am 5. Juni 1871

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 96—98.
Рукопис. Копія.

Вельможний пане надвірний раднику!

Прошу Вашу високоблагородність вибачити мені, що наважуюся вині турбувати Вашу вельмишановну особу своїм листом у важливій справі. Але враховуючи те, що йдеться

про з'ясування принципового питання, яке стосується мене, ніяк не можу зволікати з написанням цих рядків.

З достовірного джерела мене проінформували, що пан Онишкевич¹, учень вельмишановного пана професора, мене серйозно перед Вами очорнив. Він сказав між іншим, що я не дооцінюю у своїх лекціях Ваші праці та заслуги й взагалі приношу шкоду Вашому авторитету. Захищатися перед такими звинуваченнями звичайно важко, тим більше якщо залишається можливим лише письмове оправдання. Однак навіть у тому разі, коли б не вірили моєму чесному признанню, я змушений написати таке: нехай Ваша високоблагородність ласкаво повірить мені на чесне слово, що я швидше сподівався на всяку іншу прикрість, ніж такий наклеп. Для моєї скромної вдачі взагалі не властиве шкодити іншому, не говорячи про те, щоб я дозволяв собі недооцінювати особистість, яку ми, слов'яни, так високо цінуємо. Мої знання з слов'янської філології, оскільки їх можна назвати знаннями, спираються саме на працях нашого вчителя і я, новичок у галузі слов'янського мовознавства, міг би кинути якийсь зарозуміле слово самозвеличення? Я покликаюся на професора Малецького² і професора Полянського³, з якими частіше, ніж з іншими, говорив про праці вельмишановного пана надвірного радника, і посилаюся саме на тих своїх учнів, які протягом трьох років не пропустили жодної моєї лекції. Навпаки, я майже кожної лекції покликався на авторитет пана професора. Насправді, навіть немислимо, що могло бути інакше, якщо хтось не є шарлатаном або покидьком суспільства! Чи недооцінювання заслуг пана професора в очах пана Онишкевича полягає у тому, що я два роки тому у Відні на його запитання, як мені сподобалася лекція пана професора Міклошича, відповів — лекція про походження церковнослов'янської мови мене справді зацікавила, лише я би з [її основною тезою] не погодився, що ця мова була старослов'янською. (Саме тоді я був необгрунтовано переконаний у тому, що церковнослов'янська мова є староболгарською). Крім цього, я з паном Онишкевичем не говорив ні про праці, ні не висловлював жодного осуду заслугам пана надвірного радника. Якщо я, наприклад, під час заняття з граматики кажу учням, що Міклошич у фонетиці та морфології є першим авторитетом, [водночас] що його праця про порівняльне словотворення ще не появилася і, тим самим, Потт⁴ є тим, на кого рівняються в етимології, то думаю, що я не приношу шкоди авторитетові нашого шановного вчителя. Так, признаюся, я також згадував, що коли, наприклад, між однокладовими прийменниками і займенником впливається *н*, то це відбувається не для усунення гіатуса, а лише

на підставі благозвучності. Як філолог, не думаю, що веду себе невідповідно, якщо в кількох позиціях відступаю від граматики вельмишановного пана професора. Втім, навіть у цих кількох виняткових випадках я дотримуюся лояльної відданості у ставленні до нашого першого авторитету, не говорячи про те, щоб робити найменший натяк на якесь зневаження. Причина цього наклепу мені добре відома, але я краще про неї промовчу. І все ж таки мені дуже боляче, що мій колишній добрий гімназійний учень⁵, якого я завжди виділяв, мене незаслужено очорнив. Для свого захисту я більше нічого не додаю; мої публічні лекції, нехай їх і довільно інтерпретують, є найкращим свідченням моєї невинності.

Я ще раз прошу Вашу високоблагородність вибачити, що написав нудне оправдання у своїй справі. Несправедливість такого наклепу може відчувати лише той, хто був у подібному становищі.

Нарешті, дякую за дозвіл використати старослов'янську хрестоматію і старослов'янські пам'ятки і подаю панові надвірному раднику, так би мовити, нове видання згаданої хрестоматії⁶.

Залишаюся з найглибшою повагою до вельмишановного пана професора і надвірного радника Ваш найвідданіший слуга

О. Огоновський

Львів, 5 червня 1871 р.

¹ Онишкевич — див. прим. до листа № 79.

² Малецький — див. прим. 2 до листа № 73.

³ Очевидно, йдеться про вчителя української академічної гімназії у Львові природознавця Михайла Полянського. Див. прим. 5 до листа № 105.

⁴ Потт Август Фрідріх (1802—1887) — німецький мовознавець, професор університету в Галле, один з творців історично-порівняльного методу у лінгвістиці. Основна його праця: «Etymologische Forschungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen...» (Teil 1—2, 1833, 1836, має ряд пізніших перевидань).

⁵ Закиди, які ніби робив Г. Онишкевич на адресу О. Огоновського, зокрема щодо його інтерпретацій мовознавчих концепцій і викладацької діяльності Ф. Міклошича, публіковані листи не підтверджують. Усі вони написані після 5 червня 1871 р. Що становило основу «достовірних джерел» про «очорнення» авторитету О. Огоновського, невідомо. Можливо, ці листи Г. Онишкевича не збереглися. Однак тут швидше всього діяла недобррозумчивість з боку «друзів» до молодого і здібного мовознавця Г. Онишкевича, що, зрештою, тривало і пізніше (№ 83).

⁶ Повні назви праць Ф. Міклошича та назву «Хрестоматії» О. Огоновського — див. лист № 73 і прим. 1, 3, 4 до нього.

1875 р., січня 1. Львів

Hochgeborner Herr Hofrat!

Ich bin so frei. Euer Hochgeboren mit dem beginnenden Neujahr meine innigsten Glückwünsche zu entsenden. Mögen Euer Hochgeboren noch so manche Dezennien ruhmvoll in Interesse der Sprachwissenschaft wirken und im Kreise zahlreicher Schüler und Verehrer schon jetzt den Sieg über verjährte Vorurteile feiern. Ja, ich gestehe freimütig, dass auch ich bezüglich des bekannten Streitpunktes über die Heimat des Altslovenischen ein Konvertit geworden bin. Bis her habe ich nämlich die weitverbreitete Ansicht verfochten, dass die kirchenslavische Sprache ihren Ursprung nach altbulgarisch wäre. Ungeachtet des gründlichen Artikels des Hochgeborenen Herrn Hofrats in der Ersch Gruber'schen Enzyklopädie¹, und ungeachtet dessen, dass ich Dero klaren und erschöpfenden Vortrag über diesen Streitpunkt während meiner Anwesenheit in Wein gehört habe, konnte ich meiner vorgefassten Meinung keineswegs los werden. Erst die bündige und ausgezeichnete Darlegung in der Einleitung zur Formenlehre in Paradigmen² hat mich von meinem bisherigen Irrtum vollkommen geheilt. Von nun an erachte ich es für meine heilige Pflicht, diese unumstößliche Ansicht unter meinen Schülern zu verbreiten.

Mit ausgezeichnete Hochachtung verbleibe ich, des Hochgeborenen Herrn Hofrats ergebenster Diener

Emil Ogonowski

Lemberg, am 1. Jänner 1875

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 99. Рукопис. Копія.

Вельможний папе надвірний раднику!

Я дозволяю собі з початком нового року надіслати Вашій вельможності найсердечніші привітання. Хай Ваша вельможність ще багато десятиліть успішно розвиває свою діяльність в інтересах мовознавства і вже нині у колі численних учнів і шанувальників святкує перемогу над застарілими пересудами. Втім, одверто признаюся, що відносно відомого дискусійного питання про батьківщину старослов'янської мови я також навернувся на правильний шлях. Досі я саме відстоював поширений погляд, що церковнослов'янська мова за своїм походженням є староболгарською. Незважаю-

чи на ґрунтовну статтю вельмишановного пана надвірного радника в енциклопедії Ерша [і] Грубера¹, а також на те, що я слухав під час перебування у Відні Вашу чітку й вичерпну лекцію про це спірне питання, я не міг ніяк позбутися [цього] свого упередження. Тільки переконливий і чудовий виклад [матеріалу] у вступі до морфології у відмінах² повністю вилікував мене від мові дотеперішньої помилки. Віднині я вважаю своїм святим обов'язком поширювати цю незаперечну думку серед своїх учнів.

З глибокою повагою залишаюся Вашої вельможності папа надвірного радника найвідданіший слуга

Омельян Огоновський

Львів 1 січня 1875 р.

¹ Мається на увазі «Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschaften und Künste... Ersch J. S. und Gruber J. G.» (Teil 1—99, Leipzig, 1818—1882). У 68-й частині на с. 403—422 опублікована стаття Ф. Міклошича під назвою «Glagolitisch».

² Мова йде про вступ до книги Ф. Міклошича «Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen» (Wien, 1874), в якому широко розглядається різниця між церковнослов'янською та староболгарською мовами, їх розвиток і становлення, зв'язок з іншими «старими» й новими слов'янськими мовами.

1875 р., березня 25. Львів

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Für die Hochgeneigte Beteiligung meiner Wenigkeit mit der wertvollen Abhandlung „Über den Ursprung einiger Kasus der pronominalen Deklination“ drücke ich hiemit meinen innigsten Dank aus¹. Ich gestehe aufrichtig, dass mein unsicheres Wissen in dieser Partie der Grammatik durch die genannte Abhandlung des Hochgeehrten Herrn Hofrates vollständig berichtet worden ist. Mögen Euer Hochgeboren sich noch viele Jahre einer kräftigen Gesundheit erfreuen, und noch so manches Werk, namentlich die vergleichende Stammbildung, zur Förderung der slavischen Sprachforschung herausgeben.

Mit ausgezeichnete Hochachtung zeichne ich mich des Hochgeborenen Herrn Hofrates untertänigster Diener

E. Ogonowski

Lemberg, 25. März 1875

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 100. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

За цінну розвідку „Über den Ursprung einiger Kasus der pronominalen Deklination“, прихильно подаровану моїй скромній особі, висловлюю найсердечнішу подяку¹. Я щиро признаюся, що мої непевні знання у цій частині граматики завдяки названій праці пана надвірного радника повністю виправлені. Хай Ваша вельможність ще багато років тішитися добрим здоров'ям і надрукує ще багато творів для розвитку слов'янського мовознавства і, зокрема, про порівняльний словотвір.

З найглибшою повагою підписуюся вельможного пана надвірного радника найвідданіший слуга

О. Огоновський

Львів, 25 березня 1875 р.

¹ Праця Ф. Міклошича «Über den Ursprung einiger Kasus der pronominalen Deklination» опублікована у вид.: Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.— 1874.— Bd 78.— Heft 10.— S. 143—152, та окремим відбитком (Wien, 1874, S. 1—12).

№ 77

1876 р., жовтня 12. Львів

Hochgeborner Herr Hofrat!

Ich erlaube mir, dem Hochgeborenen Herrn Hofrat ein Exemplar meiner Ausgabe des Sprachdenkmales „Слово о пълкоу Игоревѣ“¹ zur Hochgeneigten Einsicht vorzulegen. Hierbei wage ich meine Bitte dahin zu stellen, Euer Hochgeborenen geruhen für den Fall, wenn meine Arbeit irgendwelche Berücksichtigung verdiente, eine kurze literarische Anzeige in einer diesbezüglichen Zeitschrift machen.

Mit ausgezeichnete Hochachtung verbleibe ich, des Hochgeborenen Herrn Hofrates ergebenster Diener

Emil Ogonowski

Lemberg, am 12. Oktober 1876

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 101. Рукопис. Копія.

Вельможний пане надвірний раднику!

Я дозволяю собі подати вельможному панові надвірому раднику для ласкавого ознайомлення один примірник мовної пам'ятки «Слово о пълкоу Игоревѣ»¹. При цьому наважую-

ся просити Вашу вельможність, якщо праця заслуговує певної уваги, ласкаво опублікувати у відповідному журналі коротке літературне повідомлення.

З найглибшою повагою залишаюся вельможного пана надвірного радника найвідданіший слуга

Омелян Огоновський

Львів, 12 жовтня 1876 р.

¹ Повна назва публікації: Слово о пълкоу Игоревѣ: Поетичний пам'ятник руської писемності XII віку / Текст з перекладом і з поясненнями видав Омелян Огоновський.— Львів, 1876. Бібліографія праць Ф. Міклошича, яка є у нашому розпорядженні, не засвідчує рецензії на дослідження О. Огоновського. Це, однак, не заперечує, що Ф. Міклошич міг помістити оголошення про вихід цієї книжки.

№ 78

1883 р., жовтня 13. Львів

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich beehre mich hiemit, dem Hochgeehrten Herrn Hofrate für das wertvolle literarische Geschenk „Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen“ meinen innigsten Dank auszudrücken¹. Dabei erlaube ich mir meinen aufrichtigen Wunsch dahin zu äussern, dass unser hochgefeierte Jubilat noch viele Dezennien sich der besten Gesundheit erfreuen und noch eine ganze Reihe von monumentalen Werken auf dem Gebiete der vergleichenden Sprachforschung veröffentlichen möge.

Mit ausgezeichnete Hochachtung Euer Hochwohlgeborenen ergebenster Diener

Emil Ogonowski

Lemberg, 13.X 1883

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 101. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Маю честь висловити вельмишановному панові надвірому раднику мою найщирішу подяку за цінний подарунок «Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen»¹. При цьому дозволяю собі висловити моє щире побажання, щоб наш прославлений ювіляр ще багато десятиріч тішився найкращим здоров'ям і видав ще цілий ряд монументальних праць в галузі порівняльного мовознавства.

З найглибшою повагою Вашої високоблагородності най-
відданіший слуга

Омелян Огоновський

Львів, 13 жовтня 1883 р.

¹ Надіслана О. Огоновському праця «Ceschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen» присвячена дослідженню способів передачі звукової системи болгарської мови та її відношення до звуків старослов'янської мови на основі болгарських пам'яток XVII—XVIII ст. Оpubлікована у віденських наукових записках: Denkschriften der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.— 1883.— Bd 34,— S. 1—34, та окремим відбитком (Wien, 1883).

**ОНИШКЕВИЧ
ГНАТ ДЕНИСОВИЧ**

№ 79

1872 р., березня 6. Великі Мости

Euer Hochedelgeboren!
Geehrteter Herr Professor!

Nachdem ich alle meine Angelegenheiten geordnet habe, halte ich es für meine Pflicht, meinen geehrtesten Herrn Professor zu benachrichtigen, was mit mir geschehen ist. Noch auf meiner Rückreise von Wien im Monate Juli 1871. reichte ich an den polnischen Schulrat ein Bittgesuch um eine Anstellung im Gymnasium. Daneben habe ich auch dem H[errn] Czerkowski¹ und einem gewissen H[errn] Ilnicki² meine Bitte persönlich mitgeteilt. Beide versprachen mir eine Stelle in Lemberg oder in Brody. Leider aber schon nach zwei Wochen erfuhr ich, dass mein Gesuch ad acta gelegt ist. Ich besuchte abermals den H[errn] Ilnicki, und auf seinen Rat reichte ich zum wiederholten Male ein Gesuch ein. Jetzt schien ich meiner Sache gewiss zu sein, da mich der erwähnte Herr sogar um meine Adresse bat, und mir binnen acht Tagen das Dekret einzuhändigen versprach, mit der einzigen Bemerkung, ich soll in meinen Vorträgen das Altslovenische gar nicht berücksichtigen. Nach acht hoffnungsvollen Wochen, als schon an Gymnasien die Vorträge begonnen waren, erhielt ich die Nachricht, dass alle Stellen bereits besetzt waren.

Da ich nun wegen meiner materiellen Verhältnisse nicht länger warten konnte, musste ich mich dem geistlichen Stande widmen. Aus diesem Grunde heiratete ich schon im Monate

Гнат Онишкевич

September, und im Monate Oktober war ich zum Priester geweiht. Gleich darauf bekam ich eine Anstellung, wo ich bis zum heutigen Tage sorgenfrei in Ruhe lebe. Seit November arbeite ich an dem von mir begonnenen Wörterbuche zu den Liedern des Zeg[ota] Pauly³. Überzeugt von der väterlichen Güte Eu[er] Hochedelgeboren gegen alle dankbaren Schüler, wage ich um einiges zu bitten. Während meiner Beschäftigung mit den Volksliedern fand ich das k[lein]r[u]ss[ische] Wort, welches „Löffel“ bedeutet, in zwei Formen, nämlich: *łożka* und *łyżka*. Ich halte dafür, dass diese beiden Wörter * auf dieselbe Wurzel zurückzuführen sind. Ob nun *łyżka* aus dem Polnischen entlehnt, oder ein ungewöhnlicher Übergang des *o* in *y* statt in *i* ist, das ist mir unbekannt. Ferner möchte ich ehrfurchtsvoll um ein Schema für die kleinruss[ische] Themenbildungslehre bitten, da ich vielleicht bei meiner gegenwärtigen Arbeit einiges darin leisten könnte.

Während meiner Reise in den verflossenen Ferien ist mir ein Reisekoffer entwendet worden. Das Unglück wollte, dass sich in demselben unter anderen auch das mir von meinem Teuersten Herrn Professor zum unvergesslichen Geschenk gemachte Lexikon palaeoslovenicograeco-latinum befand⁴. Aus diesem Grunde möchte ich bitten, mir noch ein Exemplar um den ermässigsten Preis von 7, fl[orinen] ö[sterreichischer] W[ährung] gnädigst zu geben. Das Übersenden dieses Buches der Post habe ich einem gr[iechisch]-k[a]th[olischen] Zentralseminar-Zögling anvertraut, der in kurzem Eu[er] Hochedelgeboren um dieses Lexikon bitten wird. Bei dieser Gelegenheit möchte ich noch untertänigst bitten, mir die seit Juli 1871. in Druck erschienenen Werke des H[errn] Professors zu übersenden; den gebührenden Preis werde ich mit dem nächsten Postzuge zurückschicken.

Endlich bitte ich um Verzeihung, dass ich so frei bin, mit meiner Schrift Eu[er] Hochedelgeboren die teuer Zeit zu rauben und verbleibe mit tiefster Ehrfurcht meines Hochzuehrenden Herrn Professors dankbarster Schüler

Ignatz Onyszkiewicz,
gr[iechisch]-k[a]th[olischer] Pfarrkooperator
in Mosty Wielkie (Ostgalizien)

Mosty Wielkie, am 6. März 1872

АНБ у Відні.— № 137/23—1. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 107—109. Рукопис. Копія.

* У рукопису: Worte.

Ваша високоблагородносте!
Вельмишановний пане професоре!

Після того як я унорядкував усі свої справи, вважаю своїм обов'язком сповістити вельмишановного пана професора, що зі мною трапилося. Ще повертаючись із Відня в липні 1871 р., я подав заяву до польської шкільної ради в справі посади в гімназії. Крім цього, я особисто висловив своє прохання пану Черкавському¹ і якомусь пану Ільницькому². Обидва обіцяли мені посаду у Львові або в Бродах. На жаль, два тижні пізніше я довідався, що моя заява не розглядається. Я ще раз відвідав пана Ільницького і за його порадою знову подав заяву. Тепер я ніби був певний щодо успіху справи, тому що вищеназаний пан навіть попросив мою адресу й обіцяв протягом восьми днів вручити наказ, з єдиним зауваженням, щоб я у своїх лекціях зовсім не брав до уваги старослов'янської мови. Після восьми сповнених надії тижнів, коли у гімназіях вже почалося навчання, отримав я повідомлення, що всі місця вже зайняті.

Тому що з огляду на матеріальні умови я не зміг довше чекати, мусив посвятити себе духовному станові. У зв'язку з цим я вже у вересні одружився, а в жовтні висвятився на священика. Зразу після цього я одержав місце, де спокійно й безжурно живу до сьогодні. З листопада працюю над словником до пісень, [зібраних] Жеготою Паулі³. Переконалий у батьківській доброті Вашої високоблагородності відносно всіх вдячних учнів, відважуюся про щось просити. Під час моїх занять народними піснями натрапив я на малоросійське слово, яке означає «Лöffel» у двох формах, а саме: *ложка* і *лижка*. Думаю, що обидва ці слова можна виводити від одного й того ж кореня. Чи «лижка» є запозичене з польської мови, чи наявний тут незвичайний перехід *o* в *u* (*ы*) замість в *i*, мені невідомо. Також хотів би я ласкаво просити подати мені схему малоросійського вчення про словотвір, тому що при сучасній моїй роботі я, може, зміг би дещо з цього питання зробити.

Під час моєї подорожі у минулі канікули вкрали в мене подорожній чемодан. На нещастя, у цьому ж чемодані знаходився серед інших речей незабутній подарунок найдорожчого пана професора «Lexikon palaeoslovenico-graeco-latinum»⁴. З цієї причини хотів би я ласкаво просити ще один примірник по зниженій ціні за 7 флоринів австрійської валюти. Я доручив одному греко-католицькому вихованцеві центральної семінарії, який незабаром звернеться до Вашої високоблагородності за цим лексиконом, переслати книжку по пошті. При цій нагоді хотів би я ще найпокірніше проси-

ти надіслати праці пана професора, які появилися друком починаючи з липня 1871 р.; належну плату перешлю наступним поштовим поїздом.

Нарешті прошу я пробачення, що дозволяю собі забирати Вашій високоблагородності дорогий час моїм листом і залишаюся з найглибшою повагою мого вельмишановного пана професора найвдячніший учень

Гнат Онишкевич,
греко-католицький помічник священика
в Великих Мостах (Східна Галичина)

Великі Мости, 6 березня 1872 р.

Онишкевич Гнат Денисович (1847—1883) — український філолог, священик, у 1873—1877 рр. учитель української мови 2-ої гімназії у Львові, у 1877—1883 рр. — професор української мови і літератури у Чернівецькому університеті. Засновник серійного видання творів українських письменників під назвою «Гр. Онишкевича Руська бібліотека», до якого ввійшли твори І. П. Котляревського, В. А. Гоголя, П. П. Гулака-Артемівського (т. 1, Львів, 1877), Г. Ф. Квітки-Основ'яненка (т. 2, Львів, 1878) і М. Пашкевича, І. Вагплевича та Я. Головацького (т. 3, Львів, 1884, вид. посмертне, вступ і примітки В. Кошовського). Публікація високо оцінена І. Франком. Крім того, Г. Онишкевич доопрацював і перевидав разом із О. Лепким «Граматику руського языка Михайла Осадці» (Львів, 1876), надрукував статті та рецензії на літературні теми: «Повое направление украинской литературы» (Друг.— 1874.— № 17), «Шипина і Спасовича історія слов'янських літератур» (Archiv für slavische Philologie.— 1879.— Bd 4. (S. 465—482), «Погляд на твори Макарівського» (Родимый листок.— 1879.— № 1—3), окрему статтю присвятив Ф. Міклошячу та його філологічним дослідженням (Світ.— 1881.— № 6). Мовознавчій проблематиці присвячені праці: «Darstellung der Syntax der Kasus» (праця не друкувалася, нині місцезнаходження рукопису невідоме), «Über die ältesten slavischen Alphabete, palaeographische Abhandlungen.— Jahresbericht des k[aiserlich]-k[öniglichen] 2. Obergymnasiums in Lemberg» (Lemberg.— 1875.— S. 13—23). Питання староукраїнських актових джерел та оцінка їх мови засвідчені у розвідці «Грамота молдавського господаря Янкула 1582 р.» (Місяцеслов буковинський на год 1882.— Черпівці, 1881.— С. 21).

¹ Черкаський — див. прим. до листа № 106.

² Ільницький — референт у справах учительських посад Крайової шкільної ради у Львові.

³ Йдеться про працю польського фольклориста, етнографа й історика Жеготи Паулі (1814—1895) «Pieśni ludu ruskiego w Galicji» (t. 1—2, Lwów, 1839—1840), яка включає близько 600 варіантів українських пісень, зібраних у порядку під час мандрівок по Україні, а також запозичених у М. О. Максимовича (Малорусские песни.— М., 1827; Украинские народные песни.— Ч. 1.— М., 1834) і альманасі «Русалка Дністровая» (Будим, 1837). Жегота Паулі видав також збірку «Pieśni ludu polskiego w Galicji» (Lwów, 1838).

⁴ Повна назва праці: Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum.— Т. 1—2.— Vindobonae, 1862—1865.

Hochwohlgeborner Herr Hofrat!
Hochgeehrter Herr Professor!

Lange schon sollte ich Ihnen einen Brief geschrieben haben, allein meine Beschäftigung in der Seelsorge liess es nicht zu, da in unseren Gegenden durch längere Zeit eine schreckliche Epidemie wütete. Wenngleich ich auch von derselben ganz unberührt blieb, so war sie dennoch für meine philologischen Arbeiten von grossem Nachteil, da ich den ganzen Tag hindurch von Kranken wie von Gesunden in Anspruch genommen war. Endlich kann ich doch einmal freier aufatmen, und halte es für meine erste Pflicht meinem geehrtesten Herrn Professor für den mir zugesandten Brief, so wie für das Wörterbuch herzlich zu danken¹, und einiges von mir hören zu lassen.

Treu meinem Entschluss, ein Wörterbuch zu den Volksliedern von Z[egota] Pauli² zusammenzustellen, wäre ich beinahe der Arbeit los, da ich bereits alle Wörter* gesammelt und in Ordnung gebracht habe; es fehlen nur noch einige grammatische Erklärungen, die ich auch beifügen wollte. Allein ich kam zu der Überzeugung, dass ich meine Arbeit auch auf andere Sammlungen ausdehnen muss. Ein kl[ein]-r[u]ss[isches] Wörterbuch existiert bis heute gar nicht; das Wörterbuch aus den Volksliedern dürfte erst die Grundlage zu einem allgemeinen Wörterbuche bilden. Aus diesem Grunde müsste jenes umfangreicher sein. Ich habe aber bis jetzt kaum 5.300 Wörter, allerlei Varianten, die aus der Lautlehre entspringen, sowie alle Ableitungen mitgezählt. Daher muss ich die Arbeit erweitern. Ferner könnte ich ohnehin heutzutage meine Arbeit nicht veröffentlichen, weil mir keine Quelle bekannt ist, aus der ich Mittel dazu schöpfen könnte. Die Handschrift müsste bei mir Gott weiss bis zu welcher Zeit liegen; ich will sie indessen erweitern. Nur davon bin ich überzeugt, dass besonders die Laut- und Themenbildungslehre durch ein solches Wörterbuch viel gewinnen würde. So z[um] B[eispiel] habe ich En[er] Hochwohlgeboren gefragt, wie wäre das Wort *łyżka* zu erklären. Heute bin ich imstande darüber etwas mehr zu sagen. Der Laut *o* hat nämlich im Kleinrussischen viele Veränderungen erlitten. Das Zeichen *o* vertritt nun im Munde des Volkes vier Laute, und zwar 1. das akzentuierte *o* lautet wie ein reines *o* im Polnischen; 2. das nicht akzentuierte *o*

* У рукопису: Worte

lautet wie ein kurzes *u*. z[um] B[eispiel] *добрый, весло, бже*, (*dobryj, wesoło, boże*) und *ворохобури* (*incitare*), *поколбу* (*dobruku, wuruchobyty, pukulobyty*) das *o* in 1. (und 2) wird in 3. wie ein *i* ausgesprochen z[um] B[eispiel] *одъ, поклонъ, нойшовъ* (*wid, puklin, pijszow*) und endlich 4. das *o* 3. lautet oft wie ein polnisches *y* z[um] B[eispiel] *збрату, пддймату* (bei Maksimowicz *пддймату*), *зрвевъ ся, (zybraty, pidujmatty, zyrwaw sa)*. Wann aber das *o* wie ein *i* ausgesprochen wird, ist es mir noch ebensowenig gelungen zu bestimmen, als den 4. Fall, wo es wie *y* lautet. Es heisst zwar in den Grammatiken, dass das *o* dann wie *i* lautet, wenn der darauf folgende Konsonant sich auf denselben anlehnt. Doch kann man dieser Regel kaum Glauben schenken, sobald man hört und liest: *жовтый, срок* (selten *сорджъ*), *овк, оконьце, кров*; ferner alle infinitiva deminutiva auf *-оньки*, wie *любйтоньки, ходйтоньки, спатоньки* und umgekehrt: *столько* (*ebensoviele*), wofür man fälschlich *стольки* (neben *только*) schreibt; *бля* u[nd] z[o] w[eiter]. Die Fälle 3. und 4. wechseln im Worte *паробок* (jetzt ein heiratsfähiger Jüngling, eigentlich: ein arbeitsfähiger Jüngling, *no-rob-ok*, da es *paribok* und *parubok* lautet. Wie wäre aber der historische Übergang von *o* bis *i* zu bestimmen? Gołowacki spricht (in seiner „Rozprawa o języці южноруськом.— Львов, 1849, pag. 40 Anm[erkung]) die Meinung aus, dass das *i* aus *o* durch *y*, *y* [?] , *ы* (*u, ju, y*) entstanden sei, beweist das aber durch Beispiele nicht.

So gibt es in den Volksliedern noch mehreres, was einer näheren Betrachtung würdig wäre; doch wir sind noch so arm, dass wir keine Literaturzeitung haben, in der man solche auffallenden Erscheinungen der allgemeinen Betrachtung unterwerfen könnte.

Als Neuigkeit dürfte ich noch das bemerken, dass mir die rada szkolna eine Anstellung beim Lehramt zu versprechen geruhte, die aber erst im Frühling stattfinden soll. Ich fürchte nur, dass dieses Versprechen nicht ein echt polnisches sei, dann wird es gewiss nicht gehalten³.

Endlich bitte ich vielmals um Verzeihung, dass ich Eu[er] Hochwohlgeboren mit meinem Schreiben zu belästigen wage, und schreibe mich meines geehrtesten Herrn Professors dankbarster Schüler und ergebenster Diener

Ignatz Onyszkiewicz,
Pfarrkooperator von Gross-Mosty in Ostgalizien

Gross-Mosty, am 17 Dezember 1872

АНБ у Відні.— № 137/23—2. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 110—112. Рукопис. Копія.

Високоблагородний пане надвірний раднику!
Вельмишановний пане професоре!

Я вже давно повинен би написати листа, але мої священні обов'язки стояли на перешкоді, тому що в наших околицях тривалий час шаленіла страшна епідемія. Хоча вона особисто мене оминула, все-таки дуже від'ємно вплинула на мої філологічні заняття, бо протягом кожного дня і хворі й здорові займали мою увагу. Нарешті я можу вільніше дихнути і вважаю своїм першим обов'язком сердечно подякувати моєму вельмишановному панові професору за надісланий лист, а також словник¹ та дещо сповістити про себе.

Вірний своєму задуму виготовити словник до народних пісень, зібраних Жеготою Паулі², я майже закінчував би роботу, бо вже зібрав і впорядкував усі слова, відсутні тільки деякі граматичні пояснення, які я також хотів додати. Втім, переконався, що змушений розширити свою роботу, враховуючи й інші збірки. На сьогодні зовсім відсутній малоросійський словник; [виготовлений] на основі народних пісень, він зміг би творити тільки основу для загального словника. З цієї причини [словник] цей мусив би бути повніший. Дотепер я маю ледве 5300 слів, враховуючи різні варіанти, які диктуються фонетикою, а також усі похідні слова. Тому мушу розширити працю. Крім того, все одно сьогодні не міг би публікувати роботи, бо не знаю джерела, з якого можна б для неї черпати засоби. Бог знає, доки мусив би у мене лежати рукопис, і я хочу його тим часом розширити. Я переконаний, однак, у тому, що завдяки такому словникові багато скористала б фонетика і словотворення. Так, наприклад, питав я Вашу високоблагородність, як можна пояснити слово *лижка*. Сьогодні можу про це дещо більше сказати. Звук *o* зазнав саме в малоросійській мові багато змін. Тільки в устах народу літера *o* заступає чотири звуки, а саме: 1. наголошене *o* звучить як у польській мові чисте *o*; 2. пенаголошене *o* звучить як коротке *y*, наприклад, *добрый, весло, бже* (*dobryj, wesoło, boże*) і *ворохобури* (*incitare*), *поколбу* (*dobruku, wuruchobyty, pukulobyty*); *o* в 1 (і 2) та у 3 вимовляється як *i*, наприклад *одъ, поклон, нойшов* (*wid, puklin, pijszow*), і, нарешті, 4. *o* в 3. часто звучить як польське *y*, наприклад, *збрату, пддймату* (в Максимовича *пддймату*), *зрвевъ ся* (*zybraty, pidujmatty, zyrwaw sa*). Проте коли [звук] *o* вимовляється як *i*, мені так і не вдалося визначити, як 4-й випадок, де він звучить як *y*. Хоч у граматиках вказано, що *o* тоді звучить як *i*, коли до нього примикає приголосний. Але ледве чи можна повірити цьому правилу, коли чується і читається:

жбвтий, сбром (рідко сорок), вбвк, бконьце, крбвз; далі всі демінутивні інфінітиви на -бньки, як любйгоньки, ходйгоньки, спбгоньки і, навпаки, стблькб (ebensoviel), замість якого пишуть неправильно стбльки (поряд тблько), ббля і так далі. Випадки 3. і 4. чергуються у слові пбробок (нині здатний до одруження і, власне кажучи, здатний до роботи юнак, по-роб-ок), тому що воно звучить як парібок і парубок. Як можна визначити історичний перехід від о до і? Головацький висловлює думку (у своїй «Розправі о язичі южноруськом», Львов, 1849, с. 40. Зауваження), що і виникло з о через у, ю[?], ы, (и, ји, ы), але не підтверджує цього прикладами.

У народних піснях в ще також багато дечого, що заслуговує глибокого вивчення, але ми ще дуже бідні, бо не маємо літературної газети, у якій можна б було явища, що впадають у вічі, піддати загальному розглядові.

Я хотів би ще відзначити як повину — шкільна рада мені ласкаво обіцяла посаду вчителя, що може статися тільки весною. Я лише побоююся, щоб ця обіцянка не була типово польською, тоді вона напевно не буде дотримана³.

Нарешті я багато разів вибачаюся, що відважуюся турбувати Вашу високоблагородність моїм писанням і підписуюся мого вельмишановного пана професора найвдячніший учень і найвідданіший слуга

Гнат Онишкевич,

сотрудник у Великих Мостах у Східній Галичині

Великі Мости, 17 грудня 1872 р.

¹ Див. прим. 4 до листа № 79.

² Жґота Паулі — див. прим. 3 до листа № 79.

³ Г. Онишкевич натякає на ставлення польських урядових кіл, зокрема вищої шкільної адміністрації, в якій було зайнято чимало польської національної верхівки та духовенства, до українського населення.

№ 81

1873 р.

Hochwohlgeborner Herr Hofrat!
Hochgeehrter Herr Professor!

Meine Wünsche sind in Erfüllung gegangen. Lange habe ich gewartet, es kam aber endlich die [Zeit], wo ich die Seelsorge aufgegeben habe, um mich dem Lehrstande zu widmen. Rada szkolna hat mich zum Lehrsupplent für die

ruthenische Sprache ernannt. Vielfach war der Parteikampf, bis sich der allein selig machende Schulrat entschlossen hat, mir diese Stelle anzuvertrauen. Doch es war mir zugleich die Bemerkung gemacht, dass ich mich nicht zu sehr an die Grammatik von Ihnen halte. Diese Bemerkung scheint mir notwendig zu sein, um das jetzige Verdummungssystem in Galizien durchzuführen. Sogar auf der hiesigen Universität wird noch altbulgarische Sprache von Ogonowski vorgetragen¹.

Meine Arbeit war durch die Übersiedlung aus der Provinz unterbrochen. Der Schulinspektor hat mir gleich bei meinem Lehramtsantritte gesagt, ich soll die Prüfung vervollständigen, da ich nicht mehr als Nebenlehrer stabilisiert werden könne. Aus diesem Grunde arbeite ich nicht mehr an dem begonnenen Wörterbuche, sondern studiere Griechisch und Latein, und beabsichtige im nächsten Jahre aus diesen Gegenständen mich der Prüfung zu unterziehen, da ich mit meinem jetzigen Gehalte von 600 fl[orenen] nicht auskommen kann. Habe ich einmal die vollständige Prüfung, dann werde ich mich ganz dem Slavischen widmen.

Bei dieser Gelegenheit möchte ich Eu[er] Hochwohlgeborren höflichst ersuchen, wenn aus der vergleichenden Syntax etwas über die zwei ersten Hefte erschienen ist, mir es gütigst zu übersenden². Zugleich habe ich vernommen, dass das Leben des h[eiligen] Kyrill bereits erschienen ist, welches ich hier keineswegs bekommen kann³. Überhaupt was Eu[er] Hochwohlgeborren seit dem Jahre 1872 durch Druck veröffentlicht haben und es für mich von Nutzen wäre, möchte ich ersuchen, mir es durch die jetzige gute Gelegenheit zu übersenden. Es fährt nämlich mein Kollege nach Wien, und könnte mir das alles überbringen.

Endlich bitte ich vielmals um Verzeihung, dass ich Eu[er] Hochwohlgeborren mit meinem Schreiben zu belästigen wage und schreibe mich meines geehrtesten Herrn Professors dankbarster Schüler und ergebenster Diener

Ignatz Onyszkiewicz,

Lehrsupplent am II Obergymn[asium] in Lemberg

[1873] *

АНБ у Відні.— № 137/23—3. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 113—114. Рукопис. Копія.

* Лист не датований. Дата встановлюється па підставі згадки в листі про те, що Г. Онишкевич був призначений помічником учителя 2-ої гімназії. Це відбулося весною 1873 р. Рік 1873 представлений також олівцем на полях архівної копії листа (ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 113).

Високоблагородний пане надвірний раднику!
Вельмишановний пане професоре!

Мої бажання здійснилися. Довго я чекав і нарешті прийшов той час, коли я покинув душпастирство, щоб присвятити себе вчительській професії. Шкільна рада призначила мене помічником учителя руської мови. Багатоплановою була міжпартійна боротьба, поки шкільна рада, яка тільки може оцасливлювати, зважилася довірити мені цю посаду. Проте тут же зробили мені зауваження не дуже дотримуватися Вашої граматики. Здається, що це зауваження було потрібне для того, щоб підтримати теперішню систему отупіння в Галичині. Навіть Огоновський у тутешньому університеті викладає ще староболгарську мову¹.

Моя робота була перервана через моє переселення з периферії. Як тільки я приступив до обов'язків шкільного вчителя, шкільний інспектор сказав мені скласти додатковий іспит, тому що не зможу втриматися на посаді помічника вчителя. В зв'язку з цим я перестав працювати над словником, зате вивчаю грецьку та латинську мови і планую у наступному році складати іспит з цих предметів, бо мені не вистачає теперішньої платні 600 флоринів. Коли залишиться позаду екзамен, тоді я цілком присвячу себе слов'янським мовам.

При цій нагоді хотів би я дуже просити Вашу високоблагородність, якщо дещо, крім перших двох зошитів, появилася з порівняльного синтаксису, ласкаво мені це надіслати². Водночас я дізнався, що вже вийшло друком життя святого Кирила, яке тут ніяк не можу дістати³. Взагалі все, що Ваша високоблагородність, починаючи з 1872 року опублікувала і що було б для мене потрібне, користуючись з теперішньої доброї нагоди, хотів би я просити мені переслати. Мій колега їде саме до Відня, і, отже, зможе все це мені передати.

Вкінці я дуже прошу вибачити мені, що відважуюся турбувати Вашу високоблагородність листом, і підписуюся як найвдячніший учень і найвідданіший слуга мого вельмишановного пана професора

Гнат Онискевич,
помічник учителя II вищої гімназії у Львові

1873 р.

¹ Див. листи № 74 та 75.

² Ймовірно, мова йде про чергові зошити праці Ф. Міклошича «Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Syntax», які з'являлися друком протягом 1868—1874 рр. і агодом склали четвертий том цієї капітальної праці.

³ Яку працю мав на увазі Г. Онискевич, невідомо. Очевидно, це були припущення. Протягом 1871—1873 рр. не появилася жодного монографічного дослідження, зокрема й Ф. Міклошича «Die Legende vom heiligen Cyrillus» (Wien, 1870). Див.: *Pastrnek F. Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda s rozbořem a otiskem hlavních pramenů.*— Praha, 1902; *Лавров П. А.* Кирило та Мефодій у давньослов'янському письменстві.— К., 1928; *Його ж.* Матеріали по истории древнейшей славянской письменности.— Л., 1930; *Теодоров-Балан А.* Кирил и Мефодий.— Т. 1—2.— София, 1920, 1934.

№ 82

1874 р., не пізніше травня

Euer Hochedelgeboren!
Teuerster Herr Professor!

Ich stelle die mir von der k[aiserlich]-k[öniglichen] wissenschaftlichen Gymnasial-Prüfungs-Kommission zur Abschrift gegebene „Darstellung der Syntax des Genetivs“ zurück und bitte vielmals um Entschuldigung, dass sich bis jetzt die kl[ein]russ[ische] Liedersammlung von Dragomanov¹ nicht übersenden konnte, da ich dieselbe noch nicht bekommen habe; sie ist aber bestellt und dürfte in kurzem in Lemberg erscheinen, von wo ich sie allsogleich nach Wien abschicken werde.

Meine Arbeit „Darstellung der Syntax der Kasus“ ist bereits beendet, umfasst aber bloss den Nominat[iv], Vokat[iv], Genet[iv] und Instrumentalis im kl[ein]russ[ischen] und poln[ischen]; die Behandlung der drei übrigen Kasus musste ich für jetzt aufgeben, weil ich glaube, dass die Lehrkanzel in Czernowitz eben jetzt besetzt werden soll, da mir der Referent, Ministerialrat Lemeier, gesagt hat, dass die Sache im Mai entschieden wird. Ich habe demnach eben heute mein „Pro memoria“ eingereicht, und ersuche Eu[er] Hochedelgeboren mich gütigst zu unterstützen. Herr Hofrat werden entschuldigen, dass ich so frei bin, Ihre mir nur zu oft erwiesene Güte nochmals in Anspruch zu nehmen, da ich niemanden in Wien habe, der mich in dieser Hinsicht unterstützen könnte. Dieser Umstand bewog mich, sich an meinen Teuersten Professor zu wenden. Wüsste ich, dass es viel stärkere Kompetenten gibt, ich möchte nie kompetieren; allein ich bin überzeugt, dass bei jetzigen Umständen nur das Glück entscheiden wird. Zwar besitze ich noch kein gründliches Wissen in allen slav[ischen] Sprachen, bin aber im Altslove[nischen], Kl[ein]russ[ischen], Poln[ischen] und auch im Cech[ischen] ziemlich fest und könnte, falls ich die genannte Lehrkanzel

bekomme, in kurzem das fehlende ergänzen*. Gegenwärtig arbeite ich am Litau[ischen] nach der Grammatik von Schleicher². Ich gedenke auch eine altslov[enische] Schulgrammatik für Gymnasien in Galizien zu verfassen und hoffe dieselbe noch vor den Ferien dem galiz[ischen] Landes — Schulfate zur Begutachtung vorzulegen, weiss aber nicht, ob es passend sein wird eine so kurze Grammatik separat, und nicht mit der Chrestomatie zusammen drucken zu lassen.

In der Hoffnung, dass meine demütige Bitte erhört wird, verbleibe ich auf immer meines Teuersten Herrn Professors dankbarer Schüler und gehorsamster Diener

Ignatz Onyszkiewicz,
Lehrsupplent am deutschen Obergymn[asium]
in Lemberg

[1874, nicht nach Mai] **

АНБ у Відні.— № 137/23—5. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 115—116. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!
Найдорожчий пане професоре!

Я відсилаю [книгу] «Darstellung der Syntax des Genetivs», яку позичила мені цісарсько-королівська наукова комісія гімназіальних екзаменів для переписання гімназіальних екзаменів, і дуже вибачаюся, що донині не зміг вислати малоросійської збірки пісень Драгоманова¹. Це сталося тому, що я ще її не одержав, проте вона замовлена і незабаром повинна появиться у Львові, звідки відразу ж її перешлю до Відня.

Свою роботу «Darstellung der Syntax des Kasus» вже закінчив, однак вона включає тільки називний, кличний, родовий та орудний відмінки малоросійської і польської мов; опрацювання трьох останніх відмінків мусив я залишити, бо думаю, що кафедра у Чернівцях саме тепер повинна бути укомплектована — референт, міністерський радник Лемайєр сказав мені, що справа буде вирішуватися у травні. У зв'язку з тим я сьогодні подав заяву і прощу Вашу високоблагородність мене ласкаво підтримати. Пан надвірний радник хай вибачить, що я ще раз наслідуюся використовувати доброту, яку Ви у ставленні до мене аж надто часто виявляли, але

* У рукопису: ersetzen.

** Лист не датований. Рік 1874 встановлено приблизно на підставі датування попереднього листа (ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 115), місяць — не пізніше травня — згадки у листі Г. Онишкевича про термін подачі заяви на конкурс, розгляд якої припадає на травень.

це пов'язане з тим, що я нікого не маю у Відні, хто міг би мене у цьому напрямку підтримати. Ця обставина змусила мене звернутися до мого найдорожчого професора. Якби я знав, що є набагато поважніші кандидати, ніколи б не кандиддував. І незважаючи на те, я переконаний, що й в сьогоднішніх обставинах вирішить лише щастя. Хоч я не маю ще ґрунтовних знань з усіх слов'янських мов, досить сильний у старослов'янській, малоросійській, польській, а також у чеській і зміг би, якби отримав цю кафедру, доповнити в короткому часі знання, яких бракує. Тепер працюю над литовською [мовою] за граматику Шлейхера². Думаю також написати старослов'янську шкільну граматику для гімназій у Галичині і надіюся запропонувати її галицькій крайовій шкільній раді для розгляду ще перед канікулами, проте не знаю, чи доречно видавати окремо таку коротку граматику без хрестоматії.

Сподіваючись, що моє покірливе прохання буде вислухане, залишаюся назавжди мого найдорожчого пана професора вдячний учень і найслухняніший слуга

Гнат Онишкевич,
помічник учителя в німецькій вищій гімназії у Львові

1874 р., не пізніше травня

¹ Йдеться про двотомну працю «Исторические песни малорусского народа, с объяснениями В. Ангоновича и М. Драгоманова» (т. 1—2, вип. 1, К., 1874—1875).

² Шлейхер Август (1821—1868) — німецький мовознавець, теоретик лінгвістичної науки. Його найважливіша праця «Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen» (Weimar, 1861—1862 і наступні перевидання) в якій у синтетичній формі викладена порівняльна граматики. Виступав як спеціаліст литовської мови (Handbuch der litauischen Sprache.— Bd 1—2—Prag, 1856—1857), як славіст (Formenlehre der kirchenslavischen Sprache.— Bonn, 1852; Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache.— Spb., 1871). А. Шлейхер розглядав мову як організм, що розвивається за законами природи (виникнення, розквіт, загибель), зокрема у праці «Die Darwinische Theorie und die Sprachwissenschaft» (1863). Метою порівняльного апалізу індоєвропейських мов ставив реконструкцію праїндоєвропейської мови. Перший вислув питання про споріднення мов, поняття мовної сім'ї, опрацював теорію генетичного дерева мов і народів (Stammbaumtheorie). Водночас застосовував типологічну класифікацію мов за В. Гумбольдтом.

1874 р., не раніше грудня 13

Hochwohlgeborner H[err] Hofrat!
Teuerster H[err] Professor!

Gleich nach meiner Rückkehr aus Wien habe ich die „Lieder“ von Dragomanov bestellt, dieselben aber bis heute noch nicht bekommen. Ich muss mich daher an den Dragomanov selbst wenden, und hoffe auf diesem Wege das Buch in einigen Tagen zu bekommen¹. Indes fand ich in der Bibliothek des hiesigen Studentenvereines „Akademičnyj kružok“² ein wahrscheinlich der ewigen Vergessenheit gewidmetes Exemplar der genannten Liedersammlung, welches mir zur Verfügung gestellt wurde, wobei ich mich aber verpflichtete, ein gleiches Exemplar, sobald ich es aus Kijev bekommen haben werde, zurückzustellen. Dieser Umstand wird mich zugleich entschuldigen, dass ich den Willen des H[errn] Professors nicht erfüllt habe, demzufolge ich diese „Lieder“ gegen Postnachnahme schicken sollte, da ich nicht weiss, wieviel das Buch kosten wird. Es ist bereits eine zweite Liedersammlung in Kijev von Rudčenko erschienen, welche soviel ich vernommen habe, den Titel „Čumackije pesni“³ trägt. Wenn H[err] Hofrat diese zweite Sammlung nicht besitzen, dieselbe aber besitzen wünschen, so möchte ich mit grössten Vergnügen auch diese Lieder übersenden, da ich sie in kürzester Zeit zu bekommen hoffe.

Endlich muss ich meinem Hochgeehrten H[errn] Professor etwas mitteilen, was mich sehr unangenehm berührt hat. Es taucht nämlich hie und da in Lemberg das Gerücht hervor, als ob ich in der kl[ein]russ[ischen] Zeitung „Druh“ N 17. pag[ina] 389 (vom J[ahr] 1874) die „Altsl[ovenische] Formenlehre in Paradigmen...“, einer Kritik unterzogen hätte (die betreffende N ist beigegeschlossen)⁴, wobei ich mich dadurch undankbar gezeigt haben sollte, dass ich gegen meinen Professor aufgetreten bin. Ich vernahm sogar, dass diese Nachricht richtig dem H[errn] Hofrat bereits mitgeteilt worden ist. Ich bürge aber mit meinem Gewissen dafür, dass ich von jenem Artikel erst aus der Zeitung selbst erfahren habe, Übrigens ich habe keine Zeit sich mit derlei Sachen zu beschäftigen, da ich mich zur Prüfung vorbereite und ausserdem am Gymnasium zu sehr in Anspruch genommen bin. Die Quelle dieser Verleumdung sind die Bewerber um die slav[ische] Lehrkanzel an der Universität in Czernowitz. Es wird wohl dem H[errn] Hofrat bekannt sein, wie diese Leute gegeneinander in der öffentlichen Presse auftreten; da sie aber gegen mich

Hochwohlgeborner H. Hofrat!
Teuerster H. Professor!

Gleich nach meiner Rückkehr aus Wien habe ich die Lieder von Dragomanov bestellt, dieselben aber bis heute noch nicht bekommen. Ich muss mich daher an den Dragomanov selbst wenden und hoffe auf diesem Wege das Buch in einigen Tagen zu bekommen. Indes fand ich in der Bibliothek des hiesigen Studentenvereines, akademisch benannt, ein wahrscheinlich der ewigen Vergessenheit gewidmetes Exemplar der genannten Liedersammlung, welches mir zur Verfügung gestellt wurde, wobei ich mich aber verpflichtet, ein gleiches Exemplar, sobald ich es aus Kijev bekommen haben werde, zurückzustellen. Dieser Umstand wird mich zugleich entschuldigen, dass ich den Willen des H. Hofrats nicht erfüllt habe, demzufolge ich diese Lieder gegen Postnachnahme schicken sollte, da ich nicht weiss, wieviel das Buch kosten wird. Es ist bereits eine zweite Liedersammlung in Kijev von Rudčenko erschienen, welche soviel ich

nichts geltend machen können, so werfen sie sich auf das Gebiet der Verleumdung und glauben mir auf diese Weise zu schaden. Allein an der Lehrkanzel liegt mir am Ende weniger; es handelt sich vielmehr darum, die Verschwärzung von sich abzuwenden und die Verschwärzer zu beschämen. Zu diesem Zwecke habe ich mir viel Mühe gegeben, um zu erfahren, wer den genannten Artikel geschrieben hat. Dies war aber bis jetzt unmöglich. Es gelang mir bloss von der Redaktion eine schriftliche Anzeige zu bekommen, dass ich den Artikel nicht geschrieben habe.

In der Hoffnung, dass H[err] Hofrat mir die Schuld der Undankbarkeit trotz aller Verschwärzung von seiten der mir ich weiss nicht warum-minder gewogenen Partei nicht zuschreiben werden, schreibe ich mich E[uer] Hochwohlgeboren immer dankbarer Schüler und ergebenster Diener

Ignatz Onyszkiewicz,
Lehrsuppl[ent] am deutschen Obergymn[asium]
in Lemberg

[1874. nicht vor 13. Dezember] *

АНБ у Відні.— № 137/23—4. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 117—118. Рукопис. Копія.

Високоблагородний пане надвірний раднику!
Найдорожчий пане професоре!

Зразу після повернення з Відня замовив я «Пісні» Драгоманова, але до сьогодні їх ще не одержав. У зв'язку з цим мушу сам звернутися до Драгоманова і таким чином сподіваюся отримати книжку за кілька днів¹. Тим часом я знайшов у бібліотеці тутешнього студентського товариства «Академічний кружок»² одип примірник названої збірки пісень, приречений, мабуть, на вічне забуття, який [вона] дала в моє розпорядження, але я зобов'язався такий самий примірник, як тільки його отримаю із Києва, повернути назад. Ця обставина водночас мене виправдовує, чому я не виконав прохання пана професора. Згідно з цим я й повинен був відіслати ці «Пісні» післяплатою, але не знаю, яка вартість книжки. З'явилася в Києві уже наступна збірка пісень Рудченка, яка, як я дізнався, має заголовок «Чумацкие песни»³. Якщо пан надвірний радник не має цієї другої збірки, але бажав би її придбати, то з найбільшою приємністю я зміг би

* Лист не датований. Датується на підставі згадки про статтю у 17-му номері журналу «Друг» за 1874 р., яка власне стала поштовхом для написання цього листа. Оскільки 17-й номер журналу датується 1[13] грудня 1874 р., лист писався того ж року не раніше 13 грудня.

переслати також ці пісні, бо сподіваюся їх отримати в найближчому часі.

Нарешті мушу моєму вельмишановному пану професору про щось повідомити, що мене дуже неприємно вразило. У Львові то тут то там поширюється чутка, немовби я по-критикував у малоросійському журналі «Друг», № 17, с. 389 (1874 р., відповідний № додається⁴) [працю] «Altslovenische Formenlehre in Paradigmen...», причому, як кажуть, я виявив себе у зв'язку з цим невдячним, бо виступив проти свого професора. Довідався я навіть, що про цю вістку вже повідомили папу надвірному раднику. Але я ручаюся своїм сумлінням, що про статтю сам дізнався щойно з журналу. Зрештою, я не маю часу займатися такими справами, бо готуюся до екзамену і, крім цього, надто зайнятий у гімназії. Джерелом цього наклепу є кандидати на слов'янську кафедру Чернівецького університету. Мабуть, відомо панові професору, як ці люди публічно в пресі виступають один проти одного; але тому що вони не можуть мене ні в чому звинуватити, то кидаються у вир наклепів, сподіваючись, що таким чином мені пошкодять. Тут, врешті, менше йдеться про кафедру, важливіше те, щоб відкинути від себе ганьбу і присоромити наклепників. З цієї метою я намагався дізнатися, хто написав названу вище статтю. Але це дотепер було неможливо — мені лише вдалося отримати від редакції письмове підтвердження, що я не писав цієї статті.

Сподіваюся, що пан надвірний радник, незважаючи на всі наклепи з боку не дуже прихильної до мене партії, хоч я тут ні при чому, не буде приписувати мені невдячності.

Підписуюся Вашої високоблагородності завжди вдячний учень і найвідданіший слуга

Гнат Опішкевич,
помічник учителя в німецькій вищій гімназії у Львові

1874 р., не раніше 13 грудня

¹ Див. прим. 1 до листа № 82.

² «Академічний кружок» — студентське товариство «москвофільського» напрямку, засноване 1871 р. у Львові. Перший голова О. А. Авдіковський. У 1876 р. «Академічний кружок» об'єднався із студентським «народовським» гуртком «Дружній лихвар». Видавав своїм коштом «Бібліотеку повістей», журнал «Друг», окремі книги, брошури. До 1877 р. в «Академічному кружку» діяла демократична група, яку очолювали І. Фрапко, М. Павлик, О. Терлецький. «Академічний кружок», крім того, мав власну книгозбірню, архів. Ліквідований у березні 1894 р. Останній голова товариства В. Я. Труш.

³ Маються на увазі «Чумацкие народные песни» (К., 1874). Перша збірка І. Я. Рудченка «Народные южнорусские сказки» (вып. 1—2, К., 1869—1870).

⁴ Ідеться про працю Ф. Міклошича «Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen» (Wien, 1874), яка є розширеним, значно доповненим перевиданням праці «Formenlehre der altslovenischen Sprache» (Wien, 1874). Про неї, власне, йде мова в анонімній рецензії на сторінках журналу «Друг» (1874, с. 389—392). Основні зауваження стосуються правопису і прикладного значення праці в навчальному процесі учнів середніх шкіл.

№ 84

1877 р., березня 25. Чернівці

Hochgeborner Herr Hofrat!
Hochzuverehrender Herr Professor!

Ich fühle es nur gar sehr, dass Eu[er] Hochedelgeboren die gerechteste Ursache haben mit meinem Benehmen höchst unzufrieden zu sein, da ich zwei volle Monate vorübergehen liess, ohne meine heilige Pflicht erfüllt zu haben; deswegen getraue ich mich auch kaum zu hoffen, dass Sie mir diese Verzögerung verzeihen werden. Nur bitte ich Eu[er] Hochedelgeboren auf den schlimmen Zustand gütigst Rücksicht zu nehmen, in welchem ich dieses Mal durch unerwartete Verhältnisse versetzt wurde. Anfangs Jänner ist meine Frau erkrankt und bleibt bis jetzt im Bette liegen; bei meiner Übersiedlung nach Czernowitz war ich daher meistens selbst in Anspruch genommen, und seit den ersten Tagen des Monats März arbeite ich beständig an meinen Vorlesungen, so dass ich erst heute mehr Zeit gewonnen habe, da gestern die Vorlesungen vor den Feiertagen zu Ende sind.

In der Hoffnung, dass Eu[er] Hochedelgeboren die von mir angeführte Entschuldigung gültig finden werden, wage ich Ihnen für das gütige Wohlwollen meinen herzlichsten Dank auszusprechen. Es ist mir das grösste Glück zuteil geworden, an welches ich nur ja denken konnte! Jetzt erst kann ich mich meinem Lieblingsstudium ganz widmen, da ich in meiner Arbeit durch nichts mehr werde gestört werden. Ich bin auch fest überzeugt, dass ohne Ihre gütige Verwendung mein Schicksal keineswegs so günstig entschieden wäre. Diese Überzeugung erfüllt mich mit den reinsten Dankgefühlen, welche ich durch Worte nicht auszudrücken vermag; aber durch Taten werde ich zu beweisen mich bestreben, dass Sie Ihr Wohlwollen keinem Unwürdigen geschenkt haben.

Der Einfluss, den dieses Glück auf mein ganzes Leben hat, ist unberechenbar. Diesem Einfluss soll die hohe Achtung gleichen, die mich beseelen und die Ihnen dass bei jeder

Gelegenheit an den Tag legen wird. Euer Hochedelgeboren dankbarster Schüler

Ignatz Onyszkiewicz

Czernowitz, am 25. März 1877

АНБ у Відні.— № 137/23—6. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 119—120. Рукопис. Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!
Вельмишановний пане професоре!

Я дуже добре відчуваю, що Ваша високоблагородність має виправдану причину бути дуже незадоволеним мою поведінкою, бо допустив до того, що минуло два місяці, а я не виконав свого найсвятішого обов'язку; з цього приводу ледве наважуюся висловити надію, що Ви мені пробачите за це зволікання. Прошу лише Вашу високоблагородність врахувати це прикре становище, в якому я цим разом опинився у зв'язку із несподіваними обставинами. На початку січня захворіла моя дружина і лежить донині в ліжку. Під час переселення у Чернівці я був зайнятий переважно сам, а з перших днів березня працюю постійно над лекціями, так що лише сьогодні маю більше часу, бо вчора, напередодні свят, закінчилися лекції.

Сподіваюся, що Ваша високоблагородність прийме подане мною виправдання, [в зв'язку із чим] відважуюся висловити Вам мою найсердечнішу подяку за ласкаву доброзичливість. На мою долю випало найбільше щастя, про яке я лише міг мріяти! Лише тепер я можу повністю віддатися улюбленим заняттям, бо нічого це буде перешкоджати роботі. Втім, я твердо переконаний, що без Вашого доброзичливого втручання моя доля у жодному випадку не була б так позитивно вирішена. Це переконання наповнює мене найчистішим почуттям вдячності, яке мені важко висловити словами. За те, що Ви виявили доброзичливість не пегідному, буду намагатися довести ділами.

Вплив, який має це щастя на моє ціле життя, важко переоцінити. Цьому впливові повинна відповідати висока повага [до Вас], яка буде мене окрилювати і Вам при кожній нагоді це засвідчувати.

Вашої високоблагородності найвдячніший учень

Гнат Онишкевич

Чернівці, 26 березня 1877 р.

1877 р., жовтня 7. Чернівці

Eu[er] Hochedelgeboren!
Hochgeehrter Herr Professor!

Ich habe mir vorgenommen, die Schriften aller kleinrussischen Schriftsteller zu sammeln und sie zu publizieren. Dabei trachte ich einen möglichs treuen Text wiederzugeben, da die Ausgabe von Kulisch¹ gar nicht verlässlich ist. Erschienen sind bis jetzt die Schriften von Kotlarevskij, Hohol (Vater), Hulak Artemovskij und 13 Druckbogen von Kvitka. Da ich aber weiter in ganz Galizien die älteren Ausgaben von Kvitkas Erzählungen nicht bekommen kann, wende ich mich an Eu[er] Hochwohlgeboren mit der Bitte, mir dieselben auf einen Monat auszuleihen, auf dass ich den Text korrigieren könnte². Zu diesem Zwecke habe ich den H[errn] Bohdan Piurko³ ersucht, er möge sich an Herrn Hofrat wenden und die Expedition der Bücher besorgen.

Ich bin jetzt mit der Ausarbeitung meiner Vorlesungen beschäftigt; daneben gibt mir auch die Ausgabe der kleinruss[ischen] „Bibliothek“⁴ viel zu tun, zumal da ich jeden Band mit einem Verzeichnis weniger vorkommender Wörter und mit betreffenden litera-histor[ischen] Notizen versehen will. Diese kleinruss[ische] „Bibliothek“ soll neben den Volksliedern die Grundlage meiner zukünftigen Arbeiten bilden. Mein „Kompendium der altslov[enischen] Grammatik“⁵ ist bis jetzt noch nicht gedruckt; der galizische Landesschulrat ist der Ansicht, dass man im Gymnasium keine Grammatik braucht, da der Lehrer bei der Lektüre genug Gelegenheit findet, Grammatik zu unterrichten.

Am Anfang des Jahres 1878. beabsichtige ich „Die Geschichte der slavischen Alphabete“ als Einleitung in die kl[ein]russ[ische] Literaturgeschichte herauszugeben⁶. Ausserdem habe ich angefangen am Gebrauch der Partikel im Kleinrussischen zu arbeiten; indessen erfahre ich, dass schon Ogonovskij in den „Abhandlungen der Krakauer Akademie der Wiss[enschaften]“ dieselbe Arbeit publiziert⁷. Ich muss demnach diese Arbeit fahren lassen. Endlich wiederhole ich noch einmal meine Bitte in betreff Kvitkas Erzählungen und verbleibe Eu[er] Hochedelgeboren dankbarer Schüler und ergebenster Diener

Onyszkiewicz

Czernowitz, am 7.10 [18]77

АНБ у Відні.— № 137/23—7. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 121—122. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!
Вельмишановний пане професоре!

Я вирішив зібрати й опублікувати твори всіх малоросійських письменників. При цьому намагаюся передати тексти якнайточніше, бо видання Куліша¹ не зовсім надійне. Дотепер вийшли твори Котляревського, Гоголя [батька], Гулака-Артемовського і 13 аркушів Квітки. Але тому, що у всій Галичині не можу дістати ранніх видань оповідань Квітки, звертаюся з проханням до Вашої високоблагородності позичити їх па один місяць, аби я міг звірити тексти². З цією метою я просив папа Богдана Пюрка³, щоб звернувся до папа радника і зайнявся пересилкою книжок.

Тепер я займаюся підготовкою своїх лекцій, крім цього, маю багато роботи з виданням малоросійської «Бібліотеки»⁴, тим більше що хочу додати до кожного тому список рідковживаних слів і відповідні літературно-історичні коментарі. Ця малоросійська «Бібліотека» разом із народними піснями повинна становити основу для моїх майбутніх праць. Мій «Короткий підручник старослов'янської граматики»⁵ досі не надрукований. Галицька крайова шкільна рада вважає, що гімназії не потрібна граматика, оскільки вчитель має змогу достатньо навчити граматики під час прочитування і розбору текстів.

На початку 1878 року маю намір видати «Die Geschichte der slavischen Alphabete» як вступ до малоросійської історії літератури⁶. Крім цього, я почав працювати над вживанням частки у малоросійській мові, тим часом дізнаюся, що вже Огоновський публікує таку роботу в «Abhandlungen der Krakauer Akademie der Wissenschaften»⁷. Тому мушу відмовитися від цієї праці.

Нарешті ще раз повторюю своє прохання щодо оповідань Квітки й залишаюся Вашої високоблагородності вдячний учень і найвідданіший слуга

Онишкевич

Чернівці, 7 жовтня 1877 р.

¹ Очевидно, малюся на увазі оповідання П. Куліша, що друкувалися у Львові, в газетах «Правда», «Слово», «Вечорниця», ріаних «Читанках» для початкових шкіл і підручниках для гімназій або виходили окремо, наприклад «Дівоче серце» (передрук з журналу «Вечорниця», Львів, 1863), «Нов» (Львів, 1869). Не виключено, що Г. Онишкевич також планував публікувати літературознавчі праці П. Куліша. Див.: *Левинський О.* Галицько-руська бібліографія XIX століття.— Львів, 1888.— Т. 1.— С. 655—656. У тексти цих творів редакторами не раз вносилися довідьні та невинправдані виправлення.

² Під публікацією названих творів Г. Онишкевич мав на увазі

започатковане ним коментоване видання прозових, драматичних та поетичних творів і листування українських письменників у серії «Руська бібліотека». До першого тому ввійшли «писання» І. П. Котляревського, В. П. Гоголя, П. П. Гулака-Артемовського, до другого тому — твори Г. Ф. Квітки-Основ'яненка. Обидва томи надруковані у Львові, перший 1877 р., другий — 1878 р. У листі від 7 жовтня 1877 р. Г. Ониськевич повідомив Ф. Міклошича про роботу над другим томом і просив його позичити ранні видання Г. Квітки-Основ'яненка (очевидно, йдеться про «Малороссийские повести», кн. 1—2, 1834, 1837; твори опубліковані на початку 40-х років) для остаточної звірки. На початку зими том був переданий до набору. Третій том з цієї серії, до якого включено твори західноукраїнських письменників, членів «Руської трійці» М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького, вийшов посмертно (Львів, 1884, передне слово, примітки склав В. Коцовський).

³ Пюрко — див. прим. до листа № 95.

⁴ Йдеться про «Руську бібліотеку» — див. прим. 2 до даного листа.

⁵ «Короткий посібник з старослов'янської граматики» не публікувався.

⁶ Наміри Г. Ониськевича видати історію слов'янських алфавітів «Die Geschichte der slavischen Alphabeten» як вступ до української історії літератури не були здійснені. Пізніше про цю працю Г. Ониськевич не згадує. Відомо, однак, що ця тема була значною мірою опрацьована ним у статті «Über die ältesten slavischen Alphabeten, paläographische Abhandlungen», опублікованій у щоденнику: Jahresbericht des k[aiserlich]-k[öniglichen] 2. Obergymnasiums in Lemberg. — Lemberg, 1875. — S. 13—23.

⁷ Г. Ониськевич не був добре обізнаний, над чим працював О. Огоновський. На той час останній опублікував польською мовою розвідку «O przyimkach w języku starosłowiańskim, ruskim i polskim» (Краків, 1877), в якій розглядаються прийменники у старослов'янській, українській та польській мовах, їх історичний взаємозв'язок і розвиток, і тільки в окремих випадках О. Огоновський торкнувся також часток. Див. прим. 1 до листа № 72.

№ 86

1877 р., жовтня 12. Чернівці

Eu[er] Hochedelgeboren!
Hochgeehrter H[err] Professor!

Als ich heute nach meiner mehrtägigen Abwesenheit nach Czernowitz zurückgekehrt bin, überreichte mir der Briefträger Ihr werthes Schreiben vom 4. l[aufenden] M[onats] und ich beeile mich sofort darauf zu antworten. Ich befinde mich nämlich in der angenehmen Lage, ein Exemplar von dem erwähnten Werke Kočubinskis¹ dem H[errn] Hofrat zum Geschenk zu machen, da ich es eben jetzt nicht brauche. Bis ich es aber brauchen werde, bekomme ich es schon vom Auslande. Vor einigen Tagen ersuchte ich den H[errn] Hofrat schriftlich, mir die Werke Osnowianenkos² auszuleihen. Ich

wiederhole nun meine Bitte und schreibe mich Eu[er] Wohlgeboren dankbarster Schüler und ergebenster Diener

Onyszkiewicz

Czernowitz, 12/10 [18]77

АНБ у Відні.— № 137/23—8. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 123. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!
Вельмишановний пане професоре!

Коли я сьогодні після кількадечної неприсутності повернувся у Чернівці, листоноша вручив мені Ваш цінний лист від 4 цього місяця, і я поспішаю зараз на нього відповісти. Я перебуваю саме в тому приємному становищі, що могу подарувати панові надвірному раднику один примірник згаданого твору Кочубинського¹, бо він мені тепер не потрібний. Поки він буде мені потрібний, я вже отримую його з-за кордону. Кілька днів тому я просив у листі пана надвірного радника позичити твори Основ'яненка. Я знову повторюю це прохання² і підписуюся Вашої вельможності найвдячніший учень і найвідданіший слуга

Ониськевич

Чернівці, 12 жовтня 1877 р.

¹ Очевидно, йдеться про працю російського славіста Олександра Олександровича Кочубинського (1845—1907) «К вопросу о взаимных отношениях славянских наречий», перший том якої вийшов 1877 р. в Одесі з підзаголовком «Основная вокализация плавных сочетаний: конс. + л, р' + ъ — ъ + конс». Спочатку праця друкувалася у «Записках императорского Новороссийского университета» (1877.— Т. 23.— С. 1—222).

² Див. лист № 85.

№ 87

1882 р., березня 1. Чернівці

Euer Hochwohlgeboren!

Bei meinen Vorarbeiten zu einem vollständigen kl[ein]-r[us]ss[ischen] Wörterbuch — welche, nebenbei gesagt, nur sehr langsam fortschreiten, ist mir der allzu häufige Gebrauch des Pron[omen] „sco“ aufgefallen, so dass ich mich entschlossen habe, diesen Punkt einer näheren Untersuchung zu unterziehen. Zu diesem Zwecke habe ich fast die ganze Volksliteratur ausgebeutet, die gewonnenen Resultate an einem grossen

Teile der Kunstliteratur geprüft und endlich einige mehr volkstümliche Sprachdenkmäler der früheren Jahrhunderte herbeigezogen, um zu erfahren, wann beiläufig „ščo“ in dieser oder jener Bedeutung zuerst zum Vorschein kommt. Das Resultat meiner Untersuchung liegt in der Beilage vor, da ich es nicht wagen konnte, meine erste selbständige Arbeit zu veröffentlichen¹, ohne meinen Hochgeehrten Meister um Rat gefragt zu haben. Wiewohl ich nun recht gut weiss, wie sehr Eu[er] Hochwohlgeboren in Anspruch genommen sind, wage ich es dennoch Ihnen meine untertänigste Bitte zu unterbreiten, Sie mögen gütigst diese meine Arbeit durchblicken und mir einige Weisungen für die Zukunft so wie ein kurzes Urteil geben; dieses letztere ist für mich in diesem Momente von besonderer Wichtigkeit, da ich diese Tage zum Ordinarius vorgeschlagen werden soll.

Würde meine Arbeit entsprechend erscheinen, so ersuche ich Sie höflichst, dieselbe der Akademie mit der Bitte um Aufnahme in die „Sitz[ungs]berichte“ vorzulegen. Widrigenfalls bitte ich sich nicht die Mühe zu geben, mir dieselbe zurückzuschicken; ich werde so frei sein, meinen Neffen, der in Wien ist, um dieselbe zu schicken und er wird die Sendung besorgen.

Indem ich nun meine untertänigste Bitte nochmals wiederhole, verbleibe ich Euer Hochwohlgeboren dankbarer Schüler und ganz ergebener Diener

Onyszkiewicz

Czernowitz, 1/3 [18]82

АНБ у Відні.— № 137/23—9. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 124—125. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!

Під час праці над повним малоросійським словником, яка, між іншим, дуже повільно посувається вперед, я звернув увагу на надто часте вживання займенника «що», тому вирішив це питання дослідити глибше. З цією метою, щоб дізнатися, коли, між іншим, «що» вперше появляється у тому чи іншому значенні, я використав майже всю народну літературу, перевіряв досягнуті результати на значній частині художньої літератури, нарешті залучив кілька мовних пам'яток народного походження попередніх століть. Результати дослідження додаю, тому що не можу відважитися опублікувати свою першу самостійну роботу¹, не порадившись з вельмишановним учителем. Водночас, хоч я добре знаю, наскільки Ваша високоблагородність зайнята, відва-

жуюся також висловити найпокірніше прохання, щоб Ви цю роботу ласкаво переглянули і дали деякі вказівки на майбутнє, а також коротко сказали про неї свою думку. Останнє для мене в цю хвилину особливо важливе, бо я днями маю бути рекомендований на посаду звичайного професора.

Якщо моя праця видалася б відповідною, то уклібно Вас прошу запропонувати її Академії з проханням прийняти у «Sitzungsberichte».

В протилежному випадку прошу не турбуватися з пересилкою. Я дозволяю собі послати за нею свого племінника, який перебуває у Відні, й він подбає про пересилку.

Повторюючи ще раз моє найпокірніше прохання, залишаюся Вашої високоблагородності вдячний учень і відданий слуга

Онишкевич

Чернівці, 1 березня 1882 р.

¹ Праця про займенник не була надрукована, і місце зберігання її рукопису невідоме.

№ 88

1882 р., вересня 28. Чернівці

Euer Hochwohlgeboren!
Hochgeehrter Herr Hofrat!

Wenn ich heute nach der Feder greife, um diese Zeilen niederzuschreiben, so tue ich es wohl nur notgedrungen, da ich sonst nicht wagen würde, den Herrn Hofrat mit einem so langen Schreiben zu belästigen, zumal ich nur meine privaten Verhältnisse berühren will, von denen eigentlich niemand wissen sollte; ich glaube es aber tun zu müssen, um über das Geschehene einigermassen Licht zu verbreiten.

Das Profess[oren]-Kollegium hat bereits vor einem halben Jahre den Entschluss gefasst, mich zum Ordinarius vorzuschlagen, und da sonst kein Mitglied des Kollegiums der slav[ischen] Sprache mächtig ist, so musste das Referat dem Prof[essor] Kałużniacki anvertraut werden. Als aber Prof[essor] Kałużniacki¹ in der letzten Sitzung sein Referat vorgelesen und sich gegen den Vorschlag ausgesprochen hatte, wurde im Kollegium einstimmig der Beschluss gefasst, sowohl das Referat, als auch meine Arbeiten dem Herrn Hofrat mit der Bitte vorzulegen, Sie möchten gütigst Ihre Meinung aussprechen, ob ich in der Tat nach elf Semestren meiner lehramtlichen Tätigkeit es nicht verdiene, zum Ordinarius vorgesch-

lagen zu werden. Was für Beweggründe das Prof[essoren]-Kollegium angeführt hat, ist mir unbekannt; das eine ist gewiss, dass es den Hauptgrund verschweigt, weswegen ich mich zu diesem Briefe entschlossen habe. Es ist nämlich im Prof[essoren]-Kollegium allgemein bekannt, dass ich mit H[err] Kałużniacki auf gespanntem Fusse lebe und daher, glaubt man, sei er mir nicht gewogen, da er bereits vor sechs Jahren ein günstigeres Urteil über mich gefällt hat. Wiewohl die erwähnte Differenz lediglich auf der Meinungsverschiedenheit bezüglich des national-politischen Bekenntnisses so wie bezüglich der Stellung der kl[ein]r[u]ss[ischen] Sprache beruht, so ist doch H[err] Kałużniacki infolgedessen mein Feind geworden und suchte mein Ansehen überall zu schmälern. Aus demselben Grunde wollte er mich nicht zum Prüfungskommissär vorschlagen und, als dies von Seiten der Prüfungskommission geschah, hat er sich der Abstimmung entzogen. Endlich hat er sich gegen den Vorschlag ausgesprochen, weil ich seiner Ansicht nach zu geringe literar[ische] Tätigkeit entwickelt habe und ausserdem meine Arbeiten von keinem wissenschaftlichen Werte sind. Abgesehen davon, dass z[um] B[eispiel] bei uns vor einem Jahre der Supplent für rumänische Sprache und Literatur, zum ord[inären] Professor ernannt wurde, obgleich er keine Arbeit vorgelegt hat; dass seinerzeit Ogonowski² in Lemberg nur auf Grund einer einzigen, von ihm fast nach einem Dezennium umgearbeiteten und veröffentlichten Arbeit Ordinarius wurde, war ich innerhalb der elf Semester doch nicht so ganz untätig. So habe ich, vor allem zwei Bändchen der „Ruška Biblioteka“³ herausgegeben, was mir H[err] Kałużniacki nicht verzeihen will. Ich glaube aber dadurch der Sprachwissenschaft mehr genützt zu haben, als etwa durch eine Abhandlung, welche nichts Neues sagt. Die Denkmäler der kl[ein]r[u]ss[ischen] Literatur von Kotlarevskij bis Ševčenko bilden gegenwärtig fast eine Bibliographische Seltenheit. Einiges hat zwar Kuliš⁴ veröffentlicht, aber so umgearbeitet, dass die sprachlichen Eigentümlichkeiten der ersten Schriftsteller ganz verwischt sind. Ich dachte nun, man müsste alles auf Grund der ersten Ausgaben veröffentlichen, damit jedermann in lexikalischer und grammatischer Beziehung sicher zu Werke gehen könne; sonst wird die kl[ein]r[u]ss[ische] Grammatik immer an Einseitigkeit leiden und an ein vollständiges Wörterbuch ist nicht zu denken. Bei Veröffentlichung der mold[auischen] slav[ischen] Urkunde aus dem 16. J[ahr]h[un]d[er]te fand ich mich bewogen, gegen die von Venelin⁵ vorgebrachte und hierauf so oft wiederholte Ansicht zu protestieren, als ob derlei Urkunden in kl[ein]r[u]ss[ischer] Sprache verfasst wären; was ich daselbst in

sprachlicher Beziehung vorgebracht habe, gründet sich auf Tatsachen, die man schon in dieser Urkunde bestätigt findet. Die kurze Studie über die Kołomyjka-Lieder soll eigentlich den dritten Abschnitt einer umfangreicheren Arbeit, in welcher ich die drei Hauptarten der kl[ein]r[u]ss[ischen] Volkspoesie (kolady, dumy, kołomyjka), namentlich in Bezug auf den Versbau darzustellen beabsichtige, bilden. Die von mir ausgesprochene Ansicht ist freilich ganz neu, aber nicht unbegründet. Wenn H[err] Kałużniacki mit eigener Erfahrung dagegen kämpft, so will er nicht berücksichtigen, dass Osadca⁶, Toroński⁷, Salamon⁸, und namentlich Verchratskij⁹ eine nicht geringere Erfahrung besessen [!] und doch ist jeder von ihnen zu einem anderen Resultate gelangt. Eben dieser Umstand hat mich bewogen von der Erfahrung vorläufig ganz abzusehen und den Akzent der einzelnen Wörter *, welcher in der Volkspoesie vielfach verschieden ist von dem Akzent in der Prosa, aus den Liedern selbst zu bestimmen. Zu diesem Zwecke habe ich alte vor Golowackis¹⁰ Sammlung veröffentlichten Kołomyjka-Lieder Wort für Wort untersucht, das Resultat der Untersuchung mit der Melodie verglichen und eine auffallende Übereinstimmung gefunden. Freilich ist diese Studie noch nicht fertig, allein ich habe sie dennoch vorgelegt, um zu zeigen, dass ich nicht müßig sitze¹¹.

Weil nun aus dem gegenseitigen Verhältnisse zwischen H[err] Kałużniacki und mir geschlossen werden könnte, dass ein Urteil vielleicht nicht ganz unparteiisch ist, so bleibt mir nichts übrig als sich an Eu[er] Hochwohlgeboren mit der Bitte zu wenden, Sie mögen gütigst den Wunsch des Professoren-Kollegiums erfüllen. Im Laufe des verflossenen Schuljahres habe ich die Absicht gehabt heuer Wien zu besuchen, wo ich Gelegenheit gehabt hätte Eu[er] Hochwohlgeboren persönlich zu sprechen; allein das Unglück wollte, dass ich mich am 19. Juli einer eingreifenden Operation (sarkoma malum) unterziehen musste und nur mit Mühe dem Tode entronnen bin. Infolgedessen war ich an das Bett gekettet, so dass ich erst vor zwei Tagen die Erlaubnis erhielt im Bette sitzen zu können. Diese Gelegenheit benütze ich nun, um Ihnen meine untertänigste Bitte zu unterbreiten und verbleibe mit Hochachtung Eu[er] Hochwohlgeboren ganz ergebener Diener

Ignaz Onyszkiewicz

Czernowitz, am 18. September 1882

АНБ у Відні— № 137/23—10. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 126—129. Рукопис, Копія.

* У рукопису: Worte,

Ваша високоблагородностє!
Вельмишановний пане надвірний раднику!

Коли я сьогодні взявся за перо, щоб написати ці рядки, то зробив це лише з необхідності, в іншому випадку я б не наважився докучати панові надвірному раднику таким довгим листом, тим більше що хочу торкнутися тільки своїх особистих справ, про які, власне, ніхто не повинен би знати; втім, я думаю, що мушу це зробити, щоб до певної міри пролити світло на те, що сталося.

Колегія професорів уже півроку тому прийняла рішення рекомендувати мене на звичайного професора, і тому що ніхто із членів колегії не володіє слов'янською мовою, то потрібно було доручити реферат професорові Калужняцькому¹. Однак коли професор Калужняцький на останньому засіданні прочитав свій реферат і висловився проти пропозиції, колегія прийняла одностайне рішення представити панові надвірному раднику реферат, а також мої роботи з проханням, щоб Ви ласкаво висловили свою думку, чи я справді після одинадцяти семестрів своєї педагогічної праці не заслуговую на те, щоб мене рекомендувати на звичайного професора. Мені певідомо, які аргументи висунула колегія професорів, але одне зрозуміло — вона замовчує головну причину, чому я і зважився на цей лист. У колегії професорів загальновідомо, що у мене напружені взаємини з паном Калужняцьким і з цієї причини, як вважають, він неприхильно ставиться до мене, бо шість років тому дав мені крашу оцінку. І хоч ця розбіжність засновується тільки на розходженнях щодо національно-політичного світогляду, а також місця малоросійської мови, то все-таки пан Калужняцький став внаслідок цього моїм ворогом і намагається скрізь підірвати мій авторитет. З цієї ж причини він не хотів пропонувати мене членом екзаменаційної комісії, і коли це відбулося з ініціативи екзаменаційної комісії, утримався від голосування. Вкінці він висловився проти [згаданої] пропозиції, бо я, на його думку, веду надто незначну літературну діяльність, та, крім цього, мої роботи не мають наукової вартості. І це, незважаючи на те, що, наприклад, рік тому помічника вчителя румунської мови та літератури призначено у нас звичайним професором, хоч він не подав праці, що колись Огоновський² у Львові лише на підставі однієї роботи, яку майже через десять років переробив і опублікував, став звичайним професором, то я все ж протягом одинадцяти семестрів не був повністю бездіяльним. Так, передусім я опублікував два томики «Руської бібліотеки»³, чого пан Калужняцький мені не хоче пробачити. І дим, я гадаю,

більше приніс користі мовознавству, ніж, наприклад, якоюсь розвідкою, що не містить нічого нового. Пам'ятки малоросійської літератури від Котляревського до Шевченка є сьогодні майже бібліографічною рідкістю. Дещо, правда, опублікував Куліш⁴, але їх так переробив, що первісні мовні особливості письменників зовсім затерті. Я вважаю, що необхідно все публікувати на підставі перших видань, щоб кожний міг впевнено братися за роботу в лексичному і граматичному аспектах; в іншому випадку малоросійська граматики буде завжди одностайною і не можна буде мріяти про повний словник. При опублікуванні молдавської слов'янської грамоти XVI століття я мусив протестувати проти погляду, висловленого Венеліним, який пізніше так часто повторявся, ніби такі грамоти написані малоросійською мовою. Те, що я тут сказав про мови, спирається на фактах, які підтверджуються уже в цій же грамоті⁵. Коротка студія про коломийки повинна, власне кажучи, творити третій розділ більшої праці, в якій я хочу описати саме з погляду віршування три основні види малоросійської народної поезії (колянди, думи, коломийки). Зрозуміло, висловлена мною думка є зовсім новою, а не необгрунтованою. Коли на підставі власного досвіду пан Калужняцький виступає проти цього, то він не хоче враховувати, що Осадця⁶, Торонський⁷, Саламон⁸ і, головним чином, Верхратський⁹ мали не менший досвід і все-таки кожний з них прийшов до іншого висновку. І ця причина спонукала мене поки що зовсім абстрагуватися від досвіду та визначити на основі пісень наголос в окремих словах, який в народній поезії часто-густо відрізняється від наголосу в прозі. З цією метою я вивчив кожне слово у давніх коломийках, які були опубліковані до появи збірки Головацького¹⁰, порівняв результати дослідження з мелодикою і встановив дивну відповідність. Звичайно, дослідження ще не закінчене, але я його все ж подав, аби показати, що не дармую¹¹.

І саме тому, що на основі взаємин між паном Калужняцьким і мною можна б зробити висновок про не зовсім безсторонній погляд першого, то мені не залишається нічого іншого, як звернутися до Вашої високоблагородності з проханням, щоб ласкаво виконали побажання колегії професорів. Протягом минулого навчального року я хотів відвідати Відень, де мав би нагоду особисто поговорити з Вами високоблагородністю, але, на нещастя, 19 липня мусив прооперуватися (злоякісна саркома) і ледве врятувався від смерті. Внаслідок цього я був прикутий до ліжка, лише два дні тому дозволили мені сидіти в ліжку. Цю нагоду використовую, щоб викласти Вам моє найпокірніше прохання, та за-

лишаюся з пошаною Вашої високоблагородності глибоко відданий слуга

Гнат Онишкевич

Чернівці, 18 вересня 1882 р.

¹ Калужняцький — див. прим. до листа № 29.

² Огоповський — див. прим. до листа № 72.

³ «Руська бібліотека» — див. прим. 2 до листа № 85.

⁴ Куліш — див. прим. до листа № 85.

⁵ Із тексту листа випливає, що Г. Онишкевич заперечує написання молдавських грамот староукраїнською мовою і в зв'язку із цим сиростовує твердження Ю. Венеліна, що «грамоти на Волощині писалися звичайно болгарською мовою, грамоти ж молдавські південноруською мовою» (Ю. Венелин. Влахо-болгарские или дако-славянские грамоты. — Сиб., 1840. — С. 319). Насправді, як показує контекст статті, на яку посилався Г. Онишкевич («Жалованная подтвердительная грамота молдавского господаря Янкула дітям дьяка Іоана Рохозны Ончулу, Михайлашу, Григорію и сестрі их Илені на містності Южинец и Застав в волости Черновицкой, выставленная в Сучаве 1582 года» // Буковинський місяцеслов на обыкновенный год 1882. — Черновцы, [1881]. — С. 21—29), всього навсього уточнює думку Ю. Венеліна. Досліджувані ним у статті документи і взагалі молдавські грамоти, що створювалися на периферії руського мовного середовища, на думку дослідника, писалися лише «не чистою руською мовою». Поряд констатується, що ця мова перебувала під значним впливом болгарської мови. Однак засвідчені середньоболгаризми в руській мові походять, згідно з Г. Онишкевичем, не від писарів-болгар, інакше грамоти писалися б по-болгарськи, а від русинів (чи молдаван), які вживали їх у своїй мові під впливом писемної традиції та територіальної суміжності. Думка підтверджується детальним аналізом звукової системи мови документа, його лексичним складом, особливостями розвитку граматичних форм, що згодом знайшло шпиро висвітлення у вітчизняній літературі з цього питання. Див: *Калужняцький Е.* Кирилловское письмо у румын // Энциклопедия славянской филологии. — Вып. 4/2. — Пг., 1915. — С. 7—8; *Дем'янчук В.* Морфологія українських грамот XIV і першої половини XV в. // Записки історико-філологічного відділу УАН. — 1928. — Кн. 16. — С. 73—109; *Гуменцька Л. Л.* К вопросу о языке молдавских грамот XIV—XV вв. // Otázky dějin Střední a Východní Evropy: Sborník Dr. Josefa Macůrkovi u sedmdesátym narozeninám. — Brno, 1971. — С. 25—35; Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. — К., 1977. — Т. 1 — С. 11.

⁶ Осадія Михайло (1836—1865) — український педагог, освітній діяч «москвофільського» напрямку, учень Ф. Міклошича. У 1862 р. ввійшов (разом з А. Яловським, Я. Головацьким, І. Шараневичем, М. Попелем, І. Гушалевицем та О. Тороським) до складу Комісії для укладання руських гімназійських підручників. Автор «Граматики руського языка» для початкових шкіл (Львів, 1862, 1864 і 1876; останнє перевидання доопрацювали О. Лепкий та Г. Онишкевич). В основі перших видав «Граматики» лежав етимологічний правопис. М. Осадія також надрукував «Чтанку руську» у двох частинах для молодших класів (Львів, 1866); автор оповідань «Бітва близько міста Капц», «Шафран» та ін.

⁷ Тороський Олексій Іванович (1838—1899) — український шкільний діяч, працював у Дрогобичі, Львові. У 1862 та 1863 рр. входив до складу Комісії для укладання руських гімназійських підруччя-

ків. Уклав «Руську читанку для вищих класів» (Львів, 1868) та інші підручники; автор ряду науково-популярних розвідок, наприклад «Русини-лемки», «Лужицько-сербський народ», «Спорн о правопис в русинів і румунів», оповідань «Ганця», «Антоній Печерський». Писав статті на педагогічні теми. У 80-х роках голова «Українського педагогічного товариства» на західноукраїнських землях.

⁸ Саламон Шасний Васильович (1814—1900) — український фольклорист, громадський діяч, священник. Зібрав та опублікував збірку пісень «Коломийки и шумки... с путями п'яти народних на спів и фортепяно» (Львів, 1863; включено 595 коломинок і 17 шумок). Крім цього, підготував іншу збірку «Руських дум і інших пісень», яка згоріла під час пожежі будинку збирача у с. Комарниках (Турківський район Львівської області). Деякі з дум і пісень збірки ввійшли до праці Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» (ч. 2). Ш. Саламон — автор ряду статей з питань суспільно-громадського та культурного життя сіл Бойківщини, надрукованих у галицьких періодичних виданнях.

⁹ Верхратський — див. прим. до листа № 6.

¹⁰ Очевидно, йдеться про вищезгадану працю Я. Головацького «Народные песни Галицкой и Угорской Руси».

¹¹ Назва праці невідома. Пмовірно, вона не була завершена і пізніше. Як випливає з контексту листа, присвячувалася мові українського народного вірша — колядкам, думам, коломинкам — тематиці, що на той час майже не розроблялася у слов'янському літературознавстві і фольклористиці.

ПЕТРУШЕВИЧ АНТІН СТЕПАНОВИЧ

№ 89

1871 р., лютого 1. Львів

Ваше благородіє!

В доказательство моего высокопочтения имею честь Вашему благородію предложить изданны[e] мною «Акты, относящиеся к истории Южно-Западной Руси»¹ jako важный материал для истории нашей церкви и словесности.

При сей способности осмеляюсь покорно просити, если только мое прошение не сделает труда Вашему благородію, о ласкавое сообщение мне Вашим благородіем изданного сочинения под заглавиєм «Die slavischen Elemente im Rumunischen». Wien, 1860*², которое получить мне до сих пор не посчастлилось посредством наших книжных торговцев. Занимаясь церковною исторією молдавских румынов, не оставляю и язык их без внимания.

* У рукопису помилково: 1861.

Извинения прося для моей навязчивости, остаюсь с должным высокопочтением Вашего благородия покорнейшим слугою

А. Петрушевич,
каноник митроп [оличого] капитула
при соборе св [ятого] Георгия в Львове

Львов, 1-го февраля 1871 [г.]

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 102. Рукопис. Копія.

Петрушевич Антін Степанович (1821—1913) — український історик, філолог та етнограф. Член Петербурзької та Краківської АН, почесний член АН у Бухаресті. Автор понад 200 праць. Основні з них стосуються історії західноукраїнських земель, міст Галичини. Ряд досліджень має загальнослов'янське значення, розкриває історичне минуле слов'ян і сусідніх неслов'янських народів. Велику увагу А. Петрушевич приділяв пошукові і популяризації джерел, археографії. Важливі дослідження: «Общерусский дневник церковных, народных, семейных праздников и хозяйственных занятий, примет и гаданий» (Львов, 1865), «Холмская епархия...» (Львов, 1867), «Исторические известия о церкви св. Пантелеймона близ города Галича... яко древнем памятнике XIII века» (Львов, 1881), «Лингвистическо-исторические исследования о начатках города Львова и окрестностей его» (вып. 1—4, Львов, 1893—1897). Основною працею А. Петрушевича з історії Галичини є «Сводная Галицко-русская летопись» у шести частинах — охоплює період з 1600 до 1800 р. (Львов, 1874—1897). Крім того, А. Петрушевич опублікував такі пам'ятки: «Львовская летопись» (Львов, 1868), «Волынско-Галицкая летопись, составленная с концом XIII века. 1205—1292» (Львов, 1871—1872), «Акты, относящиеся к истории Львовского братства Ставропигиального» (Львов, 1879), «Слово о полку Игореве. Древнерусское эпическое стихотворение из конца XII столетия» (Львов, 1886). Про достовірність окремих пам'яток йдеться у розвідках: «О галицких епископах со времен учреждения Галицкой епархии...» (Львов, 1854), «О подложных старочешских письменных памятниках Суде Любуши, Евангельском отрывке св. Иоанна, Краледворской рукописи и подложных чешских глоссах в пражской рукописи «Mater Verborum»» (Львов, 1878). Йому належать праці, присвячені Ф. Скорині (Слово.— 1875.— № 130), І. Федорову (Львів, 1883). А. Петрушевич багато років віддав складанню «Этимологического словаря всех славянских языков с сравнением с индоевропейским и с употреблением собственных, личных и важнейших географических названий всех славянских земель как по печатным, так и рукописным источникам». Праця, однак, залишилася не завершеною.

¹ Йдеться про добірку документів «Акты, относящиеся к истории Южно-Западной Руси» (Львів, 1868), яка спочатку друкувалася у різних періодичних виданнях, а потім вийшла окремим відбитком. Збірка включала 35 грамот за 1544—1748 рр. Згодом публікація у «Временнику Института Ставропигиального... на год 1878» (Львів, 1877, с. 127 та ін.) була доповнена новими актами. Ці доповнення також вийшли окремим відбитком (Львів, 1877, 10 с.).

² Йдеться про працю Ф. Міклошича «Die slavischen Elemente im Rumänischen», яка вийшла з друку у Відні 1860 р.

Антін Петрушевич

1871 р., травня 2. Львів

Ваше высококорodie!

Достопочтенное письмо Вашего высококородия получил я вместе с учеными рассуждениями Вашими¹, за что сердечно благодарю. Поручаясь дальней благосклонности Вашего высококородия ко мне, имею честь в доказательство моего высокопочтения здесь присовокупити первый выпуск издаваемой мною «Волыньско-Галицкой летописи»² и писатись Вашего высококородия покорнейшим слугою

А. С. Петрушевич

Львов, 2 мая 1871 [г.]

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 103. Рукопис. Копія.

¹ Идется про лист Ф. Міклошича, писаний А. Петрушевичу з м. Беча (Відня) 19 березня 1871 р. (він є відповіддю на прохання А. Петрушевича від 1 лютого 1871 р., лист № 89), в якому вчений повідомив, що не може вислати розвідки «Die slavischen Elements in Rumunischen» (Wien, 1866) в зв'язку з тим, що в нього не збереглося жодного її примірника, і пропонував надіслати інші праці. Наводимо повністю текст листа Ф. Міклошича: «Veleštovani Gospodine! Ne mogu Vam kazati, koliko je meni žal, što mi nije moguće poslati Vam raspravu o slavenskima elementima u rumunskome jeziku: ja sam suda nijednoga eksemplara ne imadem, budući da sam posljednji poslao u Bucurest g[ospodinu] Odobesku prije nekoliko mjeseci. Ako bih našuo koji issisak, ja bih ga drage volje Vam predložio. Molim Vam, javite meni, ako Vam što drugo od mojih knjiga treba. Zahvaljujući Vam pra Vašemu daru, ostajem z dubokim štovanjem. Vaš ponizni sluga Miklošič. U Beču, 19/3, [18]71» («Вельмишановний пане! Не можу Вам передати, як мені шкода, що я не зміг вислати Вам працю про слов'янські елементи в румунській мові: зараз я не маю жодного екземпляра, тому що останній вислав кілька місяців тому у Бухарест панові Одобеску. Якби мені вдалося знайти бодай якийсь відбиток, я б із задоволенням передав його Вам. Прошу Вас повідомити мене, які ще мої книжки Вас цікавлять. Дякуючи Вам за Ваш подарунок, залишаюся з глибокою пошаною Ваш покірний слуга Міклошич. У Бечу, 19 березня 1871 р.») (ЛНБ АН України.— Від. рук.— Ф. 77, спр. 316.— Арк. 1. Автограф).

² Згадка про перший випуск «Волыньско-Галицкой летописи», составленной с концом XIII века 1205—1292» — умовна. Вона ґрунтується на формальному поділі тексту, що надходив автору листа з друкарні. А. Петрушевич надсилав Ф. Міклошичу перші 96 сторінок надрукованого тексту літопису, де не зазначено жодного випуску. Йшлося, отже, про початкову частину надрукованого літопису, а не про неіснуючий в дійсності перший випуск пам'ятки. Репта тексту з 97-ої по 146-ту сторінку та дві сторінки без пагінації («Післямова») додрукувалася пізніше. Це згодом зумовило подвійне оформлення книжки — додрукований текст додавався без жодних застережень до першої частини й об'єднувався в одну книжку з датою 1871 р. та з'явився як окремий («другий») випуск з датою 1872 р.

1872 р., квітня 16. Львів

Ваше высококорodie!

В доказательство моего высокопочтения для Вашего высококородия имею честь предложить здесь изданные мною брошюры¹ и при сей способности писатись с должным высокопочтением и преданностью Вашего высококородия покорнейшим слугою

А. С. Петрушевич

Львов, 16 апреля 1872 [г.]

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 103. Рукопис. Копія.

¹ Про які саме брошури йдеться в листі — невідомо. Можна зробити припущення, що надсилався «Общерусский дневник церковных, народных, семейных праздников и хозяйственных записей, примет и гаданий» (Львов, 1863), «О древнейших иконах с кириллическими надписями, находящиеся в Риме» (Львов, 1865), «О мшоринских надгробных камнях с руническо-славянскими надписями» (Львов, 1866), «Рассказы про старое время на Руси от начала русской земли до Петра Великого» (Сиб., 1867) тощо. Могла надіслатися також розвідка А. Петрушевича «Путник о граді Єрусалиме, составлен неизвестным галицко-руським паломником между 1567—1607 гг.», яка з'явилася в друку десь у перших місяцях 1872 р. Ряд названих праць раніше публікувалися у галицьких періодичних виданнях.

1878 р., вересня 12. Львів

Ваше высококорodie!

Осмеляюсь предложить Вашему высококородию первую часть моего рассуждения о подложных старочешских письменных памятниках¹. Мне не понравилось нахальство некоторых чешских писателей, диктаторски загосподствовавших не только в чешской словесности, но доискивающих даже игемонии во всем словесном мире, но слюбивших братское сожитие с взаимным почитанием. Особенно оскорбила меня сделанная обидо моим первым учителем словенского языка, покойным мужем Йосифу Добровскому² и Варфоломею Копитару³, из которых первому посвятил я мою статью, ставая в их обороне. Кажется, что надошла уже роковая хвля розоблачения обмана, так долго господство-

вашего, но с яким успехом окажет ныне неуловимый суд исторической истины без примеси патриотизма.

Подвергая мой слабый труд критическому рассмотрению Вашего высокородия, остаюсь с должным высокопочитанием Вашего высокородия покорнейшим слугою

А. С. Петрушевич

Львов, 12 сентября 1878 [г.]

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 104. Рукопис. Копія.

¹ Идется про працю А. Петрушевича «О подложных старочешских письменных памятниках Суде Любуши, Евангельском отрывке св. Иоанна, Краледворской рукописи и подложных чешских глоссах и пражской рукописи «Mater Verborum», яка спочатку була опублікована як «Відповідь на листа» з дещо скороченим заголовком у газеті «Слово» (Львів) за 1878 р., № 15—16, 18—19, 22—23, 27—28, 33—35, 37—39, 42—43, 47—50, 52—55, 57, 63—70, 73, 75—78, 80, 103—104, а потім вийшла окремою книжкою (Львів, 1878). Власне, книжка її була передана Ф. Міклошичу для ознайомлення. У ній на основі скрупульозного порівняльного історико-філологічного аналізу вчений відніс пам'ятку до фальсифікатів ХІХ ст., що збігалося з думкою ряду славистів першої половини і середини ХІХ ст., серед них П. Добровського та В. Копітара. А. Петрушевич один із перших у славистиці піддав критиці названі пам'ятки і всебічно обгрунтував їх недостовірність. Праця не була закінчена. Дослідник назвав її першою частиною. Чи працював він над другою частиною — невідомо. Вона не друкувалася, не виявлено її в архіві дослідника. Пізніше цій же темі А. Петрушевич присвятив статтю «Любушин суд» и «Краледворская рукопись» и оспорщики подлинности их» (Слово — 1879. — № 131).

² Добровський Йосиф (Йозеф; 1753—1829) — творець славистики, засновник новочеської літератури, перший видавець та інтерпретатор багатьох середньовічних джерел. Автор таких важливих праць з чеської та загальнослов'янської проблематики, як: «Scriptores rerum Bohemicarum e bibliotheca ecclesiae metropolitanae Pragensis» (vol. 1—2, Prag, 1783—1784), «Böhmische Litteratur auf das Jahr 1779» (Bd 1—3, 1786—1787), «Linguae Slavicae dialectiveteris, quae quum apud Russos, Serbos, aliosque ritus graeci, tum apud Dalmatas glabritas, ritus latini Slavos in libris sacris obtinet» (Vindobonae, 1812, 2-го вид., 1852), «Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slavischen Sprachen» (Prag, 1833). Ряд праць присвячені життю і творчості Кирила і Методія: «Cyrill und Method der Slaven Apostel» (Prag, 1823), «Mährische Legende von Cyrill und Method» (Prag, 1826), окремі матеріали збірки «Kritische Versuche der älteren böhmischen Geschichte von späteren Erdichtungen zu neueren» (Bd 1—3, Prag, 1803, 1807, 1817). Важливою для з'ясування міжслов'янських зв'язків Й. Добровського є публікація: «Korrespondence...» (Dil. 1—4, Praha, 1895—1913).

Й. Добровський стояв на боці тих дослідників, які сумнівалися в достовірності опублікованих В. Гапкою старочеських письменних пам'яток. Мабуть, тому А. Петрушевич працю «О подложных старочешских письменных памятниках Суде Любуши...» присвятив своєму вчителю: «...вечнославной памяти Иосифа Добровского».

³ Копітар — див. прим. 3 до листа № 33.

ПОЛЯНСЬКИЙ ПЕТРО ОПАНАСОВИЧ *

№ 93

Початок 1886 р

Euer Hochwohlgeb[oren]!
Hochgeehrter Herr Doktor!

Ich erlaube mir, mich an Eu[er] Hochw[ohlgeboren] mit einer Bitte zu wenden, an deren Ausführung ich fest insoferne glaube, inwieferne es allgemein bekannte Tatsache ist, wie sehr sich alle Wissenschaften und Studien von Seiten Eu[er] Hoch[wohlgeboren] eines besonders warmen Entgegenkommens und einer Gewogenheit erfreuen. Dieser feste Glauben und die Hoffnung, dass meine Bitte nicht ohne Erfolg bleiben wird, waren mir Motive, die mich zum heutigen Brief anspornten.

Für einen jeden, der sich mit slavischen Fragen beschäftigt, sind Ihre weltberühmten Werke die beste Quelle und Autorität. Da es mein Anstreben und mein Ziel ist, die Slavistik in ihren Details zu studieren und da ich in dieser Richtung ohne ihre Werke nicht fortkommen kann, so hab ich mich entschlossen, eine Bitte an deren Autor zu richten, ob er nicht gütig wäre, mir als einem studierenden Anhänger der Slavistik, manche seiner Werke zu schenken, da ich auf eine andere Weise keineswegs in den Besitz der solch wichtigen Werke zu kommen, im Stande bin. Besonders wäre meine Bitte an „Die vergleich[ende] Gramm[atik] der slav[ischen] Sprachen“ u. d. an den im letzten Jahre erschienenen „Словарь славянских языков“ gerichtet! *, für deren Werke Einsendung ich unendlich dankbar und verpflichtet wäre. Ich kann noch nur Eines erwähnen: Eu[er] Hochw[ohlgeboren] sollen mir meine Bitte nicht übel nehmen, da ich von grösster Wissbegierde ergriffen **, nicht im mindesten wankte, meine eben angeführte Bitte auszurichten.

Indem ich der gütigsten Einsendung mit voller Hoffnung entgegensehe, zeichne ich hochachtungsvoll

Peter Polanski

* У рукопису: abgericht.

** У рукопису: begriffen.

[Anfang 1886] *

Adresse: Peter Polański, in Jablonka Niżna. Post: Turka bei Chyrów, Galizien.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 71, спр. 2373.— Арк. 206—207. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!
Вельмишановний пане докторе!

Наважуюсь звернутися до Вашої високоблагородності з проханням, у здійснення якого я твердо вірю, бо загально-відомо, що всі галузі наук та досліджень користуються незвичайно щирою увагою та прихильністю Вашої високоблагородності. Ця стійка віра та надія, що моє прохання не залишиться поза увагою, спонукала мене написати сьогоднішнього листа.

Для кожного, хто займається слов'янськими питаннями, найкращим джерелом й авторитетом є Ваші праці, які мають світову славу. Оскільки я намагаюся досліджувати славистику у [всіх] її тонкощах і без Ваших творів не зможу продовжувати студій, я вирішив звернутися з проханням до їх автора, чи не був би він ласкавий подарувати мені як студіючому прихильникові славистики кілька своїх праць, бо в кожному разі я в інший спосіб не спроможний стати власником таких важливих творів. Особливо моє прохання стосувалося б праць «Die vergleichende Grammatik der slawischen Sprachen» та «Словаря славянских языков»¹, який вийшов останнього року, за пересилку яких я був би безмежно вдячний і зобов'язаний. Втім, повинен ще одне сказати: Ваша високоблагородність не повинна сердитись за моє прохання, бо я як одержимий жадою знань нітрохи не вагаюся, щоб висловити вищенаведене прохання.

Сповнений надій, очікуючи ласкаву посилку, підписуюся з щирою повагою

Петро Полянський

* Лист не датований. Дата встановлюється на підставі змісту, де вказано, що «Словарь славянских языков», тобто «Ethymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen», вийшов з друку «останнього», а саме поточного року, а відомо, що він датований 1886 р. (див. прим. 1 до листа № 93), тим часом у наступному листі від 30 січня 1886 р. П. Полянський повідомляє Ф. Міклошича, що вже одержав від нього словник, і висловлює йому подяку. Це повідомлення, отже, є не чим іншим, як відповіддю вченого на попередній лист. Таким чином, враховуючи час пересилання книжки і листування, досліджуваний лист міг писатися на початку січня 1886 р.

Початок 1886 р.

Адреса:

Петро Полянський

Нижня Яблунька

Пошта: Турка біля Хирова,

Галичина

Полянський Петро Опанасович (1863 — ?) — український філолог, журналіст, письменник, громадський діяч. Навчався у Львівському та Віденському університетах. У студентські роки співробітничав у слов'янофільській газеті «Der Parlamentär» та «Буковинському альманасі». Наприкінці 80-х років завідував руською бурсою у Перемислі, в 1889—1891 рр. видавав газету «Новий галичанин», в якій опублікував свою «Історію українського театру в Галичині», а згодом і бібліотеку «Нового галичанина» (вийшло чотири випуски). Тоді працював у Фінансовій дирекції у Львові.

Основні твори: «Помста Роксоляни» (1891), «Перелом», «Юрій Кольчицький», «Карпатские новеллы» (ч. 1—2, Лейпциг, 1888); 1892 р. у Львові вийшла його розвідка «Вопрос о фонетике», 1898 — переклади українських пісень німецькою мовою, 1903 — переспів «Слова о полку Игоревім».

¹ Йдеться про праці Ф. Міклошича «Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen» (Bd 1—4, Wien, 1852—1875) та «Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen» (Wien, 1886).

№ 94

1886 р., січня 30. Нижня Яблунька

Euer Hochwohlgeboren! Herr Doktor und Hofrat!

Ich erachte es für meine Pflicht, die innigste und tiefste Dankbarkeit für die Zusendung des Werkes „Altslovenische Lautlehre“¹, die ich erhalten habe, auszudrücken. Nicht minder werde ich es für meine Pflicht ersehen. Ihnen meine historische Abhandlung, die in der Zeitung „Parlamentär“ mit N 26 zu erscheinen begann „Ost und Westgalizien“², wo ich ein Werk von D[oktor] Miklosich zitiere, herausenden³.

Hochachtungsvoll

Peter Polański

Adresse: Jablonka Niżna: 30 [Jan]uar [18]86.

Post: Turka bei Chyrów, Galizien.

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 208. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте пане докторе
і надвірний раднику!

Вважаю своїм обов'язком висловити найщирішу та найглибшу подяку за працю «Altslovenische Lautlehre»¹, яку я отримав. Не меншим обов'язком вважатиму надіслати Вам свою розвідку на історичну [тему] «Ost und Westgalizien», яка почала виходити в газеті «Parlamentär» з 26-го номера², де я цитую одну працю доктора Міклошича³.

З щирою повагою

Петро Полянський

Адреса: Нижня Яблунька, 30 січня 1886 р.
Пошта: Турка біля Хирова, Галичина.

¹ Очевидно, йдеться про третє доповнене видання праці Ф. Міклошича «Altslovenische Lautlehre» (Wien, 1878).

² «Parlamentär» — щотижнева газета слов'янофільського напрямку, що виходила у Відні з перервами від 1880 до 1902 р. Критикувався М. Павликом за тенденційність у висвітленні окремих подій громадсько-культурного життя України, перекручування змісту матеріалів, опублікованих на сторінках журналу «Народ» (Народ.— 1895.— № 7.— С. 102—104). У 26—29-му номерах газети «Parlamentär» за 1886 р. П. Полянський надрукував нарис «Ost und Westgalizien», у якому в популярній формі виклав історію західноукраїнських земель від найдавніших часів до XIX ст.

³ У 29-му номері газети «Parlamentär» П. Полянський використовує працю, написану Ф. Міклошичем (у співавторстві з О. Калужняцьким) «Über die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpathen» (Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.— Wien, 1879.— Bd 30).

ПЮРКО
БОГДАН ТЕОДОР ІВАНОВИЧ

№ 95

1875 р., жовтня 4

Euer Hochwohlgeboren!
Hochverehrter Herr!

Der Tod meiner jugendlichen Frau, den ich im Dezember v[origen] J[ahres] zu meinem Unglück erlebt habe, hatte mich sehr niedergeschlagen, dass ich erst jetzt etwas zu sich gekommen bin.

Ich ergreife nun die Gelegenheit, um, falls Euer Hochwohlgeboren es erlauben, die Korrespondenz mit meinem Verehrtesten u[nd] nie zu vergessenden He[rr] Professor seit langem Schweigen wieder zu erneuern.

Богдан Теодор Пюрко

Vor allem habe ich unlängst erfahren, dass He[rr] Hofrat entschlossen sind die „Vergl[eichende] Laut[lehre] der slav[ischen] Sprachen“ in neuer Auflage erscheinen zu lassen¹. Ich nehme mir daher die Freiheit Herrn Hofrat einige wenn auch nur unbedeutende Bemerkungen hinsichtlich des Kl[ein]russ[ischen] zu machen. Vor allem findet man in „Vergl[eichender] Laut[lehre]“ S[eite] 345. *žochnuty* was wohl *čachnuty* lauten soll, wie dieses zu entnehmen ist aus Kotlarewski: „Natalka Poltawka“, das Lied „Wijut witry“, wo es heisst „*Sochnu, čachnu u čuzyni*“.

Auf derselben Seite liest man: *sostrotyty*, was *zostrytyty* heissen soll. Ferner findet man auf S[eite] 346 *molitov*, was ein Fehler des Korrektors für das richtige *molytov* sein wird; S[eite] 347 — ist *radoščiv* bei Osnov[janenko] kein Instrum[entalis] für *radošceju*, sondern der irreguläre Gen[etivus] plur[alis] von dem pluraletantum: *radošči*. Vergl[eich] Osadca², S[eite] 59.3 — *babiv verbiv* für *bab verb*; S[eite] 348 — *połynuty* wird meiner Ansicht nach zu lassen sein und nicht v[on] *polenuty* abzuleiten. *Połynuty* scheint seiner Bedeutung u[nd] noch mehr seiner Form nach v[on] der Wurzel *au-* abzustammen und[ist] mit poln[ischem] *lunąc* zusammenzustellen, in welchem *u* ebenso an die Stelle des *i* (*li-ną-ć*, *lunąć*) getreten ist, in *lubo*, *lub* statt *libo*; S[eite] 351 — ist *zašivaty* wohl ein Druckfehler für *zašyvaty*; S[eite] 364 — Dass *cej* aus *otsej > tsej > cej* (*tš-č*) herkommt* und daher die Bedeutung: *dieser* da hat ist nicht zu leugnen. Dass aber irgendwo *celo* für *selo* auch nur gesprochen würde, ist mir unbekannt. Wenn es daher in irgendwelcher Grammatik angeführt wird, so wird es nur der Phantasie des betref[enden] Gram[matikers] zuzuschreiben sein; S[eite] 365 — stets *busurman* für das richtige *bisurman*; S[eite] 367 — ist der Kompar[ativ] *krasčyj* für *krasšyj* der Analogie der Bildungen wie: *nyščyj*, *blyščyj* wenn auch ohne Grund gefolgt, so scheint es wenigstens³, S[eite] 368 — ist *chlopčami* wieder ein Druckfehler für *chlopčamy*; S[eite] 369 — sind die befremdenden: *-šmo*, *-šte*, als Polonismen anzusehen⁴; S[eite] 369. 2. „asim[ilation] der cons[onanten]“ — ist *v* auszunehmen, da es auch am Ende als ein *v* gesprochen wird. Selbst die russ[ischen] Namen, die im Deutschen durch *ff* geschrieben werden wie: *Orloff Gorčakoff* lauten im Kleinruss[ischen] ganz gelind *Gorčakov* etwa wie *Gorčakou*. Aus dieser Verwandtschaft in der Aussprache des *u* und *v* kommt es, glaube ich, [dass] auch *u* und *v* häufig verwechselt werden, so heisst es im

* У рукопису: vorkommt.

Kl[ein]r[ussischen] umer und vwër; uže und vže, učysuyty und včynty.

Was meine folgenden Bemerkungen anbelangt, so betreffen dieselben nicht die Sache, sondern nur die Form, namentlich aber die Graphik: S[eite] 343 — Die ruth[enischen] substantiva: wie ** *dil*, *kił* in lateinischer Schrift durch *kōl*, *dōl* zu schreiben, wie dieses He[rr] Hofrat neulich tun, ist insofern, glaube ich entbehrlich, als H[err] Hofrat ein hartes und ein weiches *i* in Ihrer Graphik unterscheiden, wie dieses aus *dīva* und *dil* zu entnehmen ist. Zweitens ist die Schreibart des *dil* u[nd] s[o]w[eiter] durch *dōl* unpraktisch und das Verständnis insofern erschwerend, als ein Nicht-Kl[ein]russe nicht verstehen wird was das *ō* zu bedeuten hat, so wird es z[um] B[eispiel] der Slovene mit seinem *ō* verwechseln und das *dōl* schwerlich als *dil* lesen.

Das wichtigste ist aber das, dass die Schreibart der kl[ein]russ[ischen] perfecta: *robyl*, *chodył* u[nd] s[o]w[eiter] der Schreibart: *robýv*, *chodyv* weichen sollte, u[nd] zwar aus folgenden Gründen: 1. Soweit die kl[ein]r[ussische] Zunge reicht wird nirgends *ł*, sondern überall *v* gesprochen: freilich lautet dieses *v* nicht wie ein endlautendes *v* der anderen Sprachen, sondern etwas wie ein kurzes *u* z[um] B[eispiel] pol[nisch]: *staw* — *staf*; ruth[enisch]: *stav* — *stau*; 2. Keiner von den kl[ein]russ[ischen] Schriftstellern, die rein ruthenisch geschrieben haben, hat ein *ł* geschrieben. Die Schriften des Kotlarevski, Osnovjanenko, Ševčenko, Storoženko⁵, Vovčok⁶, Kuliš⁷, Maksymovič⁸, Kostomarov⁹, Šaskewicz¹⁰, Mohylnickij¹¹, Ustianovič¹², Holovackij (anfangs)¹³, Vahilevič¹⁴ bis auf die neuesten noch lebenden Nečuj¹⁵, Młaka¹⁶ und Fed'kovič¹⁷ — sind der beste Beweis dafür; 3. Ist *chodył* für *chodyv* für das kleinruss[ische] Ohr so fremd, wie es für den Serben *pisa-l* für *pisao* sich fremd ausnehmen würde. Und in der Tat hat im Kl[ein]r[ussischeh] *chodył* für *choduv* etwas so befremdendes, dass es dadurch seiner Aussprache nach nicht nur aus dem Kleinruss[ischen], sondern auch aus dem Verbands aller übrigen slav[ischen] Sprachen ausgeschieden wird¹⁸.

Das wären meine unbedeutenden Bemerkungen, die ich He[rr] Hofrat höflichst vorzulegen wage. Ob u[nd] inwiefern He[rr] Hofrat davon Gebrauch machen werden, hängt vollkommen von Euer H[och]geb[orenen] kompetenten Urteil, dem sich zu fügen der immer dankbare Schüler bereit [sein] wird.

Vor einigen Wochen habe ich He[rr] Hofrat: „Исторические песни“ des Dragomanov u[nd] Antonovič geschickt¹⁹; ich weiss aber nicht, ob He[rr] Hofrat solche erhalten haben.

** У рукопису: als.

Jetzt schicke ich He[rrn] Hofrat: „Чумацкие песни“ des Rud-
čenko²⁰.

Falls He[rr] Hofrat jetzt etwas neues veröffentlicht haben,
so werde ich so frei sein [zu bitten], mir solche gegen Post-
nachnahme unter bekannter Adresse zu schicken.

Schliesslich gereicht es mir zur grossen Ehre Herrn Hofrat
von besonderer Hochachtung zu versichern, mit der ich immer
verbleibe Euer Hochgeboren dankbarster Schüler

Bohdan Piurko

Supp[lement] am ruthen[ischen] G[ymnasium] in Lemberg

4/10 [18]75

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 151—155.
Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!
Вельмишановний пане!

Смерть моєї молодой дружини, яку я, на моє нещастя,
пережив у грудні минулого року, так мене дуже пригнітила,
що я лише тепер трохи отямився.

Користуюся з нагоди, якщо Ваша високоблагородність це
дозволить, відновити після довгої мовчанки листування з
моїм папом професором, якого ніколи не можна забути.

Передусім я недавно дізнався, що пан надвірний радник
вирішив видати новим накладом „Vergleichende Lautlehre
der slavischen Sprachen“¹. У зв'язку з цим дозволяю собі
подати панові надвірному раднику кілька незначних заува-
жень щодо малоросійської мови. Передусім па с. 345 „Ver-
gleichende Lautlehre“ зустрічаємо [слово] *чохнути*, яке,
мабуть, повинно бути *чохнути*; про це можна зробити висно-
вок на підставі пісні «Віють вітри» із «Наталки Полтавки»
Котляревського, де сказано: «Сохну, чохну у чужині».

На цій самій сторінці читаємо *состроити* замість *зостри-
тити*. Далі па с. 346 натрапляємо *молітов*, що, мабуть, є ко-
ректоромським недоглядом, замість правильного *молитов*;
с. 347 — *радоціє*, в Основ'яненка є не орудним відмінком
замість *радоцею*, а неправильним родовим множини від
іменника *радоці*, який вживається тільки у множині. Порів-
няй Осадця², с. 59. 3 — *бавів*, *вербів* замість *бав*, *верб*;
с. 348 — *полинути* слід, на мою думку, залишити і не виво-
дити від *поленуги*. [Слово] *полинути*, здається, за своїм
значенням, а ще більше за формою походить від кореня
ли- та його можна зіставити з польським *lupać*, в якому
також на зміну *i* прийшло *u* (*li-na-ć*, *lupać*) як *lubo*, *lib*
замість *libo*; с. 351 — *зашивати*, мабуть, є друкарською по-

милкою замість *зашивати*; с. 364 — не можна заперечувати,
що *цей* походить від *отсей* > *тсей* > *цей* (*тс-ц*) і тому має
значення *dieser*. Проте мені невідомо, щоб десь говорили
цело замість *село*. Якщо це наводиться у якійсь граматиці,
то можна приписати лише фантазії цього граматаста;
с. 365 — завжди *бусурман* замість правильного *бісурман*;
с. 367 — вищий ступінь *кращий* замість *красий* виникнув,
хоч і безпідставно, внаслідок аналогії з такими утвореннями,
як *нижчий*, *ближчий*, так принаймні видається³; с. 368 —
[слово] *хлопцями* знову ж є друкарською помилкою, замість
хлопцями; с. 369 — вражають форми на *-сьмо*, *-сьте*, які
слід вважати полонізмами⁴; с. 369. 2. — «асиміляція приго-
лосних» — потрібно виключити *в*, тому що воно на кінці
також вимовляється як *в*. Навіть російські прізвища, які в
німецькій мові пишуться з подвійним *ff*, наприклад *Orloff*,
Gordakoff, звучать по-малоросійськи зовсім м'яко: *Горчаков*,
приблизно як *Горчакоу*. З цієї близькості вимови *у* та *в*,
гадаю, впливає часте їх змішування, так, по-малоросійськи
говорять *умер* і *вмер*, *уже* і *вже*, *учинити* і *вчинити*.

Щодо наступних моїх зауважень, то вони стосуються не
змісту, а форми, зокрема графіки: с. 343 — руські іменники:
діл, *кіл* писати латинським шрифтом *kól*, *dól*, як це тепер
практикує пан надвірний радник, думаю, є зайвим, оскільки
пан надвірний радник відрізняє тверде і м'яке *i* в своїй
графіці, що якраз впливає із слів *diva* та *dit*. По-друге,
писати замість *dil* і так далше *dól* неправомірно, і оскільки
це утруднює їх зрозуміння — немалорос не зрозуміє, що це
б має означати, так, наприклад, словенець буде змішувати
його зі своїм *o* і ледве чи читатиме *dól* як *dil*.

Найважливіше є те, що спосіб написання малоросійських
перфектних форм *робил*, *ходил* і так далі повинен би бути
замінений написанням *робив*, *ходив*. Причини цього такі:
1. Як далеко сягає малоросійська мова, ніде не говорять *л*,
лише скрізь *в*; розуміється, звучить це *в* не як кінцеве *в*
в інших мовах, а приблизно як коротке *у*, наприклад,
по-польськи *staw* — *staf*, по-руськи *став* — *стау*; 2. Ніхто з
малоросійських письменників, які писали чистою руською
мовою, не вживав *л*. Найкращим доказом цього є твори
Котляревського, Основ'яненка, Шевченка, Стороженка⁵,
Вовчка⁶, Куліша⁷, Максимовича⁸, Костомарова⁹, Шанке-
вича¹⁰, Могильницького¹¹, Устияновича¹², Головацького (на
початку)¹³, Вагилевича¹⁴, а також найновіших письменни-
ків, які ще живуть, а саме: Нечуя¹⁵, Млаки¹⁶ та Федькови-
ча¹⁷. 3. *Ходил* замість *ходив* є для малоросійського вуха
таке ж чуже, як для серба *писа-л* замість *писао*. І справді,
в малоросійській мові *ходил* замість *ходив* є настільки див-

ним, що врешті така вимова виключається не тільки у малоросійській мові, але й у групі всіх інших слов'янських мов¹⁸.

Це були б мої дрібні зауваження, які я наважуюся ввічливо подати панові надвірному раднику. Наскільки і чи взагалі це використас пан надвірний радник, повністю залежить від компетентного погляду Вашої вельможності, з яким завжди готовий погодитися вдячний учень.

Кілька тижнів тому вислав я панові надвірному раднику «Исторические песни» Драгоманова і Антоновича¹⁹, проте не знаю, чи пан надвірний радник їх одержав. Тепер посилаю панові надвірному раднику «Чумацкие песни» Рудченка²⁰.

Якщо пан надвірний радник щось тепер опублікував нове, то я дозволю собі просити вислати це мені поштою на відому адресу післяплатою.

Нарешті для мене є великою честю запевнити пана надвірного радника про особливу пошану, з якою я завжди залишаюся Вашої вельможності найвдячніший учень

Богдан Пюрко,

помічник учителя руської гімназії у Львові
4 жовтня 1875 р.

Пюрко Богдан Теодор Іванович (1847—1906) — український педагог, журналіст, священик, учень Ф. Міклошича. Навчався у Віденському університеті (закінчив 1872 р.). Автор багатьох статей та повідомлень з суцільно історичної та культурно-освітньої тематики, які друкувалися у газетах «Основа», «Слово», «Діло», «Правда» (редактор останньої з 1872 р.), «Мир» та німецьких часописах. На окрему увагу заслуговують, наприклад, рецензії на працю Й. Орбіста «Taras Grigoriewicz Szewtschenko, ein kleinrussischer Dichter» (Основа.— 1872.— № 14—15), працю О. Огоповського «Слово о полку Ігоревім» (Правда.— 1876.— № 20—21), перевидання «Граматики руського языка» М. Осадці (Правда.— 1876.— № 24) та ін. Писав поезії, розвідки на релігійно-естетичні теми, огляди літератури.

¹ Йдеться про підготовку другого видання першого тому «Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen», який під назвою «Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen» вийшов з друку у Відні 1879 р. Зіставлення текстів першого (1852) видання «Граматики», на огріху якого вказав Б. Пюрко, з другим її виданням свідчить про те, що Ф. Міклошич врахував зауваження автора листа.

² Б. Пюрко має на увазі «Граматику руського языка» Михайла Осадці, що на той час була відома у перших прижиттєвих виданнях автора 1862 та 1863 рр.

³ Тут слід вбачати не аналогію, а цілком закономірні морфологічні аміна: спочатку позиційне чергування кінцевих приголосних твірної основи *о — ш, з — ж* перед суфіксом *-ш- (-ъш-)*, потім — перетворення суфіксального елемента *ш* на *ч* внаслідок дисиміляції (<виший> <вишій> <вишчий>; <ниший> <нижший> <нижчий>).

⁴ Форми типу писалис(ь)мо, писали(ь)го не можна кваліфікувати як полонізми. Вони, як слушно зазначає В. М. Русанівський услід за П. Житецьким, виникли самостійно на давньоруському, зо-

крема на давньому південноруському ґрунті. Однак припущення Б. Пюрка справедливе у тому плані, що сусідство польської мови, де наявні аналогічні форми, зміцнювало і підтримувало корінні українські форми, які були відомі в староукраїнській мові і збереглися у більшості сучасних південно-західних говорів (див.: Русанівський В. М. Значення і взаємозв'язок граматичних категорій виду і часу в українській мові XVI—XVII ст.— К., 1959.— С. 79—80).

⁵ Стороженко Олекса Петрович (1805—1874) — український письменник. Західноукраїнському читачеві на час написання листа були відомі його твори, опубліковані у «Сільській бібліотеці», та «Українські оповідання» (т. 1—2, Спб., 1863).

⁶ Йдеться про твори Марка Вовчка (псевдонім Вілінської Марії Олександрівни; 1833—1907) — української письменниці.

⁷ Куліш — див. прим. до листа № 65.

⁸ Максимович Михайло Олександрович (1804—1873) — український учений-природознавець, філолог, історик, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1871 р.), у 1834—1836 рр. — ректор Київського університету. Впорядкував і видав «Малороссийские песни» (М., 1827), «Украинские народные песни» (ч. 1, М., 1834), «Сборник украинских песен» (ч. 1, К., 1849), які поклали початок українській фольклористиці і стали основою для лінгвістичних досліджень. Йому належать численні праці, присвячені вітчизняній історії, розвідки з питань етнографії, краєзнавства.

⁹ Костомаров Микола Іванович (1817—1885) — український історик, письменник, публіцист. Б. Пюрко, згадуючи про мову творів М. Костомарова, очевидно, мав на увазі насамперед «Украинские баллады» (Харьков, 1839, видано під псевдонімом «Ієремія Галка»), «Переяславська піч» (Львів, 1867) та прозові твори, які друкувалися у періодичних виданнях Галичини.

¹⁰ Шашкевич Маркіян Семенович (1811—1843) — український письменник і культурно-громадський діяч. Зачинатель нової української літератури на Західній Україні. Ініціатор і співавтор альманаху «Русалка Дністровая» (Буда, 1837), автор ліричних поезій, байок, прозових творів, писаних українською народною мовою, переспівів з давньоруської мови («Слово о полку Ігоревім») та перекладів з польської, чеської і сербської мов. Уклав «Читанку для малых дітей» (Львів, 1850).

¹¹ Могилянський Антін Любич (1811—1873) — український поет-романтик. Автор віршів «Любов вітчизни», «Рідна мова», балади «Руський воляк» (1849), поеми «Скит Манявський» (Перемишль, 1852) та ін. Відстоював народну мову в літературі, продовжував традиції «Руської трійці».

¹² Йдеться, очевидно, про твори Устияновича Миколи Леонтійовича (1811—1885) — українського письменника, громадсько-культурного діяча на західноукраїнських землях, пропагандиста ідей «Руської трійці». Автор поетичних творів, збірки «Поезії» (ч. 1, Львів, 1860), повістей «Месьть верховиця», «Старий Єфрем», «Страсний четвер», ряду оповідань.

¹³ Головацький — див. прим. до листа № 15.

¹⁴ Вагилевич Іван Миколайович (1811—1866) — український письменник, фольклорист, архівіст. Один із співавторів альманаху «Русалка Дністровая» (Буда, 1837), писав поезії («Мадей», «Жулин і Каліпа»), думи («Плісесько», «Добрилів», «Вич», «Дністер»), перекладав з давньоруської («Слово о полку Ігоревім»), чеської мов. Автор статей «Передгор к народним руським пісням», «Замітки о руській літературі». Писав статті та художні твори чеською і польською мовами.

¹⁵ Йдеться про Нечуя-Левицького Івана Семеновича (1838—1918) — українського письменника-класика, філолога. Автор численних повістей та оповідань, перші видання яких доходили в Галичину з Наддніпрянщини («Дві московки», 1868; «Хмари», 1874), водночас на початку 70-х років перевидавалися: «Запорозжці» (Львів, 1873), «Новий чоловік» (Львів, 1873); нисав драми («Маруся Богуславка»), комедії, казки. Його перу належать статті, присвячені історичній тематиці («Унія і Петро Могила...», 1875; «Український гетьман Богдан Хмельницький», 1878, та ін.) та мовознавству («Сьогочасна часописна мова на Україні», 1907; «Криве дзеркало української мови», 1912; «Грамматика української мови», ч. 1—2, 1914), етнографії та фольклористиці.

¹⁶ «Млака» — літературний псевдонім українського письменника та композитора Воробкевича Сидора Івановича (1836—1903), автора численних поетичних творів, оповідань та повістей. На час написання листа Б. Пюрком у Галичині були широко відомі повісті «Амбросій Остапкевич» (1867), «Турецькі бранці» (1868), «Цигани» (1869), ряд драматичних творів та «Сборник пісней для шкіл народних низших гімназійських й реальних» (ч. 1, Чернівці, 1870).

¹⁷ Федькович Юрій (Осип) Ададьбертович (1834—1888) — український письменник-демократ, громадський діяч. Автор збірки «Поезії» (Львів, 1862), «Поезії» (вип. 1—3, Коломия, 1867—1868), поем «Довбуш», «Лукіян Кобилця» та ін., повістей «Люба згуба» (Львів, 1863), «Побратим» (Нива.— 1865.— № 5), «Безталанне кохання» (Правда.— 1867.— № 4) та ін. Видав «Казки для руского народу» (Львів, 1873).

¹⁸ Ця думка справедлива тільки частково — щодо української, білоруської, сербохорватської літературних мов, для яких не характерне кінцеве *л* у дієслівних формах типу *ходив, писав*.

¹⁹ Див. прим. 1 до листа № 82.

²⁰ Повна назва: Чумацкие народные песни И. Я. Рудченка.— К., 1874. Збірка пісень присвячена М. П. Драгоманову. Див. також прим. 3 до листа № 83.

№ 96

1875 р., листопада 13. Львів

Euer Hochwohlgeboren!
Verehrtester Herr!

Meine erste Sendung ist aus Schuld meines Dieners Herrn Hofrat nicht zugekommen. Але нема нічого злого *с*обу не *у*у[*j*]šło na dobre, sagt ein kleinruss[isches] Sprichwort. Ich habe inzwischen das 1. Heft des 2. B[andes] der „Dumy“ v[on] Dragomanow erhalten und befinde mich in der angenehmen Lage Herrn Hofrat auch diese unter einem zu schicken¹. Die Ausgabe der nächstfolgenden Hefte wird sich wahrscheinlich in die Länge ziehen, da He[rr] Dragomanow wegen kleinruss[ischer] wenn auch nur sprachlicher Tendenzen von der russ[ischen] Regierung verhaftet und v[on] der Universität in Kiev für immer entfernt wurde².

Für die eben erhaltene „Wortbild[unns]l[ehre]“³ statt ich hiemit Herrn Hofrat meinen herzlichsten Dank. Diese gigantische u[nd] sehr schätzenswerte Arbeit wird hier von unseren Kennern (Ogonowski) bewundert⁴.

Mit meinen Bemerkungen für Formenlehre werde ich auf die andere Woche dienen. Der Grund der Zögerung ist, dass ich kein eigenes Exemplar besitze u[nd] die in den hiesigen Bibliotheken sich befindenden 2 Exemplare sind schon in den Händen. Ich hoffe aber schon Montags eines von diesen zu bekommen.

Bei uns wir jetzt in sprachl[icher] Beziehung stark gearbeitet. He[rr] Zelechowski, Professor am Gymnas[ium] zu Stanislau, der Verfasser einer vortreffl[ichen] Abhandlung: „Die Geschichte der kleinruss[ischen] Lyrik“⁵ — arbeitet seit einigen Jahren an einem „Kleinruss[isch]-deutschen Wörterbuche“⁶ a là Lindy⁷.

D[okto]r Ogonowski ist bereits zu Ende mit seiner wissenschaftl[ichen] kl[ein]r[ussischen] Grammatik, die er aber erst nach Jahren zu publizieren gesonnen ist⁸.

Ich aber bin von der Schulbücher-Verlags-Kommission beauftragt die Gram[matik] des Osadca in der 3-n[dritten] Auflage mit nötigen Berichtigungen erscheinen zu lassen — oder falls die Eigentümer darauf nicht eingehen sollten meine eigene „Schulgram[matik]“⁹ zu veröffentlichen. Falls es wirklich dazu kommen sollte, so werde ich mir erlauben beim He[rrn] Hofrat in mehrfacher Beziehung Rat einzuholen. Inzwischen verbleibe ich mit schuldiger Hochachtung dankbarster Schüler

B. Piurko

Lemberg, am 13/11 [18]75

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оц. 1, спр. 2373.— Арк. 156—157. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородносте!
Вельмишановний пане!

Моя перша посилка не дійшла до пана надвірного радника з вини мого слуги. Але нема нічого злого, щоб на добре не вийшло, каже одна малоросійська приказка. Я тим часом одержав перший зошит другого тому «Дум»¹ Драгоманова і радий, що можу водночас також і його переслати панові надвірному раднику. Видання наступних зошитів, очевидно, затягнеться, тому що пан Драгоманов через малоросійські, хоч всього навсього лише мовні тенденції, був арештований російським урядом і назавжди звільнений з Київського університету².

За «Wortbildungslehre»³, яке щойно одержав, висловлюю панові надвірному раднику найсердечнішу подяку. Цією гігантською і дуже цінною працею захоплюються наші спеціалісти (Огоновський)⁴.

Свої зауваження до морфології зможу подати [лише] на наступному тижні. Причиною зволікань є те, що не маю власного примірника, а два примірники, які знаходяться у тутешніх бібліотеках, вже на руках. У понеділок, однак, я сподіваюся один з них отримати.

Тепер у нас у мовному відношенні інтенсивно працюють. Пан Желехівський, учитель гімназії в Станіславі, автор значної роботи «Історія малоросійської лірики»⁵, працює кілька років над подібним до словника Ліндого⁶ «Малоросійсько-німецьким словником»⁷.

Доктор Огоновський вже закінчив свою наукову «Малоросійську граматику», проте має намір її видавати лише через кілька років⁸.

А мені доручила Комісія для видання шкільних підручників опублікувати у третьому виданні з необхідними виправленнями «Граматику» Осадця або, якщо б з цим не погодилися власники, видати свою «Шкільну граматику»⁹. Коли б насправді до цього дійшло, я дозволю собі з багатьох питань попросити поради у пана надвірного радника.

Тим часом залишаюся з належною пошаною найвдячніший учень

Б. Пюрко

Львів, 13 листопада 1875 р.

¹ Йдеться про думи та пісні, включені до першого випуску другого тому «Исторических песен малорусского народа с объяснениями В. Антоновича и М. Драгоманова. Песни о борьбе с поляками при Богдане Хмельницком» (К., 1875).

² М. Драгоманова було звільнено з Київського університету наказом від 7 вересня 1875 р. Проте Б. Пюрко помилявся, повідомляючи Ф. Міклошича про його арешт. М. Драгоманов жив у Києві до кінця року, а на початку 1876 р. виїхав закордон, у Відень (див.: *Павлик М. Михайло Петрович Драгоманов: 1841—1895: Його ювілей, смерть, автобіографія і опис творів.*— Львів, 1896,— С. 370—372).

³ Очевидно, Ф. Міклошич надсилав перші зошити другого видання праці «Vergleichende Wortbildungslehre der slavischen Sprachen», що надрукована як третій том «Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen».

⁴ Огоновський — див. прим. до листа № 72.

⁵ Праця «Die Geschichte der kleinrussischen Lyrik» Є. Желехівського, з якою знайомився Б. Пюрко, не була надрукована.

⁶ Йдеться про словник польської мови С. Б. Ліндого: *Słownik języka polskiego...*— Т. 1—6.— Warszawa, 1807—1814; друге видання доопрацьоване І. Вагилевичем та ін., вийшло у Львові в 1854—1861 рр.

⁷ Мається на увазі «Малорусько-німецький словар» (т. 1—2,

Львів, 1885—1886; 2-й том після смерті Є. Желехівського завершив С. Недільський). Див. прим. до листа № 22.

⁸ Матеріали підготовленої О. Огоновським «Малоросійської граматики», про які повідомляв Б. Пюрко, пізніше включені до праці «Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache» (Lemberg, 1880). Вони ж покладені в основу «Граматики руського язика» (Львов, 1889). Див. також прим. до листа № 72.

⁹ Як відомо, до перевидання «Граматики руського язика» Михайла Осадці під редакцією Б. Пюрка справа не дійшла; її доопрацювали й опублікували 1876 р. у Львові О. Лепкий та Г. Онишкевич. Див. прим. до листів № 67 та 79. Це було третє посмертне видання «Граматики» М. Осадці. Щодо підготовки Б. Пюрком власної «Шкільної граматики» («Schulgrammatik»), то вона не була закінчена і ніколи не публікувалася.

№ 97

1876 р., липня 16. Львів

Euer Hochgeboren!

Geehrtester Herr!

Ich war in der letzten Zeit im Gymnasium u[nd] im theologischen Seminarium, wo ich als Präfekt fungiere, so sehr in Anspruch genommen, dass ich mir das Vergnügen versagen musste an E[ue]r Hochgeb[o]r[en] zu schreiben. Nachdem ich jetzt etwas freier bin, beeile ich mich das zu ersetzen, was ich versäumt habe.

Was vor allem meine Bearbeitung der Gram[matik] des Osadca anbelangt, von der ich seiner Zeit E[ue]r Hochgeb[or]en erwähnt habe so musste dieselbe zu meinem Bedauern unterbleiben. Das Stauropigianische Institut, dessen Eigentum die genannte Gram[matik] ist, wollte darauf nicht eingehen, dass die Gram[matik] des Os[adca] umgearbeitet werde. Vielmehr liess es dieselbe neu abdrucken. Da aber Herr Lepki die Korrektur geführt hat, so ist zu befürchten, dass die Gram[matik] statt verbessert vielmehr verschlechtert wurde¹.

H[er]r Lepki gehört leider zu den Leuten, welche die sogenannte babilonische Sprache, das ist: das Gemisch von Kirchenslav[isch] — Polnisch — Russisch — Ruthenisch der reinen, schönen und wohltonenden kleinruss[ischen] Sprache vorziehen. Falls dieses in der Tat eintreten sollte, so werde ich gleich nach dem Erscheinen der neuen Auflage mir die Mühe geben die etwaigen Veränderungen respektive Verschlechterungen in der „Zeitschrift für öster[reichische] Gymn[asien]“² zu registrieren.

In Kiew ist neulich „Die Geschichte der Lautlehre der klein[ussischen] Sprache“ von Prof[essor] Żytekij³ erschienen.

Ich bin mit meinen Freunden in Kiew übereingekommen, dass sie jedes neue in Kiew erscheinende und das Kleinruss[isch] betreffende Werk E[ue]r Hochgeboren schicken. Falls dieses noch nicht geschehen ist, so bitte ich mir gefälligst zu wissen zu geben und ich werde Anstalten treffen, dass E[ue]r Hochgeboren das genannte Werk, welches auch ich in diesen Tagen studieren werde, geschickt werde. Endlich und das ist das Wichtigste — habe ich mich entschlossen, mich um das * Katheder für ruthen[ische] Sprache u[nd] Literatur auf der Universität in Czernowitz zu bewerben.

Dass ich dieses früher nicht getan habe, war der Grund, dass ich von dem Verlust meiner jugendlichen Frau so sehr niedergeschlagen war, dass ich kaum wusste, was um mich herum geschieht.

Jetzt aber nachdem ich mich erholt habe u[nd] da ich mich überzeugt habe, dass unter den Kandidaten Personen sich befinden, die mich, was die Fachkenntnisse anbelangt, bei weitem nicht übertreffen, bin ich entschlossen, mich ihren Reihen anzuschließen.

Ich wende mich daher an E[ue]r Hochgeboren mit der Bitte, mich in der Hinsicht zu informieren u[nd] im gegebenen Falle meine Kandidatur gütigst unterstützen zu wollen.

Ich arbeite jetzt an folgenden Aufsätzen: 1. Ist das Kleinr[ussische] eine selbständige Sprache, oder ist es ein Dialekt des Russischen? (deutsch); 2. „Ševczenko u[nd] seine Verdienste um die kleinr[ussische] Literatur“ (ruthen[isch]); 3. „Geschichte der kleinr[ussischen] Literatur“ (ruthen[isch])⁴.

Indem ich hiemit mein vorliegendes Schreiben schliesse gereicht es mir zur grossen Ehre meinen Hochverehrten H[er]r Proff[essor] von meiner ausgezeichneten Hochachtung zu versichern, dankbarster Schüler

Bohdan Piurko

Lemberg, 16/7 [1]876

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373. Арк. 158—160. Рукопис. Копія.

Ваша вельможносте!
Вельмишановний пане!

Останнім часом я був настільки зайнятий у гімназії та богословській семінарії, в якій виконую обов'язки префекта, що мусив відмовитися від приємності писати до Вашої вель-

• У рукопису: die.

можності. Коли став тепер дещо вільний, поспішаю надолужити те, з чим запізнівся.

Насамперед щодо доопрацювання «Граматики» Осадці, про яку я свого часу нагадував Вашій вельможності. На жаль, її треба було залишити. Ставропільський інститут, власністю якого є ця граматика, не погодився, щоб «Грамматика» Осадці була перероблена, він, навпаки, дав розпорядження її наново передрукувати. Але тому що пан Лепкий проводив коректуру, слід боятися, що граматика замість кращої стала гіршою¹.

Пан Лепкий, на жаль, належить до людей, які віддають перевагу так званій вавілонській мові — це значить мішанині церковнослов'янської-польської-російської-руської над чистою, гарною і милозвучною малоросійською мовою. Якщо це дійсно відбудеться, то я зразу після появи нового видання постараюся відзначити можливі зміни або погіршення у «Zeitschrift für öster[reichische] Gimn[asien]»².

У Києві недавно вийшла «Історія фонетики малоросійської мови» професора Житецького³.

Я домовився зі своїми київськими приятелями, щоб вони кожну нову роботу, яка вийде у Києві і стосується малоросійської мови, висилали Вашій вельможності. Якщо це ще не сталося, то прошу мене ласкаво про це повідомити, я вживу заходів, щоб Вашій вельможності переслали названий твір, який я також буду цими днями вивчати. Нарешті, і це пайважливіше, я вирішив домагатися кафедри руської мови і літератури в Чернівецькому університеті.

Не зробив я цього раніше з тієї причини, що був дуже пригнічений втратою своєї молоді дружини і мало усвідомлював, що діється навколо мене.

Тепер, після того як я отямився і переконався, що між кандидатами є особи, що далеко не перевершують мене щодо фахових знань, я вирішив приєднатися до їх рядів.

У зв'язку з цим звертаюся до Вашої вельможності з проханням мене проінформувати у цьому питанні та ласкаво підтримати в даному випадку мою кандидатуру.

Я працюю тепер над такими статтями: 1. «Чи малоросійська мова є самостійною мовою, чи діалектом російської мови» (по-німецьки); 2. «Шевченко і його заслуги для малоросійської літератури» (по-руськи); 3. «Історія малоросійської літератури» (по-руськи)⁴.

Закінчуючи свій лист, щиро запевняю мого вельмишановного пана професора в найглибшій пошані найвдячніший учень

Bohdan Piurko

Львів, 16 липня 1876 р.

¹ Див. лист № 96, також прим. 8 до листа № 95 і прим. до листів № 67 та 79.

² Рецензія Б. Пюрка на третє видавця «Граматики руського языка» Михайла Осадці друкувалася в газеті «Правда» за 1876 (№ 24). В австрійському журналі «Zeitschrift für österreichische Gimnasien» за 1875—1877 рр. немає відгуку чи рецензії Б. Пюрка на згадану граматику.

³ Повна назва праці: *Жигецький П.* Очерки звуковой истории малорусского наречия.— К., 1876.

⁴ Статті Б. Пюрка під такими назвами не друкувалися.

№ 98

1876 р., серпня 25. Поморяни

Euer Hochgeboren
Hochverehrter Herr!

Das Schreiben Euer Hochgeboren vom 22 I[aufenden] M[onats] hat mich auf dem Lande, wo ich die Ferien zubrin-ge, getroffen und ich eile Euer Hochgeb[oren] für solches meinen herzlichsten Dank hiemit auszusprechen, um so mehr als das Schreiben Eu[e]r Hochgeb[oren] mir immer ein sehr willkommener Gast ist.

Die Vorgänge in Czernowitz datieren sich seit dem 1-ten (ersten) Semester des verfl[ossenen] Schuljahres. Im zweiten Semester wurde Hankiewicz¹ bereits durch Kałuzniacki² vertreten. Jetzt handelt es sich um definitive Besetzung der bekannten Lehrkanzel. Unter den von Czernowitzer Professoren-Kolleg[ium] vorgeschlagenen Kandidaten figurirt, wie ich es aus zuverlässiger Quelle vernehme, p[r]imo loco Łepki³, 2-e [secundo] Onyszkiewicz⁴. Kiryłowicz⁵ der dritte Kandidat, wurde, wie es heisst auf Antrag des HE[Herrn] Kałuzniacki aus der Kandidatenliste ausgestrichen und gar nicht vorge-schlagen.

Was mich anbelangt, so habe ich im Monate Juli mein Gesuch direkt ans H[oh]e Ministerium eingereicht.

Wie die Sache entschieden sein wird, wird die nächste Zukunft zeigen. Vorderhand aber habe ich wenig Hoffnung mich zu behaupten nicht deshalb, als ob ich in wissenschaftl[icher] Beziehung den genannten Kandidaten nachstehen wür-de, sondern mehr deshalb, dass ich ausser Euer Hochgeb[oren] niemanden habe, der meine Kandidatur unterstützen könnte. Ich wende mich daher an Euer Hochgeb[oren] abermals mit der Bitte, bei Gelegenheit mich gütigst unterstützen zu wollen. Meine Zukunft hängt zwar nicht ausschliessl[ich] von der

für mich günstigen Entscheidung der genannten Angelegen-heit. Sie wäre aber für mich immer vorteilhaft insofern, als ob ich mich dann ausschl[ie]sslich meinen Lieblingsstudien widmen könnte.

Auch könnte ich als Witwer die Gelegenheit benützen in den Zivilstand wenigstens äusserlich zu übertreten, da, wie ich es erfahre, unsere Geistlichen in Czernowitz überhaupt u[nd] an der Czernowitzer Universität noch mehr nicht besonders akzeptabel sind.

Indem ich nun hiemit mein vorliegendes Schreiben schlies-se, erlaube ich mir mich dem Wohlwollen Euer Hochgeb[oren] zu empfehlen.

Euer Hochgeb[oren] dankbarster Schüler

B. Piurko

Pomorzanу (Поморяни), am 25/8 [18]76

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 161—162.
Рукопис. Копія.

Ваша вельможносте!
Вельмишановний панце!

Лист Вашої вельможності від 22 цього місяця застав мене па селі, де я проводжу відпустку, і я спішу найсердеч-ніше подякувати Вашій величності за нього, тим більше що лист від Вашої вельможності є для мене завжди дуже ба-жаним гостем.

Події в Чернівцях почалися у першому семестрі мину-лого навчального року. У другому семестрі Ганкевича¹ за-ступав Ка́лужняцький². Тепер йдеться про остаточний під-бір людей на відому кафедру. Між кандидатами, які за-пропонувала чернівецька професорська колегія, як я дізнав-ся з достовірного джерела, фігурує на першому місці Леп-кий³, другому — Онишкевич⁴. Кирилович⁵, третій канди-дат, був, як кажуть, на пропозицію пана Ка́лужняцького викреслений із списку кандидатів і його зовсім не рекомен-довано.

Щодо мене, то я подав заяву в липні безпосередньо до високого міністерства.

Як вирішиться ця справа, покаже найближче майбутнє. Проте поки що я маю малу надію, що пройду [конкурс], і пе тому, що в науковому відношенні відстаю від названих кан-дидатів, а більше тому, що, крім Вашої вельможності, ні-кого не знаю, хто б міг підтримати мою кандидатуру. Тому ще раз звертаюся до Вашої вельможності з проханням лас-каво при нагоді підтримати мене. І хоч моя майбутнє не за-лежить виключно від позитивного для мене рішення цієї

справи, воно було б для мене завжди бажаним, оскільки я зміг би зовсім присвятити себе улюбленим заняттям.

Втім, міг би я як удовець використати нагоду, щоб перейти, принаймні формально, у світський стан, бо, як я дізнався, наші священники у Чернівцях взагалі не бажані у Чернівецькому університеті.

Закінчуючи цим сьогоднішнього листа, дозволяю собі поручити себе доброзичливості Вашої вельможності найвдячніший Вашої вельможності учень

Б. Пюрко

Поморяни, 25 серпня 1876 р.

¹ Ганкевич Климентій Михайлович (1842—1924) — український філолог і філософ, громадський діяч. Брав активну участь у культурно-освітньому русі Галичини та Буковини другої половини XIX — початку XX ст. Входив до складу Колегії для видавництва шкільних підручників і укладання номенклатури (70-ті роки).

² Калужняцький — див. прим. до листа № 29.

³ Лепкий — див. прим. до листа № 67.

⁴ Онишкевич — див. прим. до листа № 79.

⁵ Кирилович — див. прим. до листа № 61.

РУСОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

№ 99

1872 р., червня 1. Київ

Високоповажний добродію, пане професоре!

Літом торік, будучи у Відні, я мав ухиття сам бути у Вас, пане добродію, разом з професором нашого університету¹. Ви ласкаво одібрали тоді од нас одно видання з київських, що до українського письменства належить, себто: «Южно-русские народные сказки» Рудченка². З того часу, сором казати, впродовж цілого року не з'явилось у нас сливе пічогісенького на українській мові, що б мало запобігти Вашу шановну увагу. Виною тому звичайно недокольні випадки, що спиняють розвій тутешнього друку. Ховаючи поки надію на потонні часи дослати вам що-небудь більш уважно, теперички, при цьому листі, засилаю до Вас прихильно хоч те, що, на мій погляд, має більш ваги й більш стосується до Ваших робіт. Одна книжка — «Сопілка»³ вийшла накінці того року, а друга — «Байки»⁴ — оце тільки цими днями. Сам я не зважусь і слово подати за вартість їх чи за хиби, а припоручаю це, пане добродію, Вашій освітній та зглядній увазі,

проте сподіваюсь, з Вашої ласки, почути про книжки ці Ваше зверхниче нехиблєве слово.

На той раз, якщо Вам, ласкавий добродію, завгодно буде сповістити мене о Ваших розсудах про книжки ці, — я прикладаю свою адресу. Всяка порада, хоч би і поверхно Ви її вирекли, з щирою вдякою прийнята буде од Вас, шановний добродію, як од поступового поведаря прихильного й мені діла — розвою слов'янських письменств.

З великою шанобою до Вас, високоповажний пане професоре, застаюсь найнижчим слугою

О. Русов

Київ, 20 мая (1 июня) 1872 [г.]

Адреса: Russland. Kiew. Учителю Киевской 1-й гимназии Александру Александровичу Русову в г. Киеве

АНБ у Відні.— № 137/130—1. Автограф; ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 130—131. Рукопис. Копія.

Русов Олександр Олександрович (1847—1915) — український статист, етнограф, фольклорист. Навчався у Київському університеті (закінчив 1868 р.), працював спочатку вчителем у Києві, потім статистом у Чернігові, Херсоні, Харкові, Петербурзі, Протязом 1854—1876 рр. співробітничав (разом з М. Драгомановим, Ф. Вовком, С. Подолинським) у газеті «Киевский телеграф». Автор понад 50 праць, основні з яких «Кобзарь Вересай, его музыка и песни, которые исполняются им» (К., 1874), «Русские трактаты в конце XVII и начале XVIII веков и некоторые данные о Днепре из атласа конца прошлго столетия» (К., 1876), «Нежинский уезд: статистико-экономическое описание» (К., 1880), «Торбаньсты Грегор, Каетап и Франц Видорты» (1892), «Описание Черниговской губернии» (т. 1—2, Чернигов, 1898—1899), «Статистика украинского населения Европейской России» (К., 1916). Писав також розвідки про творчість І. Котляревського, М. Лисенка, редагував (разом із Ф. Вовком) перше повне видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка (Прага, 1876).

¹ Очевидно, йдеться про М. Драгоманова, який саме у 1872 р. перебував в Італії, відвідав Цюріх, Женеву, Відень. Див.: Павлик М. Михайло Петрович Драгоманов: 1841—1895: його ювілей, смерть, автобіографія і спис творів.— Львів, 1896.— С. 353—356 та ін.).

² Мається на увазі праця: Рудченко П. Я. Народные южнорусские сказки.— Вып. 1—2.— К.,— 1869—1870).

³ «Сопілка» — «Сопілка Павлуся» (К., 1871), збірка оригінальних поезій та переспівів П. П. Чубинського. В окремих її поезіях знайшли відображення настрої політичних засланив («Сон невольника»), мотиви соціального протесту («Вдовина доля»). До збірки ввійшли також переклади з Дж. Байрона, Г. Гейне.

⁴ «Байки» — збірка казок Л. І. Глібова. Тут йдеться про друге її видання (Чернівці, 1872), яке не було дослівним повторенням першої збірки (К., 1863). До нього ввійшло 12 нових творів.

Олександр Русов

Київ 20 червня 1872,
17 червня

Високоповажений добродію,
наше професоре!

Літає моє, будучи в Відні, і
як уявляю собі бути у Вас, наше
добродію, разом з Професором нашого
Університету; Ви насаво одібрали
мені од нас одні видачки з Київщини,
що до Українського письменства на-
мистів, себ-то і, Нормануаля народних
сказки Руденка.

З того часу, сором казати, впродовж
цілого року, не зневажив у нас ніяк
нікого ніяк, на українській мові,
щоб мало подобити Вашу шанувачу
увагу; виступаючи тільки надоді
ні виладки, що стосують рясів

«РУСЬКА БЕСІДА» У ЧЕРНІВЦЯХ

№ 100

1870 р., січня 1. Чернівці

Ваше високоблагородис!

Выділ общества «Русской Бесіды» в Черновцах имієт честь Вашему високоблагородию в прилоге Грамоту избрания Вас в почетного члена той же «Русской Бесіды» с одним примірником Уставів ся с искренным почтением передати, уповаю, что Ваше високоблагородіє искусство свое и трудолюбие и в пользу буковинских русских посвятить благосклоннейше изволите.

От Выділа «Русской Бесіды» Василій *... председатель ¹

Черновци, 1-го января 1870 [г.]

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 92. Рукопис. Копія.

«Руська бесіда» в Чернівцях — культурно-освітнє товариство західноукраїнської інтелігенції на початку мала москвофільське спрямування, а згодом стала на національний ґрунт. Засноване в Чернівцях 1869 р. на зразок львівського. Статутом передбачався керуючий (центральний) орган товариства з президією (віділом) у Чернівцях та філіали у повітових містах, приміських районах, селищах і селах. «Руська бесіда» на Буковині створювала клуби, бібліотеки, читальні, самодіяльні театральні колективи й аматорські гуртки, хори. У 1914 р. на Буковині було 9 філій і 150 читалень з 13 000 членів. Вона ж влаштовувала концерти, музично-літературні вечори, лекції, видавала науково-популярну та художню літературу (протягом 1869—1919 рр. видано близько 200 популярних книжок), календарі, газети. Заходами «Руської бесіди» відкрито українські гімназії у Чернівцях і Кіцмані, чотирикласна українська школа у Вижниці. Після окупації Північної Буковини Румунією (1918) було закрито всі філії та читальні «Руської бесіди». У 1922—1940 рр. «Руська бесіда» діяла лише у Чернівцях.

¹ Василій... председагель.— Йдеться про Продана Василя (1809—1882) — українського освітньо-культурного і громадського діяча на Буковині, засновника товариства «Руська бесіда» у Чернівцях та його першого голови.

Василь Продан

* Прізвище не прочитується.

1884 р., січня 5. Коропуж

Euer Hochwohlgeboren!

Euer Hochwohlgeboren werden gütigst entschuldigen wollen, dass ich mir die Freiheit nehme mich an Euer Hochwohlgeboren mit der Bitte zu wenden in meiner eigener Angelegenheit. Ich hätte dieses aber nicht gewagt, wenn ich nicht überzeugt wäre, dass Euer Hochwohlgeboren jedermann nach Möglichkeit zu helfen bereit sind, wie ich dies an meinem Kollegen und Freunde dem verstorbenen Professor Onyszkiewicz zu bemerken die Gelegenheit gehabt habe. Deshalb bin ich auch so frei mit voller Zuversichtlichkeit Euer Hochwohlgeboren meine Bitte zu unterbreiten. Ich habe nämlich um die Stelle eines Gymnasialkatecheten zu Sambor in Galizien eingereicht. Die betreffenden Akten liegen schon im Kultusministerium vor. Es sind unser 12 Kandidaten. Ich bin aber bereits 12 Jahre Priester, davon 8 selbständiger Pfarrer, habe das Gymnasium in * L[emberg] N 1 absolviert, die Maturitätsprüfung mit Auszeichnung, und die theologischen nebst den philologischen Kursen zu Wien in den Jahren 1867—1871 mit ausgezeichnetem Fortschritte beendet, wie die Zeugnisse übrigens beweisen, die der Bitte beigeschlossen sind. Da aber trotzdem ungewiss ist, wer nun ernannt wird, so möchte ich Euer Hochwohlgeboren als ehemaliger Hörer bitten, sich gütigst meiner Sache annehmen zu wollen, damit die Ernennung im Kultusministerium zu meinem ** Gunsten ausfallen könnte, wofür ich stets zur grössten Dankbarkeit Euer Hochwohlgeboren verpflichtet wäre.

Nochmals um die gütige Entschuldigung bittend und mich bestens empfehlend, zeichne ich mich mit aller Hochachtung als ehemaliger dankbarer Hörer und untertänigster Diener

Andreas Sawicki,
gr[eichisch]-kath[olischer] Pfarrer

Koropuz, den 5/1, [1]884
Adresse: Andreas Sawicki
gr[iechisch]-kath[olischer] Pfarrer in Koropuz.
L[and]-P[ost] Rudki (Galizien).

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 204—205.
Рукопис. Копія.

* У рукопису: mit.

** У рукопису: für meinen.

Ваша високоблагородносте!

Хай Ваша високоблагородність ласкаво вибачить, що я дозволяю собі звертатися з проханням у своїй особистій справі. Але я на це не відважився б, якби не був переконаний, що Ваша високоблагородність готова по можливості допомагати кожному, як я мав нагоду спостерігати це на прикладі мого товарища і приятеля, покійного професора Онишкевича. У зв'язку з цим з певною надією дозволяю собі висловити Вашій високоблагородності своє прохання. Я саме подав заяву на посаду гімназійного вчителя релігії у Самборі в Галичині. Відповідні документи знаходяться вже в міністерстві віровизнань. Нас 12 кандидатів. Проте я вже 12 років [працюю] священником, з них 8 самостійним, закінчив першу гімназію у Львові і здав екзамени на атестат зрілості з відзнакою та закінчив богословські і філологічні студії у Відні у 1867—1871 роках з відмінними оцінками, про що, зрештою, свідчать свідоцтва, які додаю до прохання. Однак тому що невідомо, хто буде тепер призначений, то хотів би я як колишній слухач попросити Вашу високоблагородність ласкаво поцікавитися моєю справою, щоб призначення на посаду в міністерстві віровизнань було на мою користь, за що я завжди буду зобов'язаний Вашій високоблагородності з найбільшою вдячністю.

Просячи ще раз про ласкаве вибачення, підписуюся, відрекомендовуючись з усією повагою як колишній вдячний слухач і найвідданіший слуга

Андрій Савицький,
греко-католицький священник

Коропуж, 5 січня 1884 р.
Адреса: Андрій Савицький,
греко-католицький священник у Коропужі.
Крайова пошта: Рудки (Галичина).

Савицький Андрій (1846—1924) — священник. Навчався у віденських вищих учбових закладах (1867—1871), був студентом Ф. Мікклошича. У Коропужі жив з 1877 р., де й помер. Останнє свідчить, що Ф. Мікклошич не допоміг йому в переміщенні до Самбора.

СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ
СТЕПАН ОСИПОВИЧ

№ 102

1886 р., травня 19. Чернівці

Euer Hochgeboren! Herr Hofrat!

Wollen Euer Hochgeboren mir gütigst verzeihen, wenn ich jetzt mir die Freiheit nehme Euer Hochgeboren mit einer Bitte zu belästigen. Die unzähligen Wohltaten, die ich seit Jahren von Euer Hochgeboren empfangen habe und für die ich nicht Worte genug des Dankes finden kann, ermutigen mich dazu und erfüllen mich mit Zuversicht, dass auch diese Bitte gütige Berücksichtigung finden werde.

Es trifft sich mir die beste Gelegenheit den „Codex Hancensteinianus“¹ durch die gütige Vermittlung des Herrn Prof[essor] Jagić² ganz, so wie er ist, herauszugeben. Wie ich noch in Wien war, habe ich denselben abgeschrieben und hier den Text druckreif gemacht. Nun handelt es sich darum die Abschrift mit dem Original genau zu kollektionieren und ausserdem will ich den „Codex Hanc[ensteinia]nus“, mit einem Octoechus serb[isch]-slov[enischer] fam[ilie] („Cod[i]ces] theol[ogici] gr[aeci]“ 146) vergleichen. Es soll nämlich die Ausgabe auch einige kritische Anmerkungen, die aus dieser Vergleichung so wie aus der Vergleichung mit dem Strumizer Octoechus³ sich ergeben werden, enthalten. Zu diesem Zweck hat gestern die Czernowitzer Universitätsbibliothek um die Zusendung dieser drei für mich notwendigen Handschriften an die k[aiserlich]-k[önigliche] Hofbibliothek sich gewendet. Da aber der Herr Hofr[at] Birk, wie ich vom He[rrn] Menčik erfahren habe, bezüglich des „Cod[ex] Hanc[ensteinianus]“ Schwierigkeiten machen dürfte, so bitte ich, Euer Hochgeboren mögen durch die gütige Fürsprache veranlassen, dass mir diese Handschriften so bald als möglich zugesandt werden. Bis Ende August soll nämlich die ganze Arbeit fertig sein und Herr Prof[essor] Jagić hat die Güte gehabt zu erklären, er werde anfangs September das Manuscript persönlich der Petersburger Akademie vorlegen. So möchte endlich der „Cod[ex] Hanc[ensteinianus]“ zugänglicher gemacht und der Wunsch Kopitars⁴ erfüllt werden. Nachträglich werde ich für die Einleitung der Sprache und für die Beilage das Wörterbuch des „Cod[ex] Hanc[ensteinianus]“ liefern, woran ich bereits jetzt arbeite.

So vergeht mir die Zeit in Czernowitz teils an Vorbereitung

für die Vorlesungen, teils an Arbeiten, zu denen ich von Euer Hochgeboren die grösste Anregung erhielt. Ausserdem organisiere ich hier eine ganze Abteilung von Leuten für die Sammlung der Volkslieder und Volkserzählungen in der Bukowina, indem ich insbesondere dafür Sorge, dass dieselben in phonetischer Hinsicht ganz genau wiedergegeben werden, woraus dann eine dialektologische Studie erwachsen könnte. Auch auf die moldauischen Urkunden, auf welche Herr Hofrat die Güte hatten meine Aufmerksamkeit zu richten, vergesse ich nicht. Ich habe bereits Ausgaben derselben in deutscher Übersetzung von Wickenhauser⁵ mir verschafft, werde mich mit dem He[rr] Wickenhauser, der in Czernowitz lebt, bekannt machen, um mir von ihm nähere Auskunft über die Originale zu erbitten — und so könnte mit der Zeit auch daraus ein kleiner Beitrag wenigstens für das Lexikon entnommen werden.

Mit Prof[essor] Gartner⁶, der da fleissig ruthenisch lernt, komme ich oft zusammen, und er wirkt auf mich in vielen Beziehungen sehr anregend. Bezüglich des Prof[essor] Kaluzniacki⁷ befolge ich den väterlichen Rat von Euer Hochgeboren.

Indem ich Euer Hochgeboren mit meinem Schreiben nicht länger zu belästigen wage und mich der Hoffnung hingebe Euer Hochgeboren werden meine Bitte gütigst nicht unerfüllt bleiben lassen, verbleibe ich ewig dankbar und ergeben

Smal-Stockij

Czernowitz, am 19. Mai 1886

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 212—213.
Рукопис. Копія.

Ваша вельможносте, пане надвірний раднику!

Прошу Вашу вельможність вибачити мені ласкаво, якщо я дозволю собі тепер турбувати Вашу вельможність [своїм] проханням. Незліченні добродійства, які я протягом років зазнав від Вашої вельможності і за які не можу знайти відповідних слів подяки, заохочують мене до цього і подають мені надію, що й це прохання буде ласкаво враховане.

Мені трапляється дуже добра нагода видати повністю «Кодекс Ганкенштейна»¹ завдяки ласкавому посередництву пана професора Ягича². Я його переписав, коли був ще у Відні, і тут підготував текст до друку. Тепер йдеться про те, щоб точно звірити копію з оригіналом, і, крім цього,

Степан Смаль-Стоцький

хочу зіставити «Кодекс Ганкенштейна» з Октоїхом сербсько-словенського походження («Грецькі богословські кодекси». 146). Видання повинно вміщати також деякі критичні зауваження, які виникнуть із цього порівняння, а також із порівняння зі Струмівським Октоїхом³. З цією метою звернулася вчора університетська бібліотека в Чернівцях до цісарсько-королівської надвірної бібліотеки у справі переслання цих потрібних мені трьох рукописів. Але тому що пан радник Бірк, як я дізнався від пана Менчика, міг би чинити перепони щодо «Кодексу Ганкенштейна», то я прошу, щоб Ваша вельможність своїм ласкавим втручанням вплинула, аби ці рукописи були якнайшвидше мені надіслані. Робота має бути закінчена до кінця серпня, і пан професор Ягич ласкаво заявив, що він особисто передасть рукопис на початку вересня Петербурзькій Академії наук. Так міг би нарешті стати більш доступним «Кодекс Ганкенштейна» і здійснилося б побажання Копітара⁴. Пізніше напишу я для вступу про мову [пам'ятки] і для додатку словник до «Кодексу Ганкенштейна», над чим вже тепер працюю.

Так проходить в мене час у Чернівцях, частково над підготовкою лекцій, частково над роботами, до яких у величезній мірі спонукала мене Ваша вельможність. Крім цього, організую я тут цілу групу людей для збирання народних пісень і народних оповідань на Буковині, дбаючи особливо про те, щоб вони були у фонетичному відношенні абсолютно точно передані, з чого могла б пізніше вирости діалектологічна студія. Також я не забуваю про молдавські грамоти, на які пан надвірний радник ласкаво звернув мою увагу. Я вже придбав собі їх видання в німецькому перекладі Вікенгаузера⁵, познайомлюся з папом Вікенгаузером, який живе в Чернівцях, щоб попросити його точніше проінформувати мене про оригінали — і так могла би з часом виникнути з цього маленька стаття принаймні для лексикону.

Я тут часто зустрічаюся з професором Гартнером⁶, який пильно вивчає руську мову, і він впливає на мене в багатьох відношеннях дуже стимулююче. Щодо професора Калужняцького⁷, то я слухаю батьківської поради Вашої вельможності.

Не маючи відваги довше турбувати Вашу вельможність моїм писанням і сподіваючись, що Ваша вельможність не залишить моє прохання нездійсненим, залишаюся вічно вдячний і відданий

Смаль-Стоцький

Чернівці, 19 травня 1886 р.

Смаль-Стоцький Степан Осипович (1859—1938) — український мовознавець і педагог, громадсько-політичний діяч, професор української мови і літератури Чернівецького університету (1885—1918) та Українського Вільного університету у Празі (з 1921 р.). Словознавець інституту в Празі (з 1928 р.), дійсний член НТШ (з 1899 р.), академік ВУАН (з 1918 р.). Навчався у Віденському університеті, де протягом 1883—1884 рр. відвідував лекції Ф. Міклошича. Голова студентського товариства «Союз» у Чернівцях (1879—1882), співзасновник товариств «Народний дім», «Буковинський Боян», «Руська школа», народного університету при «Товаристві ім. Гр. Сковороди», активний діяч буковинської «Руської бесіди» і співробітник газети «Буковина» та ряду західноукраїнських часописів. У 1892—1911 рр. посол до Буковинського крайового сейму, в 1911—1918 рр. — австро-угорського парламенту.

Автор праць із суспільно-політичної та культурно-освітньої проблематики, українського мовознавства і літературознавства, славистики. Основні з них: «Буковинська Русь. Культурно-історичний образок» (Чернівці, 1897), «Nazionale und Kirchliche Bestrebungen der Rumänen in der Bukowina 1848—1865» (Czernowitz, 1899); з питань мовознавства: «Über die Wirkungen der Analogie in der Declination des Kleinrussischen» (Archiv für slavische Philologie.— 1886.— Bd 8.— S. 198—246, 409—432; Bd 9.— S. 58—76), «Über den Inhalt des Codex Hancensteinianus» (Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe.— 1886.— Bd 110.— Heft 2.— S. 601—691), «Anzeige des ruthenisch-deutschen Wörterbuchs von Zelechowski» (Literarischen Zentralblatt für Deutschland.— 1886.— N 47), «Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення» (Прага, 1925, 1927), «Поліські мішані говори» (Прага, 1927), «Українська мова, її початки, розвиток та характеристичні її прикмети» (Львів, 1933), «Питання про східнослов'янську прамову» (Львів, 1937); з питань шкільництва та правопису української мови: «Minoritätsvotum in der vom k[aiserlich]-k[öniglichen] Bukowiner Landesschulrathе Behufs Regelung der ruthenischen Schulorthographie eingesetzten Commission» (Czernowitz, 1887; у співавторстві з Ф. Гартнером), «Нова руська школа» (Чернівці, 1888), «Руська правопись» (Чернівці, 1891, під псевдонімом «С. Пагнибіда»; у співавторстві з Ф. Гартнером), «Про план науки руської мови в школах середніх на Буковині» (Правда.— 1894.— № 21); підручники: «Руська граматика» (Чернівці, 1893, перевид. 1907, 1914, 1928; у співавторстві з Ф. Гартнером); «Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache» (Czernowitz, 1913; у співавторстві з Ф. Гартнером). Ряд праць присвячено питанням шевченкознавства: «Ідеї Шевченкової творчості» (Львів, 1914), «Ритміка Шевченкової поезії» (Прага, 1925), «Причини до зрозуміння Шевченкових поем. I. Шевченкове послання; II. Дві невеличкі Шевченкові думки» (Прага, 1929), «Концепція Шевченкової поеми «Сон» і її мистецьке перевидавання» (Варшава, 1934), «Т. Шевченко. Інтерпретації» (Варшава, 1934), «Останній рік Шевченкової поетичної творчості» (Прага, 1937). С. Смаль-Стоцький писав розвідки і читав спецкурси про І. Котляревського, М. Шашкевича, Г. Квітку-Основ'яненка, Ю. Федьковича, С. Воробкевича, І. Франка та ін.

¹ «Кодекс Ганкенштейна» («Октоїх Ганкенштейна», «Віденський Октоїх») створений у XII — на початку XIII ст. Належав Ганці фон Ганкенштейну (звідси архівна назва), який його придбав у Галіччині. Тепер зберігається в АНБ у Відні, № 37. Писаний Октоїх на 290 аркушах в один стовпчик, in 4°. Містить ряд покрайніх записів (серед них — слов'янські пісні), що відносяться до XIV—XV ст. Загальні палеографічні та мовні особливості Октоїха вказують, що він виник у галицько-волинському середовищі, палеографія близька з Добриловим Євangelієм 1164 р. Частковий аналіз пам'ятки подав О. Соболевський: «Очерки из истории русского языка. Часть 1» (Спб., 1834, с. 18—20), більш докладно її описав С. Смаль-Стоцький у праці «Über den Inhalt des Codex Hancensteinianus» (Sitzungsberichte der kaiserlichen Academie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Classe.— 1886.— Bd 110.— Heft 2.— S. 601—691). Підготовлена С. Смаль-Стоцьким до друку пам'ятка не побачила світу.

² Ягич — див. прим. 2 до листа № 11.

³ Струмиський Октоїх (Восьмигласник) — пам'ятка з південнослов'янськими мовними рисами, створена у м. Струмича (Македонія).

⁴ Копитар — див. прим. 3 до листа № 22.

⁵ Йдеться про працю Ф. А. Вікенгаузера: Moldawa oder Beiträge zu einem Urkundenbuche für die Moldau und Bukovina. 1. Abtheilung.— Wien, 1862; 2. Abtheilung.— Czernowitz, 1877.

⁶ Гартнер — див. прим. до листа № 9.

⁷ Калужняцький — див. прим. до листа № 29.

№ 103

1889 р., січня 28. Чернівці

Hochgeehrter Herr Hofrat!

Ich habe eben von dem für mich so schmeichelhaften und schönen Zeugnis, das Sie mir im Briefe an D[okto]r Gartner¹ ausgestellt haben, Kenntnis erlangt, und beeile mich Ihnen, Grosser Meister und Bester Lehrer, meinen innigsten Dank auszusprechen, und bitte zugleich die Versicherung entgegenzunehmen zu wollen, dass ich stets bestrebt sein werde, die in mich gesetzte Hoffnung und diese gute Meinung, welche Sie von meinen wissenschaftlichen Leistungen haben, durch ausdauernden Fleiss zu rechtfertigen, sowie ich immer bedacht sein werde, mich durch Arbeit und Gesinnung Ihres Lobes würdig zu erweisen.

Seitdem ich Wien verlassen habe, war ich vor allem darauf bedacht, einen für den Zweck meiner Lehrkanzel genügenden Zyklus von Vorlesungen auszuarbeiten. Dass ich bei meiner Stellung auch gezwungen war, an Beratungen und Schritten teilzunehmen, die mehr national als wissenschaftlich waren, versteht sich von selbst.

Nachdem meine erste grössere Arbeit, nämlich die Ausgabe des „Codex Hancensteinianus“², aus mehreren Gründen gescheitert war, der Codex liegt bei mir schön abgeschrieben

und erwartet bessere Zeiten, um gedruckt zu werden — war meine Hauptarbeit die „Ruthenische Grammatik“, von der es mir sehr lieb ist, dass Sie jetzt schon eine genauere Einsicht in sie genommen haben. Mein gutes Schicksal hat mich damit D[okto]r Gartner zusammengeführt, innig angeschlossen und zur gemeinsamen Arbeit vereinigt. Ich brauche da nicht erst besonders hervorzuheben, wie viel ich bei diesem hochgelehrten Manne, der vielseitige Kenntnisse, Erfahrung und grosse Erudition besitzt, innerhalb der drei Jahre, wo wir täglich zwei Stunden miteinander arbeiten, schon gelernt habe und immer noch lerne. Das zu beurteilen werden Sie, Grosser Meister, da Sie uns beide kennen, am besten in Stande sein! Bei dieser gemeinsamen Arbeit sind aber unsere Hände durch den praktischen Zweck, den wir jetzt verfolgen, ein wenig gebunden; jedenfalls werden wir die erste ruthenische Grammatik bringen, aus der man Ruthenisch lernen kann. Wir hoffen mit dieser Grammatik Ihnen Hochgeehrter Herr Hofrat, eine wahre Freude zu bereiten. Das freudige Bewusstsein, dass Sie mit meinen Arbeiten zufrieden sind und meine Strebsamkeit anerkennen, wird mir auch fernerhin ein Sporn zu weiteren Forschungen bleiben; und so wie ich dessen versichert bin, dass Sie, solange ich redlich arbeite, mir ein gewogener, wohlwollender Gönner und mein Beschützer bleiben, so bin ich auch fest überzeugt, dass ich, so lange Sie, Grosser Meister, mein Gönner und Beschützer sind, schliesslich auch Ordinarius werde.

Mit dem Gefühle tief empfundener Dankbarkeit und kindlicher Ergebenheit Ihr treuer Schüler

Stocki

Czernowitz, am 28. Januar 1889

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 214—215.
Рукопис: Копія.

Вельмишановний пане надвірний раднику!

Я тільки що довідався про так прихильну і гарну характеристику, яку Ви мені дали у листі до доктора Гартнера¹, і поспішаю висловити Вам, великий маестро і найкращий вчителю, мою найщирішу подяку та прошу водночас ласкаво прийняти моє запевнення, що я завжди буду старатися виправдати надію, яку Ви на мене покладаєте, і цю добру думку, яку Ви маєте про мої наукові здобутки, постійною пильністю, а також буду завжди намагатися своєю працею і своїми поглядами бути гідним Вашої похвали.

З того часу як я залишив Відень, я перш за все думав

про те, щоб підготувати задовільний цикл лекцій для цілей моєї кафедри. Само собою розуміється, що я також був змушений в моєму становищі брати участь у нарадах і заходах, які мали більш національний, ніж науковий характер.

Після того, як моя перша більша праця, а саме видання «Кодексу Ганкенштейна»², з кількох причин не вдалася — «Кодекс» лежить у мене гарно переписаний і чекає на кращі часи, щоб бути надрукованим — моєю основною роботою була «Руська граматика», і мені дуже приємно, що Ви тепер вже маєте чіткішу думку про неї. Моя щаслива доля звела мене з доктором Гартнером, сердечно зблизила і з'єднала з ним для спільної роботи. Не потрібно мені тут особливо підкреслювати, як багато я протягом трьох років, коли ми щоденно працюємо дві години разом, вже навчився і продовжую вчитися в цісі незвичайно освіченої людини, яка має всебічні знання, досвід і велику ерудицію. Це найкраще зможете оцінити Ви, великий маестро, тому що знаєте нас обох! Але при цій спільній роботі ми дещо зв'язані практичною метою, яку тепер поставили перед собою; в усякому разі ми напишемо першу руську граматику, з якої можна навчитися руської мови. Ми сподіваємося, що цією граматикою зробимо Вам, вельмишановний пане надвірний раднику, справжню приємність. Радісне усвідомлення того, що Ви задоволені моїми роботами і цінуєте мою старанність, залишається для мене і надалі стимулом для подальших досліджень; і тому, оскільки я у цьому впевнений, що Ви, як довго я чесно працюю, залишитесь моїм доброзичливим; прихильним протектором й опікуном, тому я також твердо переконаний, що я, поки Ви, великий маестро, є моїм протектором й опікуном, стану нарешті також звичайним професором.

З почуванням глибокої вдячності і щирої відданості Ваш вірний учень

Стоцький

Чернівці, 28 січня, 1889 р.

Гартнер — див. прим. до листа № 9.

«Кодекс Ганкенштейна» — див. прим. 1 до листа № 102.

1890 р., листопада 18. Чернівці

Euere Exzellenz!

Empfangen, Eure Exzellenz, meinen innigsten Dank für das kostbare Geschenk, mit welchem Eure Exzellenz mich beehrt haben, und welches mir eine wahre Freude bereitet hat. Ich ergreife diese Gelegenheit, um zugleich meinem Bedauern darüber Ausdruck zu verleihen, dass ich auf der Fahrt nach Gleichberg¹ und zurück anfangs Juli und August Eure Exzellenz beide Male in Wien nicht gefunden habe. Seit März war ich nämlich Kehlkopf-leidend und musste auf den Rat der Ärzte einige Zeit in Gleichenberg zubringen; ich habe mich nun seit dieser Zeit bedeutend erholt und arbeite jetzt ungestört mit dem Kollegen Gartner an der „Ruthenischen Grammatik“ und am Wörterbuch². Leider sieht man beinahe gar nichts von diesen Arbeiten. Dafür kann mich, respektive uns, schwerlich die Schuld treffen. Wir machten uns an diese Arbeiten unter Verhältnissen, die Nichts weniger als günstig für uns waren. Die Regelung der ruthenischen Schulorthographie, die wir noch 1886 angeregt haben³, und von welcher das Erscheinen unserer Arbeiten so zu sagen abhängt, ist bis zum heutigen Tage nicht erfolgt; ja, die Sache selbst hat mir nur noch Ungunst und Feindschaft mancher hochangesehenen Männer wie z[um] B[eispiel] Jagić⁴ bereitet, welcher mir dies sogar in seinem Votum über den Vorschlag zum Ordinarius nachgetragen hat, und ausserdem dadurch zu erkennen gibt, dass er z[um] B[eispiel] unsere Kritik über die Grammatik von Ogonowski⁵ totschiweig. Wegen dieser Kritik ist auch Ogonowski auf mich nicht gut zu sprechen; und wenn ich noch hinzufüge, dass der Gegner von früherher, Kałużniacki⁶ keineswegs mein Freund geworden ist, so werden Eure Exzellenz einsehen, dass ich unter solchen Verhältnissen mich nicht in der besten Stimmung befinden kann. Auf eigene Kosten diese Bücher, von denen die Grammatik für Nichtruthenen ganz fertig, das Wörterbuch beinahe fertig ist, zu drucken, ist ein grosses Risiko, und andererseits fehlen uns die Mittel dazu. Jetzt haben wir eine ruthenische Schulgrammatik vorbereitet, und werden sie längstens in einem Monate dem Ministerium vorlegen; der Referent dieser Sache hat uns die Entscheidung über die Orthographieangelegenheit im Sinne unseres Vorschlages in Aussicht gestellt und uns förmlich aufgefordert die Schulgrammatik vorzubereiten. Wir haben wieder unsere Pflicht getan und können warten. Diesen Bericht, zu welchem ich noch bemerken muss, dass der „Codex

Hankensteinianus“ seit 5 Jahren bei mir fertig geschrieben liegt und auf bessere Zeiten wartet, um in Drucke zu erscheinen, bin ich Euer Exzellenz als meinem unvergesslichen Lehrer schuldig. Das Wohlwollen und die Gunst, die mir Euere Exzellenz jetzt erwiesen haben, spornt mich zur Ausdauer und zu weiteren Arbeiten, und ich wünsche mir nichts sehnlicher, als dieses Wohlwollens mich würdig zu zeigen.

Genehmigen Eure Exzellenz den Ausdruck der innigsten Verehrung vom ewig dankbaren Schüler

Stocki

Czernowitz, am 18. November 1890

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 216—217.
Рукопис. Копія.

Ваша ексцеленціє!

Прийміть, Ваша ексцеленціє, мою найсердечнішу подяку за цінний подарунок, яким Ваша ексцеленціє удостоїла мене і який приніс мені справжню радість. Я користаюся з нагоди, щоб одночасно висловити мій жаль з приводу того, що я під час поїздки в Гляйхенберг¹ і на зворотному шляху на початку липня і серпня обидва рази не застав Вашу ексцеленціє у Відні. Починаючи з березня я хворів ларингітом і мусив провести, згідно з порадою лікарів, деякий час у Гляйхенбергу; з цього часу значно краще себе почуваю і працюю тепер спокійно з колегою Гартнером над «Руською граматикою»² і над словником. На жаль, робота майже не посувається. Я, вірніше ми, навряд чи винні у цьому. Ми взялися за ці роботи в умовах, які в жодному разі не були для нас сприятливі. Унормування руської шкільної орфографії, про яке ми ще в 1886 році підняли питання³ і від якого, так би мовити, залежить поява ваших робіт, не здійснене до сьогоднішнього дня; саме ця справа викликала неприхильність деяких високодостойних осіб до мене, наприклад Ягіча⁴, який не простив мені цього навіть в своєму вотумі щодо пропозиції про [посаду] звичайного професора, і крім цього, цим дає зрозуміти, що він, наприклад, зовсім не бере до уваги нашу критику на граматика Огоновського⁵. Через цю критику недоброї думки про мене також Огоновський; коли я ще додам, що мій давній противник Калужняцький⁶ у жодному випадку не став моїм приятелем, то Ваша ексцеленціє зрозуміє, що в мене не може бути в цих умовах найкращий настрій. На свій рахунок друкувати ці книжки, з яких граматики для нерусинів зовсім готова, а словник

майже готовий, є великий ризик, а з другого боку ми не маємо для цього коштів.

Ми підготували тепер руську шкільну граматику і найпізніше через місяць подамо її міністерству. Референт цієї справи подав нам надію, що питання орфографії будуть вирішені в дусі нашої пропозиції, і прямо-таки вимагав від нас підготувати [у цьому плані] шкільну граматику. Ми знову виконали своє зобов'язання і можемо чекати. Цей [мій] звіт, до якого я повинен ще додати, що «Кодекс Ганкенштейна»⁷ вже п'ять років лежить у мене готовий і чекає на кращі часи, щоб появитися друком, повинен я зробити Вашій ексцеленції як моему незабутньому вчителю. Доброзичливість і прихильність, які Ваша ексцеленція до мене тепер проявила, заохочує до витривалості і до дальших праць, і я нічого більше не бажаю, як показати себе гідним цієї доброзичливості.

Прошу прийняти, Ваша ексцеленціє, вираження найщирішої пошани від вічно вдячного учня

Стоцький

Чернівці, 18 листопада 1890 р.

¹ Гляйхенберг — див. прим. 2 до листа № 14.

² «Руська граматика» — див. прим. до листа № 9.

³ Ці заходи С. Смал-Стоцького починаються із залучення студентської молоді до збирання творів усної народної творчості і їх фіксації у точних фонетичних записах (див. лист № 102), підготовки разом із Ф. Гартнером наукових статей та повідомлень: «Minori-tätstvotum in der vom k[aiserlich]-k[öniglichen] Bukowiner Landes-schulrathе behufs Regelung der ruthenischen Schulorthographie ein-gesetzten Commission» (Czernowitz, 1887), «Руська правопись» (Чернівці, 1891), створення на цих засадах «Руської граматики» та ін.

⁴ Ягич — див. прим. 2 до листа 11.

⁵ Огоновський — див. прим. до листа № 72.

⁶ Калужняцький — див. прим. до листа № 29.

⁷ «Кодекс Ганкенштейна» — див. прим. 1 до листа № 102.

УЧИТЕЛІ АКАДЕМІЧНОЇ ГІМНАЗІЇ У ЛЬВОВІ

№ 105

1883 р., квітня 5. Львів

Euer Hochwohlgeboren!

Indem durch den Tod des Herrn Ignatz Onyszkiewicz¹ der Lehrstuhl für die ruthenische Literatur an der Universität Czernowitz erledigt wurde, so nimmt die Frage, wer denselben

künftig einnehmen wird, die gesamte ruthenische Intelligenz in hohem Grade in Anspruch, da durch die Persönlichkeit des Dozenten auch die erspriessliche Pflege der ruthenischen Sprache und Literatur bedingt wird.

Da bei eventueller Besetzung dieses Lehrstuhls das Gutachten Euer Hochgeboren massgebend sein wird, so erlauben sich die Lehrer des k[aiserlich]-k[öniglichen] akademischen (ruthenischen) Gymnasiums zu Lemberg² in Anbetracht dessen, dass Euer Hochwohlgeboren stets ein lebhaftes Interesse für unsere Sprache und Literatur gezeigt haben, auf zwei Männer höflichst aufmerksam zu machen, die sie unter gegebenen Umständen für die geeignetsten für diesen Posten halten, nämlich in erster Reihe auf den Herrn Eugen Zelechowski³, Professor der klassischen Philologie und der ruthenischen Sprache in Stanislaw, Verfasser des eben in Druck erscheinenden „Ruthenisch-deutschen Lexikons“ sowie mehrerer wissenschaftlicher Aufsätze, — sodann auf den Herrn Johann Werchratski⁴, Professor am Stanislauer Gymnasium, der sich durch seine Materialiensammlungen zum ruthenischen Lexikon sowie durch mehrere Abhandlungen im Archiv für slavische Philologie um die ruthenische Sprache verdient gemacht hat.

In Erwartung, dass unsere höfliche Vorstellung eine gnädige Berücksichtigung finden wird, zeichnen wir uns mit dem Ausdrucke ausgezeichnetener Hochachtung

Euer Hochwohlgeboren ergebenste Diener

Mux[айло] Полянський⁵, Alex[ander] Borkowski⁶,
D[okto]r Jul[ian] Celewicz⁷, Damian Hladyłowicz⁸,
Michael Podoliński⁹, Anatol Wachnianin¹⁰,
D[okto]r Emil Kutkowski, Bazilius Tysowski¹¹,
Kornel Zakliński¹²,
Demeter Lewkiewicz, Isidor Gromnicki¹³,
Elias Kokorudz¹⁴.

Lemberg, am 5. April 1883

ЦДА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 202—203.
Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородпосте!

У зв'язку зі смертю пана Гната Онишкевича¹ звільнилася кафедра руської літератури в Чернівецькому університеті, і питання, хто очолить її в майбутньому, займає у великій мірі увагу всієї руської інтелігенції, тому що від індивідуальності доцента залежить також успішний розвиток руської мови і літератури.

Оскільки при можливому підборі кандидатур для цієї

кафедри думка Вашої вельможності буде визначальною, то вчителі цісарсько-королівської академічної (руської) гімназії у Львові² дозволяють собі, враховуючи те, що Ваша високоблагородність завжди виявляла жваве зацікавлення нашою мовою і літературою, найввічливіше звернути увагу на двох людей, яких вони у даних умовах вважають найбільш відповідними на цю посаду, а саме; в першу чергу, пан Євген Желехівський³, професор класичної філології і руської мови в Станіславі, автор «Русько-німецького словника», який виходить друком, а також численних наукових статей, далі пан Іван Верхратський⁴, професор Станіславської гімназії, який має заслуги перед руською мовою завдяки своїм збіркам матеріалів для руського словника, як і численним статтям в «Archiv für slavische Philologie».

Сподіваючись, що наша ввічлива рекомендація буде ласкаво врахована, підписуємося, виявляючи найбільшу пошану, Вашої високоблагородності найвідданіші слуги

*Михайло Полянський⁵, Олександр Борковський⁶,
доктор Юліан Целевич⁷, Дем'ян Гладилевич⁸,
Михайло Подолінський⁹, доктор Омелян Кугиловський,
Анатоль Вахнянин¹⁰, Василь Тисовський¹¹,
Корнелій Заклинський¹², Дмитро Левкевич,
Ісидор Громницький¹³, Ілля Кокорудз¹⁴*

¹ Онишкевич — див. прим. до листа № 79.

² Йдеться про першу в Східній Галичині гімназію, створену у Львові в 70-х роках XVIII ст. на основі школи під назвою «Gymnasium academicum». Вона бере початок з першої половини XVIII ст. і своїми коренями входить у XV—XVII ст. Спочатку розміщалась у забудовах Бернардинського монастиря. Від 1868 р. у ній велось навчання українською мовою. Тепер школа № 1 м. Львова (пор.: Справоздане директора ц[ісарсько]к[оролівської] гімназії академічної у Львові за рік шкільний 1889.— Львів, 1889.— С. 26—27).

³ Желехівський — див. прим. до листа № 22.

⁴ Верхратський — див. прим. до листа № 6.

⁵ Полянський Михайло (1827—1904) — учитель природознавства. З 1868 р. входив до складу Комісії для укладання шкільних підручників. Переклав українською мовою і підготував до друку «Зоологію» А. Покорного (Львів, 1874), «Мінералогію» Ж. Феллепера та І. Лейтаса (Львів, 1875) «Фізику» Й. Писка (Львів, 1876), «Статистику Австро-Угорської монархії» І. Бенонія-Маврського (Львів, 1899) та ін.

⁶ Борковський Олександр (1841—1921) — учитель української мови та літератури і класичних мов, публіцист. Працював у Дрогобичі, Львові. Як член Комісії для укладання шкільних підручників перекладав українською мовою і підготував до друку «Грецьку граматику» Ю. Курція (Львів, 1873, 1878, 1894). Протягом 1888—1889 рр. редактор журналу «Зоря», з 1898 р. — член редакцій «Літературно-наукового вісника», співробітник газети «Діло». Автор багатьох розвідок, заміток, інформативних матеріалів, рецензій у періодичних

виданнях Галичини. В «Зорі» опублікував перші вірші Лесі Українки.

⁷ Целевич Юліан (1843—1892) — учитель історії. Член Комісії для видання популярних книжок, голова Наукового товариства ім. Шевченка (1892). Автор праць: «Історія Скіту Манявського» (Львів, 1880, 1886, 1887, до книжки додані оригінальні акти), «Життя просвітителів слов'ян... Кирила і Мефодія» (Львів, 1881), про опришківство па Прикарпатті (Діло.— 1883.— № 34—39, 149—150; 1890.— № 11. 15—18; 1891.— № 238, 240—242, 245, 248—253, пізніше окремо — «Опришки» у кн.: Розвідки про народні рухи на Україні — Русі в XVIII ст.— Львів, 1897), пор Ф. Кульчицького та ін. Перекладав і підготував до видання «Нарис географії Австро-Угорської монархії» І. Шараневича (Львів, 1880), «Учебник всесвітньої історії для вищих класів середніх шкіл» В. Томка (Львів, 1883), редактор першого тому «Записок Наукового товариства ім. Шевченка» (1892).

⁸ Гладилевич Дем'ян Юрійович (1845—1892) — український громадський і культурно-освітній діяч, педагог, викладав українську і грецьку мови, член «Українського педагогічного товариства», «Руської бесіди», президії «Просвіти». Автор статей та заміток у періодичних виданнях Галичини, адміністратор газети «Діло». Написав спогади, видані І. Франком під назвою «Спомини руського священика про різню 1846 р.» (ЗНТШ.— 1896.— Т. 12.— Кн. 4), публікатор перекладів Лесі Українки.

⁹ Подолінський Михайло Васильович (1844—1894) — учитель німецької, польської та французької мови і літератури, публіцист, перекладач. Тривалий час співробітник журналу «Зоря». Автор ряду статей та заміток з питань мови і літературознавства, зокрема: «О перекичуванні слів» (Діло.— 1883.— № 142—143), «Правописний рух в Європі» (Діло.— 1883.— № 30—37), «Чистість язика» (Діло.— 1884.— № 72—80), «Про реалізм в штуці» (Зоря.— 1883.— № 1—4, 6—8), «Наші праці на полі шкільництва» (Діло.— 1883.— № 133), «Наша література і дух часу» (Діло.— 1884.— № 37—38), також рецензії на твори І. Тургенева, О. Бальзака, В. Гюґо, братів Я. та В. Грімм. Написав спогади про подорож по Італії.

¹⁰ Вахнянин Анатоль (Наталь) Климентович (1841—1908) — учитель географії та історії, композитор, письменник, громадський діяч «народовського» напрямку, у 1894—1900 рр. — посол до галицького сейму і віденського рейхстагу. Протягом 1869—1870 рр. редактор газети «Правда», 1878—1879 — «Письма з Просвіти», у 1870 р. заснував співооче та музичне товариство «Торбан», був співзасновником товариства «Боян», «Союзу співацьких і музичних товариств» і Вищого музичного інституту ім. М. В. Лисенка у Львові, якого став першим директором. З 60-х років виступав з художніми та науковими творами. Останні присвячені історії князівського періоду, визвольним рухам XVII ст., Франциску Скорині, соляним промислам України. Його перу належать численні замітки на освітньо-культурні теми, переклади творів М. В. Гоголя, І. С. Тургенева. Він автор підручника з географії, який укладав за Беллінгером (Львів, 1873).

¹¹ Тисовський Василь (1851—1919) — учитель математики, громадсько-освітній діяч «народовської» орієнтації, член президії товариства «Просвіта», член редакції журналу «Зоря» (1890—1893).

¹² Заклинський Корнелій (Корнелій) Гнатович (1857—1884) — учитель української мови, історик. Автор ряду розвідок на історичні теми: «Руські літописи і літописці XVII століття» (Зоря.— 1880.— № 6—10, 14—19, 21, 23), «Відношення козаків з шведами і князем Юрієм Ракочим II» (Справоздане дирекції ц[ісарсько]к[оролівської]

гімназії академічної у Львові за рік шкільний 1882—1883.— Львів, с. 3—31).

¹³ Громницький Сидір (Ісидор) (1850—1927) — учитель латинської та польської мов, громадсько-культурний діяч. Член президії Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, неодноразово обирався його головою, член Крайової шкільної ради, президії «Просвітя», один з фундаторів газети «Діло». Написав спогади про суспільно-політичний та культурно-освітній рух у Галичині.

¹⁴ Кокоруда Ілля Федорович (1857—1933) — учитель української та латинської мов. Автор статей: «О становищі жепщин в стариннім законодавстві руськім» (Зоря.— 1886.— № 9—10), «Маркіян Шашкевич і народні пісні» (Зоря.— 1887.— № 21—22) «О міфології слов'янській» (Зоря.— 1888.— № 1—5), «Причинок до спору язикового» (Зоря.— 1891.— № 24), «Взаємини між староруськими законодавчими пам'ятниками» (Справозданне дирекції ц[арської]-к[оролівської] академічної гімназії у Львові за рік шкільний 1897—1898.— Львів, 1898.— С. 1—39). Виступав з розвідками про твори Т. Шевченка, І. Франка, Г. Квітки-Основ'япенка.

ЧЕРКАВСЬКИЙ ЄВГЕН ТИМОФІЙОВИЧ

№ 106

1859 р., травня 25. Львів

Hochverehrter Herr Professor!

Gleichzeitig geht für Osadca das Dekret ab, mit welchem er als Nebenlehrer der ruthenischen Sprache am zweiten Gymnasium in Lemberg bestellt wird¹. Das Prüfungszeugnis, welches er sich bei Ihnen erworben, hätte ihm allein das Recht auf Berücksichtigung von meiner Seite gegeben. Das geehrte Schreiben, welches Euer Hochwohlgeboren in Betreff seiner an mich nebstbei zu richten die Güte hatten, bestärkte mich in meinem Entschlusse. Zugleich fühle ich mich Ihnen zu Danke verpflichtet, dass Sie mich auf einen ausgezeichneten jungen Mann gerichtet haben. Ich bin hiedurch nicht nur über die von mir getroffene Wahl beruhigt, sondern verspreche mir recht viel gutes und Schönes von seinem Wirken im Lehramte.

Empfangen Sie, Herr Professor mit meinem Dank zugleich den Ausdruck meiner ausgezeichneten Hochachtung, mit der ich mich die Ehre habe [zu zeichnen] als Euer Hochwohlgeboren ergebenster

Czerkawski

Lemberg, 25. Mai 1859

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 20. Рук.копис. Копія.

Високоповажний пане професоре!

Водночас відіслано для Осадці наказ, згідно з яким він прийнятий на посаду помічника вчителя руської мови в Другій гімназії у Львові¹. Тільки екзаменаційне свідоцтво, яке він отримав від Вас, дало б йому право, щоб і я з свого боку врахував його кандидатуру. Крім цього, й шановний лист, з яким Ваша високоблагородність звернулася до мене у справі його особи, допоміг мені у моєму рішенні. Одночасно почуваю себе перед вами зобов'язаним до вдячності, що Ви направили до мене прекрасну молоду людину. У зв'язку з цим я не тільки спокійний за мій вибір, а й передбачаю чимало доброго і гарного від його діяльності на вчительській посаді.

Прошу прийняти, пане професоре, [разом] з подякою вираження моєї глибокої поваги, з якою я маю честь підписатися Вашій високоблагородності відданий

Черкавський

Львів, 25 травня 1859 р.

Черкавський Євсевій Тимофійович (1822—1896) — український і польський культурно-освітній і громадський діяч. Філолог, професор Львівського університету. Спочатку вчитель гімназії у Тарнові, з травня 1850 р.— інспектор середніх навчальних закладів Галичини від Крайової шкільної кураторії. У 1851 р. входив до складу Комісії для розгляду питань азбуки в Галичині, 1867—1868 рр.— голова першої Комісії для укладання шкільних підручників. Прибічник колонізації українських шкіл. Автор праць: «Die lateinischen Schriftzeichen in der ruthenischen Sprache» (Lemberg, 1859), «Uwagi o nauce języka niemieckiego w gimnaziach i szkołach realnych z językiem wykładowym polskim i ruskim» (Lwów, 1880) та ін., заміток на літературно-дидактичні теми, рецензій на підручники.

¹ Друга гімназія у Львові — див. прим. 1 до листа № 56.

ШАРАНЕВИЧ ІСИДОР ІВАНОВИЧ

№ 107

1873 р., травня 24. Львів

Hochgeborner Herr Hofrat!

Meine Angelegenheit ist bereits seit dem 16. d[ieses] M[onats] in Wien¹. Der Statthalter äusserte sich, er hätte gegen miene Ernennung nichts einzuwenden, wäre aber der Ansicht, dass die Sache der Wiener Fakultät zur Begutach-

Ісидор Шараневич

Ролля (мабуть, професора Цейсберга); остання про Іпатіївський літопис².

Я давно уважно стежив за всіма цими рецензіями і написав на всі три, які мені назвали (й які видаються мені надто неприхильними), спростування, але цього не використовував, бо мене ніколи не зачіпали на факультеті. Тепер я добровільно змушений подати ці спростування високому міністерству³ як додаток до моєї заяви і моїх документів. Водночас я не хотів би, якщо це навіть мусило б так бути, протестувати проти передачі моєї справи Віденському факультетові, бо тоді будуть представлені заперечення висунених проти мене аргументів, а після того як я через цю незгідну з правом і правилами поведінку мого противника пізнав його зброю, буду спокійно чекати на присуд, який щодо мене ухвалить напевно неупереджено і справедливо Віденський факультет.

Тим часом я наважуюся ще раз дуже просити Вашу вельможність пам'ятати про мою справу, вона давно заслужена [мною] і справедлива і, як можу похвалитися, є справою чесного австрійського патріота.

З найглибшою повагою і пошаною залишаюся. Вашої вельможності найвідданіший слуга

Ісидор Шараневич

Львів, 26 травня 1873 р.

¹ «Biblioteka Warszawska» — польський науково-літературний журнал (помісячник), який виходив у Варшаві протягом 1841—1914 рр. Заснований і редагований представниками польської інтелігенції консервативного напрямку. На окремих етапах у ньому публікувалися праці прогресивних учених, твори відомих письменників. У листі йде мова про рецензію А. Павінського на монографію І. Шараневича «Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen-Völker im Alterthum und im Mittelalter» (Lemberg, 1871), яка була опублікована у журналі: Biblioteka Warszawska.— 1871.— Т. 4.— S. 322—323.

² Йдеться про «Literarisches Zentralblatt für Deutschland» — оглядово-інформаційну щотижневу німецьку газету, що друкувала огляди та рецензії на наукову, літературознавчу та мистецьку літературу. Виходила у Лейпцігу з 1851 по 1943 р. У № 52 (28 грудня) за 1872 р. в рубриці «Історія» вміщена анонімна рецензія на працю І. Шараневича «Die Hupatios-Chronik als Quellen-Beitrag», у якій робляться закиди автору щодо реконструкції окремих дат Іпатіївського літопису, наводяться відомості в різних європейських писемних пам'яток епохи створення літопису для спростування та уточнення положень автора.

³ І. Шараневич має на увазі міністерство віровизнань і освіти Австро-Угорщини (Kaiserlich-königlichen Minister für Kultus und Unterricht). У 1873 р. його очолював Карл Стремар (див. прим. 2 до листа № 109). Текст листа І. Шараневича, який переслався у міністерство, невідомий.

1873 р., травня 31. Львів

Hochgeborner Herr Hofrat!

Wollen Sie Hochgeborner Herr Hofrat es nicht als Zudringlichkeit ansehen, dass ich noch einmal Euer Hochgeboren eine Aufklärung in meiner Angelegenheit als notwendige Ergänzung meiner vorhergehenden an Euer Hochgeboren gerichteten Briefe niederschreibe.

Ich habe nun den ganzen Inhalt des Berichtes des galizischen Statthalters¹ in meiner Angelegenheit an den Minister² aus bester Quelle erfahren.

Der galiz[ische] Statthalter sagt darin, dass der Kandidat (ich) von der Krakauer Fakultät sehr gelobt bin³ dagegen eine renomierete Fachpersönlichkeit (anonymus) das Gegenteil davon behauptet und zwar dass ich keine Kritik kenne, die histor[ischen] Quellen von den Bearbeitungen nur dunkel unterscheide und von dem Wesen der Quellen überhaupt nur einen dunklen und unklaren Begriff besitze, dass mein Vortrag äusserst schwerfällig wäre, dass meine schriftstellerischen Arbeiten ohne Wert wären und ich nur in der kleinrussischen Geschichte etwas Unbedeutendes (hinc et inde iral) geleistet habe. Dass aber diese Ansicht nicht bloss die eines anonymen renomierten Fachgelehrten sondern eine allgemeine ist, werden die im vorhergehenden Briefe an Euer Hochgeboren bereits von mir genannten Rezensionen angeführt und zitiert.

Weil also die Ansichten der Krakauer Fakultät³ und die des anonymen renomierten Fachgelehrten so schnurstracks entgegen wären, sieht sich der galizische Statthalter nicht in der Lage mich für diese Lehrkanzel vorzuschlagen, wäre der Ansicht diese Angelegenheit der Wiener Fakultät [zur] Überprüfung zu überlassen, stellt es aber dennoch der Entscheidung des Ministers anheim (so wäscht sich Pilatus die Hände).

Es ist ein Glück, dass ich die Mine entdeckt habe und noch bei Zeiten meine Widerlegungen dem Ministerium unterbreiten konnte.

Ich fand mich gedungen Euer Hochgeboren den Inhalt dieses Berichtes mitzuteilen, dass Euer Hochgeboren recht objektiv das Stadium meiner Angelegenheit kennen, ehe Euer Hochgeboren sich entschliessen sollen etwas für mich zu tun, dann um Euer Hochgeboren einen Beleg zu liefern, dass ich in Wahrheit gehe, meine Gegner aber keine Mittel scheuen, um mich zu vernichten.

In tiefster Ehrfurcht verharre in ausgezeichnete Hochachtung Euer Hochgeboren ergebenster Diener

Isidor Szarantewicz

Lemberg, am 31. Mai 1873.

Вельможний пане надвірний раднику!

Прошу високоблагородного пана надвірного радника не вважати це настирливістю, що я ще раз пишу Вашій вельможності пояснення у своїй справі як необхідне доповнення до моїх попередніх листів до Вашої вельможності.

Я тепер дізнався з найвірогіднішого джерела про весь зміст звіту галицького намісника¹ в моїй справі міністрові².

Галицький намісник говорить у цьому звіті, що кандидата (мене) дуже хвалить Краківський факультет, зате відомий фахівець (анонім) стверджує протилежне, а саме, що я не признаю критичної літератури, нечітко відрізняю історичні джерела від опрацювань і маю лише темне й приблизне уявлення про сутність джерел взагалі, що мій спосіб викладу [матеріалу] надзвичайно важкий, що мої друковані праці не мають вартості і що я тільки дещо, зробив у малоросійській історії (hinc et inde iral*). Водночас цей же погляд є не тільки поглядом відомого анонімного спеціаліста, а й загальним поглядом,—тому наводяться і цитуються названі мною у попередньому листі до Вашої вельможності рецензії.

У зв'язку з тим, що погляди Краківського факультету³ і погляди анонімного відомого фахівця прямо протилежні, галицький намісник не вважає можливим рекомендувати мене на цю кафедру і пропонує передати цю справу на розгляд Віденському факультетові, проте надсилає це все-таки для вирішення міністрові (так вмиває Пілат руки).

На щастя, я цю міну відкрив і своєчасно міг подати міністерству своє спростування.

Почуваю себе зобов'язаним повідомити Вашій вельможності зміст цього звіту, щоб досить об'єктивно знати про перебіг моєї справи, перш-ніж Ваша вельможність вирішить щось для мене зробити, також щоб доказати Вашій вельможності, що я йду шляхом правди, зате мої противники не нехтують жодними засобами, щоб мене знищити.

* Звідси і тому гнів! (лат.)

З найглибшою повагою і найбільшою пошаною залишаюся Вашої вельможності найвідданіший слуга

Исидор Шараневич

Львів, 31 травня 1873 р.

¹ Йдеться про Агенора Голуховського — див. прим. 1 до листа № 30.

² Згадуючи міністра, І. Шараневич мав на увазі Карла Стремара (1823—1899) — австрійського державного діяча, який з 25 листопада 1871 р. по 15 лютого 1879 р. очолював міністерство віровизнацької освіти. За його ініціативою проведено ряд реформ у вищій школі. Карл Стремар зайняв цей пост після Йозефа Іречка. Пор.: *Strakosch-Grassmann Gustav, Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens.* — Wien, 1905. — S. 285—297 та ін.

³ І. Шараневич мав на увазі видану філософським факультетом Краківського університету позитивну характеристику його наукової діяльності за 1872/1873 р. Див. прим. 2 до листа № 107.

№ 110

1889 р., травня 23. Львів

Euer Hochwohlgeboren!

Das Lemberger Stauropigianische Institut verehrt hiemit Euer Hochwohlgeboren ein Exemplar des I Bandes der aus Anlasse des 300-jährigen Jubiläums seiner Gründung edierten Jubiläums-Ausgabe mit dem Bemerkens¹, dass die Drucklegung des zweiten Bandes dieses Werkes im nächsten Jahre in Angriff genommen wird.

Mit aller Hochachtung

D[okto]r Isidor Szaraniewicz,
Senior des Starop[igianischen] Instituts

Lemberg, am 23-ten Mai 1889

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 140. Рукопис. Копія.

Ваша високоблагородпосте!

Львівський Ставропігійський інститут дарує цим Вашій високоблагородності один примірник першого тому ювілейного видання, який виданий з нагоди 300-літнього ювілею від його заснування¹, з зауваженням, що в наступному році приступають до друку другого тому цього твору.

З глибоким поваженням доктор

Исидор Шараневич,
сеньйор Ставропігійського інституту

Львів, 23 травня 1889 р.

¹ Повна назва подарованої книги: Юбилейное издание в память 300-летнего основания Львовского Ставропигийского братства.— Т. 1.— Львов, 1886. Керував підготовкою видання і написав вступ до нього І. Шараневич. Другий том видання вийшов у 1895 р. з підзаголовком «Уставные дипломы, патриархами Востока пожалованные Львовскому Ставропигийскому братству в г[одах] 1586—1592 с другими современными письмами и с прилогами». Вступ до другого тому також написаний І. Шараневичем.

ШАШКЕВИЧ ГРИГОРІЙ

№ 111

1859 р., травня 8

Euer Wohlgeboren!

Wollen mir gütigst verzeihen, dass ich mir die Freiheit nehme wohl denselben mit meiner Fürbitte zu belästigen.

Der Gym[nasial]-Lehramtskandidat aus Galizien Zegestowski¹ war so unglücklich bei der Lehramtsprüfung aus der Physik und Mathematik auf ein Jahr reprobiert zu werden. Er glaubt aber, dass er schon im kommenden Monate Juli ganz im Stande sein werde diese Prüfung mit gutem Erfolge zu wiederholen. Seinen dringenden Bitten nachgehend erlaube ich mir seine Bitte um Kürzung dieser Reprobationsfrist, wofür sie im eigenen Wirkungskreise Euer Wohlgeboren als Präses der Prüfungskommission liegt, bei Euer Wohlgeboren hochachtungsvoll zu befürworten, und für den Fall, als die Gewährung dieser Gnade die Kompetenz der Kommission überschreiten sollte, zu bitten, mein diesfälliges Gesuch bei dem Ministerium hochgeneigt unterstützen zu wollen.

Mit ausnehmender Hochachtung zeichne ich mich, Euer Wohlgeboren ergebenster Diener

Gr[egor] Szaszkievicz
k[aiserlich] k[öniglicher] Ministerialrat

8.5. 1859

ЦДІА України у Львові.— Ф. 309, оп. 1, спр. 2373.— Арк. 19. Рукопис. Копія.

Ваша вельможносте!

Прошу ласкаво вибачити, що наважуюся турбувати Вас своїм проханням.

Кандидат на посаду гімназійного вчителя Жегестовський з Галичини¹ мав нещастя під час екзамену з фізики

Григорій Шашкевич

та математики отримати відстрочку на один рік. Проте [чині] він вважає, що вже в наступному місяці липні зможе здати цей екзамен з цілком добрим результатом. Схиляючись до його настирливого прохання, дозволяю собі перед Вашою вельможністю підтримати його прохання про скорочення терміну [відстрочки], оскільки це залежить від Вашої величності як голови екзаменаційної комісії, а на випадок, якщо дозвіл на цю ласку не буде належати до компетенції цієї комісії, просити ласкаво підтримати його заяву в цій справі в міністерстві.

З особливою повагою підписуюся. Вашої вельможності відданий слуга

Григорій Шашкевич,
цісарсько-королівський міністерський радник

8 травня 1859 р.

Шашкевич Григорій (1809—1888) — український громадсько-освітній і політичний діяч. Один із перших організаторів сільських віч «Руської ради» на Станіславщині у 1848 р., депутат віденського рейхстагу 1848—1849 рр., згодом ректор Віденської духовної семінарії, референт «для руського шкільництва» в міністерстві віровизнань й освіти у Відні. У 1859 р. стояв на боці тієї частини української інтелігенції, яка захищала слов'янський алфавіт у писемності українців-галичан. Як член окремої комісії у цій справі виступив з меморандумом (Memorandum über das Projekt im Ruthenischen statt des bisherigen griechisch-slavischen, sogenannten cyrillischen das lateinische Alphabet anzuwenden.— Hamburg, 1861), у якому показав зв'язок кириличної азбуки з давньою українською культурною традицією у галичан. Великі заслуги Г. Шашкевича у розвитку шкільництва Галичини 50—60-х років, підготовці шкільних підручників. Сприяв публікації праць І. Гушалевича. Автор підручника «Мала граматика язика руського, основана на підставі читанок для 3 і 4 отряду шкіл головних» (Відень, 1865), дослідження «Євхологіонъ си єсть требникъ...» (ч. 1—2. Перемишль, 1876), ряду статей у періодичних виданнях.

¹ Йдеться про І. Жегестовського — вчителя математики, який працював у львівських гімназіях,

Авдиківський О. А. № 83
 Авраам № 22
 Александров Степан № 23
 Александрович — див. Александрович Ян
 Александрович Ян (Александрович, Aleksandrowicz) № 7
 Альтон (Alton) № 11
 Антоній № 29
 Антонович — див. Антонович В.
 Антонович В. (Антонович, Antopowicz) № 17, 23, 95
 Арістофан № 60
 Артемовський-Гулак Петро — див. Гулак Артемовський Петро Петрович
 Артемовський-Гулак П. П. — див. Гулак-Артемовський Петро Петрович
 Асколіс (Askolis) № 11
 Байрон Дж. № 65, 69
 Балабан [Г.] № 71
 Бальзак О. № 105
 Барвінок Ганна № 23
 Барвінський Володимир № 23
 Барвінський О. — див. Барвінський Олександр Григорович
 Барвінський Олександр — див. Барвінський Олександр Григорович
 Барвінський Олександр Григорович (Барвінський Олександр, Barwinski Alexander) № 1—5, 23
 Беллінгер № 105
 Бельовський А. — див. Бельовський Август
 Бельовський Август (Бельовський А., Bielowski August) № 29, 34
 Беноній-Маврський І. № 105
 Бестужев О. № 68
 Білик І. — див. Рудченко І. Я.
 Білик Іван — див. Рудченко І. Я.

Білінкевич С. № 61
 Білозерський Василь № 23
 Білоус — див. Білоус Федір
 Білоус Федір (Білоус, Bilous) № 29
 Білярський — див. Білярський П. С.
 Білярський П. С. (Білярський, Bilarski) № 39, 41
 Бірк (Birk) № 102
 Блажевич — див. Блажевич Феоктист
 Блажевич Феоктист (Блажевич, Blažević) № 50
 Бодуен — див. Бодуен де Куртене Іван (Ян) Олександрович
 Бодуен де Куртене — див. Бодуен де Куртене Іван (Ян) Олександрович
 Бодуен де Куртене І. — див. Бодуен де Куртене Іван (Ян) Олександрович
 Бодуен де Куртене І. О. — див. Бодуен де Куртене Іван (Ян) Олександрович
 Бодуен де Куртене Іван (Ян) Олександрович (Бодуен, Бодуен де Куртене, Бодуен де Куртене І., Бодуен де Куртене І. О., Куртене де, Baudouin, Baudouin de Courtenay, Courtenay de) № 36, 38, 51
 Бодянський — див. Бодянський Осип Максимович
 Бодянський Осип Максимович (Бодянський, Bodjański) № 37
 Бопп Франц № 32
 Борис № 43
 Борковський Олександр (Borkowski Aleksander) № 105
 Бучинський М. — див. Бучинський Мелітон
 Бучинський Мелітон (Бучинський М.) № 23, 65

Вагілевич — див. Вагілевич Іван Миколайович
 Вагілевич І. — див. Вагілевич Іван Миколайович
 Вагілевич Іван — див. Вагілевич Іван Миколайович
 Вагілевич Іван Миколайович (Вагілевич, Вагілевич І., Вагілевич Іван, Wahilevič, Wahilewicz J.) № 8, 9, 21, 23, 29, 30, 34, 79, 85, 95
 Василій — див. Продан Василій
 Василій (Basilius) № 70
 Василій Великий № 33
 Василій III № 71
 Вахнянин Анатоль — див. Вахнянин Анатоль (Наталь) Климєн-тович
 Вахнянин Анатоль (Наталь) Климєн-тович (Вахнянин Анатоль, Вахнянин Наталь, Wachnianin Anatol) № 5, 23, 105
 Вахнянин Наталь — див. Вахнянин Анатоль (Наталь) Климєн-тович
 Вацлав з Оеська (Залеський Вацлав Міхал, Waclaw z Oleska) № 23, 71
 Вегліньський (Wegliński) № 23
 Венелін — див. Венелін Ю.
 Венелін Ю. (Венелін, Venelin) № 88
 Верхратський І. — див. Верхратський Іван Григорович
 Верхратський Іван — див. Верхратський Іван Григорович
 Верхратський Іван Григорович (Верхратський І., Верхратський Іван, Гороховський Любарг, Werchratskij Johann. Werchratskij J.) № 6—8, 23, 88, 105
 Вікенгаузер — див. Вікенгаузер Ф. А.
 Вікенгаузер Ф. А. (Вікенгаузер, Wickenhauser) № 102
 Владимиров П. № 21
 Вовк Ф. № 99
 Вовчок — див. Вовчок Марко
 Вовчок Марко (Вовчок, Марко Вовчок, Vovcok) № 22, 65, 95
 Володимир — див. Володимир Великий
 Володимир Великий (Володимир, Vladimir der Grosse) № 29
 Волян Василь № 23
 Воробкевич І. — див. Воробкевич Сидір (Ісидор) Іванович

Воробкевич С. — див. Воробкевич Сидір (Ісидор) Іванович
 Воробкевич Сидір (Ісидор) Іванович (Воробкевич І., Млака, Млака Данило, Młaka) № 23, 66, 95
 Востоков — див. Востоков (О.)
 Востоков (О.) (Востоков, Wostokow) № 31
 Вробель — див. Вробель Йоганн
 Вробель Йоганн (Вробель, Wrobel) № 60
 Галька Ігнатій № 23
 Ганка В. — див. Ганка Вацлав
 Ганка Вацлав (Ганка В.) № 8, 33, 92
 Ганка фон Ганкенштейн № 102
 Ганкевич — див. Ганкевич Климентій Михайлович
 Ганкевич Климентій Михайлович (Ганкевич, Hankiewicz) № 98
 Гарасевич М. № 70
 Гартнер — див. Гартнер Федір (Теодор)
 Гартнер Ф. — див. Гартнер Федір (Теодор)
 Гартнер Федір (Теодор) (Гартнер Ф., Gartner, Gartner Teodor) № 9—14, 102, 103
 Гейне Г. № 88
 Герберштейн № 68
 Гербст — див. Гербст Едуард
 Гербст Едуард (Гербст, Herbst) № 30
 Гільфердінг — див. Гільфердінг Олександр Федорович
 Гільфердінг Олександр Федорович (Гільфердінг, Gilferding) № 51
 Гіскра — див. Гіскра Карл
 Гіскра К. — див. Гіскра Карл
 Гіскра Карл (Гіскра К., Giskra) № 34
 Гладилевич Дем'ян — див. Гладилевич Дем'ян Юрійович
 Гладилевич Дем'ян Юрійович (Гладилевич Дем'ян, Hładylowicz Damian) № 105
 Глібок [Л.] № 23
 Глібовицький І. № 61, 65
 Гоголь — див. Гоголь Василь Панасович
 Гоголь Василь — див. Гоголь Василь Панасович
 Гоголь Василь Панасович (Го-

голь, Гоголь Василь) № 23, 79
85, 105
Гоголь М.— див. Гоголь М. В.
Гоголь М. В. (Гоголь М.) № 66,
85, 105
Головацький Я.— див. Головаць-
кий Яків Федорович
Головацький — див. Головацький
Яків Федорович
Головацький Яків — див. Голо-
вацький Яків Федорович
Головацький Яків Федорович
(Головацький Я., Головацький,
Головацький Яків, Gołowacki,
Hołowackij, Fedorowitsch, Fiodo-
rowitsch) № 15, 16, 21, 23, 37,
70, 71, 79, 80, 85, 88, 94
Голуховський — див. Голухов-
ський Агенор
Голуховський Агенор (Голухов-
ський, Gołuchowski) № 30, 107,
109
Гольцгаузен — див. Гольцгаузен
Адольф
Гольцгаузен Адольф (Гольцгау-
зен, Gumboldt B., Holzhausen)
№ 57
Гомер № 60
Гороховський Любарт — див. Вер-
хратський Іван Григорович
Горчаков (Горчакоу, Gorčakoff,
Gorčakou) № 94
Горчакоу — див. Горчаков
Гребінка — див. Гребінка Євгеній
Гребінка Євгеній (Гребінка) № 23
Грім Вільгельм № 59, 105. Див.
Грімми-брати
Грім Якоб № 59, 105. Див. Грім-
ми-брати
Грімми-брати (Grimm Brüdern)
№ 59, 105
Грінченко Б. № 2
Громницький (Ісидор) Сидір
(Громницький Сидір, Gromnicki
Isidor) № 105
Громницький Сидір — див. Гром-
ницький (Ісидор) Сидір
Грубер [Й. Г.] (Gruber) № 75
Гулак-Артемівський — див. Гу-
лак-Артемівський Петро Пе-
трович
Гулак-Артемівський Петро Пет-
рович (Артемівський-Гулак
Петро, Артемівський-Гу-
лак П. П., Гулак-Артемівський,
Hulak-Artemovskij) № 23, 79, 85
Гумбольд В. № 39, 82

Гуцул № 68
Гуць № 66
Гушалеви І.— див. Гушалеви
Іван
Гушалеви Іван (Гушалеви І.)
№ 19, 23, 88, 111
Гюго В. № 105

Давид (Двд) № 22
Данилович Г. № 68
Данилович Олександр № 71
Данічич Джуро (Dančić) № 59
Данкевич Лука № 23
Двд — див. Давид
Дедицький — див. Дідицький [Б.]
Демосфен № 60
Дідицький [Б.] (Дедицький) № 23
Діндорф — див. Діндорф К. Віль-
гельм
Діндорф К. Вільгельм (Діндорф,
Dindorf) № 60
Дмитро із Зінькова № 21
Добровський Йосиф — див. До-
бровський Йосиф
Добровський Йосиф — див. Добров-
ський Йосиф
Добровський — див. Добровський
Йосиф
Добровський Й.— див. Добров-
ський Йосиф
Добровський Йосиф (Добровський
Йосиф, Добровський Йосиф, До-
бровський, Добровський Й., Йо-
зеф, Dobrowski) № 33, 92
Добрянський Антін № 23
Доленга-Ходаковський Зорян
№ 68
Досифей № 70
Драгоманов — див. Драгоманов
Михайло Петрович
Драгоманов Михайло.— див. Дра-
гоманов Михайло Петрович
Драгоманов М. П.— див. Драго-
манов Михайло Петрович
Драгоманов Михайло Петрович
(Драгоманов М., Драгоманов
Михайло, Драгоманов М. П.,
Dragomanov) № 1, 2, 17, 23, 27,
82, 83, 95, 96, 99
Дубравський С.— див. Дубрав-
ський Степан Юрійович
Дубравський Степан — див. Ду-
бравський Степан Юрійович
Дубравський Степан Юрійович
(Дубравський С., Дубравський
Степан, Dubrawski Stefan)
№ 18—20

Дювернуа О.— див. Дювернуа
Олександр Львович
Дювернуа Олександр Львович
(Дювернуа О.) № 1
Дюммлер — див. Дюммлер Ернст
Дюммлер Ернст (Дюммлер, Düm-
mler) № 33
Дячан П.— див. Дячан Пилип
Миколайович
Дячан Пилип — див. Дячан Пи-
лип Миколайович
Дячан Пилип Миколайович (Дя-
чан П., Дячан Пилип, Diaczan
Philipp) № 21, 23

Ерней — див. Копітар Варфоломій
Ерш [Й. С.] (Ersch) № 75

Євфимій — див. Тирновський Єв-
фимій
Євфимій патріарх Трновський —
див. Тирновський Євфимій
Євк Ф. № 71
Єлена (Олена) № 37
Єремія Галка — див. Костомаров
Микола Іванович

Жегестовський — див. Жегестов-
ський І.

Жегестовський І. (Жегестов-
ський, Zegostowski) № 111
Жегота Паулі (Zegota Pauli, Pau-
li Zegota) № 79, 80

Желехівський — див. Желехів-
ський Євген Ієропімович
Желехівський Є.— див. Желехів-
ський Євген Ієропімович
Желехівський Євген — див. Же-
лехівський Євген Ієропімович
Желехівський Євген Ієропімович
(Желехівський, Желехів-
ський Є., Желехівський Євген,
Zełechowski, Zelechowski, Zele-
chowski, Zelechowski Eugen,
Zelechowskij Eugen) № 2, 13,
22—27, 96, 105

Житецький — див. Житецький Пав-
ло Гнатович

Житецький — див. Житецький
Павло Гнатович

Житецький П.— див. Житецький
Павло Гнатович

Житецький Павло Гнатович
(Житецький, Житецький, Жи-
тецький П., Zyteckij) № 17, 72,
95, 97

Жулинський — див. Жулинський
Йосип
Жулинський Йосип (Жулин-
ський, Zuliński) № 7

Загайкевич — див. Загайкевич
Віктор

Загайкевич Віктор (Загайкевич,
Zahajkiewicz) № 33

Заклинський Корнелій — див. За-
клинський Корнель (Корнелій)
Гнатович

Заклинський Корнель (Корнелій)
Гнатович (Заклинський Корне-
лій, Zakliński Kornel) № 105

Закшевський С. № 1

Залеський Вацлав Міхал — див.
Вацлав з Олеська

Заревич Федір № 23

Заренчій — див. Заренчій Ста-
ніслав

Заренчій Станіслав (Заренчій,
Zaręczy) № 7

Згарський Євгеній № 23

Зем'ялковський — див. Зем'ялков-
ський Флоріан

Зем'ялковський Флоріан (Зем'ял-
ковський, Ziemiałkowski) № 37,
40

Зубрицький Д. № 37, 70, 71

Іван Золотоустий (Johann Chry-
sostom) № 70

Ігнатій з Никлович № 23

Ільницький Василь № 23

Ільницький (Inicki) № 79

Іоанн № 33

Іоанн Дамаскин № 21

Іречек Йозеф № 109

Іскрицький — див. Іскрицький
(Максим) Максиміліан

Іскрицький М.— див. Іскрицький
(Максим) Максиміліан

Іскрицький Максиміліан — див.
Іскрицький (Максим) Макси-
міліан

Іскрицький (Максим) Максимілі-
ан (Іскрицький, Іскрицький М.,
Іскрицький Максиміліан, Iskr-
zuck Maximilian) № 27, 29, 34

Йозеф — див. Добровський Йосиф

Кайндль Ф.— № 66
Калужняцький — див. Калуж-
няцький Омелян Ієропімович

Калужняцький О.— див. Калужняцький Омелян Ієронімович
Калужняцький О. І.— див. Калужняцький Омелян Ієронімович
Калужняцький Омелян Ієронімович (Калужняцький, Калужняцький О., Калужняцький О. І., Kaluzniacki, Kałużniacki, Kałużniacki Emil) № 9, 14, 28—60, 66, 88, 94, 98, 102, 104
Караджич В.— див. Караджич Вук Стефанович
Караджич Вук — див. Караджич Вук Стефанович
Караджич Вук Стефанович (Караджич В., Караджич Вук, Karadžić Vuk) № 59
Квітка — див. Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович
Квітка-Основ'яненко Г.— див. Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович
Квітка-Основ'яненко Гр. Ф.— див. Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович
Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович (Квітка, Квітка-Основ'яненко Г., Квітка-Основ'яненко Гр. Ф., Основ'яненко, Основ'яненко Григорій, Kvitka, Osnovjanenko, Osnowianenko) № 23, 72, 79, 85, 86, 95, 102, 105
Кеппен — див. Кеппен Петро Іванович
Кеппен П. І.— див. Кеппен Петро Іванович
Кеппен Петро Іванович (Кеппен, Кеппен П. І., Keppen) № 31
Кірило (Cirillus, Kyryll, Kyryllos, Kyryllus) № 33, 37, 70, 81
Кирилович — див. Кирилович Лев Кирилович
Кирилович Лев (Кирилович, Kiryłowicz, Kirilowicz Leon) № 61—63, 98
Кішка Лев № 71
Климкевич Ксенофонт № 23
Клоц Парід № 48
Кнайп — див. Кнайп С.
Кнайп С. (Кнайп, Kneipp) № 14
Ковалевський Василь № 23
Кокоруда Ілля — див. Кокоруда Ілля Федорович
Кокоруда Ілля Федорович (Кокоруда Ілля, Kokorudz Elias) № 105

Кониський Олександр № 23
Константин № 29
Константин (Константин), цар № 37
Константин Манасія (Манасія Константин) № 41
Константин — див. Константин, цар
Копитар Вартоломей — див. Копитар Варфоломій
Копитар — див. Копитар Варфоломій
Копитар В.— див. Копитар Варфоломій
Копитар Варфоломій (Ерпей, Копитар Вартоломей, Копитар, Копитар В., Kopitar) № 33, 48, 58, 59, 70, 71, 92, 102
Коссає Корнелій (Kossak Kornel) № 18
Костомаров — див. Костомаров Микола Іванович
Костомаров М.— див. Костомаров Микола Іванович
Костомаров Микола Іванович (Єремія Галка, Костомаров, Костомаров М., Kostomarov) № 1, 8, 23, 95
Котляревський — див. Котляревський Іван Петрович
Котляревський І.— див. Котляревський Іван Петрович
Котляревський Іван — див. Котляревський Іван Петрович
Котляревський Іван Петрович (Котляревський, Котляревський І., Котляревський Іван, Котляревський І. П., Kotlarewskij) № 2, 23, 79, 85, 88, 95, 99, 102
Котляревський І. П.— див. Котляревський Іван Петрович
Коцовський В. № 79
Кочубинський М. № 2
Кочубинський — див. Кочубинський Олександр Олександрович
Кочубинський Олександр Олександрович (Кочубинський, Kocubiński) № 86
Кримський А. № 2
Кримський О. О. (Кримський А. А., Kryński) № 1, 2
Крынський [А. А.] — див. Кришський О. О.
Кріжек Е. (Křižek E.) № 19

Куземський — див. Куземський Михайло Євстахійович
Куземський М.— див. Куземський Михайло Євстахійович
Куземський Михайло Євстахійович (Куземський, Куземський М., Kuziemski) № 64
Кулеша Альойзій № 71
Куліш — див. Куліш Пантелеймон Олександрович
Куліш П.— див. Куліш Пантелеймон Олександрович
Куліш Пантелеймон — див. Куліш Пантелеймон Олександрович
Куліш Пантелеймон Олександрович (Куліш, Куліш П., Куліш Пантелеймон, Kulisch, Kuliš) № 23, 65, 85, 88, 95
Кульчицький Ф.— № 105
Купчанко Г.— див. Купчанко Григорій Іванович
Купчанко Григорій — див. Купчанко Григорій Іванович
Купчанко Григорій Іванович (Купчанко Г., Купчанко Григорій, Kupczanko Gregor) № 66
Куртене де — див. Бодуен де Куртене Іван (Ян) Олександрович
Курцій Ю. № 105
Кутіловський Омелян (Kutiłowski Emil) № 105
Кухаренко Яків № 23
Кюхельбекер В. № 68

Лавренко № 23
Ламанський — див. Ламанський В. І.
Ламанський В. І. (Ламанський, Lamański) № 31
Лев Данилович № 29
Левицький — див. Левицький [М.]
Левицький [Й.] (Lewicki) № 23
Левицький [М.] (Левицький, Lewicki) № 21
Левкевич Дмитро (Lewkiewicz Demeter) № 105
Левченко — див. Левченко Михайло
Левченко Михайло (Левченко, Levchenko) № 2
Лейтас І. № 105
Лелевель Й. № 68
Лемаєр (Lemeter) № 82

Лепкий — див. Лепкий Онуфрій Михайлович
Лепкий О.— див. Лепкий Онуфрій Михайлович
Лепкий Онуфрій — див. Лепкий Онуфрій Михайлович
Лепкий Онуфрій Михайлович (Лепкий, Лепкий О., Лепкий Онуфрій, Lepki, Lepki O., Lepki Onufrius) № 4, 67, 79, 88, 96—98
Леся Українка № 105
Лисенко М. № 99
Лінда Й. № 8, 33
Лінде — див. Лінде С. В.
Лінде С. В. (Лінде, Linde) № 96
Ліске — див. Ліске Ксавері
Ліске Ксавері (Liske, Liske, Liske Xavery) № 43, 107, 108
Лобойко Іван — див. Лобойко Іван Миколайович
Лобойко Іван Миколайович (Лобойко Іван) № 68
Лозинський Й. (Łoziński J.) № 23
Ломницький — див. Ломницький Мар'ян
Ломницький Мар'ян (Ломницький, Łomnicki) № 7
Лука № 22
Лукашевич П.— див. Лукашевич Платон Якимович
Лукашевич Платон — див. Лукашевич Платон Якимович
Лукашевич Платон Якимович (Лукашевич П., Лукашевич Платон) № 69
Лучкай [М.] (Łuczka) № 23

Макаровський Василь № 23
Максим — див. Максим Грек
Максим Грек (Максим, Maxim) № 71
Максимович — див. Максимович Михайло Олександрович
Максимович Михайло — див. Максимович Михайло Олександрович
Максимович Михайло Олександрович (Максимович, Максимович Михайло, Maksymowicz M. O., Maksymowicz) № 23, 79, 95
Максимович М. О.— див. Максимович Михайло Олександрович
Малецький Антон Юзеф (Малецький, Malecki) № 1, 73, 74
Малецький — див. Малецький Антон Юзеф

Малиновський — див. Малиновський Михайло
 Малиновський М. — див. Малиновський Михайло
 Малиновський Михайло (Малиновський, Малиновський М., Malinowski, Malinowski M., Malinowski Michael) № 21, 51, 70, 71
 Малиновський — див. Малиновський Луціан
 Малиновський Луціан (Малиновський, Malinowski, Malinowski Lucian) № 36, 38, 51
 Манасія Константин — див. Константин Манасія
 Машжура І. № 2
 Маркевич Никола (Маркевич Николай) № 23
 Маркевич Николай — див. Маркевич Никола
 Марко № 22
 Марко Вовчок — див. Вовчок Марко
 Матвій (Матфей, Matthäus) № 22, 51, 65
 Матейко Ф. (Matejko F.) № 32
 Матфей — див. Матвій
 Менчик (Menčik) № 102
 Метлинський А. — див. Метлинський Амвросій
 Метлинський Амвросій (Метлинський А.) № 8, 23
 Метлинський Амвросій (Метлинський А.) № 8, 23
 Мефодій (Method, Methodius) № 33, 70, 81
 Миллард № 65
 Мирний Панас — див. Панас Мирний
 Міганович А. — див. Міганович Антон
 Міганович Антон (Міганович А., Miġanovič A.) № 51
 Міклошич — див. Міклошич Франц
 Міклошич Ф. — див. Міклошич Франц
 Міклошич Франц (Міклошич, Miklosich, Miklosich Franc) № 7, 9, 13, 18—21, 25, 26, 28, 29, 31, 33, 34, 41, 46, 52, 54, 58, 59, 65, 69—77, 79, 81, 83, 85, 88—96, 101, 102
 Мінісінський Е. — див. Мінісінський Еразм
 Мінісінський Еразм (Мінісінський Е., Minisiński E.) № 19

Міцкевич А. № 65
 Млака — див. Воробкевич Сидір (Ісидор) Іванович
 Млака Данило — див. Воробкевич Сидір (Ісидор) Іванович
 Могила П. № 72
 Могильницький — див. Могильницький Антін Любич
 Могильницький Антін — див. Могильницький Антін Любич
 Могильницький Антін Любич (Могильницький, Могильницький Антін, Mohylnickij) № 23, 95
 Монастирський О. № 66
 Мордовців Данило № 23
 Мох Рудольф № 23

Навроцький В. № 2
 Нагнибіда С. — див. Смаль-Стоцький Степан Осипович
 Наполеон III № 71
 Наумович І. — див. Наумович Іван
 Наумович Іван (Наумович І.) № 23, 65
 Недільський С. — див. Недільський Софрон
 Недільський Софрон (Недільський С.) № 22, 96
 Нестор (Nestor) № 28, 35
 Нечуй — див. Нечуй-Левицький Іван Семенович
 Нечуй Іван — див. Нечуй-Левицький Іван Семенович
 Нечуй-Левицький Іван Семіпович (Нечуй, Нечуй Іван, Nečuj) № 23, 95
 Новицький — див. Новицький [І. П.]
 Новицький [І. П.] (Новицький, Nowickij) № 2
 Номис [М.] № 12

Обріст Й. № 95
 Огоновський — див. Огоновський Омелян Михайлович
 Огоновський О. — див. Огоновський Омелян Михайлович
 Огоновський Омелян — див. Огоновський Омелян Михайлович
 Огоновський Омелян Михайлович (Огоновський, Огоновський О., Огоновський Омелян, Ogonowski, Ogonowskij, Ogonowski E., Ogonowski Emil) № 2, 10—12, 14, 23, 72—78, 81, 85, 88, 95, 96, 104

Олександр II № 71
 Олена — див. Єлена
 Онишкевич — див. Онишкевич Гнат Денисович
 Онишкевич Г. — див. Онишкевич Гнат Денисович
 Онишкевич Гнат — див. Онишкевич Гнат Денисович
 Онишкевич Гнат Денисович (Онишкевич, Онишкевич Г., Онишкевич Гнат, Onyszkiewicz, Onyszkiewicz Ignatz) № 4, 8, 27, 67, 74, 79—88, 96, 98, 101, 102
 Олатович Стефан — № 23
 [Орлов] (Orloff) № 95
 Осадця — див. Осадця Михайло
 Осадця М. — див. Осадця Михайло
 Осадця Михайло (Осадця, Осадця М., Osadca) № 23, 38, 95—97, 106
 Основ'яненко — див. Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович
 Основ'яненко Григорій — див. Квітка-Основ'яненко Григорій Федорович
 Острозькі № 59

Павінський А. № 108
 Павлик М. № 6, 17, 83, 94
 Падура Тимко (Padura Tymko) № 23
 Палацький Ф. № 37
 Панас Мирний (Мирний Панас) № 23
 Панн А. — див. Панн Антон
 Панн Антон (Панн А., Pann A.) № 50
 Партицький О. — див. Партицький Омелян
 Партицький Омелян (Партицький О.) № 6, 23
 Пастрнек Ф. № 58, 70
 Пашківський Павло № 71
 Петренко Михайло № 23
 Петруський О. № 30
 Петрушевич — див. Петрушевич Антін Степанович
 Петрушевич А. — див. Петрушевич Антін Степанович
 Петрушевич Антін Степанович (Петрушевич, Петрушевич А., Петрушевич А. С.) № 8, 21, 70, 89—92
 Піпін — див. Піпін Олександр Миколайович
 Піпін Олександр Миколайович (Піпін, Pypin) № 31, 79

Писек Й. № 105
 Пілат № 109
 Погорецький — див. Погорецький Франц
 Погорецький Франц (Погорецький, Pohorecki, Pohorecki Franc) № 19
 Подолинський М. — див. Подолинський Михайло Васильович
 Подолинський Михайло — див. Подолинський Михайло Васильович
 Подолинський Михайло Васильович (Подолинський М., Подолинський Михайло, Podoliński Michael) № 65, 105
 Подолинський С. — див. Подолинський Сергій
 Подолинський Сергій (Подолинський С.) № 17, 23
 Покорний А. № 105
 Полікарп № 43
 Полянський — див. Полянський Михайло
 Полянський Михайло (Полянський, Polanski, Polański Michael) № 19, 23, 74, 105
 Полянський П. — див. Полянський Петро Опанасович
 Полянський Петро — див. Полянський Петро Опанасович
 Полянський Петро Опанасович (Полянський П., Полянський Петро, Polański Peter) № 93, 94
 Попель М. № 88
 Попович О. № 61
 Потєбня [О.] № 23
 Потоцький Альфред (Потоцький, Potocki) № 34
 Потоцький — див. Потоцький Альфред
 Потт Август Фрідріх (Потт, Pott) № 74
 Потт — див. Потт Август Фрідріх
 Продан Василій (Василій) № 100
 Пулюй І. — див. Пулюй Іван
 Пулюй Іван (Пулюй І.) № 23, 65
 Пушкін О. № 65
 Пюрко — див. Пюрко Богдан Теодор Іванович
 Пюрко Б. — див. Пюрко Богдан Теодор Іванович
 Пюрко Богдан — див. Пюрко Богдан Теодор Іванович
 Пюрко Богдан Теодор Іванович (Пюрко, Пюрко Б., Пюрко Бог-

дав, Piurko, Piurko B., Piurko Bogdan) № 85, 95—98

Раумер Р.— див. Раумер Рудольф
Раумер Рудольф (Раумер Р., Raumer R., Raumer Rudolf) № 95

Рефлер (Röffler) № 108

Рилсвв К. № 68

Рихтер Й. фон Вейлен (Richter J. von Weilen) № 66

Розкошенко І. № 31

Ролль (Roll) № 108

Руданський С.— див. Руданський Степан

Руданський Степан (Руданський С.) № 8, 23

Рудольф (Rudolf) № 19, 66

Рудченко — див. Рудченко І. Я.

Рудченко І.— див. Рудченко І. Я.

Рудченко І. Я. (Білик І., Білик Івац, Рудченко, Рудченко І., Rudcenko) № 23, 65, 83, 95, 99

Румянцев (Rumjanzew) № 31

Русанівський В. М. № 95

Русов Александр Александрович — див. Русов Александр Александрович

Русов О.— див. Русов Александр Александрович

Русов Александр Александрович (Русов Александр Александрович, Русов О.) № 99

Савицький Андрій (Sawicki Andreus) № 101

Саламон — див. Саламон Щасний Васильович

Саламон Щ.— див. Саламон Щасний Васильович

Саламон Щасний Васильович (Саламон, Саламон Щ., Salamon) № 88

Самійленко В. № 2

Сбіера — див. Сбіера Іон Г.

Сбіера Іон Г. (Сбіера, Sbiera) № 50

Свенціцька В. І. № 21

Свенціцький І. С. № 21

Свенціцький Павлин № 23

Симеон (Simeon) № 33

Симоновський П. С. № 37

Скорина — див. Скорина Франциск

Скорина Ф.— див. Скорина Франциск

Скорина Франциск (Скорина,

Скорина Ф., Skoryna) № 21, 89, 105

Скрейшовський Франтішек (Skrejšovsky Frantisek, Skrejšovsky Franz) № 15, 16

Словацький Ю. № 6

Смалль-Стоцький див. Смалль-Стоцький Степан Осипович

Смалль-Стоцький С.— див. Смалль-Стоцький Степан Осипович

Смалль-Стоцький Степан Осипович (Нагнибида С., Смалль-Стоцький, Смалль-Стоцький С., Стоцький, Стоцький Степан Осипович, Smal-Stockij, Stocki) № 9—14, 54, 60, 102—104

Смотрицький М. № 72

Соболевський О. № 29, 102

Сократ № 60

Соммер Л. № 65

Софокл № 60

Спасович В. № 31, 79

Срезневський — див. Срезневський Ізмаїл Іванович

Срезневський Ізмаїл Іванович (Срезневський, Sreznewski) № 31

Стадіон (Stadion) № 71

Старицький М.— див. Старицький Михайло

Старицький Михайло (Старицький М.) № 2, 23

Стороженко — див. Стороженко Олекса Петрович

Стороженко Олекса — див. Стороженко Олекса Петрович

Стороженко Олекса Петрович (Стороженко, Стороженко Олекса, Storozenko) № 23, 95

Стоцький — див. Смалль-Стоцький Степан Осипович

Стоцький Степан Осипович — див. Смалль-Стоцький Степан Осипович

Стремар Карл № 108

Танячкєвич Данило № 23

Тарновський Станіслав № 40, Див. Тарновські

Тарновські (Tarnowski) № 40

Татомир Л. № 30

Тейнер А. № 70

Теодоров-Балан А. № 70

Терлецький Володимир № 23

Терлецький О. № 2, 83

Тирновський Євфимій (Євфимій,

Євфимій патриарх Трьновський, Euthimius) № 37

Тисовський Василь (Tysowski Bazillius) № 105

Томко В. № 105

Торонський — див. Торонський Олексій Іванович

Торонський О.— див. Торонський Олексій Іванович

Торопський Олексій — див. Торопський Олексій Іванович

Торонський Олексій Іванович (Торонський, Торонський О., Торонський Олексій, Taroniski, Taroniskij Olexij) № 4, 88

Труш В. Я. № 83

Туласевич Йосип (Tułasiewicz Joseph) № 33

Тургенев І.— див. Тургенев І. С.

Тургенев І. С. (Тургенев І.) № 105

Устиянович — див. Устиянович Микола Леонтійович

Устиянович Корнело № 23

Устиянович Микола Леонтійович (Устиянович, Устиянович Николай, Ustianovič) № 23, 95

Устиянович Николай — див. Устиянович Микола Леонтійович

Федоров І. № 89

Федькович — див. Федькович Юрій (Осип) Адальбертович

Федькович Григорій № 85

Федькович Йосиф — див. Федькович Юрій (Осип) Адальбертович

Федькович Ю.— див. Федькович Юрій (Осип) Адальбертович

Федькович Юрій (Осип) Адальбертович (Федькович, Федькович Йосиф, Fed'kovič, Fed'kovič) № 1, 2, 23, 95, 102

Феллецер Ж. № 105

Феодоріт (Theodoret) № 70

Феофілакт № 22

Фільфаркві (Folwarkow) № 60

Франкліп В.— див. № 1

Франко І.— див. Франко Іван

Франко Іван (Франко І.) № 17, 23, 64, 72, 79, 83, 102, 105

Франц Йосиф № 19, 66

Храбр Чорпоризець — див. Чорпоризець Храбр

Христос (Christus) № 29

Цегельський Іполит № 32

Цейсберг № 108

Целевич Юліан (Celewicz Julian) № 23, 105

Чемруський О. № 30

Черкавський — див. Черкавський Євсевій Тимофійович

Черкавський Євсевій Тимофійович (Черкавський, Czerkawski) № 79, 106

Чорпоризець Храбр (Храбр Чорпоризець) № 33

Чубинський Павло № 23, 99

Шараневич І.— див. Шараневич Ісидор (Сидір) Іванович

Шараневич Ісидор (Сидір) Іванович (Шараневич І., Szaraniewicz Isidor) № 23, 30, 65, 88, 105, 107—110

Шафарик П. № 37, 70

Шашкевич — див. Шашкевич Маркіян Семенович

Шашкевич Володимир № 23

Шашкевич Григорій (Szaszkiwicz Gregor) № 23, 111

Шашкевич М.— див. Шашкевич Маркіян Семенович

Шашкевич Маркіян Семенович (Шашкевич, Шашкевич М., Saškewicz) № 8, 9, 23, 72, 79, 85, 95, 102

Шевченко Т.— див. Шевченко Тарас Григорович

Шевченко Т. Г.— див. Шевченко Тарас Григорович

Шевченко Тарас Григорович (Шевченко, Шевченко Т., Шевченко Т. Г., Ševčenko) № 1, 23, 65, 69, 72, 88, 95, 97, 99, 105

Шейковський К. № 23

Шекспір В. № 65

Шенкль К. (Schenkl K.) № 67

Шілдер Ф. № 65

Шкурган М. № 61

Шлейхер А.— див. Шлейхер Август

Шлейхер Август (Шлейхер, Шлейхер А., Schleicher) № 32, 82

Шнайдер А. № 29

Шуйський Юзеф № 40, Див. Шуйські

Шуйські (Szujski) № 40

Ягич — див. Ягич Вартослав
Ягич В. — див. Ягич Вартослав
Ягич Вартослав (Ягич, Ягич В.,
Jagić, Jagić V.) № 11, 14, 18,
19, 60, 102, 104
Яків (Jakob) № 70
Яновський А. № 88

Aleksandrowicz — див. Алексан-
дрович Ян
Alton — див. Альтон
Antonowicz — див. Антонович В.
Askolis — див. Асколіс

Barwiński Alexander — див. Бар-
вінський Олександр Григорович
Barwiński Alexander — див. Бар-
вінський Олександр Григорович
Basilius — див. Василій
Baudouin — див. Бодуен де Кур-
тене Іван (Ян) Олександрович
Baudouin de Courtenay — див. Бо-
дуен де Куртене Іван (Ян)
Олександрович

Bielowski August — див. Бельов-
ський Август

Bilarski — див. Білярський П. С.
Bilous — див. Білоус Федір
Birk — див. Бірк

Blažević — див. Блажевич Феок-
тист

Bodjański — див. Бодянський
Осип Максимович

Borkowski Alexander — див. Бор-
ковський Олександр

Celewicz Julian — див. Целевич
Юліан

Christus — див. Христос
Cirillus — див. Кирило

Courtenay de — див. Бодуен де
Куртене Іван (Ян) Олексан-
дрович

Czerkawski — див. Черкавський
Євсей Тимофійович

Daničić — див. Данічич Джура
Diaszan Philipp — див. Дячан Пи-
лип Миколайович

Dindorf — див. Діндорф К. Віль-
гельм

Dragomanov — див. Драгоманов
Михайло Петрович

Dubrawski — див. Дубравський
Степан Юрійович

Dümmler — див. Дюммлер Ерст

Ersch — див. Ерш [Й. С.].

Euthimius — див. Тирновський
Євфимій

Fed'kowicz — див. Федькович Юрій
(Осип) Адалбертович

Fed'kowicz — див. Федькович
Юрій (Осип) Адалбертович

Fedorowitsch — див. Головацький
Яків Федорович

Fiodorowitsch — див. Головаць-
кий Яків Федорович

Folwarkow — див. Фільварків

Gartner — див. Гартнер Федір
(Теодор)

Gartner Teodor — див. Гартнер
Федір (Теодор)

Gilferding — див. Гільфердінг
Олександр Федорович

Giskra — див. Гіскра Карл

Galowacki — див. Головацький
Яків Федорович

Gołuchowski — див. Голуховський
Агенор

Gorčakoff — див. Горчаков
Gorčakou — див. Горчаков

Grimm Brüdern — див. Грімми-
брати

Gromnicki Isidor — див. Гром-
ницький (Ісидор) Сидір

Gruber — див. Грубер [Й. Г.]

Hankiewicz — див. Ганкевич Кли-
ментій Михайлович

Herbst — див. Гербет Едуард
Hladyłowicz Damian — див. Гла-
дилович Дем'ян

Hohol — див. Гоголь Василь Па-
насович

Hołowackij — див. Головацький
Яків Федорович

Holzhausen — див. Гольцгаузен
Адольф

Hulak-Artemovskij — див. Гулак-
Артемовський Петро Петрович

Ilnicki — див. Ільницький

Iskrzycki — див. Іскрицький (Мак-
сим) Максиміліан

Iskrzycki Maximilian — див. Іс-
крицький (Максим) Максимі-
ліан

Jagić — див. Ягич Вартослав
Jagić V. — див. Ягич Вартослав

Jakob — див. Яків
Johann Chrysostom — див. Іван
Золотоустий

Kaluźniacki — див. Калужняцький
Омелян Ієронімович

Kaluźniacki — див. Калужняцький
Омелян Ієронімович

Kaluźniacki Emil — див. Калуж-
няцький Омелян Ієронімович

Karadžić Vuk — див. Караджич
Вук Стефанович

Keppen — див. Кеппен П. І.

Kirilowicz Leon — див. Кирилович
Лев

Kiryłowicz — див. Кирилович Лев

Kośubiński — див. Кочубицький
Олександр Олександрович

Kokorudz Elias — див. Кокорудз
Ілля Федорович

Kopitar — див. Копітар Варфоло-
мій

Kossak Kornel — див. Коссак Кор-
нелій

Kostomarov — див. Костомаров
Микола Іванович

Kotlarewskij — див. Котлярев-
ський Іван Петрович

Krynski — див. Крипський О. О.

Křížek E. — див. Кріжек Е.

Kuliš — див. Куліш Пантелеймон
Олександрович

Kurczanko Gregor — див. Курчан-
ко Григорій Іванович

Kuźłowski Emil — див. Кутилов-
ський Омелян

Kuziemski — див. Куземський
Михайло Євстахійович

Kvitka — див. Квітка-Основ'янеп-
ко Григорій Федорович

Kyryll — див. Кирило

Kyryllus — див. Кирило

Kneipp — див. Кнайп С.

Lemeier — див. Лемаєр
Lewicki — див. Левицький [Й.]

Lewicki — див. Левицький М.

Lewkiewicz Demeter — див. Лев-
кевич Дмитро

Linde — див. Лінде С. В.

Liske — див. Ліске Ксавери

Liske Xavery — див. Ліске Кса-
вери

Łamański — див. Ламанський В. І.

Lepki — див. Лепкий Онуфрій
Михайлович

Lepkij O. — див. Лепкий Онуфрій
Михайлович

Lepki Onufrius — див. Лепкий
Онуфрій Михайлович

Lewcenko — див. Левченко Ми-
хайло

Łomnicki — див. Ломницький
Мар'ян

Łoziński J. — див. Лозинський Й.

Łuczka — див. Лучкай [М.]

Maksymowicz — див. Максимович
Михайло Олександрович

Malecki — див. Малецький Аптон
Юзеф

Malinowski — див. Малиновський
Михайло

Malinowski — див. Малиновський
Луціан

Malinowski Lucian — див. Мали-
новський Луціан

Malinowski M. — див. Малинов-
ський Михайло

Malinowski Michael — див. Малп-
повський Михайло

Matejko F. — див. Матейко Ф.

Matthäus — див. Матвій

Maxim — див. Максим Грек

Mencik — див. Менчик

Method — див. Мефодій

Methodius — див. Мефодій

Mihanovic A. — див. Міганович
Аптон

Miklosich — див. Міклошич Франц

Mihanović A. — див. Міганович
Франц

Minisiński E. — див. Мінісіпський
Еразм

Młaka — див. Воробкевич Сидір
(Ісидор) Іванович

Mohylnickij — див. Могильниць-
кий Антін Любич

Nesuj — див. Нечуй-Левицький
Іван Семенович

Nestor — див. Нестор

Nowickij — див. Новицький [І. П.]

Ogonowski — див. Огоновський
Омелян Михайлович

Ogonowski E. — див. Огоновський
Омелян Михайлович

Ogonowski Emil — див. Огонов-
ський Омелян Михайлович

Onyszkievicz — див. Онішкевич
Гнат Денисович

Onyszkiewicz Ignatz — див. Опинкевич Гнат Денисович
Orloff — див. [Орлов]
Osadca — див. Осадця Михайло
Osnowianenko — див. Квітка-Осно-
в'яненко Григорій Федорович
Osnovjanenko — див. Квітка-Осно-
в'яненко Григорій Федорович

Paduga Tymko — див. Падура
Тимко
Pann A. — див. Ппан Антон
Pauli Żegota — див. Жегота Паулі
Piurko — див. Пюрко Богдан Іва-
нович
Piurko B. — див. Пюрко Богдан
Іванович
Piurko Bogdan — див. Пюрко Бог-
дан Іванович
Podolinski Michael — див. Подо-
линський Михайло
Pohorecki — див. Погорецький
Франц
Pohorecki Franz — див. Погорець-
кий Франц
Polanski — див. Полянський Ми-
хайло
Polanski Michael — див. Полян-
ський Михайло
Polanski Peter — див. Полянський
Петро
Potocki — див. Потоцький Аль-
фред
Pott — див. Потт Август Фрідріх
Purip — див. Пипін Олександр
Миколайович

Raumer Rudolf — див. Раумер Ру-
дольф
Richter J. von Weilen — див. Ріх-
тер Й. фон Вейлен
Roll — див. Ролль
Röffler — див. Рефлер
Rudcenko — див. Рудченко
Rudolf — див. Рудольф
Rumjanzew — див. Румянцев

Salamon — див. Саламон Щасний
Васильович
Sawicki Andreas — див. Савиць-
кий Андрій
Sbiera — див. Сбієра Іон Г.
Simeon — див. Спмеон
Skrejšovský František — див.
Скрейшовський Франтішек
Skrejšovský Franz — див. Скрей-
шовський Франтішек

Smal-Stockij — див. Смаль-Стоць-
кий Степан Осипович
Srezniewski — див. Срезневський
Ізмаїл Іванович
Stadion — див. Стадіон
Stocki — див. Смаль-Стоцький
Степан Осипович
Storożenko — див. Стороженко
Олекса Петрович
Saskiewicz — див. Пашкевич Мар-
кіян Семенович
Sevčenko — див. Шевченко Тарас
Григорович
Sevczenko — див. Шевченко Тарас
Григорович
Schleicher — див. Шлейхер Август
Szaraniewicz Isidor — див. Шара-
невич Ісидор (Сидір) Іванович
Szazkiewicz Gregor — див. Шаш-
кевич Григорій
Szujski — див. Шуйські

Tarnowski — див. Тарновські
Theodoret — див. Феодорит
Toroński — див. Торонський Олек-
сій Іванович
Toroński Olexij — див. Торон-
ський Олексій Іванович
Tułasiewicz Joseph — див. Тула-
севич Йосип
Tysowski Basillius — див. Тисов-
ський Василь

Ustianović — див. Устіянович Ми-
кола Леонтійович

Venelin — див. Венелин Ю.
Vovčok — див. Вовчок Марко

Wahilevič — див. Вагілевич Іван
Миколайович
Wahilewicz J. — див. Вагілевич
Іван Миколайович
Wachnianin Anatol — див. Вахня-
нин Анатоль (Наталь) Климен-
тович
Wacław z Oleska — див. Вацлав з
Олеська
Wegliński — див. Веглінський
Werchratskij Johann — див. Вер-
хратський Іван Григорович
Wladimir der Grosse — див. Воло-
димир Великий
Wostokow — див. Востоков [О.]
Werchratskij I. — див. Верхрат-
ський Іван Григорович
Wrobel — див. Вробель Йоганн

Zahajkiewicz — див. Загайкевич
Віктор
Zakliński Kornel — див. Заклин-
ський Корпель (Корнелій) Гна-
тович
Zaręczny — див. Заренчний Ста-
ніслав
Żegestowski — див. Жегестов-
ський І.
Ziemiałkowski — див. Зем'ялков-
ський Флоріан
Żegota Pauli — див. Жегота Паулі
Żelechowski — див. Желехівський
Євген Ієронімович

Żelechowski — див. Желехівський
Євген Ієронімович
Żelechowskij — див. Желехівський
Євген Ієронімович
Żelechowski Eugen — див. Желе-
хівський Євген Ієронімович
Żelechowskij — див. Желехівський
Євген Ієронімович
Żelechowski Eugen — див. Желе-
хівський Євген Ієронімович
Żuliński — див. Жулинський Йо-
сип
Żyteckij — див. Житецький Павло
Гнатович

Австрія (Австро-Угорщина, Österreich) № 9, 14, 19, 30, 33, 34, 44, 58, 61, 68, 71
 Аграм (Agram), частина міста № 14, 52
 Адріатичне море № 48
 Аквінум — див. Буда
 Альпи № 9
 Англія № 71
 Афон (Athos) № 37, 70
 Афонська гора № 52
 Бад-Гляйхенберг (Гляйхенберг, Gleichenberg) № 14, 104
 Бережани (Brzezany) № 1, 3, 67
 Березань, м. № 67
 Берлін (Berlin) м. № 19, 60
 Беч — див. Відень
 Белград № 31
 Бойківщина № 88
 Болгарія (Bulgaria) № 33, 37, 71
 Бохня (Bochnia), м. № 7, 29
 Броди (Brody), м. № 79
 Буда (давня назва Аквінум), м. № 33
 Буковина (Південна Буковина, Bukowina) № 9, 13, 22, 25, 48, 50, 61, 66, 98, 102
 Бухарест (Bukarest), м. № 50, 89
 Бучач (Buczacz), м. № 21
 Валерії (Valeriestrasse), вул. № 66
 Веневичі (Waniowice), с. № 18
 Варшава (Warschau) м. № 36, 108
 Ватра Дорней — див. Дорна Ватра
 Великі Мости (Gross Mostu, Mosty Wielkie), с. № 79, 80
 Вена — див. Відень
 Венгрія — див. Угорщина
 Венеція, м. № 70
 Вільно — див. Вільнюс
 Високий Замок (Замкова гора), г. № 29
 Відень (Беч, Вена, Відобона, Wien), м. № 1, 14, 17—20, 28—30, 32—34, 39, 40, 42, 48, 57, 60, 65—68, 71, 74, 79, 82, 83, 88, 90, 94, 99, 102—104, 107, 111
 Вільнюс (Вильно), м. № 16, 68
 Відобона — див. Відень
 Волощина (Walachia) № 50, 71
 Галич (Halicz), м. № 21
 Галичина (Західна Галичина, Східна Галичина, Galizien, Ostgalizien, Westgalicien) № 1, 3, 7, 9, 19, 21, 22, 25, 29, 30, 34, 35, 45, 64—66, 70, 71, 80, 82, 85, 89, 93—95, 98, 101, 102, 105, 107, 111
 Галле, м. № 33, 74
 Гляйхенберг — див. Бад-Гляйхенберг
 Грац (Graz), м. № 58
 Далмація № 50
 Дністер (Dnister), р. № 66
 Дорна Ватра (Ватра Дорней, Dornei Watra, Dorna Watra) № 48
 Дрогобич, м. № 6, 18, 88
 Дубляни, м. № 7
 Дунай, р. № 64
 Європа (Західна Європа, Східна Європа) № 11
 Женева, м. № 17, 99
 Жешів (Ряшів, Rzeszów), м. № 6, 28—30
 Загреб, м. № 14, 52
 Закарпаття № 71
 Замкова гора див. Високий Замок
 Замостя, м. № 71
 Західна Галичина (Westgalizien) — див. Галичина
 Західна Європа — див. Європа
 Західна Україна — див. Україна
 Західноукраїнська Народна Республіка — див. Україна

Західно-Чеська обл. № 10
 Золочів (Złoców), м. № 3
 ЗУНР — див. Україна

Івано-Франківськ — див. Станіслав
 Італія (Північна Італія) № 48, 105
 Ішгль (Ischgl), м. № 68

Карлові Вари (Карлсбад, Karlsbad), м. № 10
 Карлсбад — див. Карлові Вари
 Карлунтін, м. № 22
 Карпати (Karpaten) № 18
 Київ — див. Київ
 Київ (Києв, Kiew, Kijew, Kijów), м. № 17, 29, 41, 42, 70, 71, 83, 96, 97
 Київська Русь — див. Русь
 Кімполунг (Kimpolung), м. № 48
 Кімполунгська округа № 48
 Комарники, с. № 88
 Коломня (Kolomea), м. № 29
 Коропуж (Koropuz), с. № 101
 Корсунь, м. № 29
 Краків (Krakau), м. № 6, 18, 27—30, 32—35, 37, 40
 Кринос (Krylos), с. № 22
 Крк, о-в № 48
 Куркова, вул. — див. Лисенка М., вул.

Лаврів, с. № 29
 Лейпціг, м. № 108
 Лейта (Leitha), р. № 64
 Ленау (Lenaugasse), вул. № 17
 Леобен, м. № 19
 Лисенка М. (Куркова, Kurkowa), вул. № 56
 Лінц (Linz), м. № 10
 Львів (Львов, Lemberg, Leopoli), м. № 1, 4, 6, 7, 18, 19, 21, 26, 28, 30, 36, 37, 43, 56, 57, 64, 65, 67, 70—73, 79, 81—83, 85, 88—92, 95—96, 101—109
 Львівська обл. № 3, 18, 71, 88
 Львівський повіт (Lemberg-Bezirk) № 3
 Львов — див. Львів

Македонія № 31, 102
 Малоросія — див. Україна
 Молдавія № 41, 71
 Москва (Moskau), м. № 71

Нижня Яблунька (Jablonka Niżna), с. № 93, 94
 Новий Сонч, м. № 18

Одеса, м. № 39, 86
 Паннонія (Pannonien), іст. обл. № 33
 Перемишль, м. № 22, 29, 107
 Переяславський уезд № 69
 Петербург (Petersburg), м. № 36, 68, 99
 Пешт, м. № 22
 Пирятин, м. № 69
 Південна Буковина — див. Буковина
 Південна Русь — див. Україна
 Північна Італія — див. Італія
 Познаньщина, № 107
 Полтавская губернія № 69
 Польща (Polen) № 71
 Помор'яни (Pomorzanu), м-ко № 98
 Прага (Prag), м. № 15, 16, 19, 102
 Прут (Pruth), р. № 66

Рим (Rom), м. № 71, 91
 Рудки (Rudki), м-ко № 101
 Румунія № 48
 Русь (Київська Русь, Південна Русь, Russland, Südrussland) № 2, 43, 69, 70
 Ряшів — див. Жешів

Сава, р. № 33
 Саварія — див. Шомбатхей
 Самбір (Sambor), м. № 3, 18, 101
 Самбірський р-н № 18
 Санкт-Петербург, м. № 14
 Семигороддя (Siebenbürgen), іст. обл. № 39
 Сірмій — див. Сремське Мітровце
 Сремське Мітровце (давня назва Сірмій), м. № 33
 Станіслав (Івано-Франківськ, Stanislaw), м. № 3, 6—8, 20, 22—27, 67, 96, 105
 Станіславщина № 111
 Старе Місто — див. Старий Самбір
 Старий Самбір (Старе місто, Stare Miasto), м. № 19, 29, 35
 Стрий (Stryji), м. № 3, 18—20
 Струмца, м. № 102
 Сучавський повіт № 48
 Східна Галичина — див. Галичина
 Східна Європа — див. Європа
 Східна Україна — див. Україна

Тарнов, м. № 33
Тернопіль (Tarnopol), м. № 1—5,
33

Тернопільська обл. № 3
Тирольські Альпи № 68
Тренто (Тридент), м. № 48
Тридеит — див. Тренто
Туреччина № 71
Тур'є (Turze), м. № 29, 35
Турка (Turka), м. № 93, 94
Турківський р-н № 88

Угорщина (Венгрия, Ungarn)
№ 17, 19, 33, 45
Україна (Західна Україна, За-
хідноукраїнська Народна Рес-
публіка, ЗУНР, Південна Ук-
раїна, Малоросія, Ukraina)
№ 1, 8, 9, 11, 14, 22, 23, 41, 43,
54, 59, 60, 65, 70, 84, 91, 95, 102,
105

Франція № 71

Харків, м. № 99
Херсон, м. № 70, 99
Хирів (Chyrow), м. № 93, 94
Хорватія № 14, 52

Цюрих, м. № 99

Чернівці (Czernowitz), м. № 1, 3,
8—14, 19, 27, 40, 43, 44, 47—50,
53, 55, 56, 58—63, 82, 85—88, 98,
100, 102—104
Чернігів, м. № 99
Чехословаччина № 10

Шкло, с. № 71
Шомбатгей (давня назва Сава-
рія), м. № 33
Штаермаркт, окр. № 14
Штирія № 58

Югославія № 33, 52

Яворівський р-н № 71
Ярослав (Jaroslau), м. № 19
Ясло (Jasło), м. № 7

Agram — див. Аграм
Athos — див. Афон

Berlin — див. Берлін
Bochnia — див. Бохня
Brody — див. Броди
Brzezany — див. Бережани

Buczacz — див. Бучач
Bukarest — див. Бухарест
Bukowina — див. Буковина
Bulgaria — див. Болгарія

Chyrow — див. Хирів
Czernowitz — див. Чернівці

Dnister — див. Дністер
Dorna Watra — див. Дорна Ватра
Dornei Watra — див. Дорна Ватра

Galizien — див. Галичина
Gleichenberg — див. Гляхенберг
Graz — див. Грац
Gross Mosty — див. Великі Мости

Halicz — див. Галич

Ischgl — див. Ішгль

Jablönka Niżna — див. Нижня Яб-
лунька
Jaroslau — див. Ярослав
Jasło — див. Ясло

Karls bad — див. Карлові Вари
Karpaten — див. Карпати
Kiew — див. Київ
Kijev — див. Кїв
Kijów — див. Київ
Kimpolung — див. Кімполунг
Kolomea — див. Коломия
Koropuz — див. Коропуж
Krakau — див. Краків
Kryłos — див. Крилос
Kurkowa — див. Лисенка М. вул.

Leitha — див. Лейта
Lenaugasse — див. Ленау вул.
Lemberg — див. Львів
Lemberg Bezirk — див. Львів-
ський повіт
Leopoli — див. Львів
Linz — див. Лінц

Moskau — див. Москва
Mostu Wielkie — див. Великі Мос-
ти

Ostgalizien — див. Галичина
Österreich — див. Австрія
Pannonien — див. Паннонія
Petersburg — див. Петербург
Pomorzany — див. Поморяни

Prag — див. Прага
Pruth — див. Прут

Rom — див. Рим
Russland — див. Росія
Rzeszów — див. Жешів

Sambor — див. Самбір
Siebenbürgen — див. Семигороддя
Stanislaw — див. Станіслав
Stare Miasto — див. Старий Сам-
бір
Stryj — див. Стрий
Südrussland — див. Русь

Tarnopol — див. Тернопіль
Turka — див. Турка
Turze — див. Тур'є

Ukraina — див. Україна

Valeriestrasse — див. Валерії вул.

Waniowice — див. Ваневичі
Walachia — див. Волощина
Warschau — див. Варшава
Westgalizien — див. Галичина
Wien — див. Відень

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Франц Міклошич	2
Іларіон Свенціцький	11
Олександр Барвінський	61
Іван Верхратський	76
Перша сторінка листа І. Верхратського. 2 березня 1883 р. Ста- ніслав. № 8	82
Яків Головацький	100
Михайло Драгоманов	103
Степан Дубравський	106
Пилип Дячан	118
Євген Желехівський	123
Перша сторінка листа Є. Желехівського. 6 березня 1881 р. Станіслав. № 22	124
Лист М. Іскрицького. 25 травня 1871 р. Краків. № 28	141
Омелян Калужняцький	144
Початок листа О. Калужняцького. 31 грудня 1882 р. Чернів- ці. № 58	214
Лев Кирилович	226
Михайло Куземський	232
Паятелеймов Куліш	236
Григорій Купчанко	239
Онуфрій Лепкий	243
Платон Лукашевич	249
Михайло Малиновський	251
Омелян Огоновський	272
Гнат Овишкенич	285
Одна із сторінок листа Г. Овишкевича. Не раніше 13 грудня 1874 р. № 83	299
Автон Петрушевич	317
Богдан Теодор Пюрко	325
Олександр Русов	342

Уривок з листа О. Русова. 1 червня 1872 р. Київ. № 99	343
Василь Продан	345
Степан Смаль-Стоцький	350
Ісидор Шараневич	354
Григорій Шашкевич	376

ЗМІСТ

Від редакційної колегії	5
Передмова	10
Листи	59
Барвінський Олександр Григорович	60
Верхратський Іван Григорович	75
Гартнер Федір (Теодор)	84
Головацький Яків Федорович	99
Драгоманов Михайло Петрович	102
Дубравський Степан Юрійович	104
Дячан Пилип Миколайович	116
Желехівський Євген Ієронімович	121
Іскрицький Максиміліан	140
Калужняцький Омелян Ієронімович	142
Кирилович Лев	224
Куземський Михайло Євстахійович	230
Куліш Пантелеймон Олександрович	234
Купчанко Григорій Іванович	237
Лепкий Онуфрій Михайлович	242
Лобойко Іван Миколайович	246
Лукашевич Платон Якимович	247
Малиновський Михайло	250
Огоновський Омелян Михайлович	271
Онишкевич Гнат Денисович	284
Петрушевич Антон Степанович	315
Полянський Петро Опанасович	321

Пюрко Богдан Теодор Іванович	324
Русов Олександр Олександрович	340
«Руська бесіда» у Чернівцях	344
Савицький Андрій	346
Смаль-Стоцький Степан Осипович	348
Учителі академічної гімназії у Львові	358
Черкавський Євсей Тимофійович	362
Шараневич Ісидор Іванович	363
Шашкевич Григорій	375

Наукове видавня

Листування українських славістів
з Францем Міклошичем

Оформлення художника І. В. Козія

Коректор Л. В. Петренко

НБ ПНУС

573222

Подано до складання 15.07.92. Підп. до друку 06.11.92. Формат 84×108/32. Папір друк. № 1. Вис. друк. Звич. нова. гарн. Ум. друк. арк. 21.0. Ум. фарбо-відб. 21.0. Обл. вид. арк. 27.57.

Видавництво «Наукова думка». 252601, Київ вул. Терещенківська 3.

Віддруковано з матриць Головного підприємства республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига», 252057, Київ, вул. Довженка, 3 в Жовківській книжковій друкарні, 292310, Жовква, Львівської обл., вул. Василянська. 8. Зам. 397.